

Iñaki Zubizarreta

Manuel Lasarte
Iturria ondare

Auspoa Liburutegia

311

LASARTE, Manuel (1927-)

Manuel Lasarte : iturria ondare / [biltzailea], Iñaki Zubizarreta. – [S.l.] : Auspoa ; Donostia-San Sebastián : Gipuzkoako Foru Aldundia, Kultura eta Euskara Departamentua, 2008.

405 or. ; argk. ; 20 cm + 1 disko (CD-DA). – (Auspoa Liburutegia ; 311)

Bibliografia: 403-404 or. – Aurkibidea

LG SS 1272-2008. – ISBN 978-84-7907-602-3

I. Zubizarreta, Iñaki (1947-) . II. Gipuzkoa. Departamento de Cultura y Euskera.
III. Título. IV. Serie.

821.361-94"19"

821.361-1"19"

© *edizio honena*: AUSPOA Argitaletxea
Gipuzkoako Foru Aldundia

750 aleko tirada

ISBN: 978-84-7907-602-3

Legezko Gordailua: S.S. 1272/08

Fotokonposizioa eta inprimaketa: Itxaropena S.A., Zarautz

Iñaki Zubizarreta

Manuel Lasarte
Iturria ondare

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

Kultura eta Euskara Departamentua
Departamento de Cultura y Euskera

Donostia-San Sebastián, 2008

Manuelen agurra

Jaun-andreok, nere bederatzigarren liburua zueri eskeintzera nijoakizute borondaterik onena jarrita, baiña liburu au ez da nik idatzia; nere lagun aundi batek idatzi du nere baimenarekin. Nere prosa lanak bertan agertzen dira, ez noski denak; ortarako liburu aundi bat bearko litzake ta. Nik len jarritako bertsoak ere irakurri al izango ditu bertsozale dan jende apalak, eta nik plazetan bat-batean kantatutako bertsoak ere bai.

Bertsotxo batez bataiatzen da
nere liburu berria,
nolabait ere ase dezadan
zalearen egarria.
Gu sortu giñan lur au nola dan
benetan zoragarria,
maite zaituztet, anai-arrebok,
maite det gure erria.

Manuel Lasarte Arribillaga

Atarikoa

Hamar urteko belartxabala ni, jakin-mindua, komentu-ikastetxeetako giro isilean dena ikasteko irrikaz. Hamaika urtean humanitatez, filosofiaz eta teologiaz blai. Kultura grekoa eta latina, Erdi Aroko kultura, Berpizkundekoa, kultura barrokoa, neoklasikoa, erromantikoa, modernoa eta postmodernoa buruan.

Kultura idatzi oparoz jantzia, 1969an komentutik irten eta bertsolaritzak liluratu egin ninduen. Banuen aurrez, txikitatik, sustrairik: aitaren agindua isiltzeko, irratiz Uztapide entzun orduko, Santo Tomas eguneko bertsolarien saioak... Eta hamaika urteko komentualdiaren ondoren suspertu ziren, itxura denez, lehengo sustraiak. Nola ez Uztapideri ta Manuel Lasarteri kantuan entzunda!

Manuel Olaizola *Uztapide* eta Manuel Lasarte, plaza bete bezain isilean: ni txunditurik nola zerion haien iturriari bertsoa, oztoporik gabe, estilo idatzi landuaren korapilorik gabe.

Harrigarria da Manuel Lasarteren emaitza: zortzi liburu eder Auspoa bilduman. Hiru disko-zinta IZ etxeak argitaratuak, eta beste zinta bat bereiz. Bi zinta Xoxoa etxeak argitaratuak. Milaka ta milaka bertso Euskal Herriko zerura zabalduak, batzuk zintetan jasoak, eta gehienak jaso gabeak, bertsozaleen gogo-bihotzetan ez bada. Hainbat saio eta elkarrizketa telebista-irradi-egunkari-aldizkarietan, eta film labur bat ere bai, Juanjo Francorena.

Soziologia, etnografia, psikologia, meteorologia, hizkuntzalaritza, bertsolaritza, erlijioa, herri literatura, herri kirolak, etika eta beste zenbait jakintza arlotan adituek altxor zoragarria daukate Manuelen idatzi eta bertsoetan.

Are harrigarriago da emaitza hori, hain ugaria eta hain ederra, Lasarteren bizitza kontuan harturik: eskolarik eza, lan nekagarria eta osasun urria.

Sufrimendutik sorturiko obra sakona da Manuelena, eta neketik. San Juan de la Cruz gogorarazten digu *Gordean neuzkanak* liburua nola egin zuen azaltzen digunean; gelan sarturik, gaeuz, hamabi-hamahiru orduko lan gogorra eginda gero, magnetofoiari hizketan eta kantari.

Horretarako, nahitaez behar espiritua. Hala aipatu zion behin bertsozale batek, harriturik: “Illabete jan gabe pasata, kantatu dezun bezela kantatzeko, aparteko zerbait bear du gizonak derrigor.” Eta Manuelen erantzuna: “nigan ez dago ixpiritu pixka bat besterik ezer.” Manuelen “ixpiritua” benetan da sendoa gorputz ahulean.

Joan Mari Lekuonak bazekien horren berri. Honela mintzatu zen Leitzako omenaldi handiko mezan: “Espirituak sortzen du, sortu ere, gure bertsogintza, illunpean sortzen den su berria bezela; Espirituak biotz aulduaren barruan sortzen du bertsoa, arnas-bide bezela; sortzen du, sastraka zaarraren azal biurrian kimu berria sortzen dan bezela.”¹

Eskolarik ez, eta dena batera idazten du, hitzak bereizi gabe, puntuaziorik gabe, letra larririk gabe, izen nagusiren bat edo herri izenen bat ez bada. Hitz lauz bere kontalari senak eramanda, eta bertso idatzietan belarri finak. Iturriari ura bezalaxe dario bertsoa, eta hitza.

Manuelen bertso eta hitz lauz josia dator liburua, haren antologia moduko bat denez, hain zuzen. Aipamen guztien jatorria oin-oharretan ipinita bikoiztuko zen liburuaren tamaina; horregatik, pasarte luzeak eta bertso sortak biltzean bakarririk idatzi dut orrialde-oinean nondik hartuak diren. Dena den

¹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 306. or.”

bibliografian jasoak daude erabili ditudan liburuak, eta elkarrizketa eta bertso-bildumen egileak. Auspoa bildumako Manuelen liburuak dira, jakina, iturri nagusia, oin-oharretan ere nabarmen ageri denez.

Bertso sortak biltzean, lau-sei-zortzi-hamar-hamabihamalau edo hamasei bertsokoak, denak osorik jasotzea izango zen egokiena, noski, eta halaxe egin dugu askotan, baina beste askotan, gaikako antologia bat denez hau, Manuelengana hurreratzeko bide bat alegia, ataleko gaiari zegozkionak bakarrik hartzeko baimena eman digu Manuelek. Sorta horiek ere osorik nahi dituenarentzat hortxe daude Manuelen liburuetan goza ditzazuen.

Hemen aurkituko duzue Manuel seme zintzoa, senide gazteena, lanean hezia, ferratzaile eta errementari trebea, oinazeak zaildua, espirituz jantzia, bertsolari paregabea, kantari ederra eta dotorea, guraso arduratsua, aitona kariñosoa, pobreen adiskidea, kontu-kontalari gozoa, umore finekoa, idazle oparoa.

Maitasunak eraman du Manuel Euskal Herriko txoko batetik bestera, orain laurogei urtetik hona, txiki-txikitatik amaren magalean eta aitaren-da senideen babesean bildu zuen maitasunak hain zuzen.

Eta atarikoa, noski, eskerrak emateko txoko polita dugu. Eskerrak aita Zavalari Manuelen bertso eta kontakizunak hain ederki biltzeagatik, eta haren izenean Manuelen bertso-biltzaile ta berriemaile guztiei. Eskerrak Iñaki Hernandez eta Julian Belokiri, Manuelen-da nire adiskideei.

Eskerrak, nola ez, Manueli berari, Manuelena baita liburua, ez nirea. Berea da hemen dena; berak sortua gehiena, berak sorrarazia gainerakoa. Eskerrik asko, Manuel, eman dizkiguzun fruitu ederrengatik eta, batez ere, zure adiskidetasun samurragatik.

Eta atzen, baina ez hutsen, gure eskerrik beroenak Jainkoari –Aita, Seme eta Espiritu Santuari–, Jainkoaren oparia baitugu Manuel, horixe esan nahi du-ta Emmanuel izenak: “Jainkoa gurekin!”²

Hona hemen, irakurle,
Manuelenganako
bide bat!
Lagunduko ahal dizu
zuri ere urratzen
beste bat!

² BIBLIA, Mt 1,23

BIZITZA. Eskola, lana, osasuna

“Ni naiz 1927’garren urteko 16’garren egunean jaio nintzana Leitzako Franki baserrian.

Gu zortzi senide giñan guztira, Frankin jaio ta azi giñanak; eta ni nintzan zortzietatik gazteena, ala bearrez norbaitek bearzuen-da.

Nere aurreko arrebatxo bat an il zan, Joakina, zortzi urte zituelarik. *Meningitis* edo gaitz gogor batek menderatu zuen gaixoa.

Beraz, zazpi senide gelditu giñan bizirik eta aurrera jarraitzeko geure gurasoekin Franki baserri zaarrean: Tomas, Juan, Jose Migel, Katalina, Migel Jose, Eusebio eta ni, Manuel.”³

Manuelek gogoan ditu beti sortetxea eta bizitzako lehen urteak, oroimenez.

“Gaztetasuna aspaldi pasa zitzaidan eta orain aurtzaroko ixtori politik gogoratzen zaizkit, Leitzako Franki baserrikoak, ain zuzen. Urte zoriontsuak antxe pasa bainituen, gutxi izan baziran ere.”

Eta bertsoan:

Ni azitako Franki zarreko
sukaldearen epela,
arrats askotan luak artzen nau
bera gogoan detela.

Txori kabi bat utsa bezela
baso txuloan gordean
gelditu ziñan, baserritxoa,
guk aldegin ondorean.

³ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 17. or.”

Egunez triste egongo zifian
da tristeago gauean,
zuk zer pentsatu ote zenduen
zendukazun edadean,
zeure burua ikusirikan
alako bakardadean.

Franki, etzaizkit aztutzen zure
erreka eta basoak,
jaio ta emen eman baintun
nere lenengo pausoak.
Gero Aiara aldatu gifian
senide ta gurasoak,
betiko agur egin genizun
zuri pameli osoak,
orduko gure negar-zotifiak
ditut gogoan jasoak.

Honela azaldu du txikitako bizimodua:⁴

“Gauero danbolinkada aundi bat gaztain erretzen genduen, famili guztia bilduta su epel goxoan jateko...

Gure mantenua onela zan: goizean, gosaltzeko, taloa ta esnea geienetan... Taloak erretzen denbora bear da. Guk, berriz, danok batera nai, ta zoratu bearrean erabiltzen genduen ama. Lanik asko izaten zuen familia ase eziifnik. Berari gosaltzeko txanda etzitzaion berealakoan irixten. Askotan, gosea pasa ta gero...

Goizean oetik jeiki ta lenengo lana orixe zan jeneralean gure ama zanarena: sua piztu ta lapiko aundi bat bete babarrun jarri egosten...

⁴ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 20-32. or.”

Baserrian lana gauza ugaria izaten da... Bazkaria, berriz, egunero jakiña... Goizean egositako babarrunak, txorizo, odolki ta oietakorik gabe, baiña bestela ongi gozatuak. Andik jan-aldi eder bat; eta, gaiñetik beste zerbait baldin bazan, kontentu jartzen giñala ezin ukatu. Postrerik, berriz, ez genduen ikusten. Erriko pestetan bakarrik. Bizio ta dotorezi gutxi.

Merienda edo arratsaldekoa ona, orixe bai. Sardiña zarrak izaten genituen askotan, da aiek ere osoan ez. Osoan geitxo zirala ta erditik zatituta...

Beste jenero au erabiltzen genduen oparo antzean sarritan: ardi-esnez egindako gazta ona...

Gure ama zanak eskuz egiten zituen gazta onak egunero, ardiak antzutu bitartean, da ara nola: balde zabal batean gatzagia nastu ta jarriko zuen esnea suaren aldemeneko epelean, berotasunaren bidez mami biurtu zedin. Bazekien noiz irixten zan bere galgara, ta orduan gazta egin. Gero, gazura egin. Irakiten asten zan garaian, karaitz arria ontziaren barruan. Ala gusto obea izaten omen zuen gazurak. Bazitekean; guk pozik edaten genduen beintzat...

Franki baserrian artoa eta babarruna etxeko lurretan artzen ziran. Garia berdin...

Iñoiz amak ematen zigun ogi kozkorren bat edo beste ezitan bustita... Etzan alperrik asko galtzen. Beatz muturrak ederki miazten genituen bere kutsura...

Familian gazteena nintzalako, nik ibili bear izaten nuen erriko dendetatik eraman bearreko jeneroak eramaten, enkar guak egiten alegia, mutil-koskortu nintzanean, batzuetan Leizta'tik eta besteetan Berastegi'tik.

Bi erri oietara bide berdintsu samarra da Franki baserritik. Ordubete bear du oiñezkoak bizi-bizi joanda...

Ibilirako ez genduen erosotasun geiegi izaten garai artan. Bizikletak ere urri ziran, oso etxe gutxitan, da ankak astintzen

zituen jendeak alde batetik bestera aldatzerakoan, arrokeri askorik gabe noski.

Oiñetakoak, berriz, ortik onerakoak: abarka gomazkoak ustel utsak; zaku zarrak autsi ta aiekin egindako bartanak edo azmantarrak jantzi oi genituen anketan, da bapo geure ustetan noranaiko. Ortatik pentsatu leike nolako zapata aukera gen-
duen, gutxi gorabera...

Laster izango zan zuloa edo etena (abarketan), mutur alde-
an ez bazan, saietsean edo orpoan.”

Eta honelaxe bildu du mutil koskorretako bizitza ber-
tsotan: ⁵

Bizitza diot mutil
koxkorretakua,
izan ez arren buru
pixkorretakua,
nola zan pobrea ta
kaxkarretakua
gu jaio giñan mendi
baxtarretakua.

Zortzi senide giñan
Frankia'n azirik,
zortzi aietatik gaur
bost gera bizirik;
ez degu il ziraden
aien notizirik,
urteak izan arren
mundua utzirik.

Biziyo gabe azi
giñan basarrian,
aurreko gurasuen
oitura zarrían;
batez ere neguko
illunabarrian
gaztañ erriak janaz
sukal baztarrian.

Gañetik artazopak
zer osagarriak,
gosaltzeko esnea
ta talo erriak;
bazkaltzeko patata
babarrun gorriak,
janari oiek zitun
lengo basarriak.

⁵ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 55-60. or.”

Urtean txerri on bat
iltzen zan etxian,
puska batzuk egosten
zituzten eltzian,
beste batzuek erre
zartagi beltzian,
amak partitzen zitun
da txukun-antzian.

Ardi zarra iltzen zan
erriko festetan,
okelik ez genduen
ikusten bestetan;
talua ta sardiña
nai zan ainbestetan,
era ortantxe azi
giñan gu gaztetan.

Abarka ta zakuzko
bartanak oñetan,
galtza zar da jertse zar
batzuek soñetan;
sats-azalezko txistu
zar bat ezpañetan,
ta illia galanta
belarri gañetan.

Iñoiz illia mozten
zigun amak berak,
garronduan izaten
ziran eskallerak;
ez gezurtzat eduki
nere esaerak,
olakoxiak ziran
lengo izaerak.

Jostalluz tiragomak
da txori-zepuak,
egualdiak baziran
elur-gisekuak;
gure armak olakuak
ziran eizekuak,
istori oiek ez dira
atzo goizekuak.

Hamaika bat urte zituela hasi zen lanean koinatuari lagun-
tzen Aiako ferratokian. Familia osoa ere laster Aiaratu zen,
1939an. Maizterrak ziren, izan ere, Leitzako Frankin, eta
baserria utzi beharra egokitu.

“Aia’ra bizitzera etorri ta andik denbora gutxira, len esan
dedan zaldi txiki orrekin, Ernio mendira joan nintzan pintxe
basora.

Baso ori bukatu ta geroxeago, Zumarraga'ra joan nintzan morrontzara, Yurre-azpi baserrira.

Ganadu perratzen ere aritu nintzan. Ondarre zuen izena, ni lan ortan jardun nintzan etxeak.

An nenbillela, gure anai bat Eibar'en zebillen basoan ikazkintzan, da ura enteratu zan ango perratzaillea mutil gazte baten billa zebillela... Lau urte pasa nituen Eibarren perratzaille, amairu urte eskax nituela joanda.”

Eibarko bizialdia amaitu eta Aiara berriz ere.

“Soldadu joan bitarterañoakoan, iruzpalau urte, koñadoari laguntzen jarraitu nuen Aian, perratokian. Amezketan ere aritu nintzan garai orretan, lau edo bost illabeteetan, bertako perratzaillea gaixorik egon zen denboran. Eta soldadutzan ere, ango zaldia eta mandoak perratzea zan nere eginkizun nagusia.”

Honela kontatu ditu eta kantatu gaztetako ibilerak:⁶

“Jai-arratsaldea, txotxeko sagardo-denboran beintzat, sagardotegietan izaten ziran bola-tokiak eta antxe pasatzen genduen, beti edo geientsuetan.

Dirurik ez baigenduen izaten, da sagardoa utsean izaten zan orduan: bost xentimon basokada ematen zuten. Ortik pentsatu.

Erriko enparantzan edo plazan, erriko txistulariak jardun-aldi bat egin oi zuten jaiero, ta sagardotegian aspertzen giñan garaian, araxe joaten giñan.

Antxe, dantzan da saltoka batzuek eta besteak aieri begira, jolasaldi batzuek egin da etxera gosetutakoan.

An ere etzan aukera geiegirik izaten. Kaleko bizimodua beintzat extua zan gogotik urte aietan; gerra-ondoko urteak baitziran.”

⁶ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 71-75. or.”

Ogei urteko gazte batekin
izan ditut gorabera,
lengo batean egin zizkidan
izugarrizko galderak;
jakin nai luke zer ziran gure
gaztetako ibillerak,
garai aietan izaten ziran
erromeri ta billerak.

Gaua laburra izaten gendun
eta eguna luzia,
iritxi giñan ezagutzera
mixeriya ta gosia;
ori da urteak joanagatik
aztutzen ez dan klasia,
alare pena bakarra daukat:
gazte denbora pasia.

Gaurko gazteak zarren egia
gezurtzat artutzen dute,
zuk au egingo bazenidake
asko sentituko nuke;
gazterik irten nuen basora,
artean amabi urte,
sei illabete Ernio'n pasa
nituen mantenu truke.

Eskola utzita Ernio'peko
pagadi batean pintxe,
negu ekaiztsu bildurgarri bat
igaro genduen antxe;
geroztik amaika lan egin dut
baño auldu naiz oraintxe,
iduritzen zait onentxuenak
ote ditudan emantxe.

Duro bat gabe erromerira
pranko aldiz giñan junak,
gu're ez giñan izan ezkerro
gastatuko ez gendunak;
baño orduan pobreak ziran
famelirik geientsunak,
eskatuta're besteri nola
eman beretzat etzunak?

Ume batekin uts egin leike
naiz on-bearrean jardun,
iñork ez daki errexkeriak
zenbat pertsona galtzen dun;
garai bateko gurasoa, zuk
zorrotasuna bazendun,
bizimodua zer zan guk ere
argatik ikasi gendun.

Garai bateko sagardotegi
aiek datozkit gogora,
baso bakoitza etzan kostatzen
bost xentimotikan gora;
amaika bider bilduak giñan
upel zarraren ondora,
diru askorik gastatu gabe
pasatzen gendun denbora.

Geientsuenak itxiak dira
gure sagardotegiyak,
era berian atzendu dira
mendiko erromeriyak;
beste joera batzuek dauzka
gaurko gazteri berriyak,
garai bateko sanidadea
galdu du Euskalerriyak.

Soldadutzatik etorri eta “Lenengo etxekoei laguntzen aritu bear izan nuen denbora-alditxoan, nere martxa zuzendu bitartean. Ni ez bainintzan bertarako, ta beste nunbait neukan ogia irabazi bearra. Zarautzen antolatu nuen perratokia. Ez kosta gabe... Iru urte pasatxoan aritu nintzan ganadu perratzen da errementari lanean. Oikinan ere artu nuen perratokia eta ezkondu ere garai artantxe egin nintzan da sei illabete inguru Oikinako etxe batean pasa genituen.”

Eta 1954an Oriora. “Ala ere andreak nai zuelako, Oriora aldatu bear izan nuen bizilekuz 1954’garren urtean.” Eskari hauxe egin zion apal bezain dotore herri ostalari berriari:

Noizbait bukatu bear
bizitza laburra,
orrek ematen ditu
kezka ta bildurra;
bi gauz eskatze’izkizut,
Orio xamurra:
bizitzeko ogiya ta
ildakuan lurra.

Perratokiak utzi, eta errementari hasi zen Orion. Bertan bizi da orain artean, eta Jainkoa lagun dakiola luzaroan. Hiru seme-alaba izan ditu: Eusebio, Maria Pilar eta Maria Pilar. Lehen alaba 1958an hil zitzaion, hamazazpi hilabete zituela. Bigarren alabari ere Maria Pilar jarri zioten izena. “Izena Maria Pilar zuen ildakoak, eta ura mundutik joan zitzaigulako, urrengo sortu zan alabari ere berdiña jarri genion.” Maria Pilar bigarrenak egin zuen aitona, Manueltxo munduratuta.

ESKOLAN oso gutxi ibilia da Manuel. “Eskolarik; alako urteak egokitu ziran. Illabete bat edo illabete ta erdi (Leitzan). Aian ere alaxe: illabete bat edo bi geienez.” Aipamen ugari

aurkitu dugu Manuelen liburuetan eskola falta edo ezjakintasuna dela ta, kezagarri zaion adierazgarri. Hona hemen pasarte batzuk, handik eta hemendik bilduak.

“Leitza’ko Ibiur baserrian bertan jarri zuten eskola, gu errekararentzako Leitza urruti zegoalako.

Gu Leitzaatik famili osoa bizimoduz Aiara aldatu giñanean, pixka batean eskolan or ibili nintzan. Ezer gutxi, laister utzi bear izan nuen da...

Dotriña ere etxean ikasi genduen. Gure amak bazekien buruz nik gaur baiño obeki, ta berak erakutsi zigun. Aztutze-ko denborarik izan al zuen? Ni baiño emezortzi urtez zarrago zan gure anaietan zarrena, ta arekin asiko zan dotriña kontuan, da nerekin amaitu.

Dotriña, orduan ere, askok eskolan ikasiko zuten. Ara joaten ziranak, adibidez. Gu ez giñan urreratzen da etxean ikasi bear nola edo ala...

Nik neronek, aukera emanda, bei-zai edo ardi-zai ibili naiago izaten nuen, egia aitortzekotan, eskolara joan baiño. Batere ez nuen gogorik, eta gure senide taldean besteak ere ez. Iñor etzan eskolaturik. Gero konturatzen da zer falta dan. Nik utsune ori beti nabaitu det nere bizitzarako.”

“Ni, gazte-denboran, ez nintzan liburu baten jabe egin. Ogei ta amabost urte nituela, operatu ta Aian arrebaren etxean nengoela, Andoni Lekuona, Oiartzungoa, Aiako Alzola baillaran apaiz zegoen garai artan. Bixitatzera maiz joaten zitzaidan, da aretxek erregalatu zidan Xenpelarren liburu bat. Uraxe zan nik lenengo eskuetan artu nuena.

Geroztik, Aita Zabalak eman izan dizkit beste batzuk, eta or daude jasota biar edo etziko, iñork irakurri nai baldin baditu.

Nik neuk ez det ezer irakurtzeko oiturarik neregan bein ere. Batetik, astia falta; eta, ori baiño okerragoa, gogorik eza. Onez aurrera, berriz, danak alperrik. Gurea joan da.

Idazlanetan sekulan jardun gabekoa naiz. Len ez nekien, ala naita ere. Orain ikasi det pixkatxo bat, nere kasa saiatuaz. Jakiña, denbora neukan da alegindu zerbaiten billa.

1975'garren urtean liburu izeneko bat argitaratu nuen. Baiña etzan idatzia. Bertso danak kantatu ta zintan jarriak ziran. Gero Aita Zabalak papereratu zituen...

Nik ez det eskolan ikasi, nire kasa asi nintzan idazten, ala eskatu zidaten da... Orain idazten ditudan artikuluak ere eskuz idazten ditut eta Aita Zabalak pasatzen ditu makinaz.

Beti sumatu dut eskola falta, baiña ori sumatzeko ere eskola bear da. Nik eskolarik izan ez dedalako, ez dakit zenbat erakusten duen eskolak... Lana izan da nire bizitzako eskola.

Nire akatsekin eta idazten det, baiña ori bai, gauzak garbi. Puntuak eta komak eta oiek nik ez ditut jartzen.”

Honela dio *Beranduko lanak* liburuaren hasieran, nolako liburua atera zaion kezkatuik: “Gaizki edo ongi, nola jardun naizen ez dakit, eta dudan nago, xeblekeria dirudi, baiña gizon ezjakiñaren kezkak orrelaxe dira. Nai bezela ezin jantzi alegia.

Ni gizon ezjakin bat
nola naizen nerez,
ezin det erabaki
txarra dan edo ez.”

Liburu berean bertso sorta eder bat atera zuen: *Berrogei ta bi urte bertsoan*. Hona atal honi dagozkionak:

Ongi nagoenean
memoriz ta bozez,
oraindik kantatzen det
gustora ta pozez.

Bertsoa moldatzen da
buruz ta biotzez,
ni ortan nago nere
jakinduri motzez.

Ez naiz olerkari bat,
bertsolari soilla,
lan ontan deramakit
emen urte sailla.
Ez det iritxi gizon
jakintsuen mailla,
artista izatea
ain da gauza zailla.

Bertsoak biurtzeko
poesi, olerki,
izketan jakin bear
nik baiño obeki.
Nere berri len ere
jendeak badaki,
naizen pixka izaten
kosta zait ederki.

Ai, nik olerki batzuk
egin al banitza!
Saiatuko nintzake
erreza balitza.
Guretzako geiegi
da olerkaritza,
orrekin ametsetan
alperrik gabiltza.

Ezjakiña izan naiz,
ez det beste penik,
au bildurrian gabe
esan nezake nik.
Ta ez det uste iñor
sortu litekenik,
danen gustoko lanik
egin lezakenik.

Eskola gabeak olerkariak eta jakintsuak aipatzen ditu,
baina bada beste jakinduria bat, barne-barnekoa, berez dator-
kiona Manueli. Uztapide adiskideak bazekien horren berri:

Berez sortu zan jakintsua ta
ark zertako du maisua?

Eta bada beste poesia bat ere, eskolak ematen ez duena,
Manuelen bertsoetan gainezka ageri dena.

LANA izan du Manuelek bizitzako eskola. Txikitan baserriko
lanak eta enkarguak. Hamaika bat urte zituela koinatuari
laguntzen ferratokian.

Hala ere txikitan bazuen beste ametsik: “Nere gustoko lanak bi aukerak nituen umetatik: soiñu jotzea eta kantua. Izugarritzko apizioa neukan, da amari eskatu nion soiñu txiki bat; eta esan zidan:

–Zuk ikasiko zenduke, bai, soiñu jotzen ederki, gu aberatsak bagina. Pena ematen didazu, Manueltxo; baiña nik ez daukat dirurik. Bestela, pozik erosiko nizuke.

Artan bukatu ziran kontuak eta kantuari segi nion. Orrek ez baizeukan gurasoentzat gasturik.

Ortik aparte, zurgintza nuen gogozkoena. Garbiro adierazteko, gure aita zana orretan artetsua zan.”

Baina lehentxo geniona, beste bide batetik jo zuen.

“Arreba ezkondu zan etxera ta gure koñadoa perratzailea zan, da Aia’n artu zuen perratoki bat. Ark ekartzen ninduen, berrari laguntzera. Amaika bat urte nituela asi nintzan arekin lanean.

Bizikleta batean etortzen giñan biok. Ni aurreko palankan exerita jartzen nintzan, da ark bizikletari eragin da manejatatu. Astelenean, goizean, atera Franki’tik eta Aia’ra. Aste guztia an pasatzen genduen, eta larunbatean berriz Franki’ra, jaia pasatzera.”

Gero Aiara bizitzera etorrita, berehalaxe joan zen pintxe basora.

“Aia’ra bizitzera etorri ta andik denbora gutxira Ernio mendira joan nintzan pintxe basora... Asteasura joaten nintzan ni ogi bila. Bi ordu paseak bear ziran. Goizeko sei t’erditarako Asteasun izaten nintzan... Baso-mutillen bizimodua latza ta gogorra zan garai batekoa:

Goizean izarrekin lanera
eta utzi illunduta,
egunsentiko mutil gogorra
gauerako bigunduta.

Baso ori bukatu ta geroxeago, Zumarraga'ra joan nintzan morrontzara, Yurre-azpi baserrira... Ganadu perratzen ere aritu nintzan. Ondarre zuen izena, ni lan ortan jardun nintzan etxeak.

An nenbillela, gure anai bat Eibar'en zebillen basoan ikaz-kintzan, da ura enteratu zan ango perratzailea mutil gazte baten billa zebillela...

Ala, joan giñan ba Eibarra eta itzegin ere bai. Laixter egin genduen tratua; oso errex ere, soldata txikia baitzan: urteko tratua ta illeko emezortzi duro. Berak eskeñi zuenarekin kon-forme...

Era ortan joan zan lenengo urte ori. Bigarren urtean asi giñan. Nagusiak berak esan zidan soldata pixka bat jasoko zidala. Pozik jarri nintzan zer izango ote zan, da illeko amar pezta geiago. Ola iritxi nintzan ogei duro irabaztera illeko.

Lau urte pasa nituen Eibarren perratzaile, amairu urte eskax nituela joanda. Egunero goizeko bostetan esnatu eta lanera:

Eibar aldean gaztetan egin
nitun lan torpe askuak,
perratzen nitun idi ta beiak,
zaldi, beor ta astuak.
Lan piñik egin ezin duenak
izaten ditu bastuak,
nik aiña neke egin gabeak
badira aberastuak.

Aste guztia atsedean gabe
lanean ala pasata,
jai-arratsaldez lagun-artera
joateko dirua palta.
Larogei eta amar pezeta
nuen illeko soldata,
etzegon errez aiekin jazten
trajea eta korbata.”

Gero, soldadu joan bitarterainokoan, hiruzpalau urte, koi-natuari laguntzen jarraitu zuen Aian, ferratokian. Amezketan ere aritu zen garai horretan ganadu ferratzen, lauzpabost hila-betean, bertako ferratzailea gaixorik egon zen denboran. Sol-dadutzan ere, hango zaldiak eta mandoak ferratzea izan zuen eginkizun nagusia.

Soldadutzatik etorrita, Zarautzen antolatu zuen ferratokia, eta errementari ere aritu zen, hiru urte pasatxo. Oikinan ere hartu zuen ferratokia garai hartan, Joxe Mari Osa sozioarekin batera: goizean Zarautzen eta arratsaldean Oikinan.

“Ala ere, andreak nai zuelako, Oriora aldatu bear izan nuen bizilekuz 1954’garren urtean, da len baiño urrutiago jarri zitzaizkidan Zarauzko lantokia eta Oikinakoa.

Goizean zazpiretako trenean joaten nintzan Zarautza, ta eguerdian amabi ta erdietan itzuli. Etxean bazkari legea presaka egin, da berriro Oikinarara. An lan geiegi ta berandutzen zitzaidan sarritan, da gauean Oriora oiñez etorri bear derrigor batzuetan. Zarautzen bederatzietako trena artzen nuenean, pozik.”

Ferratokiak utzi eta Orion errementari hasi zen. Honela azaldu digu eta kantatu bere lanbidea *Gordean neuzkanak* liburuan:⁷

“Errero-lana –sutako lana esan nai nuke onekin– negurako izaten da onena. Ola jela-egualdiak eta elur-egualdiak, oiek izaten dira atsegiñak sutan lana egiteko.

Aitzurrak, laiak, are-ortzak, besabe-ortzak, asto-perrak, zaldi-perrak eta idientzako ta beientzako perrak ere eskuz egin izan giñuzen... Zurgiñentzako trabesak ere bai, eta gurdi kurpillak.

Ta dana galdan, sutan. Len etzan, orain bezela, soldaduraz eta ola lanik egiten. Amaika izerdi badegu aterria sutegi-lanean. Amaika bero-aldi badegu artua.”

Ofizioa artu
nuen errerotza,
gorputza galtzen duen
lanaren morrontza;

orain lepo mia ta
kolore berdotza,
bistan azaltzeko’re
ematen dit lotsa.

⁷ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 123-127. or.”

Sua pizten genduen
guk goizetikan goiz,
bostak aldean edo
lentxiago iñoiz;
bazter danak beteak
atxur zarrez ta laiz,
aiek altzairatutzen
jarduten giñan maiz.

Sua indartzen zuen
aizezko aspuak,
domatzen genituen
burni zail askuak;
iñoiz erre izandu
giñuzen eskuak,
aiek izaten ziran
momentu estuak.

Burniari beroan
sortzen zaio salda,
uraxen da alkarri
erasteko galda;
artzen bazaio bere
tamaña edo galga,
bera bezin eraskin
segururik al da?

Nik lengo gertaerak
nai nituzke esan,
erriak erreruen
berri jakin dezan;
orduan gaur bezela
makinarik etzan,
erreminta guzia
eskuz egiten zan.

Atxur da lai berriak
tenple latzekuak,
da beste tresna asko
lurrak lantzekuak,
aizkora ta trabesak
zurgiñentzakuak,
egin izan giñuzen
itxurantzekuak.

Otzik ez da sentitzen
errero-lanean,
burni beroa gogor
jo bear danean;
txinpartak kolkotikan
sartzen diranean,
azkurea izaten da
tripa barrenean.

Xelebrea izan da
gure jarduera:
aztarrika batean
goizetik gauera;
Kristorenak eta bi
ikusiak gera,
deskantsatuko al naiz
emendik aurrera!

Atsedenaldea ez zitzaion berehalakoan etorri.

“Emen, Orion, taillar txiki bat baneukan; eta, neroni baka-
rrik moldatzen nintzan ezker, gaixotasunak menderatu nin-
duenean, iñor ez lanerako ta ogia irabazteko. Ala ere, familia
mantendu nuen al zan bezela, ta neretzat ez det uste gutxi
zanik bolada trixte artarako...”

Orion goiko kalean antolatu nuen lantokia. Ukullu zar
batean asi nintzan errementaritzan. Gero, andik urte batzuetara,
beko kalera jetxi ta geroztik emen degu ogibidea.

Ni goiko kalean errementaritzan bakarrik asi nintzala
aitortzen det, ganadu perratzeari utzita. Osasunez aldrebes-
teak beartu ninduen orretara. Ez nuen bestelako aitzakirik,
egia esatekotan.

Trabesari (baporegintzan erabiltzen zutenari) kirten zuloa
edo begia burniarekin ateratzen nion nik, eta lepoz berakoa
altzairuz osatu. Buru gaiñean zeramakien kopa estua ere ber-
din. Iñun ikasi gabe gaiñera. Nere kasa asi ta segi aurrera, ez
lo egonda noski, saiatuta baizik...

Ez det esango jarduera (errementariarena) atsegiña danik;
baiña nere gustokoa bai, ordea. Eta denbora aukeran arrapatu
izan baldin banu, askoz ere geiago saiatuko nintzala pentsa-
tzen det gaur nere kasa...

Nik Orion soro bat ere artu nuen, onuntza etorri berrian, ez
erosita, errentan, etxetik oso urrean. Patata, babarrun, tomate,
porru, tipula, piper aundi ta orrelako barazkiak egiten nituen.
Jateko komeni zitzaizkigun jeneroak, alegia...

Garai artan, emen, Orion, kalean txekorrak etxe askotan
azitzen zituzten, soro edo belar zelaiak zeuzkatena. Nik ere
jarri nituen bi esne-bei. Baiña zertarako? Lenez gaiñera neure
buruari nekaldi galantak eman besterik ez nuen egin. Gau ta
egun aztarrika ibili nintzan, bear aiña lo sekulan egiteko asti-
rik gabe. Ganaduekin irabazi zitekean baiño geiago galtzen

nuen tallerrean; da, orretaz jabeturik, alperrik nenbillela klase artan pentsatu arazi zidan betiko eziñak.

Saltsa geiegitan sartzen dan gizonak ez du atarramentu onik ateratzen. Presaka ta arrastaka ibiltzeko arrixkuan dago beti. Askoz ere ohea da lan jakiñean jarraitzea. Ala zerbait eskuratu lezake. Artu-utzi ori ez baida ona martxa zuzen eraman al izateko. Ni nerez ganaduzalea izaki, ta argatik jarriak ziran.

Asto bat ere erosi nuen Ernanin, otxan amorratua gaiñera. Bizkarrean jartzen zitzaion zama zainduko zuen. Zintzo entregatu ere bai bear zan lekura. Guretzako serbitzu aundia zeukan. Amaika lan eragin genion. Burni-karretoan ere bera erabiltzen nuen sarritan.

Bakoitzak bere modura irabazi bear du eguneroko ogia. Ainbat ixtilu xelebren dituen janaria, guk ez degu errezetik eskuratu al izan. Ez dakit tontoak geralako edo zergatik. Baiña naiz alde batera joan edo bestera etorri, berdintsu beti. Indarka ta eziñean sarritan. Ikusi oi dira beste geiago ere horrela. Pobrearen suertea. Ta zorion osorik nork ote du?”

Eguneroko ogia. Gai horixe jarri zion Olalde Zestoan, 1985eko otsailaren 9an: “Garai baten, gaur estimazio aundirik ez du baiño, jango zukeenean egongo zan Manuel: ogia.”

Laguna, gaia jarri dirazu
ona eta ugariya.
Garai batean izan genduen
guk ogiaren premiya.
Naiz da sobrean eduki arren
arraia ta aragiya,
Aita Gurean ere eskatzen da
eguneroko ogiya.

Ogi aukerik ez gendun izan
gu gazteak giñanean,

beraren paltan ainbeste bider
jardunak giñan lanean.
Naiz ta bestela aukera izan
edanean da janean,
emen kristaurik ez da asetzen
ogiya falta danean.

Badu Manuelek bertso sail bat *Beranduko lanak* liburuan
Lanari eskainia. Hiru bertso bilduko ditugu hona:⁸

Bederatzi puntuko
bertso batzuetan
ikusiko det ezer
asmatzen detan.
Lan gogortxo bada
utziko det bertan,
alperrik jardun gabe
nekatzen ezertan.
Borrokan da setan,
ainbat lan-klasetan,
beti ametsetan
olako gauzetan
nabil berrogei ta amar
urte luzetan.

Nik len ere egin det
gizon baten lana,
orain atsedena da
bear dedana,
bizirik irauteko
komeni zaidana,
medikuak aspaldi
agindu zidana.
Badakit zail dana
kunplitzea dana,
baiña ark esana
mesedeko zana
orain nago ederki
ni antzemana.

Langillea naizenik
ez diot ausardiz,
baiña pozik egin det
amaika aldiz.
Zenbaitek ori ez du
ikusi nai begiz,

⁸ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 464-467. or."

baña premizkoa da
aitortzen det egiz.
Esango det berriz
errespeto aundiz:
segi zentzun argiz,
kontzientzi garbiz,
ogia jan dezagun
geure izerdiz.

Manuel ferratzaile, errementari, eta bertsolari hamazazpi urterekin hasita plazaz plaza berrogeita bi urtean. Eta geroztik idazlanean, bai bertzoz eta hitz lauz, beti lanean. Bertsogintza lan gogorra dela berez, dio. Are gogorragoa, noski, osasun eskasa izanik.

“Ondoren artan ezagutu nuen Lamitegi bertsolaria ere... Ala, joan nintzan da an alkartu giñan, da esan zidan Bizkai’ko Zaldibar’tik bertsotarako deia zeukala ta biok joan bear genduela... Nik esan nion ezetz; ni ez nintzala erri batera joateko moduko bertsolaria. Arek orduan esan zidan errex egingo genduela ango lana, ta amar duroko bana irabaziko genduela ta etzerala txarrak.

Orduantxe jarri nintzan dudan, da azkenerako agindu nion joango nintzala... Ala, iritxi zan ba beraren abixu ori, ta kantari asi bear. Orduantxe ni galtzetan estu; lotsatu nintzan ederki asko, asko ez banuen ere...

Lamitegik esan zioten amarna duro, ta ogeina eman zizkiguten. Ala, jakiña, antxe jaso nuen nik lenengo ogei durokoa bertsotatik; antxe kantatu nuen lenengo plazan, amazazpi urte nituela.

Lendabiziko kantari plazan
nintzan Bizkaian asia,
lenengo ogei durokoa nik
emen nun irabazia.

Andik denbora gutxira kantatu nuen Basarri ta Uztapide-
rekin ere, San Bartolome gau batean, Amezketa'n... Bein
emezortzi urte nituenerako, bertsotan dexente asi nintzan an
da emen. Ortik txanpon batzuek biltzen nituen, da onak izaten
ziran. Ez nuen etxean bein ere dirurik eskatzen gasturako,
dirua kontuz izaten zan an ere-ta.

Erritik errira ta
plazarikan plaza,
berrogei ta bi urte
ditut ontan pasa.
Gizonak daukanean
umore eskasa,
ez pentsa bertso-lana
danikan jolasa.

Batek eduki arren
bekoki illuna,
izan lezake biotz
goxo ta biguna,
kantatzeko burura
jaiotzen zaiguna.
Au da guri erriak
eskatzen diguna.

Gauz auetaz pentsatzen
gaba pasa det bart,
lo ongi egin banu
obe nuen anbat.
Baiña nere bizitza
olaxe deramat,
nekezko langintzari
loturik erabat.

Erri batek deitzean,
ari baiezkoa
emanik kunplitzea
degu bidezkoa.
Alkar serbitzea da
gauza legezkoa,
zuzen jokatzekotan
nai ta nai ezkoa.”

Manuelek bertsogintza zerbitzutzat hartu izan du beti,
herriari egiten zion zerbitzutzat: “Au da guri erriak eskatzen
diguna.”

“Gu bertsolari gisara alegindu giñan Euskal Erria serbi-
tzen aal zaneraíño; eta nik neronek beintzat ez det penarik
sentitzen...”

Bertsolaritzaren kezkak, pozak, tristurak eta naigabe
danak zer diran ongi espliketzen oso zaila da nere moduko

ezjakin batentzat. Baiña, ala ere, ez daukat batere damurik, ibillera txar eta nolabaiteko guztiak erriaren mesederako egin baldin baditut...”

Honela erantzun zion Uztapide lagunari, bolada gogorra zeramatela bertsotan hara ta hona aipatu zionean: “Baiña erriaren morroi izateak ekartzen ditu orrelako lanak.” Eta *Uztapide gogoan* liburuko azken agurrean hauxe kantatu zion lagunari:

Zuk erria serbitzen
egin zenduen ler,
kantatu zendulako
ainbat bertso eder
zoriondu nai zaitut
bein da milla bider.

Honelaxe kantatu zuen Añorgan, 1971ko martxoaren 5ean:

Zuen artean gustora nago
zuentzat sortu nintzan da.

Bada modu finagorik zerbitzugintza adierazteko?

Hona Manuelen idatzietako beste zenbait pasarte, hemen diogunaren adierazgarri.

“Gaurko bertsolariak, geientsuenak kotxeak badituzte. Bear ere bai. Guretzako ere etzan gaizki etorriko. Baiña esku-ratu gabe gelditu giñan... Sarritan trenez edo autobusez baliatu bear joan-etorrirako, ta denbora asko alperrik galdu. Orixe gertatzen zitzaigun. Udaran batez ere pestak ugari, ta erri batetik bestera aldatzeko erreztasun gutxi. Erretira txarrak nai ta nai ez maiz egin genituela aitortzen det. Beti lo faltan da nolabait.”

“Neu ere juerga latzak egiña naiz. Ez gorputzaren mesederako noski, kaltegarri baizik. Alamoduzko opizioaren jabe izanik, ortxe ibili bear erriz-erri kantuan gau ta egun. Nai ta nai ezkoa zan eginkizun ori betetzen alegintzea. Bestela, jendearen aurrean gaizki geldituko giñan dudarik gabe. Lengo bertsolari zarrak parranderoen fama zuten, da nik ez nuen galdu nai aien izen onik nunbait...”

“Bizitza gogorra zan, sarritan gau osoa pasata nago oera sartu gabe, goizaldera bertsotatik etorri ta lana egin bearra; erropak aldatu ta lanera. Sarritan egin det nik ori, geiegitan...”

“Hemendik Leitzara ere joanda nago ni bizikletan, gero andik Nafarroako erri batera joateko, Narbartera. Ori soldadu joan aurretik. Orduan bizikletan dezente ibiltzen nintzan... Aiatik ordubete bear da Oriora. Ni goizeko zazpietako trena artzera, negu gorrian elurretan da jelatan askotan etorria naiz gazte denboran. Ura egin bear zen! Gero gabean etorri joandako erritik azkeneko trenean, eta berriz Aiara igo bear.”

“Urte batean, gogoratzen naiz, ostatuan gaupasa eginda (iñauterietan), goizean autoa artu ta iru gizon etorri zitzaizkidan Oriora, lanean ari nintzan tokira: alkatea beste birekin.

Da esan zidaten, segituan Arroitzerako prestatzeko. Kostako zana kosta, etzitzaiola inporta. Uztapide ta ni nai ginduztela.

Erantzun nioten:

–Orain arte nun egon zerate, ezer abixatu gabe?

Ta alkateak onela dio:

–Bart arratsean pentsatu degu, Lasarte, bertsolariak eramatea, eta mesede eske gatoz.

–Bueno. Orrela bada, erropak aldatu bearko ditut...

Laister jantzi nintzan da joan giñan Oiartzun aldera, Uzta-pideren etxera; ta bereala prestatu zitzaigun gure Manuel zarra.

Sartu kotxean da Tolosara. An gelditu. Amaiketako bikaiña egin ondoren, martxa. Ta gu noiz iritxiko zai zeuden Arroitzzen.”

“Beingo batez, gogoratzen naiz, goizeko ordubietan oeratu ta berriro lauretan jeiki arazi ninduten, bertsoak nai zituztela-ta. Antxe jardun bear izan nuen, sabeleko otzik sentitzen ez zuten batzueri kantatzen (ostatuan).”

Honela dio *Kantuaren ordaiñez* liburuan:⁹

“Gaur erriz erri dabiltzan bertsolariak kotxe dotoreak nola dauzkaten, oientzat paseo bat bezela litzake Gatzagatik buelta egitea. Guk ez genduen, ordea, ezeren laguntzarik eta ibilirako erreztasun apartekorik. Egun batean joan da bestean etorri bear derrigorrez, trenean edo autobusean.

Noizean bein presa zalako tasisa artu ezkerero, arek kentzen zizkigun kostata irabazitako sosak...

Urte aietan ez genduen jakiten etxetik kanpora bertso-tara irten da berriro noiz itzuliko giñan, seguru esateko beintzat.

Baiña baziran maite ginduzten pertsonak ere kotxea eskuetan zeukatenak eta asko laguntzen zigutenak, utsaren truke erri batetik bestera aldatzerakoan. Gauza ixtimagarria zan benetan aien borondate ona. Iñundik iñolaz nai bezela eskertu ta ordaindu eziñekoa noski.

Euskal Errian adiskide zintzo ta lagun leialak asko izan ditugula pentsatzen dedan bakoitzean, poz aundi batek asezten dit biotza.”

Eta honelaxe kontatu zuen *Beranduko lanak* liburuan garai bateko ibilera haietako bat:¹⁰

⁹ MANUEL LASARTE, “Kantuaren ordaiñez, Auspoa 248, 98. or.”

¹⁰ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 237-238. or.”

“1946’garren urtean, irratiz zuzenean eman omen zituzten lenengo bertsoak, Donostiko Konstituzioko plazan kantatu genituenak ain zuzen. Udaran zala badakit, arratsalde batean. Zer fetxatan aztua daukat. Bertsolariak, berriz, Uzta-pide zana, Basarri, Ernaniko Paulo Txikia ta ni, Lasarte, lau-
rok giñan.

Da, lanak bukatu ondoren ostatuan geundela, astigarragatar gazte batzuk sartu ziran barrura ta ea libre al nintzan galdetu zidaten; da baietz, etxeratzea beste kezkarik ez neukala. Ba, orduan alkarrekin afaldu bear genduela.

Alaxe, eraman ninduten beraiekin. Soiñu-jolea ere koadrillakoa bazuten da osatuak zeuden parrandarako. Astigarragan ostatu batean pasa genduen gau guztia dantzan da kantuan, ixildu gabe. Etzuen jendeak ipurdiko otzik.

Nik goizean aldegin nuen. Zazpirak laurden gutxiagotan zegoen tren, ura artu bear derrigor ta Astigarragatik Lasarteko estazioraiño oiñez joan nintzan, ez baraurik ordea, itxuraz gobernatuta bainengoen, da pereza gutxi ezertarako.

Gero, Orion, trenetik irten da berriro ere oiñez. Aiara kilometro mordoa dago bide oietan, baiña gu alaxe oituak eta errez egiten genituen gustoko paseoak, parera zetozenetan.

Aian, lo pixka bat mesederako zala ta oera sartu arren, laister jeiki nintzan eguerdian.

Asteasuko Etxebitarten ostatua edukitzen zuten da an neukan kantatu bearra. Senide arteko bazkaria zeukaten. Talde aundia bildu zan da giro atsegiñean igaro genduen gauera bitartekoa.

Gure etxean bizikleta zar baldar bat bazan, da aren gaiñean egin nuen joan-etorria. Aldapan gorakoan ler egiten nuen, baiña ordekan da gainbera poliki, oiñez baiño azkarrago beintzat.”

Astigarragatikan
Lasartera oiñez,
txoriekin batera
kantuan egiñez.
Oriotik Aiara
joera berdiñez,
nere kasa bertsotan
pozez ta atsegiñez,
garai artan ez giñan
anketako miñez.

Gero Asteasura
agertu bearra
neukan, da artu nuen
bizikleta zarra.
Berez astuna zan da
gaiñera baldarra,
ari eragiteko
bear zan indarra,
gaur ni bezela zegon
nagitu samarra.

Ibilera horiek guztiak harrigarriak ziren, nola ez, baina are harrigarriago iruditzen zait niri oraindik *Gordean neuzkanak* liburu mardula ta ederra nola egin zuen irudikatzea. Hitz gutxitan kontatu digu *Beranduko lanak* liburuan,¹¹ eta niri San Juan de la Cruz dakarkit gogora, bere gelan itxita poema zora-garriak lantzen:

“1975’garren urtean liburu izeneko bat argitaratu nuen. Baiña etzan idatzia. Bertso danak kantatu ta zintan jarriak ziran. Gero Aita Zabalak papereratu zituen. Oso presaka ta gaizki ibili nintzan orduan. Lanez bete ta gaiñezka genbiltzan, egunero amalau ordu sartuaz. Zumaian genituen obrak garai artan, da etxean gauez moldatu bear bertsoak, besteak lotan zeudela. Jangelan sartu, atea itxi, iñor esnatu etzedin, da segi kantuan, ez gogotsu baiña. Ala ere, bi urte eskasetan amaitu nuen liburua nola edo ala, ta pake ederra eman zidan. Ori baiño lasaitasun geiago nai luke pertsonak, gauzak bere gus-tora egin al izateko.”

Hala ta guztiz ere liburu bikaina osatu: sufrimendutik eta neketik espirituak sortua.

¹¹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 180-181. or.”

OSASUN gorabeherak garrantzi handia izan dute Manuelengan. Gurutze bide latza egokitu zaio bizitza, gizatasun osoz ibili duena.

Leitzan bezala Orion ere berehala izan zuen atarian herio. Han arreba eraman zion, txikitan; hemen alaba, aita gazte zelarik. “1958’an il zitzaigun alabatxo bat, hamazazpi illabetekoa, eta moduz gañera, babarrun-ale bat kontrako eztarrira sartuta. Ez gurea zalako, baño aur zoragarri bat zan. Nik, nere bizitzan, osasun-paltak eta pena aundiak izan ditut; baño aur ark eman zidan penik aundiena, gaixoak; esaterik ez dan modukoa.”

Gazte-gaztetatik hasi zitzaizkion osasun arazoak:

“Gerra ondorengo urte pobre aietan, ura zan mixeria! Ta gu bakarrik ez giñan ala. Geientsuenak probatu zutela uste det. Gaur aiña pertsona gilbor aundi etzan ikusten baztarretan. Gerri alde argalagoak erabiltzen zituen jendeak.

Gerra etorri zanian fameli guzia txikitu; lau anai batera ibili ziran gure etxetik gerran, alde batetik eta bestetik... Eta arrebaren gizongaia.

Gerrak amari osasuna kendu zion, eta niri ere bai. Gerraren ondorioz, ez genuen jatekorik, eta gose aundiak pasa nituen. Urdailletik gaixotu nintzan. Ogi egilleak gazta itxurako borobil batzuk labean erretzen alegintzen ziran. Ez dakit aiek zer material klase zeukaten. Itxas ondarra bezela birrindu edo apurtzen zitzaizkigun eskuetan, da ustel usai bildurgarri bat botatzen zuten, urrutitik antzemateko modukoa.

Gure etxean, danak gosez amorratzen egon arren, etziran atrebizten jaten. Nik, berriz, zerbait derrigor bear ta al zan guztia sartu barrura, naiz neure kalterako izan, da antxe zearo galdu urdailla. Zortzi egunean, gorputzean jela jarrita eduki ninduen Aiako medikuak.

Latzak ikusi nituen orduantxe, ta geroztik ere ez det izan egundaino zorion osorik urdailletik... Auek dira 1936'garren urtean asi zan gerra bildurgarri arek utzi zizkigun propinak.”

Garai horretan joan zen Ernioko basoetara ere lanera: “Amaika negar egin nuen nik baso aietan. Uste det osasunaren zati bat ere antxe galdu nuela, artean ain umea izanik.”

Gure Ernio neguan ez da
goxoa eta epela,
gu an aritu giñan urtean
bazan elurra ta jela.
Kuzkur ibili giñan mendiko
abere danak bezela,
iñoiz pentsatu izan nuen nik
otzak ilko giñuzela.

Mendi altuak negu beltzean
gordelekurikan eztu,
ango bizitza zer zan ez leike
ikusi gabe siñistu.
Ekaitz eraso gogorak iñoiz
artzen bagañuzen estu,
txabola zar bat bagenduen da
ara oi giñan babestu.

Aize olatu ta arri jasak
txabola astintzen zuten,
ni bildurturik egon oi nintzan
alako otsak entzuten.
Amabi urterekin lanera
ara eraman ninduten,
ortik pentsatu gaztetan guri
zer erakutsi ziguten.

Lanak, eta bertso gintzak ere bai –lana ta nekea den alde-
tik–, eragin handia izan dute Manuelen osasunean.

“Bertsotan ere asko ibili bear batetik bestera garai aietan,
da beti presaka, danera iritxi eziñik. Komeri latzak urruti
samarrean bagiñan da arratsaldeko saioa berandu antzean jar-
tzen ziguten bakoitzean. Gauerako etxera etortzerik ez eta
sarritan kanpoan gelditu bear, da denbora izugarri alperrik
galdu.

Orixe gertatzen zan da pentsatu nuen moto bat erostea, ta
asi nintzan arekin ibiltzen erriz-erri. Baiña laister izan zan
okerra: 1955’ garren urteko uztaillaren 20’an, Donostira nin-
joala, min artu Añorgako inguruan, Errekaldeko bide gurutze-
an ain zuzen. Ernani aldetik irten zitzaidan kamion batekin
txoke egin nuen, da zentzurik gabe utzi ninduen, eman zidan
golpe txarraren bidez.

Neuk ez nekiela ospitalera eraman ninduten... Andik bi
egunera operatu ta gero gerokoak. Ezur autsien konpostura ez
da suprimeturik gabekoa alajaiña. Igeltsoz amarraturik
berrogei ta bost egun pasa nituen oean, ortzaz gora etzanda,
iñora mugitzeko gauza ez nintzala.”

Honako pasarte honek ere argi erakusten digu bertso lan-
gintzak Manuelen osasunean izan zuen eragina:¹²

“Alaxe, irurok (Agirre, Lazkano eta ni, Lasarte) egin geni-
tuen ango (San Roke baillarako) lanak. Eguerdian saio bat eta
arratsaldean bestea zeuden izentatuak. Sarritan ez-ezik, gor-
putzaldi bikaiña neukan nik orduantxe ere. Gogoan edukitze-
ko modukoa.

Eguerdiko bertso saioa osatu nuen, ongi kosta zitzaidan
arren. Ondoren asi nintzan barruan ozpinduta neuzkan guztiak
botatzen. Urdailleko ta buruko miñez zoratzeko zorian zearo

¹² MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 297. or.”

gaizki nengoela ikusirik, oea eskatu nioten da segituan eman zidaten. Bazkaltzeko gauza ez, ta aspirinak artu ta oera. Etzuten esperoko arratsalde artan nere bertsoak entzuterik. Jai era-tzailleak joan zitzaizkidan lo gelara, ea zer moduz aurkitzen nintzan galdezka. Kezkaturik zeuden nunbait gizarajo aiek. Onela zion batek:

–Pena aundia eman digu gaur zuri oker au gertatzeak, Lasarte.

–Ez bildurtu batere, gazte, ez da lenengo aldizkoa ta. Ni onelaxe bizi naiz, galanki suprituaz-erantzun nion, egia zan bezelaxe.

Orduan esan zidaten:

Zerbait jan bear zenduke. Eskatu komeni zaizuna ta bertara ekarriko dizugu.

–Ez daukat jateko almenik. Laister jeiki ta kafe bero piska bat artuko det, bertsoan asi aurretik.

Garaia iritxi zanean, kantura. Al zana egin genduen San Roke baillaran.

Entzule jendea gustora itxuran gelditu zan, eta gu ere kontentu. Danak agurtu genituen eta etxeratu giñan, ‘urrengo bat arte’ esanda.”

Emazteagandik banantzeak ere ez zion, jakina, penak arintzen lagundu:

Ezkondu nitzan lagunarekin
bizi izateko ustean,
baño mundua ain da pobrea
alkartasuna austean;
seme-alabak azitzen jardun
naiz bakardade tristean,
baño gaur aiek maite naute ta
kontentu onenbestean.

Kalte aundiak gauz orrek egin
zizkidan osasunean,
au gertatzen da penaren miñak
bat menderatzen dunean;
urte batzuek triste igaro
ditut illuntasunean,
baño gaur pozik bizi naiz seme-
-alaben maitasunean.

Nolako fintasunez adierazi zuen bertso horietan bere bizi-
tzako pasarte samingarri hura!

Familia aurrera ateratzeko ahalegin handiak egin behar
izan zituen... Honela kontatu digu 1963ko ebakuntza ikara-
garria *Beranduko lanak* liburuan:¹³

“Alaxe, aztarrika nenbillela, len erdi ipurdi ta gero erabat
gaixotu. Orduantxe banituen naiko lanak. Beiak eta astoa
saldu bearrean aurkitu nintzan. Ez gendukan beste jokabide-
rik. Gaitza nagusitu ezkeru, gizona ezerezera biurtzen da, ta
neri orixe gertatu zitzaidan.

1963'garren urteko San Juan illean, ebakuntza bildurga-
rria egin zidaten Donostiko ospitalean urdailletik. Bizirik
irten da neretzako etzan poz txikia, bi ume etxean da aiek azi
bainituen, bidezkoa zan bezela. Gurasoaren eginkizuna orixe
dala badakigu. Medikiak asko saiatu ziran nere onerako.
Banuen premia, ta laguntzaren faltarik etzegoen aien aldetik.
Ixtimagarri dira alako gizon atsegiñak benetan...

(Etxeratu ta illabetera) medikuak, radiosetan begiratu
ondoren, esan zidan: –Ongi billatzen zaitut. Baiña ez pentsa-
tu gizon berri bat zeranik, konpostura egin dizugula baizik.
Beraz, zaindu zeure gorputza. Ala ere, izango dituzu tristurak
eta naigabeak sarritan. Baiña ez bildurtu, ortik etzera ilko ta...

¹³ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 120-121. or.”

Bete-beteen asmatu zuen medikuak nerekin. Geroztik beti suprituaz bizi naiz. Ala ta guztiz, lana pranko egin det. Noizean bein bitamina mordo bat artu ta segi aurrera, larri aldi batzuk paseaz.”

Lazkao-Txiki gogoan liburuan ere zabal aipatu digu ebakuntza beldurgarri hura, bizimodua erabat aldatu ziona:¹⁴

“1963-ko maiatzean edo apirilean utzi nion jateari, eta ekainean operatu ninduten. Irurogei egunetan etzan mokadurik sartu nere sabelera. Nola ba? Urdaillerako pasoa zearo itxita neukan, da naranja zumu ta orrelakoak artzen saiatzen nintzan. Baiña urdaillaren goiko sarreran gelditzen zitzaizkidan tope egiñik, eta gero txipiroi saltsa bezela beztu ta usteldurik aotik kanpora botatzen nituen...”

Don Karlos García del Río medikuak esan zidan:

–Ebakuntza egin bearrean zaude, ta azkar gaiñera. Ez dago ezertarako astirik, len denbora asko alperrik galdu dezulako. Joan zaitez ospitalera segituan. Nik telefonoz ara deituko det, eta gela prestatuko dizute. Bihar goizean bixita egingo dizut. Zu lasai egon bitartean.

Alaxe, urrengo egunean an dijoakit beste mediku batekin zuzen asko, bezperan agindu bezelaxe. Biak sabel aldean eskuz miaketan jardun zitzaizkidan ea nun artzen nuen miñik geiena; ta, alkarren artean itzegiñez, aldegin zuten gelatik kanpora.

Geroxeago eraman ninduten beko sala moduko batera; an plakak atera, radiosetan ikusi zer neukan, eta berriro goiko gelara; odola kendu analizatzeko; askorik ez nuen edukiko noski; gero galanki sartu zidaten, beintzat.

Ainbeste prueba egin ondoren, ebakuntza, ez nolanaikoa ere. Baiña onik irten zenean, ez nintzan asarre. Karlos Sanz Aziñek operatu omen ninduen. Baiña etzan bera bakarrik; iru

¹⁴ MANUEL LASARTE, “Lazkao-Txiki gogoan, *Auspoa* 221, 22-25. or.”

edo lau mediku alkarri laguntzen jardunak izango ziran. Adibidez: Azpiroz, Olaso, Julian Bereziartua ta abar.

Ondorengo egunetan bixitatzera joaten zitzaizkidan, eta bertsolaritzaren argibideak jakin nairik batez ere. Oso ongi portatu ziran nerekin mediku jaun jator aiek.

Ortik aparte, berriz, ospitalean bertan bazan moja atsegin bat. Zenbat mesede egin zidan, Jaungoikoak bakarrik daki. Ta enfermeroak berdin. Pasatakoaz aztutzea gertatzen dala esan oi da; baiña ez beti. Nik aiek gogoan ditut.”

Beranduko lanak liburuan ere aipatua zuen mediku azpeitiarra:

“Julian Bereziartua mediku ona izan da neretzat. Izugarri lagundu dit, eta asko zor diot berari. Bein gogoratzen naiz zer esan zion gure semeari: –Begira, Euxebio: zure aitak iru urteko ume batek aiñako urdailla dauka, ta beti ibili bearko du gaizki. Operatzeko garaian pusketa ikaragarria kendu zioten, usteldua zeukalako. Baiña ortik ez da ilko, beste okerrik sortzen ez bazaio”

Ebakuntza pasa ondorengo pasarte hau dakar Manuelen *Bertso mordoxka* liburuak:¹⁵

“Ebakuntza pasa ta gero, Uztapidek galdetu zidan, bein batez, zer moduz nenbilen, eta onela erantzun nion”:

Ni nazu luzaruan
gaixo egondua,
len gogorra nitzana
orain bigundua;
supritzeko izan da
neretzat mundua,
eskerrak izan dala
zeñek lagundua.

¹⁵ MANUEL LASARTE, “Bertso mordoxka, Auspoa 100, 15. or.”

Manuelen esker ona; etengabe eskerrak ematen han eta hemen.

Ez ziren 1963an bukatu Manuelentzat ospitaleetako joan-etorriak, eta egonaldiak, koliko gogor bat zela behiala, edo prostata, edo anemia: zer eta burdin falta odolean, beti burdinarekin jardunda lanean. Txantxa horixe zerabilen medikuerizain-bisitariekin, irribarrez.

Bertso ederrak ere eskainiak dizkio osasunari. Hona erakusgarri, bi bertso sortatatik bilduak:

NERE BURUARI¹⁶

Ni sasoiak aspaldi
ninduen agurtu,
berak aldegin zun, nik
ez nun beartu.
Zer egin leike emen?
Datorrena artu.
Arronkan ezin asi
nola geran zartu:
azala zimurtu,
gorputza igartu,
aragiak urtu,
ezurrak agertu;
nere itxura ezta
asko edertu.

Indarrak du sasoi,
sasoiak indarra,
ortan seguru dago
Lasarte zarra.
Bi oiek galtzea da
oso gauza txarra,
gizonak nola duen
bizi bat bakarra.
Ez nago azkarra,
joko det baztarra,
gorputza kaxkarra,
ariña kaskarra,
ta oien antzekoa
lepo-zuztarra.

Sasoi duen arte bat
ibiltzen da ongi,
sortzen badu jateko
ainbeste ogi.

¹⁶ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 301-304. or."

Zartu ezkerro kejak
dauzkagu maizegi,
etsi ere egiten
degu errezegei.
Ixpirituz argi
naiz gorputzez nagi,
gezur eta egi
al dan arte segi;
ezin egingo degu
negar geiegi.

NERE BIZITZA ESTUA (Doiñua: “Ikusten duzu goizean”)¹⁷

Gure lur maite onetan
bizi bearrak penetan
samintzen gaitu benetan.
Ene Jainkoa, ez dakit ainbat
sufritzeko nik zer detan;
ogei bat urte auetan,
egunez eta gauetan,
beti nabil naigabetan.

Ezin arindu pausorik,
ezin bigundu besorik,
ezin kantatu bertsorik.
Naigabearen menpe bizi naiz
burua ezin jasorik;
ez daukat egun gozorik,
nabillelako gaixorik,
ez det zorion osorik.

Makaldu zaizkit eskuak,
belaunak ezereztuak,
gerriak aldrebestuak.
Arbola zarrak betiko galdu
zituen orri preskuak;
nere bizitza estuak
ez dauzka egun prestuak,
naigabez aberastuak.

Ezin jarri umorean
beste batzuen parean,
lengo oitura nerean.
Indarberritzen zailla da oso
zartu eta ondorean;
baju nago balorean,
ezagun det kolorean
pasa nintzala lorean..

¹⁷ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 453-454. or.”

Hala zioen behin Basarrik bere lagunari buruz: “Zenbat aldiz jendea kantuz alaitzen, bera miñez eta atsekabez egonik!”

Sarri aipatu izan dute bai bertsolariek ere Manuelen osasun urria, ironia pixka batekin batzuetan. Honela jantzi zuen Irazu gazteak *Argian* Manueli egin zioten elkarriketa:¹⁸

Ondarea da Manuel zarrak
bertsoari utzi diona,
malezia erruz ta inoren bistan
pena kontatzen iaiona,
behin gailurrera igo zenetik
jetsi gabea dagona,
belarri batek entzun lezaken
bertsokerarik gozona,
kolore onik ta bertso txarrik
izan gabeko gizona.

Manuel guraso ta senideekin.

¹⁸ ARGIA, Jexux Mari Irazu, 2001-04-01.

Familia

Eugenia Arribillagak eta Frantzisko Lasartek zortzi seme-alaba izan zituzten Franki baserrian. Oso gogoan izan du beti familia Manuelek bere bertso ta idatzietan.

Hala, *Enbor zarraren ezpalak* liburuaren lehen bi atalak amari ta aitari eskaini zizkien.

AMA: nondik edo norengandik besterengandik hasi, izan ere, liburua, bere bizitzaren kontakizuna, amarengandik ez bada. Amaren maitasuna da aurrena. Amarentzat izan zituen xuxurlak, amarentzat izan ditu gero hitzak eta bertsoak bere bizitzan.

Hona hemen pasarte samur, argi ta zoragarri batzuk, atal horretatik hartuak:¹⁹

“Gero, aieri gosaria bertara eramán ondoren, gelara joango zitzaidan ama, lo nengoen tokira. Igurtzi goxoak emanez, muxuka ari zala esnatu arazten ninduenean, oaren ertzean exeri ta galdetuko zidan:

–Naiko lo egin al dezu, Manueltxo nereá? Jeiki zaite, ba, oso berandu da ta.

Alaxe, erropak jantzi, besoetan artu, nik lepotik berari eldu ta sukaldera joaten giñan biok; eta gosaria emango zidan lenengo, esne zopa beroak katillu aundi batean, gozagarriz osatuta.

Aiek jandakoan, jostatzeko gogoá sentitzen nuenez, geldirik egoten ezin asmatu, ta batzuetan bigurrikeriz amari pixka bat amorrazten nion, baiña denbora gutxiko. Berealaxe aztutzen zitzaizkion nik egindako okerrak.

¹⁹ MANUEL LASARTE, “Enbor zarraren ezpalak, *Auspoa* 225, 7-14. or.”

Gauean, afaldu ta oeratzekoan, lanean ari bazan, onela esango nion:

–Exeri, ama.

–Nekatu al zera, Manueltxo? Oraintxe exeriko naiz –erantzuten zidan.

Da ura aulkian jarri ta ni bere magalean. Burua bular gainera bota ta aitaren egin orduko lo artzen nuela badakit, goxo asko.

Iru urte neuzkanetik seira bitarteko kontuak dira auek, gutxi gora-bera. Ara nolako arremanak genduzkan ama-semeak.

Lur gain ontan pertsona jakintsu argi asko daudela ez det dudarik. Baiña iñork neurtu ote lezake ama on baten aunditasuna zertaraiñokoa dan, eta bere aurrari dion maitasunak zenbat balio duen?

Neri, jaio nintzanetik iru urte bete bitartean eman omen zidan amak bularra.

Gure ama zanaren oroimenak bizirik jarraitzen dute nere biotzean, eta aurrera antzean ere bai seguru asko.

Oiloenganako maitasun berezia nabaitzen genion...

–Aspaldiko egunetan oilo baten falta billatzen det. Zer gertatu ote zaio?

Iñork arrastorik ezin atera ta etsi samartuta zegoen garaian, an joango zitzaion ustez galdutzak zeukan oillo maite ura, atzetik txitoak segika zituela, basotik etxera. Orduantxe etzan asarre izaten gure ama.

–Etorri al zera gaixo ori, famili berria sortu zaizunean? –esango zion.

Emakume gaitz ikusia ta zintzo purrukatua genduen ama.

Alaxe,... baneramazkien sei edo zortzi illabete etxera agertu gabe, ta pentsatzen nuen ama asarre egongo zala.

Etxera iritxi orduko, antzeman nion pixka bat edo dexente mindurik zegoela gaixo ura, ta:

–Etorri al aiz aspaldiko partez? Nitaz aztuta bizi intzala uste nian.

–Oker zaude, ama, horrela pentsatzen badezu. Ez naiz zutaz bein ere aztu, eta torizu paketetxo au.

Iriki ta ikusi zituenean, etzan asarre. Erregali txikiak, baiña arek aunditzat juzkatu, ordea, ta ixtimatu gaiñera benetan.

Auxe zan gure ama biotz xamurrekua, garai artan emakume asko oi ziran bezelaxe.”

AITA: amaren ondoan aita hurrengo atalean, jakina. Hona hemen pasarte eder batzuk:²⁰

“Gizon kapritxoso utsa iduritu izan zitzaidan. Udaberrian, patata, arto, babarrun da oien aziak ereiteko, lurrak gozatzen etzan berealakoan aspertuko. Beti antxe, ganaduekin buelta ta jira.

Gure aita zanari ezagutu nion nik bei pare bat bikaiña. Franki aldeko lanak ezer gutxi ziran aientzat, eta urte bakoitzean ume bana seguru samar aziko zuten, edo aurreratu beintzat.

Franki baserriko bei pare eder ura sekulan etzitzaion aztu gure aita zanari. Ama-umeak ziran, gorriak kolorez, aundian ere biak zein ezkorik gabekoak...

Gure aita langille artista zan zurgintzan. Etxeko gana-duentzat uztarriak berak egiten zituen. Ez zenbait uztargillek bezin azkar. Denbora asko pasako zuen; ori bai. Baiña ongi bukatu. Gurdi ta bestelako tresnak ere berdin.

Gure aita zanari buruz oraindik badet zer itzegiña. Ostatuetan etzuen traba aundirik emango. Igandeetan meza nagu-

²⁰ MANUEL LASARTE, “Enbor zarraren ezpalak, Auspoa 225, 15-27. or.”

sira joaten zekien. Arratsaldean berriro bezperak entzutea gustatzen zitzaion, eta illunabarretan logelan sartu ta errosarioa errezatzen zuen bakardadean...

Andatzaraten izan da etxeratu nintzanean, gure aitak onela esan zidan:

–Gaur estuasuna pasa dek. Antzeman diat aurpegian. Baiña ori ez dek ezer. Biak iri laguntzen jardun zaizkik goxo ta xuabe asko, ta espero nuen baiño ederkiago moldatu zerate alkarren artean. Uztapide ta Basarri bertsolari aundiak izango dituk dudarik gabe, ta nor nola tratatu bear dan ongi dakitenak gaiñera, neri iduritu zaidanez. Gogorretik asi balira, gaur laixter egingo zizkitek en irekikoak. Baiña ez dek horrela gertatu, batekoz bestera baizik; eta gizon oien ondoan umil ibili, al badek.

Auxe zan aitarengandik jaso nuen aolkua...

Nik ogei urte neuzkan garaian il zan gure ama zana; eta bolada artan, bertsotara iñora joan gabe, etxe aldetik nenbilen...

Aita ixilik zegoen gure kontuak entzuten; eta, gazte aiek pena ematen ziotenez, onela esan zidan gizarajoak:

–Baiña, Manuel! Zergatik ez dituk serbitu bear, borondate onez dabiltzan mutil jator auek? Ire ama il uan. I bertsolari iza-tea nai zian, nik bezelaxe. Gaur bizirik balego, Santa Agedaren oiturari jarraitzeko esango likek. Ori bazekiat seguru, ta joan adi lasai. I kantuan jarduteak amarentzat ez dik ezeren kalterik izango, errespetorik galdu gabe itzegin ezkeru beintzat...

Ara emen nola agiri dan gure aita zanaren biotza.

Gizon osasuntsua ta zimela zan gure aita zana. Alako batean, ordea, perlesiak arrapatzea egokitu ta aretxek menderatu azkenerako. Irugarren atakean il zitzaigun...

Gure Euxebio artean ume txikia zan. Goiz batez, artu besoan da an nijoa Aiara oiñez. Etxera sartu giñan garaian,

gure aitak besoetan erabili zuen aurrera, pozez beterik, igurtzika ta muxuka. Aspertu eziñez sentitzen nuen gizarajoa, ta galdetu zidan:

–Egun bat edo birako utziko al diguk ume au emen, Manuel, nik berriz ikusterik ez diat izango ta? Ongi zainduko diagu.

–Bai gizona... Emendik iru egunera etorriko naiz...

Alaxe, iritxi zan izentatutako epea eta joan nintzan aurraren billa...

Eta, abiatzerakoan, gure aitak aurrari bi muxu aundi eman ondoren, onela dio:

–Nere semerik gazteenaren semea ezagutu diat, eta orain konforme gelditzen nauk noiznai iltzeko.

Arazoi garbi ori gogoratzen zaidan bakoitzean, begiak negar malkoz bustitzen zaizkit...

Baiña aita ordurako an zegoen oearen gaiñean luze, biajerako soiñeko erropak bestek jantzi ta prest. Goizeko amarretan il omen zan...

Dana dala, ontantxe bukatzen det aita zanaren ixtoria, ama zanarena bezelaxe, bieri barkamena eskatuz.”

“Nere semerik gazteenaren semea ezagutu diat, eta orain konforme gelditzen nauk noiznai iltzeko.” Simeonen hitzak dakarzkigu gogora:²¹

Orain bai, Jauna,
zeuk hitzeman bezala,
utz diezaiokezu zeure morroi honi
bakean iltzen!
Ikusi dute nire begiok
zure Salbatzailea.

²¹ Biblia, Lukas 2, 29-30.

Enbor zarraren ezpalak liburuko bi atal horiek baino lehen, badu Manuelek beste atal zoragarri eta hunkigarri bat bertsoz osatua hitzaurretxo eder batekin *Gordean neuzkanak* liburuan, ama eta aita bateratzen dituen, bakoitzaren egitekoa argiro adierazita:²²

NERE GURASOAK

“Ama ta aita, zer gauza aundiak diran, ondo pentsatuko bagendu!

Amaren magal maitasuntsu ura da aurraren osasuna. Amaren petxutik artzen du bularra. Amak ematen dio bere odola aurrari bizigarri. Ta, bustita edo zikinduta ikusten duenean, amak jartzen du aurtxo ori, garbi-aldi bat eman da zapi txuriz aldatuta, goxo-goxo sieskan, lo paketsu bat egin dezan.

Denbora berean, aita jator ura an ari da lanean, pamelirako ogia irabazten, izerdi-patsetan askotan, bere buruaren errukirik gabe, etxeko zorionarengatik. Nekerik aundienak bere aurtxoaren muxu batek aztu-arazten dizkio. Olakoxea da gurasoen biotza.”

Naiago nuke ama
nun dedan baneki,
zerua izango al du
bere egon-toki!
Emendik juanik urte
asko deramaki,
Jauna, izazu nere
amaren erruki,
gaixo ura ez beintzat
sufritzen eduki!

Amak azi ninduen
bulartsu ta bero,
zapi zuriz aldatzen
nindun egunero;
pena det ez nuela
nik ordaindu gero;
Jaunaren eskuetan
zeru goian bego,
baño naiago nuke
bizirik balego.

²² MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 49-53. or.”

Bere umeak maite
ditu gurasuak,
aberatsak bezela
pobre beartsuak;
zenbat sufritzen duten
ama bulartsuak
eta aita on baten
gerri ta besuak
adierazitzeko
nork ditu bertsuak?

Amak azi ninduen
bere besuetan,
ase ta berdinduaz
bular gozuetan;
gero aitari laguntzen
Franki basuetan,
artzai ibili nintzan
urte batzuetan,
lenengo antxe asi
nintzan bertsuetan.

Aitarek gorputz gordin
izerdiz bustiak
gugatik eman zituen
zituen guztiak;
gero're pena eman
zion gu zutiak,
artean bazituen
lagundu-ustiak,
baño eraman zuen
eriotz tristiak.

Naiz osasuntsua izan,
pobrea mundura
ura ere sortu zan,
askoren modura;
bazuen familiko
maitasun ardura,
gugatik nekatu zan
aita zintzo ura,
Jaungoikoak jasoko
al zuen zerura!

Eskol-aldetik etzan
gizon jakintsua,
euskera bakarrik zan
beraren mintzua;
eldu zitzaionean
eriotz mintsua,
betiko ixildu zan
guraso zintzua,
frutu asko emandako
arbola zaintzua.

Franki baserritikan
Leitza'ko errire
egongo dira sei bat
kilometro bire;
eskolik etzigituen
eman iñori're,
baño an azi giñan
gu zortzi senire,
beñere etzait azten da
ezta komeni're.

Beranduko lanak liburuan ere gogoan ditu gurasoak, nola ez, bere bizitza kontatzerakoan. Aiara etorri zirela ta, honelaxe dio:²³

“Etorri giñan, baiña etzuten gure gurasoak zorion geiegi-rik izan andik aurrerakoan. Aita zana an ganadu tartean oitua, eta ardiz eta ganaduz gogoratzen zan izugarri. Ametsetan ere aietxek zituen buruan, nere ustez. Izketan asi orduko, nabaitzen zitzaion etsi ezin bat bezela. Beti baserritarra izanik, gero kaleko bizitza artu eta etzitzaion grazitan erori.

Ama ere berdintsu sentitzen genduen. Frankiko sukalde zarra ezin zitzaion bein ere aztu, eta samintasun orrek kalte egin ziola uste det lenez gaiñera osasunean ere.

Beraz, zartzaro tristea pasa zutela ez dago dudarik. Gazteak edozein tokitan errez artzen du lurra. Baiña zugaitz zarrak aldakuntza onik ez du bein ere, nere ustez. Eta, zoritxarrez, gure gurasoak ortantxe bukatu zuten munduko bizitza.

Lenengo, ama il zitzaigun, irurogei ta bat urterekin. Urren-go, aita, irurogei ta amabostekin... Nere deseorik aundiena auxe litzake: biak zeruan gerta ditezela betikotasun osoan.”

Noiznahi aipatzen du ama bertsoetan. 1971ko apirilaren 25ean gai hau jarri zioten Zarautzen: “zure amaren negar mal-koari”. Bertso hauxe kantatu zuen aurrena:

Ama gaixo batek ni
aziya ninduan,
zenbat neke egiña
ote zan munduan!
Amaika negar malko
ixuri zenduan,
orain goxo egongo
al zera zeruan!

²³ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 44-45. or.”

Lau urte geroago, Leitzako omenaldi handian ere, ama gogoan, jakina:

Nere iduri bat ere or jarri
dute erriko kalean,
ongille denak eskertu naian
nabil iñundik alean.
Esan nezake: jaio nintzan lur
bedeinkatu zabalean,
bularra artzen ari naizela
gaur amaren magalean.

Geroago, Manuelekin sarri izaten ditugun bazkalondoko solasaldietako batean, honako bertso zoragarri hau adierazi zigun, ama gogoan, gero *Plaza-gizonak* liburuan jaso:

Ongi gozatua naiz
ni len aurtzaroan,
nere ama zanaren
magal oparoan.
Agian ariko naiz
bere anparoan
bertso auek idazten
aurten azaroan,
nola ezin nezaken
segi luzaroan.

Ama beti gogoan. Artikulu hunkigarri hauxe idatzi zuen *Diario Vasco* egunkarian: AMAREN MUXUA. Hona zati eder bat:

“Elkarrenganako maitasuna bai ederra dala. Ori ez duenak ez daki zer palta duen.

Nik nere gain dauzkadan argibide motz auek eman besterik ez nuke egin nai. Baiña familiaren edertasuna daukat gogoan. Ama batek bere umeari eta ume txikiak amari dioten maitasunak bai al du berdiñik? Ez det uste.

Bien arteko kontu goxoak animatzen duten aita ere ez da izango biotz gogorra eta maitasun gabekoa.

Oraindik oraintsu gertatu zaidan kaso zelebren bat idatziko det. Gau batez, oean sartu orduko, lo artu nuen eta iru-lau orduan poliki gozatu ere bai. Baiña gero ametsetan asi ta estuasunak neretzat propina merkeak. Ala ere, benetakoak edo egizkoak gertatu balitzaizkit naiago nuen, nere ama zana ikusi nuela esan al izateko...

Gure amak bazuen oitura, ni logaleak errenditzen nindue-nean, bere besoetan artu ta oera eramateko; eta, bere oearen ertzean exerita, igurtzi goxoak ezezik, muxu beroak ere oparo ematen zizkidan txiki denboran.

Oiek erabiliko nituen ametsetan bueltaka. Baiña berebiziko salto bat egitearekin batera ots aundia entzun nuenez, onela esan nuen:

–Ama, erori egin al zera? Egon bertan. Oraintxe jasoko zaitut.

Oe azpira begiratu ta amaren arrastorik ez. Alaxe nenbi-llela, esnatu nintzan. Baiña une neketsu ura biotzeraiño sartu zitzaidan.”

Guraso-senideen familian bizita gero, berea sortzea pentsatu zuen. Honela kontatu digu bertsotan GURE ETXEKO BERRI sailean:²⁴

Oker aundiak izan ditut nik
nere munduko bizitzan,

²⁴ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 151-155. or.”

bertso batzuek jartzera nua
erriak ikasi ditzan;
urte sailtxo bat igaro nuen
naigabez eta desditzan,
orduan oso bajatu nitzan,
len olakua ez nitzan.

Egun batean sortu zitzaidan
betiko gaixotasuna,
mundu tristea, zu zera neri
au ekarri zidazuna;
garai batean nik banituen
indarra ta osasuna,
naiago nuke orain balego
orduko goxotasuna.

Sendatzen ez da errez egongo
nere biotz zauritua,
egunen baten izango al naiz
Jaun altsuak saritua!
Indar askorik ez daukat baño
bizirik espiritua,
nere izaera utzi nai nuke
geroko eskribitua.

Ezkondu nitzan lagunarekin
bizi izateko ustean,
baño mundua ain da pobrea
alkartasuna austean;
seme-alabak azitzen jardun
naiz bakardade tristean,
baño gaur aiek maite naute ta
kontentu onenbestean.

Nik uste nuen ezkondu eta
ongi biziko nitzala,
azkenerako ikusi nuen
iñola're ezin zala;
animaraño sartu zitzaidan
bildurgarrizko itzala,
utsegiteak izan badira
Jaunak barkatu ditzala.

Seme-alabak etxean dauzkat
amarik gabe aziyak,
nere ustez zerbait erakutsiak,
kristau modura eziyak;
ortarakoxe botiak ditut
nere izardi guziyak;
okerrenian pasiak dira,
dauzkat laguntzen asiyak.

Ume gaixoak baztertutzeko
nik ez det izan barrurik,
aiek etzuten mundu ontara
sortua beste errurik;
zenbaitei edozer egiñ arren
ez dio izaten ardurik,
baño nik ez det gerorako nai
kontzientziko kargurik.

Zenbait pertsonak ibiltzen ditu
lasaikeri aundituak,
oso arintzat artu oi ditu
gurasuen pixuak;
nere anparoan bakarrik azi
dira umetxo gaixuak,

asko ikasi gabe zer diran
amaren laztan goxuak.

Gure etxean etzan ikusten
eguzkiaren dizdirik,
beti egunak zakar da illun,
iñundik ez poz eztirik;
oiera juan da etzan izaten
lo egiteko astirik,
amaika arrats triste pasa nun
begiak malkoz bustirik.

Naiz aukeratu ustez laguna
egokienetakoa,
zerbaiten falta da emen beti
edo geienetakoa;
alkarrentzako maitetasuna
ez bada benetakoa,
bizimodua sufrigarria
da mundu onetakoa.

Kalte aundiak gauz orrek egin
zizkidan osasunean,
au gertatzen da penaren miñak
bat menderatzen dunean;
urte batzuek triste igaro
ditut illuntasunean,
baño gaur pozik bizi naiz seme-
-alaben maitasunean.

Bertso sakonak dira, sakonik bada, eta errespetuzkoak;
isiltasunean hausnartzekoak.

Hiru seme-alaba izan ditu: Eusebio semea aurrena, eta bi alaba, biak Maria Pilar: aurrena txikitan hil zitzaion, eta bigarrenari izen bera jarri zioten, haren lekua nolabait betetzeko edo.

Gordean neuzkanak liburuan kontatu digu alabaren heriotza penagarria, eta bertso samur, bihotz erdiragarriak, eskaini berari. Lizardi poetaren *Xabiartxoren eriotza* dakarkigute gogora.

ALABA ZANA²⁵

“1958’an il zitzaigun alabatxo bat, amazazpi illabetekoa, eta moduz gañera.

Amalau illabete zituela, jostatzen zebillela, babarrun-ale bat billatu lurrean da abora eraman...

Iru illabete pasa zituen ito bear da ito ezin. Azkenean pentsatu zuten idiki ta kentzea. Eraman zuten guri eskuetatik kenduta. Eskuetan ilda gelditu zitzaien, idikitzen asi baño len. Ito, gaixoa.

Ez gurea zalako, baño aur zoragarri bat zan. Nik, nere bizitzan, osasun-paltak eta pena aundiak izan ditut; baño aur ark eman zidan penik aundiena, gaixoak; esaterik ez dan modukoa. Ta bertso batzuek jarri nizkion.”

Aur txiki bat il zaigu,
au da gure lana,
begiko ura bezin
maite genduana;
zeruko Aitarekin
an degu juana,
ura zan aingerua
eraman zuana.

Medikuak zioten:
“Aur au ez da ilko!”
Alegiña saiatu
ziran nerekiko;
baño sendatzerikan
etzan komeniko,
zeru-lurren Jabeak
ez baitzuen naiko.

²⁵ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 147-150. or.”

Aita baten biotzak
zer sufritzen duan
bere aur txiki baten
eriotz-orduan!
Galdetzen nion: “Nora
nai zenduke jua?”
Biatzarekin gora
erakusten zuan!

Jauna zerutik billa
zaizulako jetxi,
lur tristean negarrez
bear nazu utzi;
zerura jua nai dezu
ta nik ezin eutsi,
ia an biltzen geran
bihar edo etzi!

Iltzera zuaz eta
gero t’alaiago,
aitak bere ondoan
ziñuzen naiago;
baño Jaunak nai badu
jua bearra dago,
zeruan izango da
izar bat geiago!

Jaunak aingerutxo bat
Beretzako on du,
ala komeni bazan
eramana an du;
Berak eman zigun da
berriz Berak kendu,
dana lezakianak
ori egiten du.

Zerua egon dedin
izarrez betea,
Jaunak pentsatuko zun
zu eramatea;
aitaren ondotikan
zuk aldegitia
aztu ez leiken pena
da, aurtxo maitea.

Baba-ale gordin bat
zuen tragatua,
kontrako eztarrira
jua da tratatua.
Ito bear da ezin
ura zan tratua!
Bere deskuidoan zun
ondo pagatua!

Alaba, ez-bear bat
izan dezulako,
edo agian Jaunak
ala nai zulako,
jaio ta oñez ibiltzen
asi ordurako,
berriz mundua utzi
dezu sekulako.

Pena eman diguzu
mundutik jua,
nola ez sentitu au
biotzik duanak?
Zu bere besuetan
azi zaituanak
oiek dira samiñak
izan dituanak!

Len ere eramanak
Jaunak asko ditu,
baño andikan ez du
iñork eskribitu;
guk ere munduz bear
degu despeditu,
Jaunak azitarako
uzten ez bagaitu.

Alaba zeruan det
gutxienerako,
aingeruen laguntza
bear danerako;
Jaunari eska zaiozu
nere onerako
zeruan leku pixkat
nijuanerako.

Manuelen alaba zena.

Semeak ere badu bere lekua, nola ez, Manuelen biho-
tzean. Atal eder bat eskaini zion *Beranduko lanak* liburuan.

SEMEARI²⁶

“Guk erreri txiki bat daukagu emen Orion, eta nik nere bizitza geientsuena burni lanean eraman det, orain, osasunaren eskasiak eraginda, utzi samartua banago ere. Gure semeak ortantxe ikasi zuen nerekin batera, eta gaur berak jarraitzen du aitaren tokia betetzen.

Len garai batean bezelako lan aukerarik ez dago, baiña uste det, beste aldetik begiratu ezker, naiko zer egin jarri zaiola Euxebiori. Zer da motiboa? Auxe, garbi esateko: bereztako eta neretzako eguneroko ogia etxera ekarri bear duela, alegia; eta gaur oso zaildu zaizkigula gauzak.

Ematen aspertu ezean, bada nork eskatua. Eskulanaren etorkizunak, berriz, beti dira urriak.”

Nik tallertxo au moldatu nian
neke gogorrek artuaz,
perezik gabe lana egiñez
egun luzeak sartuaz.
Urte batzuek pasa nizkian
au ezin eskuratuaz,
egin nuena egin nin, seme,
irekin gogoratuaz.

Erreparoa jarri zak, seme,
nere bizitza estura,
estalpetxo au ondo kostata
ekarria dek eskura.
Ekaitz-aldian babeseta zeukak
ta eguzkitan freskura,
iñoiz galduko bagendu, onek
emango likek tristura.

²⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 311-313. or.”

Ikusten nian bizitzarako
au bearrezkoa zela,
badakik, seme, nere aldetik
ni alegindu naizela.
Esango nitek i ere emen
pozik biziko aizela,
lanean zintzo jarraitzen badek
orain artean bezela.

Badakik aitak emengo martxa
ire gain utzi dikela,
uste dit emen lana eginda
gizon bat bizi leikela.
Euxebio, ik ongi zekiat
biotz aundia dekela,
poz bat bazeukat: onez aurrera
ik mantenduko naukela.

Orain ainbeste deskantsu ez nin
bizi guztian izan nik,
alde ortatik gustora niok
ta ez diat zer esanik.
Bizimodua aldatu zaidak
i seme on bat izanik,
garai batean ez nian uste
ola biziko nintzanik.

Naiago nitek gauzak egoki
aterako balitzaizkik,
baiña munduko bizitza onek
zorion osorik ez dik.
Eziñak eta larri-aldiak
neretzako izan dizkik,
ta iri ere seguru asko
arantzak sortuko zaizkik.

ALABA gaztearen txanda da orain. *Beranduko lanak* liburuan atal zoragarri bat eskaini zion, polita eta hunkigarria benetan.

AMA ETA SEASKA²⁷

“Emen agertzen dan bertso sail ontan, ama eta seaska aipatzen dira. Izan ere, gure alabak, bere semetxo ori izan zuenean, alako estuasunak pasa baizituen.

Etxean jaio zan aurr; Orion bertan alegia. Ni kanpoan nintzan egun artan gaiñera, ta ez nekien ezer. Baiña gauean, etxeratu orduko, ikusi nuen ixtillu ederrik: aurr negarrez eta ama odol-ustuta erabat...

Alik azkarren Donostira jo genduen... An sendagilleak, ikusi orduko, gauzak oso estu zirala esan zigun; denbora gutxiko bizia zeukala eta azkar ibili bearra zegoela.

Berari eskerrak, ongi irten danak, eta ez giñan asarre orduantxe. Orrelaxe oi dira amaren suprimentuak.”

Seaskatxoa, gelan or zaude
txoko polit apaiñean,
izara txuri, garbi, bigunak
dituzularik soiñean.
Gure aurrak lo goxo egiten
du zure bular gaiñean,
nola eskertu bear zaitu zu
merezi dezun aiñean?

Nekatu eta loguretzean,
au da askok dakiena,
aurrarentzako seaska dala
txokorik egokiena.

²⁷ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 392-395. or.”

Zuk atsedentzen diguzu gure
aingerurik garbiena,
Jaunak zerutik biali zigun
izarrikan argiena.

Lo artzen dezu seaskatxoak
klin-klin egiten dizula,
amets goxotan irriparrezka
ama ondoan dezula.
Aurra, badakit zuk seaskari
biotzez nai diozula,
sentitzen zaitut kontu politak
esaten dizkiozula.

Amak benetan maite du aurra
ta bere aitonak berdin,
biak txoramen batean gabiltz
ez dakigula zer egin.
Amak sabela betetzen dio
ta seaskan lo eragin,
gure mutiko maite kutuna
zoriontsu azi dedin.

Askorentzako bizitza au da
zorion gutxitxokoa,
nik ortan badet eskarmentua
eta aspalditxokoa.
Baiña, alaba, zuk maite dezu
zure sukalde-txokoa,
zerez baizera ama xamurra
eta magal goxokoa.

Seaska garbi jazten diozu
usai goxozko oialez,

amak aurrari gauz asko egin
oi dio biotz leialez.
Aurra jostatzen nekatu eta
errenditzean logalez,
gogoratzen da bere seaskaz
eta amaren magalez.

Ama on baten xamurtasunak
zer diran aurrak dakizki,
bular beroa ematen dio,
bere maitasun da guzti.
Odola esne biurtzen zaio
ta biotz goxoa ezti,
petxu ortatik alimentatzen
dan aurra ez dago gaizki.

Alaba, gau bat oso estua
bein bazenduen izana,
gaur maite dezun semetxo ori
mundura etorri zana.
Zuk aingeru bat egin zendun ta
zu aingeru orrek ama,
une uraxe bera izan zan
ni aiton egin nintzana.

Odol ustuta gelditu ziñan
bertan iltzeko moduan;
Donostin odolberritu eta
esnatu ziñan orduan,
lenen itzean galdetu zendun
aurra ongi al zeguan;
or ikusten da ama on batek
nolako biotza duan.

Amak aurraren kezka zuen ta
bera estuasunean,
mediku bati eskerrak laister
jarri zan osasunean.
Ura zan poza bere semea
ongi ikusi zunean!
An artu zuen bere ondoan
gutzizko maitasunean.

Ongi dakizu seme eder bat
Jainkoak eman zizuna,
gau eta egun gora ta gora,
azitzen ari zaizuna.
Ama izanik au da gogoan
eduki bear dezuna:
maitasun neurri gabea dala
aur orrek zuri dizuna.

Ikusten degu mutikotxo
biotz onekoa dana,
suerte on bat izan dezala,
au da opa diodana.
Maitasun bero gartsu bat izan
dezala amarengana,
alaxen ere ama ordaintzen
izango du naiko lana.

“Zuk aingeru bat egin zendun ta/zu aingeru orrek
ama,/une uraxe bera izan zan/ni aiton egin nintzana.” Zail da
hori dotoreago adierazten aitonaren aldetik.

Honela gogoratu ditu seme-alabak beste pasarte batean:

“Nik nere semea eta alaba Bergaran erabili nituen ikaske-
tak egiten, biak batera. Naiz eta kolejio banatan ziran arren,

alkarren urrean beintzat. Illero joaten nintzan ango zorrak ordaintzera, beti presaka, baiña pozez beterik. Eguerdian ostatu ezagun batean bazkaltzen genduen irurok. Nere orduko ilusiorik aundiena uraxe zan: seme-alabak ondoan nituela, beraiekin kontu politikak esanez egotea.”

BILOBA

Eta familiaren atala bukatzeko, nola ez, orain arteko azken landarea. Bertso polit, jostari, txukun eta dotore hauek eskaini zizkion bilobari *Beranduko lanak* liburuan.

NERE BILLOBATXOARI BI URTE ZITUENEAN²⁸

Goien degu Erregea,
zeru ta lurren Jabea,
gorputz-animen abea.
Auxe da guri besoetara
eman zigun landarea;
amodiozko lorea
da aingerutxo gurea,
jostallu paregabea.

Au da lore usaiduna,
etxean sortu zaiguna,
bearrezko zitzaiguna.
Bera jaio zan unea da guk
beti gogoan deguna;
ura izan zan eguna
gure bizitza illuna
argiberritu ziguna.

Lo egin da esnaeran
begitxoan zabalera,
izar eder bi zuregan
ikusirikan, aurra, nork daki
gu zenbat poztutzen geran?
Zer zoragarria zeran
ez dakit esango dedan
biotzak nai duen eran.

Pozezko begirazuna
da egiten didazuna,
badakit maite nazuna.
Ezagun dezu biotz garbia
ta aberatsa dezuna.
Ori da edertasuna,
aurtxoa, zuk daukazuna:
egiazko maitasuna.

²⁸ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 335-337. or.”

Ez pentsa, sano izanik,
gaizki aziko zeranik,
zutaz aztuko geranik.
Zureganatzen gaituzu danok
muxu batzuek emanik;
gaur ez nezake esan nik
lur ontan iñor badanik
zu aiña maite dedanik.

Aurra, au da txoramena,
gu biotan dagoena,
zorionikan onena.
Ainbeste aldiz poztu didazu
triste nedukan barrenak;
eguzkirik ederrena
da gugana datorrena,
maitasunak dakarrena.

Gure sukalde gaixoan
zera zorion goxoan,
bizi-leku erosoan.
Ama zureak apaintzen zaitu
ain era kuriosoan,
babestu bere besoan,
zeure aurtzaro osoan,
magal amodiosoan.

Ni bai kantari ergela
amak egin ninduela,
zer nintzan etzekiela.
Aurtxoak ere antzeman dio
aitonak maite duela;
magalean daguela,
muxuka asten zait berela,
zergatik ez dakiela.

Len lurrean arrastaka,
lau oiñean laprastaka,
gaixoa beti presaka.
Gero txepetxa egan bezela
asi zan txalapartaka;
ikasi zun taka-taka,
orain or dabil saltaka,
etxe guztitik bueltaka.

Aingeru kariñosoak
azkartzen ditu pausoak,
nik luzatzean besoak.
Belaun gaiñean artzen det eta
kantatzen dizkat bertsoak;
orduan gure aurtxoak
nolako irripar goxoak,
zer egingo du gaixoak?

Manuel bertsolaria

Amaren magalean sortu zitzaion bertsolari izateko dohain aparta, hantxe hasi zen amesten bertsoaren mundu miragarria, aitaren laguntzarekin.

Amak azi ninduen
bere besuetan,
ase ta berdinduaz
bular gozuetan;
gero aitari laguntzen
Franki basuetan,
artzai ibili nintzan
urte batzuetan,
lenengo antxe asi
nintzan bertsuetan.

Bertso horrexen haritik ikusi zuen Uztapidek lagunaren bertsolari jatorria:

“Frankin” azia ziñan
urte batzuetan,
lenbiziko aldia
aman besuetan;
gero mutiko danak
lagun auzuetan,
txori kantu politak
ango basuetan,
aiekin nasi-asi
ziñan bertsuetan.

Hala zioen Aita Zavalak ere Leitzako omenaldian: “Ala, gure Manuel Lasarte’ren buru-biotzetan lenengo bertso-azia

erein zuana, bere ama izan zan. Bertso zarrik erruz zekiana omen zan, da askotan kantatzen zituana. Amak kantatu ta semeak gogoan jaso.”

Manuel sarri aritu da han eta hemen bere bertsolari jatorriaz, eta zaletasunaz. Honela kontatu zuen *Gordean neuzkanak* liburuan:²⁹

“Nere bertsotarako apizioa nundik zetorren ez nekiela sortu zitzaidan, oso gazterik.

Guk ama genduen kanturako gogo aundia zuena. Zenbat aldiz kantatu zituen bertso zarrak: Xenpelarrek jarritako *Betroiarenak*, *Azken juiziokoak* eta *Balentin Berriotxoarenak*? Eta ola beste asko, garai artan ibiltzen ziranak.

Nik askotan esaten nion:

–Ama, bertsoak kantatu!

Ta ama batek, umeari poz ematearren, gauza asko egiten ditu ta ori ere bai.

Gero ni, ari ikasitako batzuek kantatzen-da asi nintzan. Beiak larrera ere ateratzen giñuzen, da, aiek zaintzen nenbillenean, ez nintzan ixildutzen ere.

Aita nekez asiko zan, baño noizean bein kantatzen zuan arek ere. Onoko bertso erdi au, berari entzun da gogoan artu nuan:

Bazkari bat eskatu det
Urruz’ko errian,
lau leka zebiltzan aiden
uraren guardian.

Ala, poliki-poliki asi nintzan nere kasa bertso-moduko batzuek moldatzen, da, bakarrik nenbillen guzian, orixe buruan beti, ala ere ez naiz izugarria izan baña...

²⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 23-25. or.”

Antxe (Plazaola kantinan) ezagutu nuen nik Leitza'ko Martikone'ko Juan Martin bertsotan. Oso poliki moldatzen zana izango zan noski, ta bere anai Bitorio ere bai. Oso gizon atsegiñak biak ere.

Ni, mutil koskorra, bei zai-ta ibiltzen nintzan, da beti kantari. Juan Martiñek somatzen ninduen, da ni toriatzen asi zan bein bertsotan.

Lenbiziko egunean ez nion erantzun; baño beti zirika ta ni ere lotsagabetu, ta gero erantzuten asi. Gauza aundirik ez nuen nik esango, artean umea nintzan-da; baño aretxekin asi nintzan lenbiziko zerbait bertsotan.”

Honela zioen Manuelek Juanjo Francoren filmean, Franki baserritik hurrean zeukan Plazaolako geltokiaz ari zela: “Ni emen asi nintzan lenengo bertsoetan, burnibidean lan egin oi zuen aitona baten bidez.” Eta bertso hauek kantatu zituen segidan:

Nere bertsoak ziran
ementxe asiak,
lagundu ziralako
Jaunaren graziak.
Esker beroak ditu
ondo mereziak,
eman zizkidalako
doai bereziak.

Bertsoa zer zan emen
konturatu nintzan,
da iñoiz ez det orren
damurikan izan.
Bertsolaritza maite
det nere bizitzan,
aur batek bere ama
maite duen gisan.

Eta honela *Beranduko lanak* liburuan:³⁰

“Ez da oso errez garbiro erantzuten (bertsotarako apizioa nundik nora sortu zitzaidan). Familian danak giñan zale amo-

³⁰ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 159. or.”

rratuak. Kantuaren otsa atsegin zitzaigunak. Aurretik zetorki-
gun nunbait griña ori. Ama zanak bertso zarrak ugari zekiz-
kien, da arek kantatzen zizkigun, umore onean zegoenetan.
Xenpelarrenak, *Azken Juizioari* jarriak, zenbat bider entzun
ote genizkion? Eta beste batzuenak ere bai.

Gure anaietan zarrenari, berriz, Bilintxen bertsoak gusta-
tzen, da noiznai kantatzen zituen, edozer lanetan ari bazan
ere. Ni ere aiek poztuko ninduten geiena. Buruz ikasiak bear-
ko zuten erri aldean, jaietan da abar, lagun artean. Gure base-
rrian ez baitzuen inork libururik izan sekulan.”

Leitzar bertsolari bat ere bazuen tarteko: “Kristobal edo
Krixtoal (*Bordaberry* ta *Beñes*) onek gure ama zanaren osaba
txikia izan bear zuen.”

Hona beste pasarte adierazgarri bat *Beranduko lanak* libu-
ruan:³¹

“Bi mandazai ezagutu nituen antxe (Plazaolako tren gelto-
kian), gogoan edukitzeko modukoak, lana sendo egiten zute-
nak. Talentu aundiko mutillak. Bai bertso zarrak kantatzen ere
egoki amorratuak. Bautixta zuen batek izena, ta besteari *Iran-
txi* deitzen zioten danak. Biak eztarri onekoak, baiña batez ere
Irantxi arrigarria.

Aren kanturako gogoia zer zan, ordea? Basoan mandoak
kargatu ta bideak bera zetorrela somatzen nuenetan, amaika
bider irten nintzaion bertsoak entzutearren beragana. Baita
oiñutsik banengoen ere.

Ume zalea izan zitekean, seguru asko. Nereganako, bein-
tzat, begirune maitekorra zuela badakit. Mando gainean ere era-
biltzen ninduen batzuetan. Nik bertsoak eskatzen nizkion, da:

–Kantatuko dizkizut, ba, mutiko. Zu aundia azitzen zera-
nean, bertsolaria izatea baliteke-esaten zidan...

³¹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 163-165. or.”

Nik ez nekien, mandazaiari kantatzeko eskatzen nionean, bertsolaria izango nintzanik. Nunbaitetik bazetorkidan, ordea, orretarako griña...

Nik mutil koskorretan uste izaten nuen bertsolariak beste munduko gizonen batzuk ote ziran, gauzak ain txukun antolatzen zituztelako edo ez dakit ba zergatik. Gure baserri zarrean ama zanari-ta bertsoak ugari entzuten nizkioten, da pertsona oietakorik inñun ikusten ez. Ura zan penagarria neretzat.

Alako batean, orratik, zorionez, iritxi zitzaidan epea, bi bikaiñak ezagutzeko: Basarri ta Uztapide. Ez nai baiño len noski.”

Eta noizbait ekin zion gure zorionerako plazan kantatzeari:

Lendabiziko kantari plazan
nintzan Bizkaian asia,
lenengo ogei durokoa nik
emen nun irabazia.
Nola agertu Zaldibarrentzat
dedan maitasun guzia,
baratza ontan loratu baizan
nere bertsoen azia?

Asteasuko *Lamitegi* zan
nere orduko laguna,
bere ondoan frontoi ontantxe
nintzan bertsotan jarduna.
Pozgarria zan neretzat emen
pasa genduen eguna,
beñere ez naiz zutaz aztuko,
Zaldibar maite kutuna.

“Antxe kantatu nuen lenengo plazan, hamazazpi urte nituela.

Andik denbora gutxira kantatu nuen Basarri ta Uztapide-
rekin, San Bartolome gau batean, Amezketan.

Bein emezortzi urte nituenerako, bertsotan dexente asi
nintzan an da emen...

Orduko bertsolari danakin ibili nintzan zerbait, eta orain-
goakin ere bai. *Saiburu* zanarekin ere jardun nintzan bein
Ernani'ko Ereñozu'n; Ernani'ko Paulo bertsolaria ta irurok
giñan."

Bat-batean plazan kantari edo etxean jartzen, iturriari ura
bezalaxe dario bertsoa, oztoporik gabe bidean.

Zail da Manuelen bertsogintza bi hitzetan adierazten. Ber-
tsolari osoa da, bertsolari huts-hutsa; estilo idatziak ez du
beregana eraginik.

1980an gororarazi nien bertsozaleei *Argian*, urte haietan
bertsogintzan hasia zen aldaketa, kultura idatziak eragina;
prosan edo poesian idazteko estiloak ahozkoan eragina.

Geroxeago, 1988an, honela zioen *Egunan* Bernardo Atxa-
gak, askoz ere argiago: "Nik, ulertzen dut gaur egun bertsola-
ritzan eman nahi den aldaketa baina, nere zaletasuna lehengo
giro zaharrera mugatzen da. Bertsolaritza ahozko tradizioa da
eta bere legeak ditu. Bapatekotasuna du ardatz. Ez da literatu-
rarekin nahasi behar, bi gauza dira. Bakoitzak bere mugak eta
berezitasunak ditu. Andoni Egaña batek, adibidez, idatzi egi-
ten du kantatuz gain. Oso ongi iruditzen zait. Idazten ari dene-
an literatura egin dezala baina, kantari hasterakoan, errenazi-
mendu garaian hainbat aipatzen zen 'Docta Ignorantia'z ari
behar luke."

Manuel ere jabetua zen aspaldi, gu baino lehen zalantzarik
gabe, aldaketaz. Honela zioen elkarrizketa batean: "Oraingo
oitura alda liteke beste zerbaitekin denboraz... Jendea bear-
bada asiko da bertso zaarren eske, lengo lege zarreko bertso-
en eske."

Manuel bertsolariaren ezaugarriak nabarmenduko ditugu orain.

Hona hemen Uztapidek adieraziak:³²

“Bertsotan, berriz, nik esan bearrik ez daukat. Euskalerrian ez dira asko izango, Manuel Lasarte ezagutzen ez dutenak; eta, ura bein ikusi dutenai, ez dago ezer esan bearrik bertsoetzaz...

Bertsoen neurria orrek bezela ibiltzen dutenak, oso gutxi izango dira, eta neurria oso gauza bearrekoa da bertsoetan. Sastre bat ere neurririk artu gabe asten bada gizon bati galtzak josten, ez du gauza onik egingo.

Neurria bakarrik ez da Lasarte'rena. Aren puntuak ere, entzutekoak dira. Aren bertsoak puntu berdiñik ez du izango, baña berdintsuak danak; belarrian atsegiña ematen duten oietakoak.

Manuel Lasarte'k neurrian eta puntuetan ez du bere berdiñik, nere ustez, gaurko bertsolarietan; da ori bakarrik ez da Manueli ikusten zaiona.

Esan ere asko egiten du. Bestela, begiratu bere omenaldian arek bota zituan bertsoai: lau bertso, Leitza'ko plazan zutik egoteko modukoak, lau milla kristauren aurrean.

An lau milla kristau, danak berari begira, danak beren ongi-naia azaltzera beste egiteko gabe joanak. Gizonari orixe gogoratzea naikoa da ezerezteko.

Bañan Manuel Lasarte'rekin ez genduan orrelakorik ikusi. Lau bertso, euskerak irauten duan bitartean iraungo dutenak, antxe entzun genizkan. Bertso ederrak, bertso mamitsuak eta bertso sakonak ziran aiek.

Nik nere baitan esan nuan:

—Zer da gizon au ordea?

³² MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 11-14. or.”

Bertso oien bukaeran, ez dakit zutik nola gelditu zan Leitzza'ko pelota-lekua, ango txalo-zaparradarekin.

Makiña bat begi-ondo busti ziran an une artan...

Gizonak bizia motza degu, baña liburuak ez dira beñere iltzen. Au beti zuri ospea ematen ariko da...

Erosi ta asi liburu au irakurtzen, eta esango dezu, irakurle, ez dirala Leitzza'ko aiek bakarrik; emen, liburu onetan, geiago ere badirala bertso ederrak, danak banan-banako bertsoak dira-ta.”

Basarrirenak bilduko ditugu ondoren.

Hala zioen *Nere Bordatxotik*, *Arantzazu* aldizkarian, 1971ko martxoan:

“Zuzena, egokia, bete-betekoa. Bertsogintzaren berri dakianak asko estimatzen ditu Lasarteri jaiotzen zaizkion bertsoak.

Puntu-joko (rima) aberatsekoa da.

Neurrian errenditzen berriz, aparta. Aren bertsoak ez dute sobrarik eta eskasirik. Itz bat ez bear baiño geiago; itz bat ez bear baiño gutxiago.

Ezagutzen duten guziak maitatzen duten gizona da Manuel Lasarte. Dan bezelakoa dalako. Apaltasunaren ispillu ta lenen maillako bertsolari dalako.”

Eta urte batzuk geroago *Nere Bordatxotik* (DV, 1979-03-20):

“Au da igandean ao batez entzuten zana: Aia Aia dan ezkeroztik Lasarte'ren omenaldian bezelako jendetzarik ez dala iñoiz ezagutu. Aurrerantz ere ez da erreza izango...”

Eskerrak emateko lau bertso kantatu zituan, zein baiño zein. Ezagun zan zeinenak ziran, Lasarte'ren bertsoek seillu berezi bat izaten dute-ta... Nere iritziz, lengo ta oraingo, denbora guztietan izan diran bertsolarietan onen-onenetako bat

degu Manuel Lasarte. Euskera bizi dan arte beti gogoan izango dana... Urteak joango dira, belaunaldiak joango dira, baina Lasarte gogoan izango da.”

Hona Joan Mari Lekuonaren iritzia: “Inork ez bezala ematen digu hitzek duten hots-irudizko antza, hitzen hots berdinek elkarren artean duten lokera majikoa.”

Honela zioen Antonio Zavalak Manuelen *Bertso mordoxka* liburuaren hitzaurrean:

“Lasarteren doai bereziak asko dira nere ustez: neurriaren xuxentasuna; puntuaren zailtasuna; bertsoaren ezitia; euskarren aberastasuna; gizonaren umildadea; ta abar ta abar... Lasarte degu, nere ustetan, gaur eguneko bertsolaririk aundienetako bat, eta gizon dan aldetik, berriz, Euskalerra guziak maite duan gizona.”

Eta hona hemen Leitzako omenaldian, 1975eko martxoaren 2an, Aita Zavalak egin zuen hitzaldiko pasarte batzuk:³³

“Ba, puntu aberatsik baldin bada, aberatsa orratik Lasarte’ren puntua. Iñork nundik eta nola ez dakiela, oso aurretik asten da Lasarte’ren puntua; bi eta iru silabarekin osatzen dana. Ta silaba oiek ez dira beti itz berarenak; bi ta iñoizka iru itzek ere osatzen dute alditan Lasarte’ren puntua.

Bañan aberatsa ez-ezik, ugaria ere bai. Lasarte’k ainbat puntu darabilen bertsolaririk, gutxitan agertu da Euskalerrian, ta aurrerantzean ere nekez agertuko.

Ta puntu berririk sortu ere bai. Alegia, bere aurreko bertsolariak iñoiz erabili gabeko puntuak, berak lenengo somatu, bildu ta sartu oi ditu bertsogintzan.

Orregatik, neurrian xuxen ta juxtu, puntuetan aberatsa, zalla, ugaria ta berri-zalea, oiek dituana, besterik gabe ere, ez da nolanaiko bertsolaria izango.”

³³ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 312-317. or.”

Aipagarria da Manuelen konposizio sena: gaia zuzen eramaten du eta osotasunean biltzen hasieratik bukaeraraino. Lasarteren bertso hasierak osotasunean ezartzen du gero esan beharrekoa, behialako bertsolariek bezalaxe:

Goien degu Erregea,
zeru ta lurren Jabea

Eta Manuelen erraztasuna. “Dezun erreztasuna/bai ederra dala” kantatu zion Basarrik. Berezko erraztasuna, erraztasun zail hori, idazle eta poeta gutxik lortzen dutena, edo dutena, izan ere ez da lortzekoa izango, ziur asko. Manuelen kontakizunak eta bertsoak entzute edo irakurtzerakoan, berarekin batera zoaz ibaian behera inongo oztoporik gabe: eraman egiten zaitu eta konturatu gabe bere itsaso zabalean murgiltzen zara:

Egunsenti, argi berri,
zera gure alaigarri,
gauari agur egin diogu
ta zuri ongi etorri.
Bertsolari, abeslari,
denok gera ameslari,
txori gaixoak ere pozikan
asi zaizkizu kantari.

Lasarteren katurako gustua, belarri ona eta doinuak aukeratzeko sena. Doinu gutxi erabiliak sarri (*Asto arrarena*) edo bere erara moldatuak. Hona pare bat pasarte Manuelen gaitasunaren adierazgarri: “Ez bat eta ez bi, doinu berria atera zuen Uztapidek (ni probatzeko edo) eta nik erantzun. Hauxe esan zidan saioa bukatutakoan:

–Ik ere ori jakin orratik. Nundik ikasi dek ik ori?

–Gaur, zuri.”

Hurrengo batean Lazkao-Txikik zirikatatu nahi izan zuen, doinu berria aterata, baina hauxe aitortu zuen bukaeran zirikatzaileak: “–Nik baiño obeto kantatu dik.”

Hona zer dioen Gorka Aulestiak *Bertsolarismo* liburuan Manueli buruz, orain arteko esanak nolabait biltzen dituen:

“Su léxico, dichos, idiotismos y refranes son puros, propios de un artista que ha dominado totalmente la lengua... Posee un sentido muy acusado de la belleza literaria. Procura variar y no repetirse... En su arte ‘bertsolarístico’ destaca su profundidad de ideas, la variación de formas, la riqueza lingüística y la perfección técnica... Posee un oído muy fino... Usa muchas y muy variadas melodías... Algunas son propias y originales, otras están tomadas del cancionero popular... Lasarte pasará a la historia como uno de los mejores orfebres de esta expresión artística.”

Bertsogintzan estilo idatziak izan duen eragina aipatu dut lehentxo, eta bada beste puntu bat topiko bihurtua, bertsolariak azken puntua pentsatzen duela aurrena dioena. Bi gaiok sakon aztertu beharrekoak iruditzen zaizkit niri.

Honako adierazpen hauek egin zizkion Felix Ibargutxiri Diario Vasco egunkarian, 1997ko maiatzaren zazpian:

“–Esan izan da bertsolariak bertsoa atzekoz aurrera osatzen duela, aurrena bukaera pentsatuz.

–Atzekoz aurrerako hori, uste baino gehiagotan, baina nahi ez genuela. Bertsoa ondo, hasi egin behar da, gero bukaera ona izango baldin bada.

Hori izaten da, batek kopiatu baldin badu besteren baten bertsoa. Berdin-berdin ez kantatzeagatik, atzekoz aurrera hasten da, puntua aldatuz, hasierakoa erdira paseaz edo hirugarrenera.

Uztapide eta biok... arrazoietan bildu egiten ginen elkarrengana. Nik hari, bertsoaren erdirako antz ematen nion noratsu zihoan. Eta halaxe denbora izaten nuen nire bertsoa prestatzen hasteko. Eta hari berdin gertatzen zitzaiola badakit nik.

Hori garrantzitsua da, elkarren jokabideak ezagutzea. Elkarri biderik ez bazaio jartzen, batek ez du luzitzen. Bat ondo ari denean, zergatik ari da ondo? Besteak pilotak eskura ipini dizkiolako.”

Galdera hau egin zioten Estitxu eta Ixiar Eizagirrek *Argian*:
“–Bertsoak hasieratik edo bukaeratik idazten dituzu?”

Hona Manuelen erantzuna:

“Bukaera bertsoak berak ekartzen du aurretik ongi eramaten baduzu. Aurretik ongi eramaten ez baduzu bukaera onik ez duzu bilatuko. Nora joan behar duzun dakizula hasi behar da. Bertsoak ez du tarteko pausorik galduta behar legez.”

Beste adierazpen hau ere egin da Manuel: “Jeneralean, bertsoaren azken puntua buruan artuta asten da, ta ara bildu. Baiña tartekoren bat asmatu eziñez gertatu ezker, bukaera emateko bear dan puntua aurretik igoal sartuko du, ta akabo: aldegin dio txoriak eskutik. Izan ere, ain epe laburra da or... denbora gutxi asko pentsatzeko, ta buruauste ugari.”

Hiru adierazpenok irakurrita, nabari da badela hor zer sakondurik.

Bertsolari lagunek, denek esango nuke nik, aipatu izan dute Manuel bertsoan edo elkarrizketan. Liburutxo bat osatzeko adina aipamen bai. Liburu honetako zenbait ataletan ere ageri dira. Hona hemen lau aipamen adierazgarri, besterik gabe.

Lazkao-Txiki:

Lasarte ikusi ta bera entzun
ori da bertsolaria!
Jan bear baldin balitza ere
bedeinkatutako ogia.

Bertsoak aisa botatzen ditu,
ez du etorri nagia;
lantegi ortan onena eta
lagun bezela obia.

Florentino Goibururu: “Bat jartzekotan sailetik aparte, auke-ratuko nuke Manuel Lasarte.”

Xabier Euskitze bertsolariaren hitzak dira hauek, *Uztapi-de gogoan* liburuari jarritako hitzaurrekoak: “Nik ezagutu dudan bertsolaririk egokiena da Manuel. Belarri-gozagarri ederragorik! Behin baino gehiagotan joan izan naiz Leitzako Franki baserrira ere, Lasarteren emaitza ahalik eta gehien ulertu eta barneratu nahirik.”

Andoni Egaña bertsolariak bertso hauxe eskaini zion behin:

Lasartek badu euskal herritan
bere fama, bere sona;
errima beti extu-extua,
eta ori ez da broma.
Neurria, berriz, izan liteken
ederren eta gozona,
ta gutxi balitz iruditzen zait
pieza bateko gizona,
esanahia re nola baitaukan
ahotsa bezain sakona.

Manuelen beraren iritziak ere bildu behar ditugu hona, jakina, bertsolaritzari buruzkoak:

“Bertsolariak zer kultura duen oraindik ez du emen inork neurtu. Eta ondo neurtzea kostako zaio! Bertsoa gauza sakratua da.”

“Bertsoaren berezko joskera... Zuzentasuna, itzez itz eram bertsua, eta itz batekin besteak zerikusia izan dezala, lotura ori, joskera ori da, eta lotura ortan bertsoa ondo arra-zoitzen baldin bada, ori da jazkera.

Bertsoak premizko du
legezko joskera,
orixe baida bere
soiñeko jazkera.
Ez da ikasten egun
batetik bestera
garbiro erabiltzen
ziñezko euskera;
ni ez noa zarrari
berria nastera.”

Bertsua etorri ala ekarri? –galdetu zion behin Pello Esna-lek, eta honela erantzun Manuelek:

“–Ez dakit zer dagon (barruan), or sortzen da. Nik billa junda ekarri ezin nezakena da ori, bera etorriko ez balitz. Bera etortzen da ta nik aprobetxatu, baiña iturri ori... Bertsoa nik ezin nezake ekarri, berez etorri bear du... Indarka ez dago bertsoa ekartzerik... Ori da, ura bonbaakin jasotzen due ba toki batzutan, indarka ekartze ori alaxe da, baiña iturria ematen duna baldin bada txorro-txorro-txorro, ura an ai da, ta nai dezunian itxita eukiko dezu, ta nai dezunian irikitakoan an daukazu: bertsua orixe da, nire ustez. Oker banago, barkatu!”

“Uste gabe sortzen dan gauza bat: bertso doaia.

Nundik sortu zitzaigun
ez genekigula.”

“Ta, garaia iritxi edo agindu zigutenean, asi giñan gogorazten zitzaiguna esaten.”

“Lengo bertsolaritzaren sustrai modura sagardotegiak izentatzen dira gaur. An kantatzen omen zuten geienbat bertsolari zarrak. Gu ere toki oietan ibiliak gera. Plazetan, berriz, asko. Ta ostatuak aipagarritzak juzkatzen ditut. Beti moda betean irauan duten kabi goxoak nola baztertu?

Baita elizan ere. Sarritan kantatu bear izan degu... Lenengo asieran kezka aundia ematen zigun elizaren seriotasunak, neuri beintzat. Alakoxe itzala edo errespetoa...

Aita Santua Loiolara etorri zanean, antxe giñan Basarri ta biok...

Unibersidadean ere izan nintzan bein bertsotan... Unibersidadean lenengo kantatu nuen bertsolaria nintzala esan zidaten. Ez dakit ala dan...”

Hona hemen Manuelen beraren azalpen argigarri gehiago bertsolaritzaz “Beranduko lanak” liburuan:³⁴

“Baiña bertsolaritza lan gogorra da berez. Bertsoaren barruan baldintza asko daude, ta betetzen zaillak, neretzat beintzat... Bertsoa zabaletik rima lasaian artuta, gauza geiago esan liteke. Baiña nik ezin det ori egin. Oso urrekoak eta alkarrekin lotura aundia ta zer ikusia duten rima edo puntu juxtuak gustatzen zaizkit. Belarrirako itz jokoaren otsa berdintsua izan dedilla alegia. Ez det ori iñorengandik jaso dedana, nerezkoa baizik. Badakit arrixkutsua dala, bat-bateko bertso-gintzan batez ere. Baiña bertsolari danak ortantxe alegintzen dira, naiz-ta erreztasun berdiñekoak izan ez.

Beste baldintza auxe da, nere iritzian: neurria. *Itz neurtuak* zerbaitengatik esan oi da... Naiz-ta mami aundiko esaera aberatsak erabili, neurri barruan ez bada errenditzen, bertso artan ez dago balorerik neretzako; eta deskuidatzen oso erreza da, aria galduta edo abar...

³⁴ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 178-179. or.”

Gero, ortik aparte, gora-bera asko daude begien bistan, bertsoari komeni zaizkionak: sakontasuna, bizitasuna, goxotasuna, zorroztasuna, ateraldi egokiak eta abar, derrigor bear diranak. Baiña aipatzen ditudan auek guztiak gizon batek ezin lezazke bere baitan eduki, ta askoren artean banatzen dirala badakigu.

Bertsolari bakoitzak berezko moldean kantatzen du. Ori aldatzen astea kaltegarri zaio. Bestela, len daukana galdu ta berririk ikasteko modurik gabe, bertan bera gelditu liteke uste baiño eskasago. Emen nork bere nortasunari eustea bezelakorik ez dala dirudi. Etxeko baratza zaindu alegia. Auzokoan ez geiegi sartu.”

Berezkotasunari dagozkionak *Sormena* atalean bilduko ditugu zabalago.

Orain, atalaren bukaeran, bertsolarien etorkizuna dugu gai. Manuelek ez ditu inoiz ahazten gerokoak; hona bertsolari gazteei eskainitako bertsoak:³⁵

Gaur aiña bertsolari
sasoiko ta gazte
sarritan izan danik
nik ez det uste.
Len estu genbiltzanak
lasaitu gaituzte,
oiek gure parteak
egingo dituzte.
Erri ta erbeste,
kantari jai ta aste,
danak bertso eske,
zuek nai zaituzte;
orain zarrak ixilik
egon gindezke.

Bertsolari gaztea,
egidazu kaso,
ta mesede izango
dezu akaso.
Lan orrek badu ainbat
kezka ta arazo,
sarritan ibiliko
zera nerbioso.
Zuk biotza jaso,
segi animoso,
kantatu garboso,
apal eta gozo;
umiltasuna gauza
ona da oso.

³⁵ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 366-369. or.”

Bertsolaritzak badu
milla eginkizun,
gazte, nik aditzera
eman nai nizun.
Badakizu erriak
zer eskatzen dizun:
zugandik bertso onak
nai lituzke entzun.
Ainbat argitasun
nolatan dituzun,
ez dakit dakizun
nundik datozkizun,
Jaungoikoak zer doai
eman dizkizun.

Beraz, eskura dezu
gaur etorkizuna,
jaiotzatikan berez
datorkizuna.
Ongi beteko dezu
zuk eginkizuna,
nola zeran fiña ta
asko dakizuna.
Badakit zentzuna
argi daukazuna,
kantuz maitasuna
agertzen dezuna.
Ori da gaztearen
edertasuna.

Haur bat du gogoan ondorengo bertsoetan:³⁶

Mutiko bat datorkit
bertsoen galdezka,
izketan goxo asi
zait irriparezka.
Oraindik amar urte
besterikan ez ta
euskerarekin dauka
sekulako kezka;
gaur olako gazteak
ez daude parezka.

Izkuntza erreztu nai
duenak betiko,
bertsoak bearrezko
ditu zurekiko.
Oso bide onetik
zabiltza, mutiko,
zu euskaldun aundi bat
zera nerekiko,
bestela etzenduen
grñ au edukiko.

³⁶ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 455-459. or."

Alegindu nai dezu
izkuntza edertzen,
Amarengana zaude
amodioz lertzen.
Olako seme asko
etzaizka agertzen,
bertsolaria ez da
beñere aspertzen,
euskera maite duen
gazte bat eskertzen.

Nola frutua sortu
oi dan arbolean,
zuk euskera alaxe
dezu odolean,
amak eman zizuna
bere sabelean.
Maitasuntsu azia
zaitu magalean,
euskaldun izateko
mundu zabalean.

Manuel bera ere ibilia da ikastolako haurrei zertxobait era-
kusten:

Emen Orio'n ez det euskera
oso galdutzat ikusten,
ikastolako aurtxo gazteak
ari zaizkigu ikasten.
Jakín nun batzuk bertsoak ere

gogozko ote zituzten,
lezio edo argibideak
nola premizko dituzten,
asi nintzan da saiatuko naiz
al dedana erakusten.

Uztapide eta
Lasarte.

Bertsolari lagunak

Hamazazpi urterekin hasi eta 42 urte ibili zen plazan kantari Manuel Lasarte. Basarri eta Uztapideren aurreko bertsolari batzuekin ere bai, eta geroko ia denekin: Enbeita, Mattin, Xalbador, Lazkao-Txiki, Joxe Lizaso, Agirre, Azpillaga, Lopategi, Lazkano...

“Bertsolari denak, edo geientsuenak beintzat, ezagunak ditut. Txirrita zana ez nuen bein ere ikusi. Aren lengusua, Sai-buru bertsolaria, bai; ta biok kantatu genduen gaiñera egun batez Ernaniko Ereñozu baillaran.

Geroztik emen, Euskal Erriko plazetan, ibili diran bertsolaririk bai ote da nerekin kantatu gabekorik? Baliteke bakarren bat agian, baiña zailla iduritzen zait, oraingo gazte berri auek izan ezik.”

Manuel Olaizola Uztapide

Garai bateko bertsozaleok ezin bananduzko bikote zoragarri bat, Uztapide ta Lasarte, ezagutzeko eta entzuteko aukera izan genuen. JAKINen Joan Mari Torrealdaik 140 bertsolariri eginiko inkestan ere biak azaltzen dira lehen bi tokietan, “bertsolari zahar gogokoenak” galderari erantzutean, hiru izen emateko eskatuta, eta beste izen guztiak atzetik datoz alde dezentearekin.³⁷

Bi Manuel maitagarrion bat etortzea bertsolaritzan izan den gertaerarik ederrenetako bat izan da, nik uste, eta eman korrenetakoa. Ez da izan, ez hurrik eman ere, hainbeste bertso kantatu duen bikoterik. Ezin bestela izan bata besteari zion begiruneaz eta maitasunaz konturatzen bagara. Zenbat bertso

³⁷ JAKIN 44, 1987, Uztaila-Iraila.

kantatu ote zuten elkarrekin, 27 urtean plazarik plaza ibilita? Urtean 100 saio ez, baina hortik ez oso urrun, dio Lasartek. Biderkatu besterik ez dago, saioko bertso mordoxka izango zela kontuan harturik. Aita Zavalak dio: “beharbada Manuel Lasarte izango da plazan geien kantatu duen bertsolaria”.

Honela dio Uztapidek Lasarteren *Gordean neuzkanak* liburuaren hitzaurrean: “Nik Manuel Lasarte ezagutzen dedala, badira ogei ta amar bat urte. Amezketa’ko estankoan izan zan ain zuzen, da arrezkero beti lagun izan gera... Ogei ta amar urte erraz esaten da; baña sekulan ez degu itz bat bestea baño indartsuago egin bearrik izan alkarri. Beti bestela konpondu izan gera... Neretzako gizon ona da; gizon serioa ta errespetokoa; gizon apala ta atsegiña; itz batean esateko, gizon osoa.”

Hona Uztapide ta Lizasoren bertsoak Aiako Santiagon kantatuak 1963ko uztailaren 25ean, bazkalondoan, Uztapideren *Noizbait* liburuan bilduak:³⁸

Lizaso:

Ta badakizu beste lagun bat
oraiñ gaxorik dagola,
baña Lasarte juzgatutzen det
zure ordezeko arbola.

Uztapide:

Zu adarreko txoriya zera,
Lasarte, berriz, usua,
zu ere mutil jatorra eta
ura zu bezin gozua;
nik berarekin pasa nai nuke
nere bizitza osua,
berez sortu zan jakintsua ta
ark zertako du maisua?

³⁸ MANUEL OLAIZOLA UZTAPIDE, “Noizbait, Auspoa 42, 96-99. or.”

Lizaso:

Nik gizon ura ezagutzen det
juan daneko aspalditik,

...

bertsotan ere juzgatutzen det
beste guzien gañetik.

Uztapide [hunkiturik]:

Lizaso maite, etziazu esan
zuk neri orrelakorik,
nola ez nion nik Lasarteri
gaur irikiko kolkorik?
Nere begi bi auetatikan
ezin det kendu malkorik,
gizonez eta bertsotan ezta
Lasarte bezelakorik.
[Uztapide negarrez]

Nabaria zen puntuka ere bien bat etortzea. Hona erakusgarri Amasako jarduna 1964ko apirilaren 26an:

Uztapide:

Saio bat egin zagon
puntua jarrita.

Lasarte:

Ortarako baigau
onuntz etorrita.

Uztapide:

Ixilik egotia
alper-alperri-ta.

Lasarte:

Lanaren zale ziñala
negon igerrita.

Lasarte:

Kotxerikan ez bada
ni banua oñez.

- Uztapide: Esan asko egingo du
baña bate eñ ez.
- Lasarte: Norbait errukituko da
ondo itzegiñez.
- Uztapide: Orduantxe beteko
zera atsegiñez.
- Uztapide: Erruki gutxi dago
gaurko egunian.
- Lasarte: Guk billatutzen degu
bear degunian.
- Uztapide: Zartu giñaden baño
gabiltza lanian.
- Lasarte: Beti jarraitzen degu
modu txukunian.

Lasarte ta Uztapiderekin eginiko bizpahiru bazkaritan, Uztapidek Lasarteri zion mirespenaren lekuko izan ginen geu ere. Bertso kontuak aipatu orduko, bere eskuaz Lasarte erakutsi eta “bertsolaria hau da, honi galdetu” aitortzen zuen apal. Bertsotan ere aitortua zion hori Aiako omenaldian:

“bertsotan naiz ez izan
zuk ainbeste arte,
omenaldi onetan
artu nai nun parte,
zorionak biotzez,
Manuel Lasarte.”

Baina, jakina, Manuel Lasartek ere ez dauka adiskidea saltzeko. Etengabeak dira Lasarteren aipamenak:

“Niretzat bertsolari osoa zan, aundia, Uztapide... Eta gozoa gizona... Aldameneko bertsolaria kantuan ari zan bitartean lurrera begira egoten zan. Errespetoko gizona zan, gero!”

“Gure Manuel Uztapide erri bertsolari ederra zan uraxe... Oso buru argia zuen... Ateraldi ikaragarriak zituen, baiña ez baldarrak, txukunak baizik... Amaika gozamen eman zion euskaldun jendeari. Errespeto aundia zion erriari, ta bai erriak ere berari.”

“Uztapide gizon bete-betia zan, gizon leiala, gizon ospetsua bezin ederra.”

“Guk, Manuel Olaizola *Uztapide* bertsolari eder zoragarri arek eta biok, konfiantza aundienetakoa izanik, sekulan ez genduen itz bat altuagorik erabili, bear zan baiño. Beti ongi konpondu giñan ogei ta zazpi urtetan, erriz erri bertsoan galanki ibili arren. Gizon osoa ta burutsu aparta billatzen nuen nik nere gustorako.”

Gordean neuzkanak liburuan atal berezia eskaini zion lagunari:

UZTAPIDE³⁹

“Uztapide lagun aundia izan det nik... Umore ederreko gizona izan da, ta jendearekin kunplitzen dakiena...”

Ogei ta zazpi urtean ibili gera alkarrekin...

Batek edo besteak abixua artzen genduenean, azkar pasa alkarri, ta orduan izendatu nuntsu bilduko giñan...

Guk ola jokatu degu, eta beiñere ez degu asarre bat izandu alkarrekin.”

³⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 293-300 or.”

Aspalditxoan ixilik negon
penak ezin agertuan,
ainbat zergatik sufritzen degun
iñola ezin ulertuan;
Manuel, bertsoz zuregana nua
biotza ia lertuan,
soñez urruti banago ere
gogoz or nazu gertuan.

Beti bezela sendo joan arren
zere lan-aldietara,
bein Anoeta'n iritxi ziñan
une mingarrietara;
notizi ura eldu zanian
nere belarrietara,
berialaxe lertu zitzaidan
negarra begietara.

Arbol zarrari bein gaitza sartzen
bazaio bere zañera,
ostro berriak nekez etorri
oi dira aren soñera;
Manuel, ni're iritxia naiz
arbol orren tamañera,
zu ixiltzeak asko tristetu
ninduen lenaz gañera.

Kantari ziñan urretxindorra
bera dan bezin gozoa,
iturri bati ura bezela
sortzen zitzaizun bertsoa;
biotz ona ta zentzun aundia,
danera gizon osoa,

zure langintza geldituko da
artxibuetan jasoa.

Manuel, zure ondora bildu
nintzan ni oso gaztetan,
gogoan daukat noiz asi giñan
aurrena alkar izketan:
Agoztuaren ogei ta lauan,
San Bartolome pestetan,
lendabiziko bertso saioa
egin gendun Amezketa'n.

Esan zenidan: “Jainkuak urte
asko ematen badizkik,
gure anaiak bertsoa pranko
entzun bearrak zioztik.”
Orduan alkar billatu gendun
maitasunezko biotz bik,
Euskalerrian amaika saio
egin ditugu geroztik.

Bertsotarako zu izan zaitut
nere gustoko laguna;
konfiantza da bearrezkua,
guk beti izan deguna;
alako baten iritxi zaigu
bakartutzeko eguna,
onez aurrera izan dedilla
gure Jainkuak nai duna.

Jaio orduko egiñak giñan
gu euskeraren eredu,
bertsolariak bere bizitza
mendi-txorien pare du;

arren, euskera, indartu zaitetz,
egiten dizut erregu,
geu laister iltzen bagera ere
zu bizitzia nai degu.

“Orduan alkar billatu gendun maitasunezko biotz bik”.
Bada maitasun adierazpen ederragorik adiskideari egiteko?

Honela ekin zion Manuelek *Uztapide gogoan* liburuari:

“Inoiz aztu ta baztarrean utziko ez dedan lagun maitagarri baten ixtoriala edo kondaira pixka bat berritu nai nuke, asi ta bukatu bitartean bizirik irauteko almenik ematen baldin badit gure jabe degun Jaungoiko Jaunak.”

Hona liburu horretako pasarte zoragarri bat:⁴⁰

“Zer da gauza politagorik lagun zaarretaz oroitzea baiño? Mundu ontan neretzat, oraingoz behintzat, ezer gutxi. Leengo gertaerak kontatzen edo aiek idazten ari naizenean, berritualdi bat sentitzen det barruan, pozak ematen didana seguru asko. Nundik eta nolaz datorkit sentimentu apal ori burura ta biotzera?

Manuel Olaizola Uztapide bertsolari bikain uraxe da sekulan aaztu ezin zaidana. Ametsetan ere arekin ibiltzen naiz oean bueltaka sarritan. Guk biok alkarri zenbat nai genion adierazteko nik ez daukat aukerako itzik. Baiña maite det gaur oraindik, bizi zanean bezelaxe. Neretzat ez da bein ere ilko Uztapide ospetsua.

Orain aurreko gau batez, biok bertsoan ari giñala esnatu nintzan. Ametsetan nenbillen gozotasun ikaragarrian, Uztapide zerutik beera berriro piztu ta jetxi zalakoan zearo sinisturik. Ura zan poza eman zidana! Ta galdetu nion:

–Etorri al zera, Manuel, gu bixitatzera? Bertsoak sasoirik onena zenduenean bezelakoxeak kantatzen dituzu.

⁴⁰ MANUEL LASARTE, “Uztapide gogoan”, Auspoa 261, 68. or.”

Ara nolako maitasun sutsua genion batek besteari. Amesteko kontuak dira noski; baiña oiek zerbaitek esan erazten dizkio pertsonari. Auskalo nundik eta nola zebillen nere pentsamentua gau zoriontsu artan. Biok alkarri lepotik eldu ta musuka ari giñan garaian, bat-batean esnatu ta ezer ez.”

Hona aipamen gehiago:

“Gu, Uztapide ta biok, anaiak bezela giñan.”

“Nik ezin nezake esan aita baiño geiago maite nuenik, baiña aitaren urrengo... Aren errespetua ta itzala ikaragarri gustatu izan zaizkit, nik gizon ura ezin det aztu.”

Aukera guztiak baliatzen ditu Lasartek Uztapide gogoratzeko. Zestoa herriari eskainitako idazlana bi bertso hauekin amaitu zuen:

Zestoa, zuri buruz
badet zer esana,
garbi agertzekotan
sentitzen dedana.
Bertsolari aundi bat
zenduen emana,
zure semea baizan
Uztapide zana,
neretzat beti lagun
leiala izana.

Zuzen eramaten zun
bertsoen aria,
etzan nolanaikoa
aren memoria.
Kantuan egokia,
gozo, ugaria,
euskaldun ederra ta
izlari garbia,
biotzez aberatsa
ta buruz garbia.

Zestoa bertan gai hau jarri zioten 1984ko otsailaren 11an: “*Lengo egunak gogoan* dio Manuel Uztapideren liburu baten izenak”:

Nik Uztapide ezagutu nun
orain baiño lenagoan.
Ibilli giñan biok ogei bat
urte eta geiagoan.

Aren liburu batek diona
“Lengo egunak gogoan”,
jakingo nuke une onetan
Uztapide non dagoan.

Amaika bider Euskalerrian
kantatu zendun dotore,
zure bertsoak oraindik ere,
Manuel, gogoan daude.
Len zurekin ibili giñanak
oraindik jarraitzen gaude.
Goza zaitea guri entzuten
zerutik, baldin bazaude.

Zeu illagatik zure izena
oraindik dago gordiña.
Jakín nai nuke noiz izango dan
beste bat zure berdiña.
Nerekin ziñan garai batean
amaika saio egiña,
naiago nuke beste munduan
bilduko baldin bagiña.

Aiako omenaldian, 1979an, Uztapideren bertso zoragarri bat, berezia, entzun genuen. Uztapidek ez zuen ordurako plazan kantatzen. Plazatik ezkutaturik, etxeko isiltasunean, ez zeukan, ez, laguna inola ere atzenduta, eta honako bertso hau ondu zuen, Aiako omenaldian Basarrik kantatzeko:

Frankin” azia ziñan
urte batzuetan,
lenbiziko aldia
aman besuetan;

gero mutiko danak
lagun auzuetan,
txori kantu politik
ango basuetan,
aiekin nasi asi
ziñan bertsuetan.

Badago hobeto, egokiago, kontatzerik bertsolari baten haurtzaroa ta bertsolari hastea? Bazuen Manuel Lasartek berak bertso zoragarri bat oso antzekoa, lau urte lehenago argitaratua, 1975ean, *Gordean neuzkanak* liburuan:

Amak azi ninduen
bere besuetan,
ase ta berdinduaz
bular gozuetan;
gero aitari laguntzen
Franki basuetan,
artzai ibili nintzan
urte batzuetan,
lenengo antxe asi
nintzan bertsuetan.

Ziur asko Uztapide, lagunaren bertsoaz baliatu zen; izan ere Uztapidek berak idatzi zuen *Gordean neuzkanak* liburua-
ren hitzaurrea, eta “emen, liburu onetan danak banan-banako bertsoak dira” adierazi.

Uztapide berriz plazara II liburu mardulean bertso eder hauek aurkitu ditugu, Uztapidek Lasarteri eskainiak:

Guk alkarrekin pasa ditugu
bertsotan zenbaitxo urte,

bein ezagutu giñanetikan
gaixotu nintzan bitarte;
Euskalerriko zenbat pestetan
artu ote genduan parte?
Aspaldi ontan nola zeraden
berririk ez det, Lasarte.

Zenbat euskaldun guk errietan
pozik utzitzen genduan!
Lengo egun baten neure artian
ori pentsatzen nenguan;
amaika aldiz gogoz bertsoan
jardun det zure onduan,
ni kaxkal samar banintzan ere
zuk lagundutzen zenduan.

Zurekin ezin azturik nabil,
gure Lasarte prestua,
amaika aldiz lasaitu nazu
ni izan arren estua;
aspalditxoan ikusi ez da
auxe da ezin aztua!
Zure laguna izan danentzat
ori da lan bat gaiztua.

Zu ere baju ibiltzen ziñan
geienez osasunez,
ebakuntza bat egin zizuten
zeuk esan izan dezunez;
urtietako suprimetua
nik zuri entzun nizunez,
alare beti ibilli izan
ziñaden gizatasunez.

Juan ziran gure bertso-denborak,
geiago ez det abestuko;
len egin izan nazun bezela
ni ez nazu babestuko;
orain mututu naizela eta
ez al zera zapuztuko?
Nik, Lasarte, zu bizi naizela
sekula etzaitut aztuko.

Zorionean egun batian
gu biok giñan alkartu,
bein ezagutu giñaden eta
geiago ezin bakartu;
landaretxo bat txertatuzian
bezela biok artu,
oraindik gure maitasunikan
ez da ziara igartu.

“Bein ezagutu giñaden eta geiago ezin bakartu.” Sakona zen, bai, bien arteko harremana!

Hona hemen Lasartek eta Lazkao-Txikik Uztapideri kantaturiko bertsoak Zegaman, 1981eko azaroaren 15ean:

Lasarte:

Jaun Zerukua, aurkitutzen naiz
argitasunaren premiz,
Uztapide au zer gizon degun
aitortuko badet egiz.
Ez dakit onen parekorikan
ikusiko degun berriz,
bi klasetara baita aundia:
gizonez ta bertsolariz.

Lazkao-Txiki:

Nik Uztapide ezagutu nun
gaztea nintzala oso,
arrezkeroztik entzun diyog
makiña bat bertso gozo.
Ori zalako gu zenbait gazte
giñan kantuan eraso,
bildurrik gabe jarriko nuke
bertsolarien guraso.

Lasarte:

Bertsotarako Uztapide nun
nere gustoko laguna,
zure ondoan aspertu gabe
joaten zitzaidan eguna.
Biotz-biotzez estimatzen det
gaur Zegamak egin duna:
omenaldi bat eskeiñi dizu
ondo merezi zenduna.

Lazkao-Txiki:

Danok dakigu erri onetan
askotan izan ziñala,
eta ezagun da emen zurekin
guztiak pozez dirala.
Ixildu arren gordetzen dezu
maixu aundi baten itzala,
gauza guztien jabe dan Arrek
luzaro gorde zaitzala.

Hona hemen *Beranduko lanak* liburuan Lasartek eskaini
zizkion hitzak eta bertsoak Uztapideri:⁴¹

“Bere tokia ederki beteta joana da mundutik.”

⁴¹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 150-151. or.”

Manuel Uztapide
genduen laguna,
Euskalerra guztian
gizon ezaguna.
Buru argia zuen
ta biotz biguna,
beti gu animatzen
jardun zitzaiguna,
amaika bertso eder
kantatu ziguna.

Bere bizitasunak
eta umoreak
entzuleari kentzen
zizkan logureak.
Doai aparta zuen
Manuel gureak,
kantuz arek eskeintzen
zituen loreak,
larrosik politenak
bezin dotoreak.

Eta hona *Uztapide gogoan* liburuko azken partea:⁴²

“Manuel Olaizola Uztapiderengana itzuli nai nuke, liburu
berri oni bukaera gozo antzeko bat eman dezaiodan.

Uztapide bertsolari aundia azkeneko aldiz klinikan ikusi
nuen, il baiño egun batzuk leenago; ta naikoa triste. Burua
ongi zeukan artean, baiña beste gauza asko gaizki. Zer modu-
tan zegoen galdetuta, onela zion berak:

–Oean geldirik nagoela miñik ez diat sentitzen. Baiña
estuasuunik txarrena pasa gabe oraindik, Lasarte.

Ori esatearekin batera, bi aldiz aurpegira zorroztasun izu-
garriz begiratu zidan. Negar-malkoak ez zituen urruti gizagai-
xoak; eta ez nik neronek ere.

Aren izakera ederrez aaztu ezin nintzalako ekin nion idaz-
lanari, ta ez daukat batere damurik.

Beraz, agur, Manuel. Gaur bizirik bazeunde, bi musu
emango nizkizuke; ta, zuri eskeintzen dizudan liburu au esku-
ratuko dedanean, gauza berbera egingo det: bi musu aundi
eman.

⁴² MANUEL LASARTE, “Uztapide gogoan, Auspoa 261, 223-227. or.”

AZKEN AGURRA:

Poz au ez det, Manuel,
galduko sekula:
bertsogintzak zurekin
bat egin nindula.
Ongi dakit zuk grazi
aparta zendula,
ortarako doaia
biok bagendula,
nundik sortu zitzaigun
ez genekigula.

Zutaz izketan asten
naizen momentuan,
gure bertsogintza det
nik pentsamentuan.
Ederra ta gozoa
ziñan zu kantuan;
alkarren maitasuna
arturik kontuan,
lan asko egin gendun
guk pake santuan.

Iñoiz ez gendun autsi
batasun-katerik,
alkarri ez genion
egiten kalterik.
Zure aurka ez daukat
itzik esaterik,
zurekin ibilia
naiz pozez beterik,
lagun obeagorik
ez dago izaterik.

Manuel, gu biltzean
etzan falta ezer,
ongi konpontzen giñan
Jainkoari esker.
Zuk erria serbitzen
egin zenduen ler,
kantatu zendulako
ainbat bertso eder,
zoriondu nai zaitut
bein da milla bider.

Bertsoak premizko du
legezko joskera,
orixe baida bere
soiñeko jazkera.
Ez da ikasten egun
batetik bestera
garbiro erabiltzen
ziñezko euskera;
ni ez noa zarrari
berria nastera.

Txoria aldatzen da
basotik basora,
bai ni ere, Manuel,
pausotik pausora.
Zu falta zaitudanez
ez nabil gustora,
ezin bainaiz iritxi
zorion osora,
gu biok len genduen
maitasun gozora.

Kantatzen zenekien
noiz, nola eta non,
argatik jaso zendun
ainbeste zorion.
Biok alkarri ongi
laguntzen genion,
nik bertsozaleari
begiratzen nion,
amaika parre gozo
eragin zenion.

Zure bertso gozoak
ta umorekoak
ziran eztia baiño
gusto obekoak.
Sake batzuk zenitun
bueltik gabekoak,
pelotari on baten
molde berekoak,
nork atera lezazke
aien parekoak?

Nola sakeak eta
ala errestuak,
nik ikusten nizkizun
oso erreztuak.
Zure bertsoak ziran
apain orraztuak,
baita ziriak ere
txukun zorroztuak
sartzen zenituela
ez gaude aztuak.

Betiko ez da iñor
jaiotzen mundura,
ori esan gentzake
dakigun modura.
Manuel Uztapide
datorkit burura,
bi aldetara joan zan
gizon eder ura:
gorputza lurpera ta
anima zerura.”

“Uztapideren antzeko gizonak iltzea lastima da. Baiña ori danentzako berdin jarritako lege bat danez, ezin gintezke arritu.

Neretzat ere tristura izugarria ekarri zuen Uztapide ixiltzeak. Ainbesteraíño konfiantza gendukan alkarrekin eta gero bakardadezko min bat sentitzen nuen. Esplikazio garbirik billatu ezin diodan zerbait dalakoan nago.

Egia esateko, Uztapidek, gaixotu ta bertso lanari utzi zionean, utsune aundi bat nabaitu nuen, iñolako moduz bete ezin zitekeana. Neretzako atsegin utsa baizan bera. Oso ona zan. Izugarri gizona. Bertsolari ederra. Ogeita zazpi urtean ibili

nintzan berarekin plazarik plaza, eta ez genduen iñoiz aserrek izan. Gaixotu zanean min artu nuen. Il zenean ere bai. Negar egin nuen benetan orduantxe. Aita bezela ikusten nuen.”

Uztapide 1983ko ekainaren 8an hil zen. Bertso hau kantatu zion Lasartek Oiartzungo hileta ospakizunean:

Lagun on bati samin agurra
egin bearra daukagu,
zeruko Aita egin zaitea
seme eder onen kargu,
zu, lur ontatik joan bearra
Euskal Erriak pena du.
Agur, Manuel, zerura arte
Jainkoak ala nai badu.

Juanjo Francoren *Uztapide* filmean agur hau kantatu zion lagunari:

Lore eder bat biotzez maite
zenduen jardín batetik
guk nai genduen baño lenago
joan zían gure artetik.
Ia egiten diguzun argi
zeruko izarren tartetik!
Agurtzen zaitut, lagun Manuel,
euskaldun danen partetik.

A ze emaitza ederra Euskal Herriarentzat bi Manuel apal eta samur hauen bat etortzea!

Basarrirekin ere harreman gozoa izan zuen: estimazio handia zioten elkarri.

Basarriren *Nere bordatxotik* liburuan bertso eder hauek dauzkagu, Lasarteri eskainiak:⁴³

Zure bertsoak beti
goxo ta txukunak,
ez ankamotzak edo
beso luzedunak.
Txoratuak dituzu
kristau euskaldunak,
olaxe luzitzen du
berezkoa dunak.

Udaberriko txoria
nork ixillerazi?
Zure udaberria
orra or iritxi.
Sasoikoa zaude ta
lanari ez utzi,
Jainkoak emandako
doai orri eutsi.

Dezun erreztasuna
bai ederra dala,
zure talentu ori
ezta, ez, argala.
Gizatasunez ere
etzaude makala,
apalik iñor bada
zu zera apala.

Erritarrak zuretzat
zenbat borondate,
erakusteko berriz
aukera daukate.
Lagun bat emen dezu
zeuk nai dezun arte,
artu besarkada bat,
Manuel Lasarte.

Bertso eder hau kantatu zion Manuelek Basarriri hileta elizkizunean:

Basarri zu eskertzen
bada naiko lana,
ainbat ejemplo eder
baitzera emana.
Gorputza emen dago,

anima joana,
dudarik gabe Jaunak
zerura eramana,
ni maite ninduna ta
nik maite nuana.

⁴³ BASARRI, "Nere bordatxotik, Auspoa Sail nagusia 2, 368. or."

Eta geroago *Diario Vasco* egunkarian, 2000ko maiatzaren 5ean, honela zioen lagunaz:

“Gaurko nere atal onen bidez *Basarri* zanaren adierazpenak egin nai nituzke aal dedanik garbien. Deskuido santuz ni aurretik ilko baldin banintz, berak gauza berbera egingo baitzuen nere ongarrri, batere dudarik gabe: biok alkarri genion maitasun sutsua agertu eta Euskal Erri osoari erakutsi...

Batez ere azkenerako ezin zuela gelditu bazan ere, bere lan-parteari ondo egiñik utzi ta joana da lurralde ontatik betiko ezkutura Iñaki Eizmendi Manterola, *Basarri* nere bertsolari lagun ixtimatua nuena... *Basarri* bertsolari ederra zan. Petralkeri gutxikoa ta errespetoz itzegiten zekiena jendearen aurrean. Itzal aundiko gizona ere bai, denbora berean.”

Uztapide eta *Basarri* batera ere sarri aipatu izan ditu Manuelek, eta bieci batera bertsoak eskaini ere bai. Hona hemen zer dioen *Gordean neuzkanak* liburuan:⁴⁴

“*Basarri* ta *Uztapide* lenengo Aia’n ezagutu nituen nik, mutil koskorra nintzala, *Leitza*’tik Aia’ra etorri berrian.

Erriko plazaren erdian jarri zituzten bi sagardo-barrika aundi, utsak, eta aien gañean silla bana. Antxe exerita jardun ziran bertsotan.

Ni ere an ibili nintzan urrutira gabe. Ez nuen denbora asko pasa etxe aldean bazkaltzen. Laixter nintzan aien inguruan berriz ere.

Ala, bazkalondoan an asi ziran bertsotan; ez nik nai baño len. Saiotxo bat egin zuten, da gero berriz plazara.

Dana gai librean izaten zan orduan, da geroxeago ere bai. Gai-kontu auek oraindik ez dira zarrak.

⁴⁴ MANUEL LASARTE, “*Gordean neuzkanak*, Auspoa berdea, 28-29. or.”

Gero, illunabarrean, tabernetan egin zituzten bertso-saio-txo batzuek berriz ere. Nik, egun artan kantatu zituzten bertsoetatik, banituen sei bat oso-osorik gogoan jasoak.

Nik egun artan zenbat estimatuko nuen gizon oiekin itz bat edo beste egitea, ezin nezake adierazi, geroztik amaika bider itzegin badegu ere. Ara nola izaten diran gauzak mundu ontan. Erri prankotan kantatuak gera geroztik alkarrekin.”

Kantuaren ordaiñez liburuan ere bi lagunei buruz dihardu:⁴⁵

“Nik Amezketaren oroimenak modu askotakoak dauzkat nere biotzean. Uztapide ta Basarrirekin leenengo bertso saioa antxe egin nuela gogoratzen naiz prankotan, San Bartolome gau batez.

Aipatzen ditudan bi bertsolari auen kantu ederrak entzute-ra bizikletan joan nintzan Aiatik...

Alaxe, gu ere mondeju batzuk jan da kafeak artuta an geunden maian; eta Basarrik onela dio bere bertso batean:

Gaueko amarrak jota zeudek ta
erretiratu gaitezen.

Ori entzun ondoren, Uztapidek agurtu zuen jende guztia, ta kito. Basarri jarlekutik jeiki zan, eta nere berri pixka bat zekiena an neukan aldemenean; eta arek, saltsa jartzearren esan zioten:

–Mai ontan badaukagu, ba, gazte bat zuekin bertsoan poliki egingo lukena.

Uztapidek bertsoz segituan galdetu zuen ea nor zan bertsolari gaztea; ezagutu nai zuela ta kantari asteko mesedez.

⁴⁵ MANUEL LASARTE, “Kantuaren ordaiñez, Auspoa 248, 163-164. or.”

Kosta zitzaidan, baiña erantzun nion nola edo ala beintzat.

Eta Basarrik ere ni probatu naia nabarmen zeukanez, irurok jardun giñan, uste baiño obekiago gaiñera...

Uztapide zana, berriz, parrandarako gogoarekin zegoen; eta *Basarri*, lotara joatea aaztuta, antxe gurekin batera gustora.

Goizeko ordubata jota, alkarri esku eman da banatu giñan. Ni bizikleta artu ta Aiara txoria baiño kontentuago; eta aiek oera lotara.

Uraxe izan zan gau gogoangarria neretzat, bertsolaritzari dagokionez.”

Amezketako gau hori gogoan izan zuen aurrez ere *Beranduko lanak* liburuan:⁴⁶

Emen ditugu bi bertsolari
Uztapide ta Basarri,
garai batean amaika bertso
boteak gera alkarri.
Ainbat urtean ibili giñan
izan ere erriz-erri,
Euskalerrriak badaki ondo
maixu aundi auen berri.

Amezketako erri maitean
egin nintzan auen lagun,
Jainkoak daki guk esateko
zenbat kontu zar daukagun.
Irurok alkar anai bezela
nola ixtimatzen degun,
gizon auekin igaro det nik
amaika gustoko egun.

Mutil gaztea gertatu nintzan
ni laguntzaren bearrez,
bai alegindu ere laguntzen
auek ainbeste biderrez.
Kantatzen gendun pake gozoan
eta umore ederrez,
garai artako lagun arteak
etzaizkit aztuko errez.

⁴⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak”, Auspoa urdina, 324. or.”

“Bertsolari ederrak benetan Basarri ta Uztapide, nere iri-
tziz. Bikote ederra; plaza bete-betekoa.”

Lazkao-Txiki ere gustuko bertsolari laguna zuen Manuelek,
eta Uztapideri bezala liburu bat eskaini zion: *Lazkao-Txiki*
gogoan.

Lazkao-Txiki, nere
lagun atsegiña,
leiala ta piña,
liburu txiki au da
zuretzat egiña.
Erakutsi nai nizun
nere maitemiña,
pena aundia det zu
ikusita eziña,
naiago nuke berriz
piztuko baziña.

“Lazkao-Txiki zan gai ortan (umorekoan) artista. Arek
beti bazuen txistea edo zelebrekeria lagunarterako, ta pertso-
na serio askoak parrez ederki gozaten ikusita nago ainbat
zokotan, goizean gosaltzeko garaian bezela, eguerdian baz-
kaltzerakoan.”

Hona *Lazkao-Txiki gogoan* liburuko pasarte hunkigarri
hau:⁴⁷

“Lazkaomenditar txori polit onek ez du geiago kantatuko,
ez San Martiñen eta ez beste iñun, lastimagarria bada ere.
Baiña len eman zituen bertso dotoreak ortxe daude irratiz
entzuteko moduan jasorik, sail batzuk beintzat, naiz eta alpe-
rrik galduak asko izango diran arren.”

⁴⁷ MANUEL LASARTE, “Lazkao-Txiki gogoan, Auspoa 221, 148-149. or.”

Kantatzen gendun San Gregorion,
San Martiñen eta Aian,
plazan bezela bazkari eta
afalondoetan maian.
Saiatzen giñan bertsozaleak
pozez atsegindu naian,
ta ori ere lortzen genduen
sasoi gendukan garaian.

Joxe Migelek kantatzen zuen
goxo, bizi ta egoki,
bere doairik aberatsenak
oiek ziran bereziki.
Nere gustoko bertsolaria
izan zan Lazkao-Txiki,
guk alkar zenbat maite genduen
geronek bestek ez daki.”

Eta hona beste sorta bateko bertso politikak:

Penaren bidez gaude
erdi kixkalita,
izar argi eder bat
zaigu itzali ta.
Lazkao-Txiki, gure
jostaillu polita,
kanposantuan dago
lurrez estalita.

Beste munduan pizten
al da emen ilda?
Ez diguzu esaten,
ain zaude ixil da.
Baiña eman zenituan
ainbat bertso-sail da
euskaldunak zurekin
aztutzea zail da.

Eta hemen Lazkao-Txikik Manueli eskainitako bertso
bikaina:

Lasarte ikusi ta bera entzun
ori da bertsolaria!

Jan bear baldin balitza ere
bedeinkatutako ogia.
Bertsoak aisa botatzen ditu,
ez du etorri nagia;
lantegi ortan onena eta
lagun bezela obia.

Hona Lasartek Lazkao-Txikiri eskainia:

Joxe Migel Iztueta
Lazkao-Txikiya,
bertsolari alaia
eta egokiya.
Zu zoriontzea det
gaur erabakiya,
bete baidezu gizon
aundien tokiya.

Eta bertso zoragarri hauek, ezer galtzekorik ez dutenak.
JOXE MIGEL, LAGUN ZARRA:⁴⁸

Bai al dezu atsegiñik,
mundutikan aldegiñik,
guri negar eragiñik?
Bizitza ontan penari pozak
ezin dio artu gaiñik.
Onak ez badu ordaiñik
ta txarrak ontzeko griñik
ez daukagu zer egiñik.

Zure anima opari
eman zenion Aitari,
seguru badakit ori.
Aingerutxoak dira zeruan
Jainkoaren mandatari;
Joxe Migel, zu kantari
aientzat bazera ari,
jarraitu lengo gaitari.

⁴⁸ MANUEL LASARTE, "Lazkao-Txiki gogoan, Auspoa 221, 161-165. or."

Maite zenitun aurtxoak,
senide ta gurasoak,
txori, mendi ta basoak.
Danentzat badu zer itzegiña
biotz amodiosoak.
Jostailu kuriosoak
zirala zure bertsoak
badaki erri osoak.

Umiltasuna ardaztu,
ez zikindu ta lokaztu,
ta triste daudenak poztu.
Lazkao-Txiki orretarako
beti egoten zan prestu;
bertsolaritza erreztu,
garbitu eta orraztu,
ori ez dezagun aztu.

“Zure anima opari eman zenion Aitari. Danentzat badu zer itzegiña biotz amodiosoak. Umiltasuna ardaztu”: nolako fin-tasuna Manuelena!

Eta hiru lagun horiekin batera, beste bertsolari askori buruzko aipamenak:

“Umore ederreko bertsolaria izan, ta da oraindik ere, **Joxe**. Lagun-arterako izlari egokia. Gizon atsegiña. Nik ala ikusi det. Zenbat bertso-saiotan artu ote du parte? Alkarrekin asko kantatuak gera, gazte askorik asita. Erriz-erri ibiltzeko lagun obेरrik aukeratzen ez da errez. Goizetik gauera aspertu gabe jarraitzen daki kantari... Neri asko lagundutako gizona da **Lizaso**.”

Mitxelena: “Agur, Joxe Juakin!”⁴⁹

Mitxelena, bizitzan
izan arren baikor,
il bearra zendukan,
ez da dudarik or.
Jaiotako guztiak
eriotza du zor,
zurea pasa zan da
gurea badator.

Burruka egin zendun
eriotzarekin,
ta azkenik eraman
ziñuzen berekin.
Uste gabe genduen
il ziñala jakin,
egun aundira arte
agur, Joxe Juakin!

⁴⁹ DIARIO VASCO, 1989-01-15

Xenpelar bertsolaria ez zeukan atzendua. Hona “*Bertso mordoxka*” liburuan aurkitu dugun bertsoa:

Xenpelar maite, siñistu zazu
zuri begira nagola,
lurretik zerura kantatu nai
al baldin badet iñola;
gu gera adar kaxkar batzuek,
zu ziñan gure arbola,
naiz oraiñ egun urte ill arren
bizi da zure odola.

Xalbador eta Mattin

Xalbador bertsolari sakona genduen oso. Eta Ahetzeko txoria, Mattin bertsolaria alegia... Mattin erriaren jostaillua zan. Pestagi-roan kantatzeko bertsolaria, alai-a ta bizi-a. Gizon argia ta lagun arterako asko balio zuena. Eraman aundikoa. Xalbadorren bertsoak ixillean ausnartu oi zituzten askok, biotza ukitzen ziotelako.

Xalbador eta Mattin
gure taldekoak,
biak genitun mugaz
beste aldekoak.
Lagun urkoari on
egin zalekoak,
euskeraren maitale
neurri gabekoak,
ogi biguna baiño
biotz obekoak.

Xalbadorri agurra:

Izar eder bat igesi jua
zera menditxo batetik,
berriz piztuko zinduzket pozik
nik nere borondatetik.
Zeruko Aitak aska zaitzala
pekatuaren katetik,
Xalbador maitea agurtzen zaitut
napar guztien partetik.

Plazatik ezkutatu arren, ezin bertsoa utzi; eta besteak beste, bertso eskolak ere emana da Orioko ikastolan...

Gogoan ditu bertsolari gazteak, aholku ederrak emateko, gogoan ditu gaztetxoak eta haurrak. Sarri deitu izan diote Eskolarteko Bertsolari Txapelketara, txapela janzteko irabazleari. Nor egokiago gaztetxoei lekukoa pasatzeko?

Honako bertso hau kantatu zuen Mendiluzeri Gipuzkoako Txapela emanda, Donostian, 1995eko abenduaren 17an. Bigarren bertsoa da:

Entzuleak bertsoak
desio dituzte.
Nik al banu ortikan
aseko nituzke.
Zuekin iñoiz aztu
naizenik ez uste
Lasarte zarrak beti
maiteko zaituzte.

Hona Gipuzkoako Eskolarteko 24. Bertsolari Txapelketan (2004) txapelkunari kantatu zion bertsoa:

Bertso saioa izan da
gaur itxurazkua,
zuk ere egin dezu
dotore askua.
Txapela eman det eta
luzatu eskua,
ea izaten zeran
nere ordezkua.

Manuel kontalaria

Osasun urriak eta nekeak etxeratu zuen Manuel, berrogeita bi urtean plazarik plaza ibilita gero. Orduan erabaki zuen zertxobait idazten hasia, lagun batzuek bultzaturik. Eskolarik ez, eta dena batera idazten du, hitzak bereizi gabe, puntuaziorik gabe, letra larririk gabe, izen nagusiren bat edo herri izenen bat ez bada. Hitz lauz bere kontalari senak eramanda, eta bertso idatzietan belarri finak. Iturriari ura bezalaxe dario bertsoa, eta hitza.

Kontu-kontalari gozoa aurrez aurre, eta etxean poliki-poliki idazten; iturriari ura bezalaxe dario hitza. Badirudi txorrotareki ireki besterik ez duela, bai bertsoarako, bai kontakizunetarako. Adi dago beti hizkuntzari, Koldo Mitxelena antzera. Biok ditugu maisu paregabe, nork geure bidean aurrera egiteko, haien estiloa eta mamia geureganaturik.

Hitz egina idatzi. Berrogei urte igarota, berdin-berdin kontatzen du, bererik inoiz irakurtzen ez duenak... Ahozkoaren eragina ez, ahozkoa bera idatzia. Bertsoan ere antzeko, kontalari, hitz egiten ariko balitz bezala, baina bertsoaren trimailu guztiak baliatuz: askatasuna hitzak aldatzen errimaren arabera, askatasuna sintaxian...

Bertsoan ere kontalari aparta da, bai. Hona hemen Amonatxo bati eskainitako bertso sailaren hasiera:⁵⁰

Amonatxo bat ezagutzen det
urte sail izugarrian,
eta oraintsu izan naiz bera
bizitzen dan baserrian.

⁵⁰ MANUEL LASARTE: "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 338. or."

Goizean jun da etxera itzuli
nintzan illunabarrian,
bitarte ori pasa genduen
maitasun ikusgarrian.

Nagusi jaunak zion:”Lasarte
gure baserri aldera
etorri da ta egun ederra
pasa bearrean gera”.
Kezka neukan da nik egin nion
amona nun zan galdera;
erantzun zidan:”zai daukazu ta
goazen biok sukaldera”.

Sartu giñan da antxe zegoen
beko suaren onduan,
silloi aundian exeri eta
erregin baten moduan...

Elkarrizketa ere ederki sartu du kontakizunean, sarri egin ohi duen bezala. Beste adibide bat, *Aurdun geratu zan neska bateri* bertso sorta, hurrengo atalean *Erlijoari* eskainian aurkituko duzue.

Elipsian maisu, erritmo ederra ematen dio kontakizunari. Hona adibideak, handik eta hemendik bilduak.

“Arek gu seguru ezagutzen ez nunbait eta jakin naia.”

“Jende asko txutik ikusten zan, jarlekurik ez ta.”

“Aste guztia lanean pasa ta etxeratu, soiñeko erropa zikiñak kendu, garbiak jantzi ta joan da kalera.”

“Baiña anketatik oso gaizki zebillen, iñundik iñora pausorik aldatu eziñik. Bi bastoiren laguntza bear derrigorrez, zutik ibilliko bazan.”

“Bai guk kantatu ere oparo. Bertso saio luze askoak egin genituen. Bearko gaiñera, entzuleak aseko baziran.”

“Zuleta aurrez antzemana omen zegoen nolatsu zebiltzan azpijanean, berari egurra eman naian; eta urritzezko makilla eskuan artu zer gerta ere, ta bete-betean asmatu.”

“Soñu-jolerik ez genduen. Batek pandero zar bat inguratu zuen, ederki lizunduta zegoena, aspaldian ibili gabekoa; baño gau artan artu zituen bereak, panderista ere alakoa-ta.”

“Gero, famili guztia Aiaratu, nunbait bizi bear ta.”

“Antxe babestu nintzan (garo metaren azpi aldeko zuloan). Baiña atertzeko itxurarik ez, ta aspertu ta irten. Geroztikan komeriak. Aize olatuak eta euri erauntsiak ito bear, da aurrera pausorik eman ezin. Ura zan planta etxeratu nuena!”

Galdegaia elkarrizketan, kontagaia kontakizunean.

“Alaxe, bagoaz mantxo-mantxo kontu kontari, ta agertu zaigu gure adiskide jator bat:

–Etorri al zerate bertsolariak?

–Bai. Ementxe gera gu agindutako garaian.”

“Sartu gera barrura, konturatu da nagusi Joakin, alkarri esku eman diogu ta segituan agindu zigun exeritzeko maian lasai, ta andreari deitu zion.”

“Alaxe, artu zuen lumeroa ta joan zan telefonora. Deitu dio eta Uztapidek berak erantzun edo galdetu:

–Nor da?

–Ni olako naiz, Manuel.

–Kontxo! Ez nuen asko pentsatzen gaur zurekin egoterik.

–Nik ere ez. Baiña Lasartek erakutsi dit zureganako bidea, ta esango dizut zergatik. Au ta au daukagu asmoa.

–Ez da batere itxura txarrekoa.”

“Leitza da erri euskaldun zoragarri bat...”

“Ni naiz 1927’garren urteko 16’garren egunean jaio nintzana Leitzako Franki baserrian.”

Atzetik mugatzeko ohitura erlatiboen bidez edo erlatiborik gabe, esan beharreko garrantzitsuena aurrena esanda. Manuelen idatzi eta bertsoetan ohitura ugaria benetan. Hona hemen adibide batzuk:

“Gizon zimela naiz ni mundura sortua.”

“Berebiziko ixtori zelebreak bazituen Naparroako jendearenak.”

“Eguerdiko lanak ortantxe bukatu ziran plazakoak.”

“Baiña lanean presaka ari ziran lau edo bost mutil sasoi ederrekoak; eta alperra, berriz, gaiñetik begira.”

“Ta nik emen, Orion, goizeko autobusa artu nuen Lasartera zijoana.”

“Batzuk badira gaur siñisten oso zail direnak, guk esaten ditugunak, baiña gertatuak geienak.”

“Asko ulertzen du gai ortan; liburuak ere baditu egiñak, bi beintzat, nik dakizkidanak.”

“Jende bertsozale purrukatua iduritu izan zait erri artan, ez zaarrak bakarrik, bai aien ondorengo gazteak ere, gu bertsoetan ibiltzen giñan garaikoak beintzat.”

“Zumarragatik urrean dagoen Agiñetari buruz itzegin naia azalean neukan, aspalditxoan zirika ari zitzaidana...”

“Agiñetako partean, beean, apeadero txiki bat bazan, oraindik zutik egongo dana seguru asko, Urolako trenarena.”

“Uztapide bertsolariaren ixtori geiago ere badira gazte denborakoak, baiña geroxeago esango ditut aietako batzuk, gogoratzen zaizkidanak.”

“Auxe dek, ba, nere andre laixter egingo dana.”

“Aitaren gorputz gordin izerdiz bustiak...”

“Nik gure lagun urte mordoan izandako baten ixtoria daukat gogoan.”

“Eun kiloko zilindro egitura berriko arriarekin.”

“Esne beiak eduki izan dituzte, eta txekor aragitarakoak ere bai.”

“Galtzerdi lanazko zuri batzuk eta abarka gomazkoak anketan...”

“Bazkari itxurazkoa prestatua zeukaten ostatuan.”

“Gizon sentimentuzkoa ta garbia zan Uztapide.”

“Euskera edan genduen aurtxo titikuak.”

“Orioko plazan Matximentako senar-emazte sasoiko birekin itzegin nuen.”

“Gaztetasuna eta sasoia, biak batera galtzeak dakarren gaitza da ori, guri gertatu zaiguna eta beste askorentzat etorriko da leentxeago edo geroxeago.”

“Bertsolaritzaren pasadizo zaarrak, ainbat modutakoak, ez oraingoxeak, den-denak gogoan edukitzea oso zailla danez, banaka batzuk idazten ementxe ari naiz denbora pasa, etxeko sukalde epelean eta bakardadezko ixiltasunean.”

“Gure lagun min artu zuen ori, egun berean joan omen zan sendagillearengana.”

“Baillara txikietan pestak antolatzen diranetan, gau-txori guztiak kantatzen dutela badakigu. Baiña ez gera berealakoan konturatu zenbat lo eder alperrik galdu arazi digun martxa klase zelebren orrek.”

“Eta erruki zaite gurekin Aita zeruan zerana.”

Gauzak baieztatzeko, ezezkoan esateko joera handia du Manuelek:

“Len ere orrenbeste egin gabekoa ez dek eta.”

“Ori ere entzun gabeak ez gera.”

“Saio ura bukatu zanean, ez nintzan asarre.”

“Ez dira itxi zarrak ostatuak.” (itxi berriak dira, alegia)

“Oraindik ez da il zaarra; lau edo bost urte gutxi goraber-bera.

“Bizirik irten (ebakuntza bildurgarritik) da neretzako etzan poz txikia.”

“Arrokeriz ez zuen iñor aspertu araziko berealakoan.” (pertsonek apala zela adierazteko).

“Ez da oraingoxeko kontua/Ez da atzo goizeko kontua (aspaldikoa dela adierazteko)”.

“Etzan atsegin arekin!”

Hona pasarte luzexeagoa orain arte aipatu ditudan bereizgarriak biltzen dituena:⁵¹

“Andik etxera abiatzerakoan:

–Agur, Joxe Migel! Suerte ona opa diat biarko ortan!
–esan nion. Eta

–Eskerririk asko, Lasarte-erantzun zidan.

Itz oiek ditut oroigarri bezela gogoan jasorik, iñoiz aztuko etzaizkidanak.

Zer gertatuko ta urrengo egunean ebakuntza egiteko lo artu arazi ta gehiago esnatu ez gizonik. Penagarria benetan!...

Lazkao-Txikiren ixpirituak arritzen ninduen ni geien bat. Ainbeste denboran zegoen bezela egonik, nolatan iraun zezaken bizirik pertsonak ezin nuen ulertu iñondik iñolaz ere. Zentzuna edo ezaguera galdua zeukala zirudien, eta agian etzuen suprituko. Baiña nork ote zekien seguru?

Berasategi ta biok sartu giñan bein gela barrura. Begi biak zabalik zeuzkan une artan. Burua ere zerbait mugitzen ote zuen iduritu zitzaigun; eta, nik bere eskuko beatzen tartean

⁵¹ MANUEL LASARTE, “Lazkao-Txiki gogoan, Auspoa 221, 56-58. or.”

nere beatz bat jarri nionean, estutu egin zidan; baiña berealaxe utzi.

–Joxe Migel! –deitu genion iru edo lau aldiz. Alperrik, ordea. Etzigun ezer erantzun; eta andik aurrera, joan nintzan guztietan, leiatillatik begiratzen nion, zearo bildurturik.

Ura al zan, ba, pertsonaren egoera? Nork ez etsi, aren arnas-otsak entzunik? Negargurea ta tristura sentitzen nituen nik beintzat, eta beste geiagok ere bai noski. Ez dakigu asko bakoitzak nolako bukaera daukagun...

Lazkao-Txikik emengo zorra ordaindu zuen, garaia eldu zitzaionean. Guk uste ta nai baiño len gañera.”

Lazkao-Txiki gogoan liburu beretik atal bat bilduko dugu hona oso-osorik, Manuelen prosaren erakusgarri: ⁵²

“ARANTZAZU ETA URBIA

Urte mordoska aundia pasa zaigu geroztik, eta ezin neza-ke fetxarrik izentatu. Baiña Arantzazutik deitu ziguten aurrez, artean bi illabete edo agian iru falta zirala, nola zeukaten asmoa Urbian ildako fraile bati omenaldia antolatzeko antxe bertan; beraiek erabaki zutela artarako egun egokia, ta bi bertsolari nai zituztela, Lazkao-Txiki bat eta bestea Lasarte, iñundik alean beintzat. Ea libre ote geunden.

Abixu au ez dakit, Lazkao-Txikik ala nik, nork artu gen-duen lenengo, seguru esateko. Baiña, alkarren artean itzeginda, libre geundela ta joango giñala erantzun genioten.

Egun gutxiren barruan deitu zuten berriro: bezperatik joa-teko Arantzazuko komentura, larunbatean alegia; an egongo zirala, guretzat prestatu-rik, afaria ta gauean lo egiteko o-ak.

‘Bueno. Etzegok gaizki erabakia –pentsatu nuen nik nere baitan–. Geienetan presaka ibili bear izaten diagu, baiña an lasaitasunaren billa zebiltzak, itxurak diranez’.

⁵² MANUEL LASARTE, “Lazkao-Txiki gogoan, Auspoa 221, 105-110. or.”

Alaxe, izentatutako larunbat illunabarreko trenan artu emen, Orion; da, Maltzagaraiñoko bidea egin ondoren, trenez aldatu: Bilbaora zijoana utzi ta Oñatirakoa artu. Segi aurrera, denborarik alperrik galdu gabe.

Oñatira iritxi nintzanean, tasisten geltokira nijoala, Arantzazuko ostalari ezagun batekin topo kalean.

–Zer zabilta ordu auetan emen, Lasarte? –galdetu zidan.

–Zer nabillen jakin nai badezu, laixter esango dizut. Arantzazura daukat igo bearra gauerako; ta, oiñez joateko berandutu zaidanez, kotxe baten billa.

–Ori besterik ez bada, ta presa aundirik izan ezean, errez konponduko degu, Lasarte. Itxogin zaidazu pixka batean, orain zauden tokian. Nik kotxea aruntzago utzi det, beste aldeko kalean enkargu batzuk neuzkalako. Baiña badakit onezkero prestatuko zituztela, ta aiek artu ta berealaxe ementxe naiz. Neronek eramango zaitut Arantzazura. Zergatik eman bear diozu tasistari dirua? Alperrik gastatzea litza-ke ori.

Alaxe, ontzat jaso nuen arrazoi ura; ta, nik zigarro bat sutu ta erre ordurako, inguratu zitzaidan ostalaria bere kotxearekin bertaraiño egoki asko. Atea iriki, sartu barrura ta martxa, bidean kontu zarrak esanez.

Bertsozale purrukatua izanik, bazeukan zer galdetua ugari antzean, eta ez genduen aspertzeko astirik izan.

Arantzazura iritxi giñanean, berriz, komentura lagundu zidan, eta sarrerako atearen zintzarria berak jo. Neretzat endredorik etzuen jarri naiko edozein modutan ere.

Ta, betik zintzarri otsa entzun zutenean, an dijoakigu fraile aundi bat atea irikitzera, lasai ta patxara ederrean itze-giñez.

–Gau on bioi. Etorri al zerate? –zion berak. Eta:

–Bai. Ostalari onek ekarri nau, Oñatin alkartu geralako, ta suerte ona izan det gaur. Berandutxo agertu ote naiz zuen etxe ontara? –galdetu nion, eta:

–Ez, gizona. Guk afaldu degu, baiña zuretzat aiña jateko sobratuko zan noski, ta atoz nerekin-erantzun zidan fraile jaunak.

Alaxe, ostalaria agurtu ta abiatu giñan eskallera artan bera, frailea aurretik gidari zala; ta sekulako parre algarak eta txalo otsak sentitzen ziranez, pentsatu nuen: ‘Lazkao-Txiki ni baiño len etorri dek pesta jartzera, seguru asko’. Ez nintzan asko deskuidatu.

Jangelara sartu orduko, maian exeri arazi ninduten, afari beroa eraman ere bai, ta aurreko aldean neukan fraileak eta biok jan-edanak on egin zezaten errezatu genduen lenengo, ta gero gorputzari zegokion alimentua eman.

Arantzazun bazan garai artan gurekin konfiantza osoa erabiltzen zuen fraile jator bat. Azpeitiko Beloki deitzen genion.

Aretxabaleta, Arrasate, Bergara, Oñati ta inguru oietan bertso saiorik gendukan bakoitzean, ura ikusi gabe gutxitan geldituko giñan. Geienetan an egongo zan aurreko puntan gure bertsoak entzuten, belarriak erne zituela.

Zaletasuna izan alakoxea, Azpeitin askok duten bezela. Gizon apala ta atsegiña iduritu zitzaidan beti. Era berean, argi aparta gaiñera.

Arantzazuko komentuan eman zidaten afari artan, botille-ro nuen Beloki; ta baso aundia goiko muturreraiño bete zidan aurrez, zopa jaten asi baiño len.

Ni ardo edale txikia nintzan orduan ere; ta afariaren bukeran, len betetako basoa ustu gabe neukan artean. Erdia an egongo zan, gutxi gora-bera. Berriro bete zuen basoa Belokik; eta geiegi iduritu zitzaidanez, esan nion:

–Zer ari zera, gizona, ardoa alperrik galtzen? Nik gaurko partea jatekoarekin batera artu det. Ikusi nazu ez dedala geiagoren bearrik.

–Ixilik egon adi mesedez, Lasarte, ik utzitakoa nik edango diat eta.

Orixe izan zan Belokiren erantzuna, ta trago batean ustu zuen baso aundi ura.

Alaxe, geroxeago igo giñan biok goiko salara, ta an ari zan Lazkao-Txiki txiste kontari, estudiante guztiak parrez eta txaloka aurrean zituela. Gazte aiek ixtimatuko zuten gau zoragarririk artako Lazkao-Txikiren umorezko jarduna. Nola ez?

Baiña denbora neurtu samarra zeukaten, ordea, beraien gozamenerako. Guk beko jangelan ordu erdiren bat pasako genduen. Askok geiagorik ez beintzat, afaria berealaxe bukatu bainuen nik; eta, gora igo giñanean, Lazkao-Txiki ere ixildu zan. Gazteak lotara aldegin ziguten, eta kito.

Urte aietan ikasle asko ibiltzen omen ziran Arantzazun, fraile karrera egitera joanik. Baiña ez det uste den-denak bukatzen zutenik. Batzuek, aspertu edo nekatuta, beste lan klase bat aukeratu ere bai, eskolaz jantzi ondoren. Nik orrelako kasoak ezagutu ditut prankotan. Pertsona bakoitzak bere bizitzarako zer erabaki artuko duen iñork ez du jakiten, ikusi arte.

Dana dala, goazen lengo saillera. Arantzazuko komentuan ordu juxtuak edukiko zituzten gauean lotara erretiratzeko, eta goizean oetik jeikitze ere bai noski. Etxe aundi oietan zuzentasuna erabiltzen dute gai ortan. Bestela, errespetoa galtzeko arrixkua bailegoke gazte jendearen artean.

Oraingoz ez det uste Arantzazun estudiantzen edo ikasketak egiten iñor ibiliko danik. Baiña gu an izan giñanean, mutil gazte asko zeuden, sasoi ederrekoak edozer lanetarako ere.

Lazkao-Txikiren parrandarako gogoia, berriz, ortik onerakoa garai artan.

Komentuan guri erakutsi ziguten gelak bi oe zeuzkanez, ni erropak erantzi ta segituan sartu nintzan batean; eta Lazkao-Txikik, leioa iriki ta kanpora begirutzen zuen.

–Zer ikusi dek or, Joxe Migel? –galdetu nion. Eta:

–Emen altura galanta ta legortea besterik ez. Egarria zeukat dexteata, baiña etzeukagu salto egin da iñora joaterik, Lasarte– erantzun zidan.

Alaxe, gauean lo zorroak ongi bete al izateko modu egokia jarri ziguten Arantzazun; eta urrengo goizean, oetik jeiki orduko, ostatura zuzenean gosaltzera.

An komeni zanetik ase ondoren, Urbiaraiño oiñez igo giñan, kontu zar da berriak esanez, goxo asko; ta gero eguerdian, agindu ziguten garaian, ekin genion kantu lanari perezik edo gogo txarrik gabe, umore onez baizik.

Lenengo saioan jendea oso gustora utzi genduela-ta, bigarrena eskatu zuten jai eratzailleak. Guk ez gendukan ezezkorik esaterik iñolaz ere, ta pozik erantzun genion bertsozale guztien eskaera jatorrari, eta asmatu.

Gaiñera, ez dakit gosari gozoaren eragiñez edo zergatik, baiña ixilik egon baiño kantari jardun naiago genduela gogoratzen naiz oraindik ere. Alde ederra nabaitzen da une batetik bestera bertsoan ere, edozer lan klasetan bezelaxe.

Dana dala, eguerdiko pestaren berri eman det, gutxi gorabera beintzat; eta bazkari anaikor ura aipatu gabe ez nuke gelditu nai.

Urbian ez nuen uste ostalariak ain dotore prestaturik zeudenik. Baiña gure oitura ikusi ta sinistekoa nola dan, guttiz arriturik utzi ninduen ango martxak.

Jatetxeak, sarrerako atearen aurreko aldean bertan, zugaitz eder batzuk zeuzkan; eta, eguraldi eguzkitsua edo beroa egokitu zitzaigunez, aien itzalean mai aundi batzuk jantzi ta jarriak zeuzkaten.

Gu joan baiño lenagotik, jendetza ugaria bildu zan. Aurrez jakingo zuten ostatu artan zenbat lagunentzat prestatu bear zan bazkaria. Seguru samar, kanpoan exeri ta lasai jateko moduko giro atsegiñak ez dira sarritan izango Urbian. Baiña guretzat aukerakoa egokitu, ala bearrez edo nik ez dakit nola esplikatu ere gauzak.

Bazkari ederra eman ziguten beintzat, eta andik aurrera bazan nai aiña umore ta pesta. Guk, Lazkao-Txikik eta biok, zenbat bertso kantatu ote genituen? Auskalo! Aspertu ezin entzule jendea. Gustora dagoenean gertatzen da ori jeneralean. Egun zoragarria izan zan, goizetik asi ta illunabarrera bitartekoa.

Naiago nuke omenaldia Urbian egin zioten ildako frailearen izena baneki, emen idazteko. An esango zidaten dudarik gabe. Baiña, geroztik urte asko pasa diranez, aztua daukat. Lastima! Orrekin ez al da iñor minberatuko noski!

Dana dala, gu Urbiatik Arantzazura oiñez jetxi giñan illunabarrean; eta Lazkao-Txikik motoa an zeukalako, suerte ona izan nuen. Oñatin etxe aldera etortzeko trena galdu baldin banu, gaizki ibili bearra neukan. Baiña Lazkao-Txikik motoan eraman ninduen estazioraiño, ta garaiz iritxi nintzan txartela artzeko ere.

Beraz, ontantxe utziko det Urbiako ixtoria.”

Erljioa

Bertsolarien artean ez da izango inor Manuelek adina Jainkoa aipatu edo deitu duenik, bizitzako egoera guztietan: jaiotzan eta heriotzan, ezteietan, lanean, poz-negarretan. Ezin atzendu noski aurrena ta azkena –Alfa ta Omega– Jainkoa. Beti du gogoan: sarri-sarri aipatzen du bertsoaren hasieran, tartean edo bukaeran. Jaungoikoa, Zeruko Aita, Jaun Zerukua, Jesus, Jesukristo... Aipamen guztiak bilduko bagenitu batera, liburu mardul askoa osatuko lukete.

Erakusgarri sorta eder bat ekarriko dugu atal honetara.

Zegaman, 1965eko abuztuaren 25ean, gai hau jarri zion Iñaxio Mari Atxukarrok: “Zu, Lasarte, kale ertzian deadarka zauden itxua zaitugu, nork eskua luzatuko zai. Bizitza guzira-ko zoritxar ikaragarria zure bizkar utzi zizun Jainkoak.”

Hona Manuelen bertsoa, poeta mistikoen sailean ere argi egingo lukeena:

Zeruko Aita, al baldin badet,
zurekin nai nuke lagun,
amets bizitan neure burua
ibiltzen da gau ta egun.
Lau eguneko lurralde ontan
bistaz egon arren illun,
beste mundura bildutakuan
ia alkar ikusten degun!

Geroago ere itsuaren gaia hartu zuen berak *Gordean neuzkanak* liburuan:⁵³

⁵³ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 185-188. or.”

Honela zioen hitzaurretxoan: “Itxuak buru argia izaten du. Gure Jaungoikoak, gauza bat kenduarren, beste bat ematen du aren ordañez, ta Berak jakingo du bakoitzarentzat zer komeni dan, guk baño obeto.”

Linbuan bizi zera
asko sufriturik,
iñun argitasunik
ezin arkiturik;
arantza zorrotz batek
biotza ukiturik,
zurekin egoten naiz
oso kupiturik.

Begi bietatikan
egotea itxu,
ori gizonarentzat
bada naiko pixu;
Jaungoikoa da kristau
fedetsuen maixu,
ta bear-orduetan
lagunduko dizu.

Donostian, 1968ko otsailaren 11ko Sariketan gai hau jarri zioten: Gizona. Hona hemen Manuelen hirugarren bertsoa, teologo handiek ere izenpetuko luketena:

Karga aundiak artuak dauzkat,
au da ezin eramana!
Baño siñistu gizatasunak
ortaraxe naramana.
Badakizute lenengo zein zan
emen gizon egintzana,
biotz barrengo Jesus maitea
txit gurutzean iltzana.

Zumarragako Agiñetan, 1968ko azaroaren 17an, Lazkao-Txiki eta Lasarte, aurrean zituzten neska gazteei ari zitzaizkiela umoretsu, begira noraino eraman gintuen Manuelek:

Jaun Zerukuak lege ederrak
jarri zituen lurrian,

al dana egiten saiatu bear
geure bizi laburrian.
Zeruan zaudela ezin esan
baña gaur zaude urrian,
zenbat alditan arkitu zera
bost aingeruen aurrian?

Honako gai hau jarri zien Joan Mari Lekuonak Oiartzu-
nen, 1971ko ekainaren 6an, Uztapide, Mattin, Lasarte eta Agi-
rri: “Maitetasunik ezak sortzen du mila pena ta neke.” Hona
Lasarterenak:

Agerpen on bat egin nai dizut
osatzen banaiz zentzunez,
biotza oso xamurtua zait
zure izketa entzunez.
Elkarrengana bildu gaitezen
pozez ta alaitasunez,
indarrez baño gauza geiago
egiten da maitasunez.

Ugaldu bitez maitasun griñak
eta gorrotuak kendu,
txikiak ere aundi giñake
ori egingo bagendu;
esango dedan gauz ontaz iñor,
arren, ez bedi atzendu;
lagun urkoa maite duenak
Jangoikoa maitatzen du.

Gure maitasun pozgarri onek
sortzen badu kemenikan,
gorroto txarrak ez du izango
au bazartzeko almenikan.

Anaiak, asko maite zaituztet
eta ez daukat penikan,
baña mingañoak ezin du esan
biotzak nai duenikan.

Hona hemen ze garrantzi duen Manuelentzat bataioak:
Gordean neuzkanak liburuan idatzi zuen, Leitza 1975ean
egin zioten omenaldiaren oroimenez: “Nere bizitzan izan
deten egunik aundiena; bataiatu ninduten egun aundiaren
urrengoa, nere ustez.”

Omenaldi hura zela ta, bere irudia jarri zuten Leitza, eta
bertso hauek eskaini zizkion:

I or txutikan agon artean
euskerari dek lanean,
aurtxo txikiak or jolastuko
baidituk aldamenean;
nik mundua utzi beariko diat
Jainkuak nai duanean,
ik esango dek Lasarte zein zan
ni lurpera nuanean.

Anai bixkia, au erakutsi
nai nitek bizi naizela;
Jesukristo're eriotzean
maitasun-eskean zela;
maita zak Leitza ni leitzatarrak
maitatu nauten bezela,
agindurikan premizkoena
or galduko dek bestela.

⁵⁴ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 438-441. or.”

“Jesukristo’re eriotzean maitasun-eskean zela;... agindurikan premizkoena or galduko dek bestela”. Oiartzungo bertsoan ere gogorarazia zigun *Berri Onaren* mezurik garrantzitsuen hori:

Lagun urkoa maite duenak
Jangoikoa maitatzen du.

Zegaman, 1979ko azaroaren 11an, gai hau jarri zioten: “Zer da pakea?”

Gure Jainkoak etzala argitu
pake gabeko egunik!
Gorrototikan ez da egiten
adiskide ta lagunik.
Nere biotza kontsolatzen da
pakezko itzak entzunik;
emen pakerik ez dan tokian
ez degu gizatasunik.

Erabateko bertsoa.

ARANTZAZURA ERROMES I eta II: Jainkoarekin elkartzera, Jesusen bidez, eta Andre Maria lagun. Bertso biribilak, sakonak eta samurrak:⁵⁴

ARANTZAZURA ERROMES I

Erromes goaz Arantzazura
Jaunarekin alkartzera,
Israeldarrak Jerusalemara
joaten ziran antzera,
gure animak garbitu eta
zeru-bidean jartzera,
kristau bizitzan bear ditugun
indar berriak artzera.

O, senideak, Jesus gurekin
dabil borondate onez;
berdin gabeko Artzaia degu,
kristau fedea dionez.
Bera maiteko degula beti
egin bear degu promes,
gero zerura eramán gaitzan
Aitarengana erromes.

“Erromes goaz Arantzazura” hasi eta “Aitarengana erromes” bukatu: bada hor lotura ederra.

ARANTZAZURA ERROMES II:

Gure Andre Maria
aundi ta zabala
or dago, Jesus Aurra
besoan duala.
Ez degu aztu bear,
iñundik al dala,
eztizko biotza ta
urrezko magala
Arantzazuko Amak
guretzat dauzkala.

Zer edertasun dan guk
zail da esatea
Jaungoiko-Semearen
Ama izatea.
Maitasunez biotza
dezu zuk betea,
au eskatzen dizugu
guk, Ama maitea:
pekatariontzako
erruki zaitea.

Arren eskatzen dizut
zuri, Jesus Jauna:
emaiguzu betiko
kristau-batasuna.
Badakit borondate
ona daukazuna,
naiz gu zabarrak izan
maite gaituzuna,
neurri gabea baida
zure maitasuna.

Loiolan Aita Santuaren aurrean, eskerrak emateko otoitza,
Basarrik eta Manuelek, 1982ko azaroaren 6an. Hona Manue-
len bi bertsoak:

Jaungoiko Jauna, eskerrak zuri,
biotza bete-betean,
gu senideok alkartzen gera
Eleizak dei egitean,
gure bizitzau bukatu eta
mundu ontatik juatean,
danok zurekin bildu nai degu
maitasun bero batean.

Kristoren ordezkoa degu gaur
gure artean deguna,
Erromatikan etorri zaigu,
au da poza daukaguna!
Fededunentzat au izango da
aztuko ez dan eguna,
Aita Santuak Euskalerrira
bisita egin diguna.

ELIZAN KANTATZEKOAK: [Aste Santua 1993.]:⁵⁵

Elizkizunak utziagatik
sari zerbaiten aitzakiz,
Aste Santuak osatzen gaitu
aukera bikain egokiz,
oroï gaitezen zeru ederrez,
betiko atsedeen tokiz,
ta ura ere lortuko degu
Jaungoikoaren errukiz.

⁵⁵ MANUEL LASARTE, "Plaza-gizonak, Auspoa 294, 237-238. or."

Jaungoikoaren seme aundia
zuten gurutzean josi,
aren maitasun berdingabeak
etzuen ori merezi,
mundu guztia zuzen bidera
nai zuen bilduarazi,
ta azkenean zer egin zuen
esker txarra irabazi.

Alde danetan zabaldu nairik
sinismenaren grazia
zebillelarik sortu zitzaion
etsaiekiko auzia,
baiña Jesusek denori zigun
garbi adierazia:
Ni naiz bidea, Ni naiz egia
eta betiko bizia.

PAZKO EGUNEAN: “Orioko elizan kantatzeko egiñak...
Doiñua “Balearena”; emen, Orion, oso ezaguna.”

Zerurako bidean
kristau fededunak
jarriko dituela
gure Jesus Jaunak
itxaropen osoak
dira dauzkagunak
bere gorputz-odolak
artzen ditugunak.

Elizkizun eder bat
Pazkoa egunez
askoren pozgarri da
guk uste degunez.
Jauna, zurekin bildu
gera zorionez,
ta agurtzen zaitugu
eskerrak emanaz.

LENENGO JAUNARTZEA⁵⁶

“Maite Goikoetxea Dorronsoro, Ataunen jaio ta bizi dana
da. Bertsozale purrukatua izan bear du aur zoragarri onek...”

⁵⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 408-411. or.”

Ixilik banengoke
baiña ezin ordia,
bertso-xorta bat neukan
zuretzat gordia.
Izan ere ain zera
txukun da argia,
mantxarikan gabeko
aingeru garbia.

Jaungoikoak maite du
garbi dagueña,
bera baita gurekin
ardura duena.
Zuretzat izango zan
egunik onena,
lenengo Jaunartzea
egin zenduena.

Neurririk gabe maite
dituzu bertsuak,
azi zaituelako
ama magaltsuak.
Bedeinkatu zaitzala
Jaungoiko altsuak,
dana merezi du ain
euskaldun sutsuak.

Elizara joan ziñan
maitasunez bero,
Jaungoikoa zuregan
dezu arrezkero.
Neskatxa garbi bat du
zurekin espero,
ta izango zera zeuk
nai izan ezkero.

SAN FRANTZISKORI, bat-bateko bertsoak, elizan kan-
tatuak:⁵⁷

Frantzisko siñismena zabaltzen
ibili zan munduz mundu,
umiltasuna erakutsi ta
premizkoari lagundu;
guk ere noski obe genduke
ori egingo bagendu,
lagun urkoa maite duenak
Jaungoikoa maitatzen du.

San Frantziskoren aunditasuna
guk ez genezake neurtu,

⁵⁷ MANUEL LASARTE, "Plaza-gizonak, Auspoa 294, 246-247. or."

zenbat tokitan ote zituen
biotz gogorrek xamurtu;
gorroto eta griña gaiztoak
zitun maitasun biurtu,
gurekin ere oroituko da
ta ez gaitezen bildurtu.

Berriz ere gogorarazi digu garrantzitsuena: “lagun urkoa maite duenak Jaungoikoa maitatzen du.”

Hona liburu beretik beste bi bertso eder:⁵⁸

“ZORIONAK: 2005-eko uztaillaren 3-an bi apaiz omendu zituzten Orioko parrokan: Andres Garmendia, ogei ta bost urtez Orion erretore izana, eta Jesus Iturrospe, apaiz egin zaneko urrezko eztaietan. Mezetan onako bertso auek eskaini zitzaizkien, Manuel Lasartek ospakizunerako jarriak”:

Egunsentian nere begiak
begiratzen dute gora,
itxura danez goialde ortan
zerbait ona egongo da.
Orain artean ezin deguna
ikusi leike gerora,
guk nai bezela joaten bagera
Zeruko Aitaren ondora,
emango digu pake santuan
atsedentzeko denbora.

Zarrentzat dago babes lekua
eliz onen barrenian,
nik beintzat ala aurkitu oi det
kantura natorrenian.

⁵⁸ MANUEL LASARTE, “Plaza-gizonak, Auspoa 294, 248. or.”

Jaungoikoaren etxean gaude
txokorik ederrenian,
eta berari eskatzen diot
modurik jatorrenian,
gero zeruan babestu gaitzan
garaia datorrenian.

MUNDUKO IZAERA:⁵⁹

“Ori da tristea benetan: maitasunik eza. Maitasuna gauza
aundia da; izan liteken gauzik ederrena.

Maitasuna dan sendi jator batean, ‘Gau on pasa ta bigar
arte!’ esanez lotarutzen da; ta, lo goxo bat egin ondoren, goi-
zean ‘Egun on!’ esanez jeikitzen da.

Gorrotoa, berriz, turmoi zakar bat bezela, goxotasunik
gabe lotarutzen da; ta, goizean jeikitakoan, ark ez dio iñori
egun onik opa. Bekozko illuna ta purrustada ugari.”

Memoria daukagu
gutxi aztertua,
au da alkar zapaltzen
ezin aspertua!
Jainkua’re daukagu
oso baztertua,
ainbeste on egin da
gaizki eskertua.

Joan bearco degu
Jaunaren aurrera,
geure egintza danen
berri ematera;

⁵⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 85-88. or.”

on azkenik gabea
omen degu bera,
nere iritzirako
beartuko gera.

GABILTZAN BIDEAK:⁶⁰

Iñoiz mundu onekin
pentsatzen jartzean,
burruka bat sortzen da
nere biotzean;
emen gizonak alkar
saltzen du utsean,
Jesukristo're josi
zuten gurutzean.

Kanpo oietan bada
burruka ugari,
gizonen aundi-naiak
ekartzen du ori;
kristauak ez dio zor
bizia gerrari,
Jaunak eman zion da
Arixe Berari.

Mundu triste onetan
zer degu espero
alkar ikusi eziña
gallendu ezkeru?
Jaunari erregutzen
diot egunero
gutaz errukitzeko
oraiñ eta gero.

Bearrik gabe gera
errexera oitu,
kontzientzi-gauzetan
zikindu ta loitu;
iñori gaitz egiñez
nai genduke goitu,
gabiltzan bide onek
konponduko gaitu.

Honela kantatu zion aitak Ameriketara artzain zihoan
semeari, Manuelen bertsoan:

Seme, zu azi zaitu
amak magalean,
nola sortu baitziñan
bere sabelean;

⁶⁰ MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 161-164. or."

Jaunari eskatzen diot
iñundik alean,
berriz bildu gaitzala
lengo sukaldean.

ERNIOKO IBILLERAK:⁶¹

Garai batean gure Ernio'n
ikusten zan ainbat gazte,
belaunikatu arkaitzean da
Jaunari zorion-eske

Kristok odola gurutze baten
gugatik zuen ixuri,
Ernio'koak au erakusten
digu neri eta zuri;
aize zakarrak astindu arren
beñ ere ez da erori,
mendi gañetik ardiak zaintzen
dagon artzaia diruri.

Zerua urdin dagueanean,
gure Ernio mendira,
berak dei egin balit bezela,
egon izan naiz begira;
eguzkitara ikusten badet
gurutzearen dirdira,
itxaropen bat goxoa sortzen
zait biotzaren erdira.

Goiz-argietan iñoiz jeiki ta
otoitz egiten astean,

⁶¹ MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 223-230. or."

Ernio mendin gurutz aundi bat
beso zabal ikustean,
pentsatu izan det: “Jaunari ari
zaio guretzat eskean,
nork daki berak zenbat mesede
eskuratu lezazkean?”

Guztiok gera pekatariak,
alaxe iduritzen zait,
da azkenean damutasuna
sortzen bazaigu an nunbait;
barruan degun xomorro batek
beti esaten du zerbait,
or ezagun da gure aldean
aundia badala Norbait.

Hona Manterola'tar Luxianori eskaini zizkion 15 bertsoe-
tako bat “Gordean neuzkanak” liburuan:

Kotxea beterik zijoala
berdin gabeko mutillez,
mendiak bera joan zan bidetik
erten zanean kurpillez;
berak azpian artu ziñuzen
baño ala ere ill ez,
nunbait Jainkua errukitu zan
zure izate umillez.

Hona aitaren gogoeta ederra Moja doan alabari eskainia,
Gordean neuzkanak liburuko Manuelen bertso ederretan:

Gure alabak sartu
nai du mojetara,

Jaungoikoak agintzen
dizkan lanetara;
txintxo makurtu nai du
bere esanetara;
itxaropen bat dator
aita-ametara:
entregatzen degula
esku onetara”.

“Emen kontzientzia
dijua aldatzen,
alaba, saia zaitetz
zeurea salbatzen;
gorrotua ari da
mundua ondatzen,
lagun zaiguzu guri
fedea sendotzen,
penaz gaixorik dauden
animak sendatzen.”

ABENDU ILLARI⁶²

Urteko illik paketsuena
nola degun Gabon-illa,
ene Jainkoa, egin zaidazu
kantari asi nadilla;
gauza guztien jabe izanik
zera apal ta umilla,
beartsu geran guztiok gabiltz
zure laguntzaren billa.

Anai-arreba danok bilduko
bagera alkarrengana,

⁶² MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 425-427. or.”

ikusten degu zure laguntza
gutztiz bearrezko dana;
aitortzen degu kristau bizitzan
zure mirabe gerana,
eta erruki zaite gurekin
Aita zeruan zerana.

Aita maitea, mundu argalak
iñoiz nastutzen gaitu gu,
barka zaiguzu bear bezela
serbitzen ez bazaitugu;
orain artean ainbat ondasun
zugandik artu ditugu,
egin dituzun mesede danak
eskertu nai dizkizugu.

(Aranzazu 1981 XII)

Oso maiteak ditu Manuelek Gabonak. Gai hauxe jarri zioten Azpeitian, 1973ko abenduaren 30ean: Belen. Eta Manue-len bertsoa:

Olako gai politik
ez det izan sarri,
zerbait esan nai nuke
eta egon argi:
Belenera begira
bear degu jarri,
aurtxo bat jaiotzen da
guzien pozgarri.

Hona *Gordean neuzkanak* liburuko bertso hau ere:

Laister badatozkigu
Gabon da Eguberri,

mundu guziak daki
egun oien berri;
Belen'era begira
bear degu jarri,
Aurtxo bat jaioko da
guzien pozgarri.

MAITASUNA ETA FEDEA⁶³

Itzegiteko ni ez naiz gizon
jakintsua ta trebea,
baiña gai ontan ezin niteke
izan ardura gabea;
bi gauza dira bearrezkoak
maitasuna ta fedea,
gordeko bada gure aurreko
guraso zarren legea.

Beartsu gera eta ez gabiltz
aukera erosuetan,
non babesturik ez degu, Jauna,
guk ekaitz-erasuetan;
eskatzen dizut eguneroko
otoitz ta errezuetan,
eriotzean ar gaitzazula
arren zure besuetan.

Guraso zarrak zeruan daude
pakezko atsedenean,
mundu ontako ibillaldiak
bukatu ondorenean;

⁶³ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 428-431. or."

ia gu ere an biltzen geran
betiko zorionean,
Ama onaren magalean da
Aitaren aldamenean.

(Aranzazu, 1988, Ilbeltza)

“Beartsu gera... Non babesturik ez degu, Jauna, guk ekaitz-
erasuetan”: Manuelen otoitz samurra ta apala Jainkoari.

Hona Mikel Aozaraza santuari, San Migel Aozarazari,
jarritako bertsoen zati batzuk:

Bi gauza dira bearrezkoak
maitasuna ta fedea

Siñismenik ez dagon errian
ez baida maitasunikan

Gose-egarriz supritzen eta
penaz urtu bearrean;
an etzegoen maitasunikan,
gorrotoa indarrean.

KRISTAU ITXAROPENA⁶⁴

Gure bizitzak baditu ainbat
tristura ta atsekabe,
mundu-aldi au biurtu zaigu
gorroto-suaren labe.
Zu egitea nai degu gure
gorputz ta animen jabe,
Jauna, ez gera gu iñorako
zure laguntzarik gabe

⁶⁴ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 432-434. or.”

Pekaturako geronek artzen
ditugu erreztasunak,
ausnartu gabe etorri leizken
pena ta garrastasunak;
maite ditugu aundikeriak
eta aberastasunak,
arren barkatu itzazu, Jauna,
gure ezereztasunak.

Pekatariok umiltasuna
degu benetan premizko,
egiñak egin damu sendo bat
artu dezagun berrizko.
Kristau-maitale neurrigabea
nola degun Jesukristo,
beso zabalik beti an dago
guri barkatzeko listo.

Oroi gaitezen Jesus guretzat
nolako Artzaia degun,
zeru-bidean bera izango
degu gidari ta lagun.
Garizumako Aste Santuan
animak garbi ditzagun,
gero betiko gozalekua
zeruan izan dezagun.

Ikusirikan tristea zala
pekatarien negarra,
zerutik bera jetxi zitzaigun
Jaungoiko Seme bakarra;
berak emanda artu genduen
zorionaren indarra,

salbaziorik izango bazan
bagendun aren bearra.

Gurutze baten gure ongarri
bizia eman zuana,
berriz piztuta an da zeruan
Aitarengana juana.
Zer itz ederra izan zan, Jesus,
zuk bein esan zenduana:
“Beti-betiko salbatuko da
nigan sinisten duana”.

Jesus, bizia eman zenduen
zuk gurutzean gugatik,
guk ez genduen zuk guretzako
aiña egingo zugatik.
Argibide bat sortu zan zure
eriotzaren mugatik,
sinismenean urri zeudenak
irten zitezen dudatik.

(Aranzazu, 1982, apirilla)

“Jauna, ez gera gu iñorako zure laguntzarik gabe”...
“Argibide bat sortu zan zure eriotzaren mugatik”... Sakona da
Manuelen erlijio sena: Jainkoarengan dugu jatorria, Jainkoar-
rengan etorkizuna.

Santa Agedaren berri:

Santa Ageda aipagarri zan
lengo guraso zarretan,
kupitzen ziran neskatxak izan
zituen ezbearretan.
Bere gorputza garbiro zaindu
zuen alako arretan,

ta azkenean il zan gaixoa
etsaien atzaparretan,
aginpidea baizegon gizon
gaizto biotz-gogorretan.

Manuel Lasarte eta Job santua: hona hemen erakusgarri
Beranduko lanak liburuko NERE BURUARI sortako bertso
bat:

Ni sasoiak aspaldi
ninduen agurtu,
berak aldegin zun, nik
ez nun beartu.
Zer egin leike emen?
Datorrena artu.
Arronkan ezin asi
nola geran zartu:
azala zimurtu,
gorputza igartu,
aragiak urtu,
ezurrak agertu;
nere itxura ezta
asko edertu.

Eta NERE BIZITZA ESTUA sortako bertsoak:⁶⁵
(Doiñua: “Ikusten duzu goizean”)

Gure lur maite onetan
bizi bearrak penetan
samintzen gaitu benetan.
Ene Jainkoa, ez dakit ainbat
sufritzeko nik zer detan;
ogei bat urte auetan,

⁶⁵ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 453-454. or.”

egunez eta gauetan,
beti nabil naigabetan.

Ezin arindu pausorik,
ezin bigundu besorik,
ezin kantatu bertsorik.
Naigabearen menpe bizi naiz
burua ezin jasorik;
ez daukat egun gozorik,
nabillelako gaixorik,
ez det zorion osorik.

Makaldu zaizkit eskuak,
belaunak ezereztuak,
gerriak aldrebestuak.
Arbola zarrak betiko galdu
zituen orri preskuak;
nere bizitza estuak
ez dauzka egun prestuak,
naigabez aberastuak.

Ezin jarri umorean
beste batzuen parean,
lengo oitura nerean.
Indarberritzen zailla da oso
zartu eta ondorean;
baju nago balorean,
ezagun det kolorean
pasa nintzala lorean.

Konturatu gaitzela
Jaunak egin giñuzela,
galduak gera bestela.
Antzeman diot nere urteak

aurrera dijoazela;
ondo joan ditezela,
naiz jakin ilko naizela
beste guztiak bezela.

Jesus gugatikan il zan,
animak salbatu zitzan,
beste biderik ez baitzan.
Berarengana bildu gaitzen
eskaeran da eskeintzan;
fededun nai degu izan
munduko gure bizitzan,
bakarrik utzi ez gaitzan.

Erabateko bertsoak dira, are hunkigarriagoak Manuelen kantuan entzunda, begiak, zirrararen zirraraz, malkotan blai bustitzekoak.

Eta ukitu mistiko hunkigarria dute *Gau eder bat* bertso sortako azken hiru bertsook:

Intzez bustirik daude arbolak
ura tantaka dutela,
iturri eta errekatxoak
lurruna dariotela;
ikusirikan arnas berri bat
nereganatu detela,
mendian nago Jainkua nola
eskertu ez dakitela.

Gau eder onen zumu gozoa
nola baidedan bazkatu,
buruko kargak arindu dizkit,
korapilluak askatu;

espiritua oso berritu
eta barrena preskatu,
nik Jainkuari geiago ezer
ez nezaioke eskatu.

Arri gaiñean exeri eta
zugaitz baten inguruan,
mendi-sakontxo batean nago
ustez leku seguruan;
nik une onetan pentsamentu bat
bakarra daukat buruan:
gaur arratsean zer goxotasun
ote daguen zeruan.

Haurdun geratu zen neskari eskainitako bertsoak. Garai bateko eta toki askotako giro itxiari ateak zabaldu nahian sorturiko bertsoak, nahiz eta garai hartako kazetari gazte bati atzerakoiak iruditu; ez zuen jakin, nonbait, bereizten eta estimatzen Manuelen asmo fina:⁶⁶

Egun batean ikusi nuen
igande illunabarrez,
izarra baiño ederrago zan
dama gazte bat negarrez.
Bere maitea ere ondoan
an zuen ala bearrez,
ari zotinka ari zitzaion
damu miñaren indarrez,
sasoi danean utsegiteak
egiten baidira errez.

⁶⁶ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 354-357. or."

Negar benetan egiten zuen,
biotza zitzaion lertu,
eta mutillak zer gertatu zan
bereala zun ulertu.

Bion errua izan zala ta
laguntzeko zegon gertu,
oker txiki bat egin zuten da
gero berandu oartu,
baiña an zegon etorkizuna
nork ez lezake onartu?

Ikusirikan neskatzak lotsa-
-bideak zetozkiola,
triste zebillen, begiak bera,
malkoak zerizkiola.
Bere amari uste det gauzak
garbi esan zizkiola,
entzunda nago amak arrazoi
aundi bat eman ziola:
zebillenari okerrak sarri
gertatzen zitzaizkiola.

Mutillak zion: “Auxe gertatu
ez balitzaigu obe zan,
eta ezkondu gaitezen azkar
jendeak jakin ez dezan”.
Baiña neskatzak lotsati zegon,
naigabez oso bete zan,
aitari zerbait esan nai zion
ta etzekien zer esan,
arek ematen zion bildurra
asarretuko ote zan.

Neskatxa bati ara okerrak
nola gertatzen zaizkion,
pentsatu gabe baldin badabil
zer ondoren datozkion.
Laguntzaillerik izan ez balu
lan ederrak zetozkion,
ama gaixoak gauzak dotore
diximulatu zizkion,
arek merezi zitun eskerrak
ez dakit eman dizkion.

Amak ezkontza prestatu zuen
andikan illabetera,
egun gutxian zenbat lan egin
zuen kontuak atera.
Buruasteak iritxi ziran
an gurasoen artera:
etxea jantzi, alaba ezkondu,
kastu guztiak batera;
uste det ondo arindu zala
aita zarraren kartera.

Ezkondu arren gauzak txokoan
ziran ixilik egonak,
baiña zaindu zun bere garaia
jaio bearrez zegonak,
aur txiki arek ekarri zitun
etxerako zorionak.
Ain azkar nola sortu zan bera
galdetu zuen aitonak,
denbora baiño len jaio zala
erantzun zion amonak.

Zorioneko egun batean
jaio zan aurtxo maitea,
aitonak asko etzekiela
denborak ondo betea.
Pentsatu zuen bere garaian
agerpena egitea,
ordua eldu zitzaionean
kax-kax jo zuen atea,
alferrikan zan ari gordean
egoteko esatea.

Bi gazte oien utsegiteak
ni ez ninduen arritu,
sasoian dauden zugaitzak errez
oi dira loreberritu.
Orduz len egin zuten okerra
orra or erremeditu,
emakumeak badu ematen
zaion ainbeste meritu,
aur eder ura egin zun amak
eskerrak merezi ditu.

Droga gai hartuta ere, Manuel ez da arinkeria arituko, den-
bora-pasa: beti bezala arrazoibide sakonaren bila saiatuko da:

DROGA⁶⁷

Iñoiz ekaitzak galdu oi ditu
udaberriko loreak,
drogak alaxe zimurtzen ditu
gazte lirain dotoreak.
Oiek asmatzen ari diranak
ez dira askoz obeak,

⁶⁷ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 435-437. or."

lagun urkorik maite ez duten
pikaro biotz gabeak.

Bertsoen bidez bear bezela
ez da errez agertzea
zer tristea dan kristaua bere
bizieraz aspertzea.
Okerragoa berriz oraindik
Jaungoikoa baztertzea;
obe genuke egin dizkigun
mesedeak eskertzea.

Gazte, ez gaizki artu guraso
batek esaten dizuna,
al degunetik erakustea
da gure eginkizuna;
zure arbolan dago geroko
frutuen etorkizuna,
eta etzazu alperrik galdu
Jainkoak eman zizuna.

Bat arritzen da bere bizitza
ausnartu ta aztertzean,
ustez aunditzat zeduzkan gauzak
ain txikiak agertzean.
Ori gertatu oi da munduko
atsegiñez aspertzean;
gizonak ez du zorionikan
Jaungoikoa baztertzean.

Gazte maitea, drogari buruz
auxe esango dizut nik:
etzazu artu osasunaren
kaltean datorkizunik.

Jarraitu zazu aitona baten
kontseju onak entzunik,
ta ez det uste geroxeago
damu izango dezunik.

(Aranzazu, 1982, maiatza)

“Gizonak ez du zorionikan Jaungoikoa baztertzean.” Ez ote da horixe jatorrizko arazoa?

Leku berezia egin behar atal honetan ere *Beranduko lanak* liburuan EGUNSENTIARI eskainitako bertsoei, batez ere lehen bioi:

Egunsenti bakoitzean,
Jaungoikoaz oroitzean,
oi epelean nagoelarik
asten naiz ni oititzean.
Bera leial serbitzean
ta oetik jeikitzean,
asko pozten naiz gorputz-animak
zorionsu sentitzean.

Beti leku berdiñean
eta garai jakiñean
izarrak argi egin oi dute
zeru-sapai urdiñean,
Jainkoaren jardiñean,
lorategi apaiñean,
erakutsiaz egunsentia
emen degula gaiñean.

“Jainkua ona da berez” zioen behiala, eta oraindik orain
“ni Jaungoikoari entregatua nago” adierazi zigun hiru lagu-
noi, solasean ari ginela, arratsean, etxera bidean.

Dohainak

Esker ona dario Manueli beti. Orain arteko ataletan nabarmendu da, gerokoetan ere nabarmenduko da, eta are nabarmenago geratuko da *Euskal Herria* atalean. Une berezia izaten da bertsolariantzat eskerrak ematekoa. Paregabea da Manuel horretan ere.

Halakoxea da besteren esker ona onartzen ere. Ebakuntza egin behar zioten Lazkao-Txikiri, eta bezperan bisita egin zion Manuelek. Hona hemen nola gogoratzen duen:

–Eskerrik asko, Lasarte –erantzun zidan. Itz oiek ditut oroigarri bezela gogoan jasorik, iñoiz aztuko etzaizkidanak.

Samurtasuna

Samurtasuna darie gainezka Manueleen bertso eta kontaktizunei.

Hona hemen, Abaltzizketan 1964ko apirilaren 12an, Goztainaren aurrean kantatua, gazteek eskaintza egiterakoan:

Erregaliak sortu dituzte
beren biotz xamurrean

Donostian, 1973ko azaroaren 25ean gai hau jarri zien Jose Mari Aranaldek: “Heriotzak berdintzen ditu handiak eta txikiak.” Hona hemen Manuelek Mattini zuzendu zion bertso hunkigarria:

Kezkatxoen bat al da, Mattin,
zure biotz xamurrean,
naiz txiki egon etzaitez izan
gauza orren bildurrean,
aundiagoak ikusi arren
gure munduko lurrean,

danok berdiñak izango gera
Jaungoikoaren aurrean.

Eta Oriori eskainitako bertsoetan:

Ai zer sufrimentua
biotz bigunean
eriotzak atean
jotzen digunean!

Hona Manuelen samurtasunaren erakusgarri beste zenbait bertso.

AITONA GIXARAJUA:⁶⁸

“Gaua igaro det baldar,
otz-ikararekin dardar;
amonatxoa, ementxe utzi
bear zaitut bakar;
onek eriotza dakar,
eramango naute azkar,
beste munduan ia ikusten
degun berriz alkar!”

Amona xarrak orduan
azken illuna goguan,
bistan ezin zan kabitua eta
ezkutura juan;
sarturik kuarto-barruan,
antxe denbora-morduan,
suspirioka sentitzen gendun
aur baten moduan.

⁶⁸ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 141. or.”

AMONATXO BATI:⁶⁹

Amonatxo bat ezagutzen det
urte sail izugarrian,
eta oraintsu izan naiz bera
bizitzen dan baserrian.
Goizean jun da etxera itzuli
nintzan illunabarrian,
bitarte ori pasa genduen
maitasun ikusgarrian.

Nagusi jaunak zion: “Lasarte
gure baserri aldera
etorri da ta egun ederra
pasa bearrean gera”.
Kezka neukan da nik egin nion
amona nun zan galdera;
erantzun zidan: “Zai daukazu ta
goazen biok sukaldera”.

Sartu giñan da antxe zegoen
beko suaren onduan,
silloi aundian exeri eta
erregin baten moduan.
Nik utsune bat neramakien
nere biotz saminduan,
ta amonaren goxotasunak
indarberritu ninduan.

Zortzi aur azi zituen ama
dago ongi amonduta,
larogeti urte beteak ditu
osasanak lagunduta.

⁶⁹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 338-341. or.”

Bere senarra il zitzaion da
bizi da alargunduta,
etxeko martxa seme zarrenak
artu zuen ezkondata.

Amonatxoak bizitzan zenbat
nekaldi ote du artu?
Daneri ongi egin bearrez
gaixoa erabat urtu.
Maitasun eta sinismen bidez
ixpiritu da biurtu,
ura zerura joango dala
aurrez liteke ziurtu.

“Laixter ilko naiz” zion amonak,
baiña etzegen estu;
beste munduan Jaungoikoaren
ondoan nai du babestu.
Eriotzari erantzuteko
beti omen dago prestu,
kontzientzia garbi daukanak
lotsatu bearrik eztu.

ANDRE ALARGUNA:⁷⁰

Andre gaixo bat beltzez jantzita
ikusten da illundurik,
barrengo miñen gogortasuna
iñun ezin bigundurik;
senarra urak ito zion da
bizi da alargundurik,

⁷⁰ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 265-268. or.”

ume txikiak azi bear da
ez du zeñek lagundurik.

Aurtxo gaixuak pozik entzuten
zuten aitaren itz-otsa,
ixildu zan da aren gorputza
itxasoan da illotza;
uste gabean bakoitzarentzat
irixten da eriotza,
da orrek sarri minberatzen du
fameliaren biotza.

Andrea t'aurrak agurtu eta
goiz batez joan zan barkura
zer zetorkion jakin bazuen
utziko zuen ark ura;
gizagaixua, nun etorriko
arraiz beterik portura,
urak ito ta eraman zuen
berak nai zuen lekura.

Amari gonetatik tiraka
aurtxuak ainbat biderrez
aitatxo nun dan galdezka asten
zaizkio illunabarrez.
“Urruti da ta etorriko da!”
esanaz obe-bearrez,
sukaldetikan ama gelara
ezkutatzen da negarrez.

Daneri laztan bana emanda
zan etxetikan ertena,
ura izan zan azken eguna
alkar ikusi zutena;

biotz goxo ta xamurra zuen
guraso jator batena,
bere emazte ta aurreri iñoiz
aztuko etzaiotena.

Ainbeste neke egin ondoren
bere bizitza osuan,
pena izan zan ura iltzea
ain era lastimosuan;
gorputz tristea arrai gaixtuak
janagatik itxasuan,
aren anima Alguztidunak
zerura jasoko zuan.

Pentsatzen degu jaiο giñala
beti emen ibiltzeko,
bizi-moduan asi oi da bat
uste baño len iltzeko;
zeruan era izango al da
negar oiek ixiltzeko,
suerterikan izaten bada
alkarregana biltzeko!

Orioko maistra ohoragarria gogoan zuela, 1978ko azaroa-
ren 7ko *Diario Vasco* egunkarian idatzia:

“Oriotarrak ez daude aztuta Maria Maestra zanak eginda-
ko lanez”:

Gure Maestrak zeruan nola
baizuen bere Maixua,
ark eman zion alde artara
urbiltzeko abixua.

Umeak maite zituen, ain zan
umilla eta goxua,
bizi guztian aurren zaindari
izan zan amonatzua,
zeruan ere aingeruekin
ibiliko da gaixua.

Eta bihotz samurraren jabe umeak noski:

“Ni umezale purrukatua beti izan naizela esateko ez daukat lotsatu bearrik, batekoz bestera baizik. Nere bizitzan unerik gozoenak ume tartean igaro baiditut, egia dan bezela aitortzekotan. Aur txikiak ez dute iñori kalte egingo dion tranparik asmatzen iñolako moduz. Garbi utsak baidira animaz eta gorputzez...”

Oraindik oraintsu oso kontentu ibilia naiz gauean ametsetan. Nik ametsik egiten ez dedan gaurik ez det izaten. Oitura bat balitz bezela artua daukat ori. Batzutan ume txikiak erabiltzen ditut besoetan oso kontuz eta maitasun aundiz itzegiñez. Leen sarritan esan dedana esan nai nuke berriz. Neretzat ume txikia baiño gauza ederragorik ez dala ezer.”

Maitasuna

Oparo azaldu da aurreko atalean eta atal honetan ere bai, nola ez, izan ere zein dohain ederrago maitasuna baino.

MAITASUNAREN BERRIAK:⁷¹

Al baldin banu eman nai ditut
maitasunaren berriak:
batzutan oso goxoak dira,
urrengoan mingarriak;

⁷¹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 117-122. or.”

iñoiz tristurak ekartzen ditu
maitetasun geiegiak,
berotzen ditu biotzak eta
itxutzen ditu begiak.

O, maitasuna, sarritan nabil
zurekin amets egiñez,
bakoitzak zure doai on ori
bear genduke gutxiñez;
danen barruan etzera sartzen
ori sentitzen det ziñez,
argatik gabiltz emen batzuek
penak arindu eziñez.

Uste gabean ikusten badu
berak desio zuena,
ura atsegin zoragarria
batek sentitzen duena!
Maitasuna, zuk betetzen dezu
utsik daguen barrena,
zu zera Jaunak mundura egin
zuen gauzik ederrena.

Naigabien bat sortzen danean
norbait minberatzekua,
maitasunaren indarra degu
ori menderatzekua;
kristaua berez jaiotzen bada
barrunbe beratzekua,
izan liteke pobrea baño
biotz aberatsekua.

Iñoiz baditu arantza miñak,
urrengo lore freskuak,

poz berri batek argitzen ditu
illun zeuden bekozkuak;
txikietara bildu oi dira
persona aundi askuak,
iñork ez daki zer balio dun
maitasun egiazkuak.

Zuk maitatu nai zendukianak
berak ez bazaitu maite,
zure biotzak sufrituko du
or seguru egon zaite;
baño siñistu saritzaillea
izango dala Norbait e,
maitasun orrek bere ordaña
aurkituko du nonbait e.

Betiere badugu Norbait berme, eskerrak! Honela zioen aurtengo (2008) artikuluan: “Baña gaur ezin deguna agian biar egin genezake, ta segi dezaiogun orain artean bezela daukagunetik ematen. Irakurleari onekin esan nai diot gureganako maitasuna Norbaitek bere baitan edukiko duela, ta goazen denok aurrera senide egiñik!”

Julian eta Marinaren ezteietan (1987-12-05)

Aspalditxoan triste bizi naiz
bertsorik kantatu gabe,
baña bazkari onek egin nau
alaitasunaren jabe;
ezkonberriak pozik dira ta
gu ere alaxe gaude,
jo izkazute txalo beroak
eskuak libre badaude.

Julian eta Marina oso
sendo daude indarretan,
gaurtik aurrera sartuko dira
eginkizun gogorretan,
beti alkarri lagundutzeko
bizi zaitezte arretan,
mundu ontako atsegiñetan
bezela ezbearretan!

Iñork ez daki ezkonberriak
zer poz ematen didaten,
lenengo aldiz ikusi ditut
alkarri musu ematen,
dudarik gabe alkarrentzako
mundura jaio ziñaten,
urte askotan pake gozoan
ea bizitzen zeraten!

Aizu, Julian, Marinak zuri
eskeñi dizu biotza,
zurea ere berarentzako
eziñ leike egon otza,
maitasunean egin dezute
zorioneko ezkontza,
ea urrengo ospatzen degun
zuen aur baten jaiotza!

Oso polita izan liteke
ezkondutakoan jira,
bizimoduko egun guztiak
orrelakoak balira,
ixil zaudete guztiak neri
entzuten eta begira,

barkatu baña gaurko bertsoak
onekin bukatzen dira.

NESKA-MUTIL GAZTE BATZUEN ARTEKO GORA- -BERAK.⁷²

Andregaitxo bat banuen ustez
umilla eta jatorra,
arekin ere sortu zitzaidan
naigabe latz ta gogorra.
Alkar maite ta utzi bearra
izan gendun derrigorra,
geroztik beti gaixorik dabil
nere biotz sentikorra.

Moja joan zala jakindu nuen
baiña ez dakit non denik,
ark aldegin da besterik ez da
sortu neretzat on denik.
Aitarengandik etzun nerekin
ezkondutzeko ordenik,
artu ta berriz diximuloan
kolkoan ezin gorde nik.

Egun batean gorde zan eta
geiago ez det itzezin,
iñoiz ikusi al banezake
izango nuke atsegin.
Nik amodioz maite nuena
ezin zorionsu egin,
naigabe ori daukat barruan
eta ezin dit aldegin.

⁷² MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 468-471. or."

Nik ari nion amodioak
nola etzuen atzenik,
iñola ezin nuen sinistu
bera neretzat etzenik.
Ez nuen uste ain kristau piñik
lur ontan izaten zenik,
ark moja ere luzituko du,
or ez det dudik jartzen nik.

Aita zalako ez nintzan egin
maite nuenaren jabe,
nunbait arentzat gaiztoa nintzan
neronek ala nai gabe.
Biotz gogorra zuen neretzat
arroka zar baten pare,
bizimodua nastu dit baiña
barkatzen diot alare.

Begirik jaso eziñik nabil
ni ainbat egun tristeri,
aitona batek etorkizuna
galdu digu bi gazteri.
Gizonak nola izan lezake
orrenbeste zipozkeri?
Zerorrek naiko etzenduena
egin diozu besteri.

Banaka bizi bearra alkar
maite genduen bi gazte,
neretzako au samingarria
izan da besteak beste.
Aitaren erruz ez giñalako
egin senar eta emazte,

geroztikako nere urteak
triste asko dijoazte.

O, mojatxoa, Jainkoak ez du
biotz txarrik inorentzat,
Berak egiñak gera guztiok
ta naiko gaitu Beretzat.
Ark zeruetan aulki eder bat
edukiko du zuretzat,
ala komeni bada beste bat
gordeko al du neretzat.

Zure anima zegoan nunbait
grazi onez doaitua,
nola baiziñan txikitandikan
garbi ibiltzen oitua.
Berdin gabeko umiltasuna
zuen zukan nabaitua,
argatik zizun gure Jainkoak
bere etxera deitua.

Jaso begiak Jaunarengana
eta biotzez alaitu,
nik ori nai det naiz-ta bizitza
bakardadean amaitu.
Emengo penak aztuko dira
zeruan biltzen bagaitu,
agur, mojatxo maitagarria,
zuk otoitzean jarraitu.

“Banaka bizi bearra alkar maite genduen bi gazte.” Bada
esapide dotoreagorik egoera hori adierazteko?

Gordean neuzkanak liburuan MAITE BATI:

Penaren morroi egiñik
or nabil bizi eziñik
iñun ez det atsegiñik.
Ez ote dezu, dama, kenduko
nere naigabien miñik?
Garbi-garbi itzeziñik:
biotza emango nuke nik
zuretzat dala jakiñik.

Eta liburu berean MAITASUNAREN POZA:

Dama bat agertu zait
ni maite nagona,
olakuak alaitzen
du triste dagona;
atzo nintzan berari
begira egona,
ura zan aingerutxo
polita zegona!

Amets bat egin nuen
oraindik oraintsu:
zure aldemenean
nintzan zoriontsu;
Jaunak zaindu gaitzala
biok osasuntsu,
bizitzeko luzaro
ta maitasuntsu.

Konformidadea

Noiznahi eta nonahi ageri da, izan ere “orrek ez du berdiñik”
Manuelen hitzetan. Amarekin eta aitarekin ikasiko zuen, ziur

asko. Eta Uztapiderekin batera ere bai, datorrena bihotz sendoz onartzen. Aipamen batzuk bilduko ditugu hemen erakusgarri, liburu osoan aurkitu eta aurkituko dituzuenen gehigarri.

“Konpostura onik izan ez lezakean gaitza da zartzeak ekartzen diguna. Ala ere okerragorik ez degula, ez daukagu irauñ eziniñik. Kontentu egon gindezke... Gizonezko ta emakume askori gertatzen zaiotena da: gaztetandik lanean geiegi beartu ta, zartzera irixtean, ajea ugari ta zorion gutxi.”

“Ni ere ari naiz klase ori zertsu dan probatzen. Baiña berandutu zaigu. Orain ez dago guretzat erremedio onik. Datorrena betor ta segi aurrera, etsipenik artu gabe.”

“Baiña ori ez dago gure baitan, eta datorrena artu ta kito, oraindaiño koan egin bear izan degun antzera.”

Honela hitz egin zuen Arantzazuko erakusketaren inaugurazioan, 2005eko urriaren 19an, eskerrak emateko: “Itz gutxi egingo det, ez nago umorez jantzia. Beste askorekin bezela, zorretan gelditzen naiz zuekin, eskerrik asko! Bizi naizen artean ez naiz zuekin aztuko. Gazteak badatoz, zarrak joango geran bezelaxe, ni konforme. Jarrai dezagun elkarri maitasuna ematen aal degun arte. Eskerrik asko!”

Antton Aranburuk 2007ko udaberrian ETBen egin zion elkarrizketan:

“–Zenbat urte artuko zenituzke oraindik propina?

–Propinakoak len ere artzen ari naiz, da beste bi edo iru beintzat bai.

–Ez dira geiegi!

–Asko eskatzia alperrik da; guri eman bear digunak pentsatu bearko du.”

Apaltasuna

Eta apaltasuna da Manuelen jardunean ageri dena nonahi eta beti.

Mariaren kantika (Magnificat) dakarkigute gogora haren bertso askok:⁷³

Bere mirabe ezerez honengan
jarri ditu begiak;
horregatik, dohatsu deituko naute
guztiek gaurdanik.

Astoriako omenaldian, 1971an:

Maite zaituztet anai-arrebak,
ez det beste zer esanik,
ainbeste jende nola bildu dan
ni ezerez bat izanik.

Leitzako omenaldian, 1975an:

Gaur erregaliz jantzi naute ta
pozik arkitzen naiz ziñez,
nik onenbeste merezi nunik
nago siñistu eziñez.

Aiako omenaldian, 1979an:

Jende jatorra daukagu Aian,
len ere alaxe zan da,
ezagutzen det, gazte-denboran
emen bizitu nintzan-da.
Biotz aundiko erria zera
zu itz batean esanda,
zergatik maite nazu ainbeste
ni ezerez bat izanda?

Orioko omenaldian, 1981ean:

Orio, au eguna
eman didazuna,
gaur ikusi det biotz
aundia dezuna.

⁷³ BIBLIA, Lukas 1,48

Ezagaturik nere
ezereztasuna,
asko ixtimatzen det
zure maitasuna,
auxe da erri baten
aberastasuna.

Nori eskaini, izan ere, omenaldi egokiagorik barrua oso-osorik husten duenari baino?

Honela dio beste bertso batean: “apaltasuna bear/baitu nor denak.” Arrazoi sakonagorik! Aholku horixe eman zion bertsolari gazteari ere: “umiltasunak aundi/egingo zaitu.” Maria-ren kantika-oihartzuna berriz ere.

Honela idatzi zuen 2007ko uztailaren 5eko Diario Vascon Andres Garmendia apaizari buruz: “apaiz leiala eta biotz onekoa... Ortxe dago gizonaren aunditasuna ez bairik gabe... Zeru ederrean baldin badago, gozatu dedilla betikotasun osoan; Oriotarren partetik auxe da nik opa diodana... Il aurreko egunetan nere bertsoak eskatzen omen zituen bere arrebak esan zidanez... Gizon apalari egiten zaizkio era ortako agur bero ta errikoiak.”

“Arrokeriak etzuen tokirik aurkitzen aren (Uztapideren) biotzean eta buruan. Umiltasunak balio du emen. Orixe baida alde guztietan errespetoa jartzen duen oiñarri garrantzitsua ta bakarra. Pertsonaren aunditasuna ortik datorrela dudarik ez nuke jarriko nik, nere ezjakiñean.”

Naturaleza

Hemengo erlijio zaharrak, animismoak, dio animalia bakoitzak, landare bakoitzak, urak eta haitzek ere bai, nork bere espiritua duela barruan. Gorputzari, naturari, animaliei, gauzei, mintzo zaie Manuel. Eritasunak indar biziak balira bezala ikusten ditu, bere barruan borrokan: “urdailla aserretzen zait”.

Gizatiartu, giza sentimenduz janzen ditu biziak eta bizigabeak: “Gaixo”, “maite” diotso zaldiari, loreari, sagarrari... Bere maitasuna adierazten dio iturriari, burdinari...

“Nik sarritan ikusi ditut itzaiak, ganaduak lanean asterako, muturretan igurtzitzen. Oiek ere maitasuna nai dute, arrazoi-bidez gaiñera, aragizkoak diranez. Badituzte sentimendu gozoak eta mikatzak, guk bezelaxe, izketan jakin ez arren.”

Adi dago izaki bakoitzaren hitz isilari, sehaskari ta sehas-ka egin zuen zurginari, txantxangorriari, zaldiari...

Naturaleza, baserria, arrantza, animaliak kantatzen ditu: Asisko Frantziskoren eguzki anaia, txoriak, animaliak dakarzikigu gogora.

TXANTXANGORRI BATI⁷⁴

Txantxangorri txiki bat
sarritan igo da
nik lo egiten dedan
gelako leiora.
Gaur ere or zebillen
bera eta gora,
lagun bat baduela
nerekin pio da,
esan nai zidan: “Egun
berri bat jaio da”.

Txantxangorria ez da
berez politena,
baiña neri geienbat
gustatzen zaitena.
Nik txori guztietan
bera det maitena,
egunero bixita
egin oi ditena,
barrengo naigabeak
kentzen dizkitena.

⁷⁴ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 388-391. or.”

Egunsentian beti
zitzaidan agertzen,
zeren billa zebillen
ez nuen ulertzen.
Antzeman nionean
bere naia zer zen,
asi nintzan leioan
janaria jartzen,
geroztik ari gera
konpiantza artzen.

Aundian ez da zenbait
aiñako alea,
mantentzeko erreza,
neurriko jalea.
Berez kariñosoa,
kristau-maitalea,
gorrotorik gabea
ta pake-zalea;
ori da biotz ona
duen siñalea.

Ez du kapoiak aiña
sego edo gantza,
arin dago ta errez
egiten du dantza.
Orain baiño lenago
eman nion antza
txori orrek nerekin
zula konpiantza;
badet alkar maiteko
degun esperantza.

Egunsentian ni lo
goxo nagonean,
agertu oi da beti
edo geienean.
Al duen modurikan
egokienean
leioa kaxkax jotzen
asten zaidanean,
esnatzen naiz, gaiñera
umore onean.

Leio-koxkan dagona
goxoki jaten du,
txori ori guk ogiz
nola ez mantendu?
Bere umiltasunak
poza ematen du,
guk ere mundu txar au
genezake ondu,
txantxangorriak aiña
maitasun bagendu.

Neri berak ainbeste
maitasun didanik,
ez derizkiot beste
txori bat badanik.
Ez pentsatu itz auek
gezurrak diranik,
ez nuen uste berak
ainbat nai zidanik,
txoriak buruz olain
argiak ziranik.

Badu bizitasuna
anka-zuztarretan,
eta bizkar gaiñeko
ego azkarretan.
Arritzen naiz gurekin
dadukan arretan,
beti zai or daukagu
bide-baztarretan
edo etxe ondoko
zugaitz-adarretan.

Astinduak emanaz
bere bi egori,
gizonari segika
ibiltzen da ori.
Gizonaren igesi
dabil ainbat txori,
ta txantxangorriari
gezurra diruri
gizona zitziola
grazitan erori.

Balego kaiolaren
zaletasunean,
etxean artu leike
goxotasunean,
baiña kalte izango
du osasunean.
Dabillela kanpoan
lasaitasunean,
berak gogozko duen
askatasunean.

Ogi txuri biguna
leio-koxkan sarri
dendatik ekarrita
izan dizut jarri,
bera dala jakiñik
zure osagarri.
Ainbat nola ez egin
zuri, txantxangorri,
maitasun utsa zeran
txori gaixo orri?

Bertso politik, xumeak, jostariak, irribarre zorionezkoa
eragiten digutenak, paradisura garamatzatenak.

ETXE ATARIKO ITURRIA⁷⁵

Maite dezu ondoko
zugaitzen itzala,
gu ere pozik gera
emen gabiltzala.

⁷⁵ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 400-403. or."

Zure urak ase ta
garbitu gaitzala,
ain zera oparoa
eta serbitzala,
Jaungoikoak zerutik
bedeinka zaitzala.

Premizko zaidanean
ura edatia,
oso atsegin zait zu
emen egotia.
Aurtxoa nintzanean,
amaren titia
aurkitu oi nuen nik
olaxe betia;
zuk aren antza dezu,
iturri maitia.

“Amaren titia...; zuk aren antza dezu iturri maitia.” Metafora polita benetan!

LORE EDER BATI:⁷⁶

Lore eder bat ikusi nuen
lengoan sasi tartean,
udaberriko eguna zan da
zegoan sasoi betean.
Sedazko telak nola egoten
diran eskaparatean,
alaxe zegon eutraldeko
arkaitz inguru batean.

⁷⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 477-479. or.”

Sasi tartean azitzekotan
etzan lore aldrebesa,
ura zan baiño politago bat
billatzen ez da erreza.
Bere burua agertu naian
gaixoak bazuen presa,
erakusteko nolakoa dan
munduko naturaleza.

Gauza politik sortzen dira ta
ura alakoa zan,
ikusi nuen ordurako ni
erabat txoratu nintzan.
Iru-lau erle bere gaiñean
jostatzen goxo zebiltzan,
loreak ere tentazioak
baditu bere bizitzan.

Artean oso gaztea zan da
sendo zeukan osasuna,
xorroak intzez bustiak zeuzkan
ura aren poztasuna,
eguzkiari erakutsiaz
barrengo ezkotasuna!
Jaunak zerutik bedeinkatu zun
aren berezkotasuna.

Bere inguru danak beteta
zeuzkaten lar ta oteak,
zorrotzak eta bildurgarriak
dira aien bigoteak,
ipurditikan muturreraiño
danak arantzaz beteak.
Min eman zidan loretxo ura
tarte artan egoteak.

Indarberriak artuta dago
geroko itxaropenean,
baiña gaixoak etsai gogorrak
an dauzka aldamenean.
Igartuko da sasi gaiztoak
menderatzen dutenean,
nik, al banuke, jarriko nuke
jardiñik politenean.

Lore maitea, etziñan emen
toki ederrean sortu,
sasi zikiñak naiko zaitu zu
berriro lurpean sartu.
Neguak ez du ori galtzen da
udaberriak indartu,
ona argatik oi du sarritan
gaiztoak mendean artu.

Lore gaixoa, ikusten zaitut
guztiz eder eta guri,
nik ori baiño toki obea
desio nizuke zuri.
Udaberriko giroan zaude
eguzkia bezin txuri,
zure jazkerak aingeru baten
soiñekotxoa diruri.

Lorea bezain ederrak bertsoak, berez datozkionak poetari.

NERE SEASKARI⁷⁷

Seaskatxoa, gaur zuregana
natorkizu maite-miñez,

⁷⁷ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 308-310. or."

nik aurtzaroan lo artzen nuen
amak zuri eragiñez.
Emen ikusi nuen argia,
emen ikasi nun oiñez,
Franki txokoan azi nintzan ni
pozez eta atsegiñez,
nere amaren bularretatik
trago goxoak egiñez.

Gogoratzen naiz epel goxoan
nola gordetzen ninduzun,
zure txokotik amari kantu
goxo asko nion entzun.
Bertsotarako doaiak neri
zuk eman zizkidazun,
gaur maite detan euskera ere
zuk erakutsi zidazun,
ene seaska, nik nola esan
zenbat on egin didazun?

Arrats askotan zera, seaska,
neri amets eragiña,
nere begiak beti aurrean
dute zure imajiña.
Aritzekua dezu gorputza,
giertsua eta piña,
amodioak sortzen zituen
aingeruentzat egiña,
non ote da zu egin ziñuen
fede oneko zurgiña?

Txori-kabi bat utsa bezela
baso-txuloan gordean

gelditu ziñan, baserritxo,
guk aldegin ondorean.
Egunez illun egongo ziñan
ta illunago gaubean,
zuk zer pentsatu ote zenduen
zendukazun edadean,
zeure burua ikusirikan
alako bakardadean?

Franki, etzaizkit aztutzen zure
erreka eta basoak,
jαιο ta emen eman baintun
nere lenengo pausoak.
Gero Aiara aldatu giñan
senide ta gurasoak,
betiko agur egin genizun
zuri pameli osoak,
orduko gure negar-zotiñak
ditut gogoan jasoak.

Udaberrian aurten ikusi
nuen gure sorlekua,
eguraldia ere ona zan
eder paregabekua.
Kantari ari ziran gogotsu
txoriak eta kukua,
arrigarrizko poza izan zan
neretzako ordukua,
bertsoen bidez esaterikan
ez dagoen modukua.

“Amodioak sortzen zituen aingeruentzat egiña, non ote da
zu egin ziñuen fede oneko zurgina?” Manuel beti galdezka,

mugagabearen oroiminez, gauzen eta gertaeren sorreraren jakin-minez, bertsoen bidez esaterikan ez dagoen moduan.

Manuelek bazuen baserrian bere zaldi kuttuna, eta aitari hainbeste erregu eginda gero, gorde ahal izan zuen. Honela kontatu zuen pasarte hori *Gordean neuzkanak* liburuan: “Bagenduen zaldi txiki bat, nik oso maite nuena... Aitari erregetzen nion, negar egíñez, uraxe ez saltzeko beintzat (Leitza-tik, baserria utzita, Aiaratzerakoan).

Alako baten esan zidan aitak:

–Lasai egon: zaldirik ez da salduko-ta!

Orduantxe ez nintzan asarre. Esan zidan, etzekiela nola eraman bearko zan zaldia Aia’ra. Erantzun nion:

–Nik eramango det, aita, bidea badakit-eta!

Alaxe, bere gañean jarri ta etorri nintzan Leitza’ko Fran-ki’tik Aia’ra, pozik. Lendik Aia’n ibiltzen bainintzan lanean.”

Hona beste pasarte samur hau liburu berean, bere zaldi maite hori gogoan: “Mendi artan (Ernion) nun-nai erreka koskorrak baziran, eta aietan zubi gisara pasoa jartzeko, egur batzuk botatzen zituzten batetik bestera, gaiñetik zotala jarri eta lurrez osatu. Nik zaldiarekin andik pasa bear, sarritan illunpe beltzean. Eta anka edo besoa zuloren batean egur tar-tean sartu eta zaldia amiltzen zitzaidan edozein tokitan mendian beera. Nik alakoetan pentsatzen nuen: ‘Akabo! Nere zal-diak lepoa autsi dik!’

Saltatzen nintzan eta zaldia aurkitzen nuen bera bueltaka joan da amilduta. Zorionez, bein ere etzuen ezurrik autsi. Ni inguratzen nintzaionean, *Txiki* zuen izena eta:

–Bizi al zera, Txiki? –esaten nion.

Jeikitzeko moduan baldin bazan, laister altxako zan. Eskua luzatzen nion eta txakur batek bezela miaztu egiten zidan.”

Eta hona bertsoak ere:

ZALDI BATI⁷⁸

“Izketan etzekien gaixoak, baiña entzuten bai. Nik deitzen nionean, laister joango zitzaidan nengoen tokira. Zaldi zora-garria genduen.”

Xelebrea zan zaldi
aren ixtoria,
izerdia ugari
bazun ixuria.
Biok ere ez gendun
lepogain guria,
ark pentsua palta ta
nik ogi zuria.

Zoritxarrean lengo
gerra ondorena
zer zan ikusi zunak
daki ondoena.
Ura zan gosetea
pasa genduen!
Ori da gerrak beti
ekartzen duena.

Sarritan ibili zan
neke gogorrean,
amaika lan egiña
zan derrigorrean.
Ark izan zuen bere
bizitza pobrean
zer jana urri eta
zigorra sobrean.

ARITZ ZAR BAT⁷⁹

“Bein batez mendi batean naigabetu nintzan.

Baserri bateko aitona bat oso ezaguna nuen, da gazte-denboran aren etxeokak ere bai. Urte batzuetan, andik urrutiratu nintzanetik, aien berririk ez nekien, da orain aurreko batean araxe joatea pentsatu nuen igande batez.

Ala, aitona orrekin itzegin nuan da oso triste billatu nuen gizagaixoa: asko nekatutako gizona; urte-sail bat ere bai, ta

⁷⁸ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 404-407. or.”

⁷⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 157-160. or.”

oso okertua. Ta amona ere era beretsuan. Gazteak kalean lanean, da biak bakarrik etxean.

Aitonak zion:

–Galdu da gure baserria!

Ala, aiek agurtu ta alde egin nuen aien etxetik.

Goraxeagoan, arizti bikain bat zen len; mendi-sail aundi-aundia, dena aritzez betea.

Nik uste nuen an egongo zirala, ta nun ikusten det dena piñudi berria. Bide-bazterrean aritz oker zar bat zeukatzen utzia, beste denak botata. An zegoen piñuaren mende, bakardadean.

Ari egin nizkan onoko bertso ta galdera auek:”

Txori guziak maite
zaituzten aritza,
aien osasungarri
da zure bizitza;
zu ilko ote zeran
bildurrez dabilta,
izan ere aspaldian
ain larri zabilta;
sendatuko ote da
sartu zaizun gaitza!

Zure adar gañetan
txoriak jolasten,
udaberrian kantu
goxoak abesten,
emengo izaera
zer dan erakusten;
zenbaitek begi onez
etzaitu ikusten,
baño zu alegindu
biziari eusten.

Zure gerri zarrean
indar dauka untzak,
ezagutzen du beko
baserriko auntzak;
or dituzu txorien
kabi ta izkuntzak,
baño galdu zaizkizu
anaien laguntzak,
negar eragiten dit
gogoratu utsak.

Nun dituzu anaiak
galdu zaizkizunak,
nik len sarri ikusi
izan nizkizunak?
Jakingo du ondotik
kendu dizkizunak,
oiek dira kalteak
egin zizkizunak!
Ola dabilta gaurko
gizon jakintsunak.

Aritzak eta pago
garbi ta nobleak,
badakit zeratela
alkar maitaleak;
beti izan ditezen

zuen siñaleak,
txutik iraun zazute
zaudeten aleak;
zuek zerate gure
mendigoizaleak.

“Aritzak eta pagoak... alkar maitaleak... gure mendigoizaleak.”

LEITZA-LARREKO PIÑU SONATUAK.⁸⁰

Emen dauzkagu berdin
gabeko zugaitzak,
jaio giñan tokiko
lurraren emaitzak.
Auek ez ditu iñoiz
naigabetu gaitzak,
esango du ikusten
dituen bakoitzak:
“Zer mendi aberatsak
dauzkan gure Leitzak!”

Ardien atzetikan
txistu ta armoni,
gazte askorik emen
asia nintzan ni.
Erabat aztutzerik
etzaigu komeni;
bertakoa izanik
ezur eta mami,
maitasun berezi bat
diot mendi oni.

Zugaitz ederrez ongi
jantzita badago,
mendiak ematen du
askoz politago.
Zumar, lizar ta gaztain,
aritz eta pago,
baso ontan aukera
denetatik dago,
ni begira aspertu
eziñikan nago.

Janari goxo billa
onetik obero,
orixe da mendiko
ardien joera.
Iñoiz ondo bustita
goizetik gaubera,
zaku zarrak jantzita
burutikan bera,
gaztetan emen artzai
ibiliak gera.

⁸⁰ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 321-323. or.”

Badu Manuelek udaberriaren deskripzio labur eta polit bat: “Egun argia luzatu, gau illuna moztu, kanpoa jantzi berri-tu, landare bakoitzari bizibidea jarri.” Eta baditu bertso eder askoak urtaro bakoitzari jarriak, udaberritik hasita hain zuzen.

UDABERRIA⁸¹

Gaur goizaldean zurekin amets
egin det, udaberria,
zure zai dago kale txuloa,
zure zai da baserria;
zu zera illunen argitzallea,
gaixuen sendagarria,
frutu berriak ugaritzeko
Jaun Zerukuak jarria.

Udaberriak berritzen ditu
landare danen bizitzak,
lendabiziko loratzen ditu
sagatsak eta urritzak;
aien ondoren frut'arbola ta
paguak eta aritzak,
udaberria, berdingabetzat
dauzkat nik zure langintzak.

Udaberriak berekin badu
doai bat apartekua,
iritzi au da aspaldikoa
euskaldunen artekua;
garairik onentxuena zein dan
esango det urtekua:
kukua izketan asten danetik
ixildu bitartekua.

⁸¹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 101-104. or.”

Itz bat bakarra egitekotan
polita zuen asmatu,
bere orrekin egunsentian
askotan gaitu esnatu;
denbora askuan nola egoten
baitan ixil eta mutu,
udaberrian arbol gañetik
pozik esaten du: Ku ku!

Aspalditxoan ez degu entzun
birigarruan txisturik,
negu beltzean ezin du kendu
gaixuak bere tristurik;
barrengo espiritua dauka
iñola ezin pizturik,
udaberriak alaituko du,
egon ori siñisturik.

Udaberriko egun alaiak
irixten zaizkigunean,
eguzki-printzak leio-kristalak
ikuitzen dizkigunean,
esnatzen gera txorien kantan
entzuten ditugunean;
ura atsegin zoragarria
gure biotz bigunean!

Negu illunak eziña eta
tristura ugaritu du,
urtez aurrera baguaz eta
orrek bildurtzen gaitu gu;
udaberria, zure laguntzak
bearrezkuak ditugu,
etorri, beraz, goxo-goxo ta
ongi artuko zaitugu.

UDARA⁸²

Udaberriak aldegin digu,
ark eman ditu bereak;
udara, egin zera guraso,
denak dituzu zeureak;
zugandik izan ditzagun gero
pozgarrizko ondoreak,
zaindu itzazu udaberriak
utzitako landareak.

Udaberriak mendiak jarri
dizkizu jantzi berdian,
ene, udara, zuk badakizu
alde ontan zer lur dian;
agertu zazu biotz on ori
eduki gabe gordian,
artzai guziak zu nai zaituzte
Aralarr'en da Urbian.

Artalde aundia mendian duen
artzai zarraren biotza
udara-giro ederrak ainbat
zerk ote lezake goza?
Txilin-txilinka entzuten badu
larrean txintxarri-otsa,
bidean gora dijoanean
ura artzaiaren poza!

Udara maite, albait atzendu
mendiko lañoitsuak,
eta arindu euri epelez
turmoi-adarren pisuak;

⁸² MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 105-108. or."

al dan guzian argitu egun
goxo ta eguzkitsuak,
doai orixe eman daizula
gure Jaun errukitsuak.

UDAZKENA⁸³

Begira zazu, anai maitea,
kanpua zabiltzanean,
egoaizeak arbol-orriak
egan darabiltzanean,
sagar gaixuak arbol gañetik
bera dijuaztanean;
adierazten digute sartu
gerala udazkenean.

Udazken-giro epel goxoa
da alaitzen naguana,
ikusten baidet kanpo guzia
orren premiz daguana;
ez da gezurra gure aitonak
esan izandu zuana:
Gizonak beti jan bearko dik
lurra ematen duana.

Frutari arbolean zuztarra
igartu ta kixkurtzean,
egoaizeak astindu eta
goitik bera ixurtzean,
sagarra bera ganbaran jaso
ta azala zimurtzean,
ai zer jateko goxoa oi dan
oritu ta xamurtzean.

⁸³ MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 109-112. or."

Udazkenean ostroak daude
igartu eta zarturik,
nai dun tokira badaramazki
egoaizeak arturik;
gizona ere lurperatzen da
kaja batean sarturik,
or ezagun da ezer ez dala
emen betiko sorturik.

NEGUA⁸⁴

Negua, zuk biotza
indartsu daukazu,
udaberrira arte
nork errenditu zu?
Arbola zar guziak
igartzen dituzu,
kristauak ere oso
bildurtzen gaituzu.

Naigabe asko dira
zugandik sortuak:
etxeko aitona ta
amona zartuak
arkitzen dira zuri
bildurra artuak,
amaika badituzu
lurpean sartuak.

Etzaitetze arritu
nere pentsamentuz,
zartu naiz ta jantzia
nago eskarmentuz;
negua zer dan orra
nik azaldu kantuz,
obe degu orrekin
ibiltzia kontuz.

Beranduko lanak liburuan baditu udazkenari jarritako ber-
tso gehiago: UDAZKEN ON BATI. Hona sortako bat:

⁸⁴ MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 113-116. or."

Udazkena, agertu
ziñan dizdiratsu,
zurekin izan gera
gu zorionsu.
Zeure ondasun danak
eman dizkiguzu,
eskerrik beroenak

merezi dituzu.
Gu giñan beartsu
ta zu guztiz altsu,
eder da indartsu,
bero eta gartsu;
aurten geienak pozik
utzi gaituzu.

Atal hau bukatzeko, hona hemen nola azaldu zuen ABE-REEN SENA *Diario Vasco* egunkariko artikulua batean:

“Mandazaien lan eta nekaldi derrigorrezkoak nork ordaindu ote ditu bear bezela? Iñork ez, seguru asko.

Mendi ta basoetan dabiltzan abereak, ekaitza badatorrela oartzen diranean, beko erreka zuloetara jexteko oitura dute, lendik eskarmentuz jantzirik daudenak batez ere.

Ortan (aterpe bila) argi amorratuak izan oi dira zaldi ta beorak batez ere. Buru onekoak, alegia. Trumoiari eta tximistari diote bildurrik aundiena. Begietan lausoa jartzen baidiote, eta belarri zuloetan barrura sartu. Erotu bearrean salto-ka ikusi gabeak ez gera zaldi gaixoak. Beorak ere bai era berean, iñundik iñola kabitu eziñik.

Baiña beste au ere polita da. Elurte aundian otearen bidez mantentzen dirala badakigu beor eta zaldiak. Besoarekin elurra kenduz, otea bistaraten dute lenengo, eta gero jan. Ote beltza baldin bada, pozik jan ere.

Ote zuria, berriz, besterik ezean baleike jatea; baiña ez gus-tora. Askoz ere gogorragoa baida berez. Arantzaz betea eta torpea. Abereari aoa minberatzen diona eta sobratzen da. Ez, ordea, ote beltza. Errez marruskatzen dute, zaldiak bezela beorak.

Beste gauza bat guztiz garrantzitsua auxe da: mendian giro txarretan zer jan gutxirekin dabillen abereak, bere jabea joatea asko istimatzen duela. Baba ale batzuk poltsan eraman

da ematen badizkio, gustora jango ditu eta andik aurrera urrutira ezagutuko du, eta atzetik segika ibiliko zaio, maitasuntsu bezin pozkidaz beterik. Ortan beorra ta zaldia dira goxoenak, pertsonaren maitale sutsuak. Nik modu ortan ikusi izan ditut idazten ari naizen pasadizo auek, ez oraingoxeak, aspaldiko zarrak baiña benetakoak.

Astoetan umillena asto emea da. Berez umilla ta otxana. Emakumeak enkargutan eta bestelako lanetan emea erabili nai izaten dute. Orrek naikoa adierazten du zein dan bietan onena.

Baiña beste zerbait badago aitortu bearrekoa. Asto emeak ez pentsatu den-denak beti ondo portatzen diranik. Bere umearen errukia du asto emeak, eta kontuz inguratu arengana, errapetik esnea ematen ari dan bitartean. Errespetatuta asmatzen dala ez det dudarik jarriko. Bestela asarretu oi da une batetik bestera, norbaitek bere umea kenduko dion bildurrez. Animalietan ere bada maitasun eta onginaia. Baiña asto emeak erakusten dute ori bereziki. Asto arra, berriz, egoaizea baiño egoskorragoa da. Sekulan pentsamentu onik ez duena. Baldar utsa eta jenio berokoa. Emeren bat ikustean, iñork errenditzen ez duena. Arroa ta demonio guztiak berekin dituen.

Mandoa du igoaltsua. Mandazaiari ixtilu gorriak erakusten dizkiona. Baiña mandoetan ere denak ez dira kalidatez eta izakeraz berdiñak. Mula deitzen zaiona mandoen kastakoa da, mando emea eta umerik egiten ez duena. Mando arra baiño oraindik bigurriagoa. Gaizto amorratua, setoso paregabea eta ostikolari bildurgarria.”

Umorea

Osasun faltak eta eritasunek markatutako aurpegiaren atzean irribarre gozoa. Umore fina du, inola ere ez zakarra; ironia, alegia, ez sarkasmoa. Aurreko atalak irakurrita, aise jabetuko zintzen horretaz, oraingo hau eta ondorengoak irakurrita jabetuko zareten bezalaxe. Gure lagunarteko solasaldietan, azken 30 urteotan, ez da inoiz umore konturik falta izan.

“Sakontasunak badu umorea” dio Manuelek elkarrizketa batean, izan ere airea bezalaxe (Guillén-Txillida) sakona da umorea. “Bertso sakonak berekin dute umore barrenkoia” dio hurrengo batean.

Hona prosa aletxo mordoxka bat, hasteko, handik eta hemendik bildua, Manuelen umore finaren erakusgarri:

“Ipurdiko korbata deitzen diotet nik” (nesken modako bainujantziei).

“Dana dala, Parolerdiko Joxe zanak istori ikaragarriak kontatzen zituen, eiztari amorratua izanik. Uztapide bere ondoan jartzen bazitzaion jateko garaian, erbiz eta oillagorrez osatuko zan maia, basora batere joan gabe. Esan zitekeen etxetik tiroka ari zirala. Uztapideren apizio berezia orixe baidan: eiza.”

“Eta, gu, udazkena zanez, babarrun biltzera joan giñan. Soroa antxe bertan baigendukan, alkarri txanda egingo genion seguru asko.

Ijitoak gauez bilduko zuten babarruna, ta gero aiek utzita-koak guk egunez. Jakingo nuke pozik soro artatik ostuta zenbat eraman ziguten.”

“Ta eguna ala pasatu ta gero (bustita), gauean txabola zarrean lo eginda, urrengo goizean bezperan utzitako erropa gozo aiek an egoten dira, beren lokatz ta guzti, soñean jazte-

ko xuabe askoak. Orrelakoxe biziera zan garai artakoa baso-mutillena.”

“Burni falta al daukat? Bizi guztia burni tartian pasata orain burnia falta al det, esan nion (erizainari).”

“Nik or (errementari lanean) neure buruari burniz egurra eman nion.”

“Atzia ematen zion trenari (astoak), arek etzun uste nunbait ipurdia berea zuenik, eta ipurdian jo zezakeenik trenak... Atzea eman trenari beti: arek errespetua an zuen nunbait, atzean.”

“(Abereen) aurreko aldetik ibili bear da al dala (perratokian); atzean pare-parean kontuz ibili. Asarratzen dan aberea baldin bada, goraintziak laster emango dizkizu.”

“(Ankamiñak edo naparmiñak jota) idiak uztarrirako gauza ez, eta beiak errapetik esnerik ez. Ara or etorkizun bikaiña, pobreak aberasteko.”

Umore finekoa da, zabarkeriarik gabea. Honela zioen Julian Belokik Leitzan 2006an eman zuen hitzaldian, herrian Manueli egin berri zioten omenaldiko pasarte polit bat gogoraraziz: “Manuelek bazekarren kezka omenaldian kantatu ala ez. Horregatik, agertokira igo behar zuela adieraztean, berehala esan zuen berak, igo bai, baina kantatu ez zuela kantatuko. Arduradunetako bat, lasaitze aldera, honelatsu mintzatu zitzaion: ‘Lasai, Manuel, ez daukazu kantatu beharrik, aski dugu guk, poz handia da guretzat, zu etorri izana bakarrik.’ Ta Manuelen erantzuna: “Nik uste baino geiago balio det orduan, etortze utsarekin naikoa baldin bada.”

Eta hona bertso mordoxka bat.

Kamineroak gai hartuta:

Bazekiten bideak
garbi asko uzten,

ez genituen beti
presaka ikusten,
beren lanak patxaraz
egin oi zituzten.

Puntu hau jarri zioten behin:

Eiztariak aurren
suerte eskasa,

Manuelek segidan:

sarri ola izaten da
eizaren jolasa;
gauz onik etzuela
eman nion traza,
uso bakarra bota det,
beste danak pasa.

Zaldibian 1969an:

Uztapide:

Orain amar bat urte ibili
zuan naikua naspilla.
Laguna galdu bear zitzaidala
eta ez nengon trankilla;
erdiya baiño geiago kendu
zioten beintzat urdailla.
Au belar ona izan balitza
zegon aspaldian illa.

Lasarte:

Irurogei bat urte dauzka ta
au aitonaren mingaña!
Bertso orrekin ere egin du
berebiziko azaña.
Urdail erdia kendu zidaten
ez nitzan mutil bikaiña,

baiño oraindik utzi dirate
ondo betetzeko aiña.

EIBAR, 1971-05-02

Gaia: “Uztapide, zuk autoz ibiltzia naiago; Lasartek,
berriz, trenez”

Uztapide:

Bertsuetara gatoz, Lasarte,
geren barrenak piztuta,
Eibar aldian arkitzen gera
etxeko penak aztuta.
Kotxe polit bat erosi det nik,
bainago aberastuta,
oni trena gustatzen zaio
automobilik ez du ta.

Lasarte:

Oso konforme ez naiz arkitzen
lagunaren esanian,
gauza geiago gogoratzen da
emen denbora juanian.
Beraz kotxea erosia du,
au aberastu danian,
eta nik trena erosiko det
aberasten naizenian.

Uztapide:

Egunen baten gerta liteke
au're diruz indartua,
baiña ni lendik nola naguan
kapitalian sartua.
Ikusitzen da trena erosteko
nola dan akordatua,
ogeigarren sigluan nola
oin gizon atzeratua!

Lasarte:

Ogeigarrengo gizaldian naiz
ni aurreratu bearra,
kotxe berria badauka onek
baiño txoferra baldarra.
Nere trenaren makina zarrak
artutzen badu indarra,
zuk dezun kotxe mixerableak
laster joko du baztarra.

Uztapide:

Oraindik ere Lasarterengan
baditut milla esangai,
olaxen arkitzen gera kontra
naiz ta biyok izan anai.
Ni gaur goizian kotxe ederrian
Eibarrara etorri lasai,
au gixajua estaziyuan
otzak zeguan trenen zai.

Lasarte:

Estaziyora juan da garaiz
billetia artu nuan,
ez naiz arkitzen, kotxezalea,
an egondako damuan.
Kotxien jabe egin dala au
ain errespeto gozuan,
dirua neronek eman niyon,
plazotan erosi zuan.

AÑORGA, 1973ko otsaila.

Gaia: “Komuna”

Komon kontuan ez da
gauza ederrikan,

esan dizut ez dala
beti alperrikan.
Neri ez dirazu zuk
joko adarrikan,
jaten ez dunak ez du
komun bearrikan.

Atzo ez nitzan egon
oso kurioso,
egin berrak egiten
an nion eraso.
Azkenean tristuraz
beterikan oso,
nai orduko ez nuen
ipurdiya jaso.

Badaukat arpegia,
badaukat azala,
komon orrek luzaro
ikusi nazala.
Atzo gaueko ori
izan zan itzala,
uste nuen betiko
exeri nitzala.

Beste gai hau ere jarri zien bertsoariei Joxe Mari Aranaldek, “Dibortzioa”, batzuek kontra eta besteek alde kantatzenko. Hona Manuelen erantzun bizia gai-jartzaileari:

Danen atzetik nik ere nere
iritzia nai det bota,
Aranalderi emango diot
nere bizitzaren nota:

nola arraio jarri nazu ni
diburtzioaren kontra,
sei urte ontan andrearekin
apartatua nago ta.

AZPEITIA, 1973-12-30

Gaia: “Galtzak askatzean ipurdia ikusi dizunari”

Nere galtzak askatzen
jeiki ta naiz asi,
beste bat or zelatan
argi eta bizi;
erregalo ederra
ez dezu ikusi,
baño ni're bizi naiz
ipurdi ta guzi.

ZEGAMA, 1981-11-15

Gaia: “Lazkao-Txiki, goizean arnasestuka, galtzak erdi
galduan, ikusi duzu Lasarte”:

Lazkao-Txiki:

Nere lagun au gaur goiz onetan
gaizki zebillen nonbaite,
bart arratseko lo egintz ori
nunbait ez du ondo bete.
Galtzak e ia-ia galduan
edo etzitun aparte,
era ortaraiño jetxitzeko
zer pasatzen zak, Lasarte?

Lasarte:

Lasarte onek berekin badu
beti onelako festa,
Lazkao-Txiki or asia da
zer pasa zaidan galdezka.

Baiña etzazu, lagun maitea,
artu orrenbeste kezka,
galtzak galduagatik Lasartek
gantzontzilloak badauzka.

Lazkao-Txiki:

Gantzontzilluak bazeuzkan eta
bazuen premi galanta,
beste aldetik gaur goiz orretan
izotz pixka bat bazan ta.
Gerrikorikan etzeukan eta
onek zeramakin planta!
Bat aztutzea ez da ezertxo,
gero ipurdiak falta.

Lasarte:

Nik ipurdia badaukatela
egon zaitez siñistuta,
baiña illunpean ibillia naiz
argirik ez det piztu ta.
Izanez ere zartu naiz eta
ainbat nago narrastuta,
etxe aldetik ateria naiz
galtzak lotzia aztuta.

Lazkao-Txiki:

Gure Lasarten galtzak galtzea
gauz zelebrea zan egiz,
gerrikorikan ere ez du artu
bere logure geiegiz.
Bere denbora guzian dabil
berotasunaren premiz,
oraindik ere ala zebillen
izotzik egon ez balitz.

Lasarte:

Izotzik ez det errespetatzen
gorputzez bero egonik,

oraindik ere etzazu uste
oso galdua nagonik.
Etzaidazula berriro jarri
neri orrelako bromik,
Oriotikan ez da etortzen
galtzik gabeko gizonik.

Zegaman, egun berean, Lasarterentzako gaia: “Hombre enfermo, hombre eterno”.

Lenago ere triste antzean
nik esan det amaika itz.
Eta gaur ere benetan artu,
txorakerian ez gabiltz.
Mundutik ez naizela joaten da
asko arriturik dabiltz.
Naiago nuke neronek ere
sekula ilko ez banitz.

Zarautzen ere, lau urte geroago, 1985eko maiatzaren 19an, antzeko gaia: “Hor entzun det lehen, Manuel, zugatik batek esaten zuela: ‘Hoi, zahartu ere ez dek bate eiten!’” Eta Manuelen erantzuna:

Norbaitek uste badu
zartzen ez naizela,
betiko izango naiz
Jainkoa bezela.

Manuel Lasartek Lazkao-Txikiri:⁸⁵

⁸⁵ MANUEL LASARTE, “Plaza-gizonak, Auspoa 294, 235-236. or.”

Gure Lazkao-Txikik
egin digu karta,
berri onez betea
dotore aparta,
berak esaten dunez
ez du ezer palta,
danetik osaturik
bizi omen da ta.

Lazkao-Txiki ez da
emen gure bixtan,
amezketar Pernandok
dauka bere lixtan,
kotxe eder batean
sekulako txispan,
biak omen dabilta
zeruko autopistan.

Zer moduz aurkitzen dan
garbi du azaldu,
elkarren konfiantzik
ez dezagun galdu.
Pernando zuzendari
eduki bear du,
ark ere goraintziak
dizkigu bialdu.

Joxe Migel txofertzan
dabil nereko,
ta Fernando ondoan
aren mekaniko,
aiek martxa artua
daukate betiko,
emen il ziran baiña
an ez dira ilko.

Beranduko lanak liburuan ere Fernando Amezketarra dakarkigu gogora:⁸⁶

“Diodan erri ontan bazan gizon argi askoa, entzutea degunez: Fernando Amezketarra. Zaku bat betetzeko aiña ipuin bada arena.

Bein Tolosa’ra joan omen zan, abarka zarrak batere galtzerdirik gabe jantzita, eta zapatak eskatu dendako neskatxari. Atera dizkio, ta probatzeko abarka erantzi zuenean, onela dio neskatxak:

–Larruzko galtzerdiak! Oiek ez dira autsiko.

–Gantzontzilloak ere larruzkoak dauzkat, baiña atzean zulatuak.

⁸⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 253-254. or.”

Fernando sonatua
zuten Amezketan,
jakintsu asko jartzen
zituna kezketan.
Naiz-ta eskolarik ez
ikasi gaztetan,
iñork ez omen zuen
berdintzen izketan,
bera danen gaiñetik
seitatik bostetan.

Sarritan entzun ditut
nik aren ipuiñak,
eta geientsuenak
dotore apaiñak.
Zer ote ziran egin
zituen azaiñak?
Askok emanagatik
arrazoi bikaiñak,
ark ordea danentzat
asmatzen ordaiñak.”

Mattin eta Lasarteri gai hau jarri zien behiala gai-jartzai-
leak: “dantzan ari zareten neska ta mutila zarete”. Hona muti-
laren, Lasarteren, zirikadak:

Nik estutzeak eman al dizu,
beraz, orrelako miña;
neskatxa, ori izan dedilla
pekaturikan aundiña.
Gorputz polita dezu zuk, baño,
burua oso ariña,
txoriarentzat beartzuena
neskatxa bati egiña.

Maitetasunez estutzen zaitut,
biotza baitet biguna.
Neska maitea, dantza kontuan
zu beti zera txukuna.
Gorputz ariña du onek, baño,
ipurdiz da au astuna;
astelenean amarrak arte
iñork mugitzen ez duna

Aletxoen eta bertsoen ondotik, umorezko pasarte mordoxka, liburuetatik eta egunkarietatik bildua.

PERIKO EROA (*Diario Vasco*, 1987-07-01)

“Itzaiak onela dio:

–Periko, ekarri zak arri bat azkar, idiak gelditu arazi ta deskantsatu ditezen.

Ala, eraman da jarri dio berebiziko arri zarra gurdi-kurpillari aurreko aldean, da itzaiak:

–Ero baldarra! Nun jartzen dek ori?

Ta Perikoren ateraldia:

–Euk ez dek, ba, esan idiak gelditzea komeni dala?

Ero ederra zegoen ura.”

Txorroren pasadizoak:⁸⁷

“Agustin zan aren izena, baiña *Txorro* deitzen zitzaion Aian.

Bazituen ixtori politikak. Egun batez, ondoezik zegoelako, medikuarengana joan da; ta, miatu duenean, urte sail bat lenengo gaitza bere bizkarrean, da urrengo txurruta dexente erabilitako itxura.

Seguru asko, baju antxean billatuko zuen edo ez dakit ba nik. Beintzat, esan dio gure *Txorro*’ri ardoa erabat uzteko segituan; etzitzaiola komeni ardorik batere.

Ta, ori entzunda, triste ta illun jarri gizona ta galdetu dio medikuari:

–Patarra utzi bear al det?

–Utzi bearko ez dezu ba? Ardoak baiño kalte geiago du. Txarrena ori da, nai badezu jakin. Patarrak ez du momentuko bizitasuna besterik ezertxo ere.

⁸⁷ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 70-71. or.”

Ta *Txorro*'ren erantzuna:

–Orrela baldin bada, sarri-sarri artuko det-esan omen zion medikuari.”

“Bein korrika-apustua jokatu omen zuen naparren baten kontra kamioan, ez dakit nundik nora. Ta bestea mutil aundia; bera, berriz, txikia.

Bidean zijoazela, naparrak, aurretik atzera begiratuta, onela dio noski:

–Jo, mutil! Ik neri jokoa irabazteko, anka motzegiak dituk.

Orduan *Txorro*'ren erantzuna:

–Segi lasai. Arraian neurtuko dizkiagu nork ditugun luze-enak.

Esan bezela, azkenean *Txorro* nagusi. Ara or ixpillu polita. Lengo zarrak ateraldi aberatsak bazituzten. Gu, gazteak, pozik egoten giñan aien kontuak entzuten.”

Keixetaren pasadizoak:⁸⁸

“Leengo aizkolari zarretan onena *Keixeta* juzkatzen zuten, adibidez. Ipui xeblebre asko ere bazuela uste det berak. Izlari apartaren sona ematen zioten ezagutzera iritxi ziranak.

1936-an asi zitzaigun gerra zoritzarrekoaren ondorengo urte batzuetan, baserritarreri garia ta babarruna kentzen zizkioten erriko udaletxeak, kanpora bialtzeko, goiko agintarien eskariz.

Baiña beti ez dira labore onak izaten, eta *Keixetaren* etxean babarrunik ez urte artan, ala bearrez, ta entregatu gabe gelditu, ea ixillean pasatzen ote zuten.

Bai zera! Laixter bialdu omen zioten papera, munta zeukala ta udaletxera agertzeko leenbaileen. Alaxe, joan da ordaindu zuenean, segituan abiatu andik, eta takilleroak:

⁸⁸ MANUEL LASARTE, “Plaza-gizonak, Auspoa 294, 24-25. or.”

–Aizu: egon zaite pixka batean, errezihoa emango dizut eta.

–Ez det bearrik. Etzait ori aztuko neri –esan da martxa *Keixetak*.”

“Beste batean, Urrustillen pestak, eta jarri dute bizikleta karrera. Errian bertakoentzat izango zan au. Dana dala, bere semeak parte artzen zuela jakinda, kamio baztarrean eseri ta zai *Keixeta* zer ikusteko, ta badatoz ziklistak. Leenengo bueltan etxekoa aurrena.

–Ori da, seme –deitzen dio–. Oso ederki zoaz, lagunak atzetik segitzen dizutela!

Urrustildik Nuarberako bidean ibiliko ziran. Gauzak ala du itxura. Ta bigarren bueltan badatozela konturatu ta an dago *Keixeta* begira. Ziklistak parean pasa zaizkio mordoska, ta bere semerik ez du ikusi aien artean. Baiña pixka bat atzera-gotik badator bakar-bakarrik, eta onela dio *Keixetak*:

–Bejondaizula, seme! Artzai on bat bezelaxe zabilta, danak aurrean artuta.”

Hona gazte baten pasadizoa:⁸⁹

“Lazkaotarra zala daukat buruan, da Ataunen berak kontatu zigun dotore asko. Emen lendabiziko krisisa izan zaneke kontua. Urte mordoa da. Lanik gabe egon bear zuen mutil onek; eta, ezin aurkituz zebilela, joan da Beasaingo taller aundi batera ta enkargatuarekin itzegin du. Adierazi dio zer nai lukean. Orduan enkargatuak:

–Igo adi opizinarra, nagusia or zegok eta.

Ala, gora iritxi danean, jo du atea. Besteak barrendik:

– Pasa aurrera. Zer nai dek?

– Begira, nagusi: ni lan billa nabil.

⁸⁹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 242-243. or.”

- Lana bear badek, etorri emendik amar urtera.
- Oso ongi. Noiz etorriko naiz: goizetik edo arratsaldetik?”

Mutil gaztea lan billa joan zan
fabrika aundi batera,
len krisisean zegoenari
min geiago ematera.
Enkargatuak opizinarara
bialdu itzegitera,
eta onela zan nagusiak
an egin zion irtera:
“Lana nai badek, etorri adi
emendik amar urtera”.

Ori entzun da etzan milagro
mutilla triste jartzea,
baiña jakiñik alperrik zala
presa geiegi artzea,
pentsatu zuen nagusiari
esker ona agertzea,
konforme zala eta geroko
utzi gabe galdetzea:
“Goizetik edo arratsaldetik
noiz nai dezu etortzea?”

Narbarte bertsolariari, bertso-erronkan hasi zitzaionean,
berak baino zazpi aldiz bertso gehiago kantatzeko gai zela ta:

Zuk zer egingo zenduke bakar
lagun jatorrik ez balitz,
oraintxen ere pronostikuak
bastante aldrebes dabiltz.

Nik erantzuna emango dizut
gaiñera izkuntza garbiz:
zazpi ez dituzu zuk kantatzen
bakarra berrogei aldiz.

POBREAREN KEZKAK.⁹⁰

“Baserrian aztarrika lanean ari zan aitona. Bizi eziñez estu omen zebillen gizarajoa noski, ta zergatik? Eguraldiak lagun-tzen etziolako. Ez belarrik ondu eta ez arto, babarrun da bes-telakorik ere.

Eurite bildurgarrien bidez kanpoko labore denak edo asko beintzat galdu zitzaizkiola-ta, pentsatu du Jesukristorekin aurrez aurre itzegin bear duela, ain fedetsua izanik.

Alaxe, elizan Jesukristoren irudi aundi bat an egoten omen zan aldarean: baiña une artan pixka bat garbitu ta pintatzeko kendu egin omen zuten, eta egun batzuetarako irudi txikiagoa jarri.

Baserriko aitona sartu da elizara konfiantza osoan. Begi-ratzen du aldarera ta konturatu da Jesukristo aundia falta dala ta aren tokian txikia dagoela, eta onela dio aitonak:

–Zu bakarrik al zaude or, mutiko? Nun dezu aita? Nik are-kin itzegin nai nuke– esan da martxa aitonak.”

Lazkao-Txikiren *Irriz eta malkoz* liburuan Lasarteren ber-tso hauxe aurkitu dugu. Zegama, 1982-08-25, Gaia: “Lasarte, etxe oneko alaba; Lazkao-Txiki, mutil pobrea.” Hona hemen Lasarteren bertsoa:

Aita ta amaren goraberak nik
dauzkat ederki egiñak,

⁹⁰ MANUEL LASARTE, “Kantuaren ordaiñez”, Auspoa 248, 246. or.”

orain kunplitu nai nituzke nik
gorputzaren atsegiñak.
Ta orrenbeste mereziko du
nik daukaten krabeliñak,
ikusi nai det ia zer moduz
dauden zure kanpaliñak.

Zumaia, 1984-04-28. Gaia: “Lasarte baserritarra, Lazkaroni esnea saltzen diona. Hona Lasarteren azken bertsoa:

Gaur ez zaizu faltako
erantzun treberik,
baserritarrak ez du autsi
ez gizalegerik,
aurrera emango nizuke
erantzun oberik,
zeruan ez da sartzen
bataio gaberik.

Hona Xalbador bertsolariaren pare bat pasadizo:⁹¹

“Aldemenean Klemente, ta aren kontu botillerotza. Basoak utsik zeuden. Etzituen ikusiko nunbait, kontu kontari ari giñan da, eta onela dio Xalbadorrek:

–Aizu, Klemente: bertsolariak orain urrengo etorri ziranean, mozkortu egin al ziran?

Besteak orduan:

–Zergatik diozu ori?

–Ez dakit ba nik. Ardorik ez dezu ematen da...

–Jesus, Jesus! Ez naiz konturatu ere, ta barkatu bearko dezu nere akatsa.

⁹¹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 136-138. or.”

Andik aurrera aukeran genduen edaria. Eskatzeko modu dotorea eta ateraldi polita ere bai.”

“Gero, bazkaltzera inguratu ta maia gertu gendukan ordurako. Ala, eseri ta jaten ari giñala, Xalbador eizean ibiltzen zekiena izango zan seguru asko, ta esan zion itz batetik bestera:

–I, Mattin: lengo astean basaurde bat bota nian baso zokoan.

Mattinen galdera:

–Aundia al uen?

–Ez oso. Ogei ta hamabost kilo zizkian bizi-pixa.

–Kontxo! Bizirik pixatu al uken?

Xalbadorren erantzuna:

–To! Arrapatu nauk lazoan alu orrek.

Parre gozo egiten zuen Mattiñek Xalbadorri illea artuaz.”

Hona Uztapideren beste bi, liburu berean:⁹²

“Alaxe, afaltzen ari giñala, jan bapo egiten zuen; da edan, berriz, kupida gabe, gure nagusiak. Eta alako batean esan zigun txixeko azukrea zeukala; gaitz orrek askori egarria ematen omen ziotela, baiña berak etzuela sentitzen.

Da Uztapideren erantzuna:

–Zuk egarria nola izango dezu ba, beti edaten ari zera ta?

Jende guztia parrez lertzen jarri zuen.”

“Ala, mikrofonoak martxan jartzen ari ziran da an geunden, noiz aginduko zai. Inguratu zitzaigun gizon serio antzeko bat. Mendi baserriren batekoa ote zan iduritu zitzaidan neuri. Arek gu seguru ezagutzen ez nunbait eta jakin naia. Gizarajoak onela galdetzen dio Uztapideri:

–Aizu: zu al zera Buztanpide?

Ta besteak:

⁹² MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 145. eta 148. or.”

–Bai. Ni naiz Buztanpide.

Nik itz aiek entzun nituenean, lertu bear ta pixka bat urrutiratzeko pauso batzuk eman nituen.

Da berriro Uztapideri:

–Laguna zein dezu?

–Lasarte. Or dago parrez. Orixe gizon serioa da. Baiña gaur ez dakit zer duen.

Ederki asko zekien zer nuen. Orduan neregana bildu zan gure adiskide berria. Uztapidek, ondotik aldegin zionean, beste aldera jira ta parre gozo egiten zuela konturatu nintzan.”

Hona Zepairen pasadizo bat *Diario Vasco* egunkarian (2008-02-07):

“Egun batez eguerdiko bertso saioa egin ondoren, ostatuan sartu orduko lau mutil gazte joan omen zitzaizkion, toreatu naiean, eta lau aietatik bat edariz deskuidatuta egonik, Zepairengana joan da buruko txapela kendu dio eta alere alperrik, eta bigarren aldiz inguratu zitzaionean Zepaik esan dio:

–Aizu, gazte, zuri galdera bat egingo nizuke pozik.

Eta mutilak onela erantzun dio:

–Egin, ba, lasai.

–Zuen etxean zein zan erua, aita ala ama?

Ortxe amaitzen da bien arteko gorabera.”

Hona beste bi pasadizo Krixtoal izeneko pertsonaia herrikoi batenak:⁹³

“Mendian ardi mordoska ta etxean ganaduak edukitzen omen zituen Krixtoalek, eta bein bei bat gaixotu zaio. Erbiñudeak errapetik esnea edan, da pozoitu edo benetatuta utzi zearo. Konturatu danean, joan da albaiteroarengana ta esplikatu dio gertakizuna, ta ikusteko bei ura mesedez, gaizki zegoela ta.

⁹³ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 159-160. or.”

Erbiñudea zer bitxo klase zan jakin ez nunbait albaiteroak, eta artu liburua ta an asten da orriz-orri miaketan. Beiari zer sendagai eman jakin naiko zuen; da, dana pasa ondoren, esaten du albaiteroak:

–Nik ez det ba ezeren arrastorik ateratzen emen.

Orduan onela dio Krixtoalek:

–Liburuan billatzea uste al zenuen erbiñudea? Toki ederrean zenbiltzan gizarajo ori! Oiek sasi tartean da horma zuloetan gordeta egoten dira egunez, ta gauzez egin azio txarrak, gu lotan gauden garaian.”

“Beste batean, goizean etxe atarian egur txikitzen ari omen zan gure Krixtoal. Len fraileak eskean ibili oi ziran, da baserri bakoitzetik urtero ardi zarren bat eramango zuten erre-galo, Leitzatik beintzat, Naparroako Lekarozkoak jeneralean; da joan da Krixtoalen etxera fraile aundia ta lenengo:

–Egun on Jaungoikoak.

–Bai zuri ere-besteak.

Urrengo onela dio:

–Ardi bila nabil.

Ori entzun da Krixtoalen erantzuna:

–Nik ez det ikusi emen zuen ardirik. Zerorrek jakingo dezu goizean nora larratu dituzun, fraile jauna.

Disimuloan sartutako ziri dotorea.”

Hona Lazkao-Txikiren pasadizo bat:

“Noizbait bukaera eman bear ta, entzuleak agurtu ta oltzaduratik jetxi ordurako, inguratu zitzaigun mutilzar itxurako bat. Zurruta dexente egiñik zegoen gizarajoa, ta onela dio berak:

–I, Lazkao-Txiki: ik daukak aurpegia! Ire azalarekin ardoarentzako zagia egin leikek.

Ori entzun da Lazkao-Txikiren erantzuna:

–Bai ire belarriekin ere abarka pare galanta.”

Artanoren pasadizoa:

“Alaxe, alkarrekin Ordizira iritxita, ostatura zuzenean. Maian exeri ta deitu genion an zebillen neskatxari. Ta joan zitzaigunean, Basarrik esan zion:

–Guk amaiketako pixka bat falta degu.

–Zer nai dezute ba?

–Salda beroa ta arraultza pare bana uretan egosiak artuko al ditugu, Lasarte?

–Bai. Neretzako onak dira.

–Beraz, ekarri. Neretzat ere bai.

Orduan galdetu zion neskatxak Artanori:

–Ta zuk?

–Ni ezer gutxi gosalduta etorri naiz ta ez det goserik. Txuleta bat arraultza birekin naikoa ditut. Gaur bazkari dexentea degu gure etxean, da pasako da bitartekoa bapo.”

Otxandioko apaizarena:

“Bera gizon aundia zan da izlari egokia. Beste au ere arek esan zigun, soiñeko erropetara pasa giñanean:

–Zuek Gipuzkoan prakari galtzak deitzen diozute noski.

Ta:

–Bai –erantzun nion nik–. Eta azpikoari gantzontzilloak.

–Ba, ez dira gantzontzilloak. Puzkar-butroiak, orixe da oien izena, euskera garbian beintzat.”

Berastegiko Pakitoren:

“Beste bat, Berastegiko semea au ere ain zuzen, Pakito deitzen zitzaion, oso txikia zalako. Gorputza aski sendo ta polita zuen. Baiña alturan metro batetik gora pasako ote zan?

Asko ez beintzat. Buruz argi arrigarria, ordea. Beingo batean, bere aitari esan omen zion:

–Ezkontzea pentsatzen det, adiñez aurrera nijoa ta.

Aitak orduan erantzuten dio:

–Ik ezkondu ta zer espero ezake? Seme kasta ederra zabalduko dek etxea gora jasotzeko.

Ta Pakitok bueltan zorroztasunez:

–Kastak kezkatzen al zaitu, aita? Zuregandik aiñakoa irtengo dala uste det neregandik.”

Zozoa baserritarrarena:

“Erri txikiren batean izan bear zuen, adibidez, baserritar aitona bat, *Zozoa* deitzen ziotena, urte asko zeuzkana.

Azkenetako gaixotasun gogorraren menpean erori gizarajo ura, eta etxeakoak eraman dute medikua baserrira bertara. Arek, ikusi edo ondo miatu ondoren, artu du bere erabakia ta esan diote *Zozoaren* familikoeri:

–Gizon au oso gaizki dago ta ekarri zaiozute apaiza lenbailen.

Alaxe, abixoa artu ta segituan joan zaio apaiza, ta onela asi zaio izketan:

–Zer modutan zaude, aitona? Udaberria gaiñean degu! Animo, birigarroak kantari asi dira ta!

–Bai, e? Aurten zozoak ez det, ba, uste asko kantatuko duenik-aitonaren erantzuna.”

Barrenderoarena:

“Erri txikiren batean, udaletxean diruz ezin osatu zirala-ta, estuasun gogorretan ibili bear zuten adibidez...”

Barrenderoa denboraldi luzean sosik kobratu gabe omen zegoen, eta udaletxera joaten ezin ausartu. Naiko lanetan gizarajoa, noski. Alako batean arrapatu du aurreko puntako agintaria, ta esan dio:

–Noiz ordaintzekotan zaudete nere soldatak?

–Itxogin zazu pixka bat. Urrango sesioan konponduko ditugu gauzak.

–Aizak: ez diagu sesio bearrik. Nik dirua ta pakea nai dizkiat-erantzun omen zion barrederoak.”

Garai bateko errogatibak zirela ta:

–“Oso ongi pentsatu dezute. Egingo ditugu errobatibak fundamentuz eta fede onez...”

Baiña ordurako odei tontor aundi samarrak agertzen asi izango ziran adibidez...

Leenengo euri zaparrada asi zuen garaian, gizon bat legorpera sartzen ikusita, kanpoan zeudenak:

–Nora joan aiz bustitzeko bildurrez?

–Ez! Nik bizkarrean artzen dedana lurrak faltako duela pentsatu diat!”

Alferren kontuak:

“Erriko pentsu almazena zeukan gizon serio batek bi seme omen zituen, nor baiño nor alperragoak.

Garai artan, nekazariak lurra goldez jira, area gaiñetik pasa ta sokorra austeko pixu aundiko arri zilindroa erabiltzen zuten ganaduekin. *Alperra* deitzen zitzaion arriari, eta egun batez an dijoakio baserritar bat.

–Zer nai dek? –galdetu dio almazeneroak. Eta:

–*Alperra* falta diat sororako.

–Ez daukak urrutira joan bearrik alper billa. Gure etxean or zeudek bi galantak. Nai dekena eraman ezake-erantzun omen zion almazeneroak baserritarrari.”

Gazte zirikatzaileari erantzuna:

“Egun batez, ostatuan nengoela, mutil gazte bat inguratu zitzaidan zirikatu nairik, eta onela dio berak:

–Ori dek gizonaren planta daukakena, Lasarte! Gibeletik al ago?

–Ez. Urdailletik nabil gaizki. Ta, medikuak sendatu ezin zutenez, kurandero batengana joan nintzan, eta arek esan zidan aize asko neukala urdaillean.

–Orduan urdaillerako txarra izango da aizea?

–Baita bururako ere.

–Nola dakizu ori?

–Zure arrazoiak entzunda –erantzun nion.”

Errezildar-asteasuarrena:

“Errezildarra bat eta Asteasukoa bestea genituen aldemeanean maian. Biak izlari egokiak eta lagunak gaiñera. Baiña ekin zioten alkar zirikatzeari. Etzuten leenengo aldia izango noski, ta konfiantzan aurreratxo sartu nunbait Asteasuko mutilla, ta ari zan eztenkada zorrotzak ematen. Baiña asarrerik gabe, ordea. Orrek du grazia. Eta errezildarrak onela esan zion:

–Zu baiño ume eskasagoak Asteasun gutxi dira, Aian menos eta Errezillen bat ere ez.”

Ijitoarena:

“Ijito bat joan omen zan bein, konpesatzeko asmoz, elizara; eta, aurretik beste bi edo iru zeuzkanez, bere txanda iritxi bitartean itxogin du. Apaiza libratu danean, an dijoakio. Alaxe, asi dira pekatuak aztertzen, apaizak galdetu eta besteak erantzun; eta konpesioaren bukaeran apaizak onela dio:

–Gora Jesus! Esan zuk ere!

–Gora Jesus! –ijitoak.

–Beera demonioak!

Eta ijitoaren erantzuna:

–Ori ez! Nik denak maite ditut!”

Baserritar aitona zaharrarena:

“Erreumak jota, gorputza lotua edo nagiturik eduki bear zuen gizarajo arek, eta urtean beingo Pazkoazkoa egin nai, ba, oitura alaxe zuelako. Baiña baserritik kalera bide luze samarra, ta oiñez ibiltzeko almenik ez nunbait. Eta pentsatu du astoaren gaiñean exerita errezago moldatuko dala.

Alaxe, astoari jarri dizkio bizkarreko tresnak leenengo. Gero berak erropa garbiak soiñean jantzi. Etxe atariko pareta koskatik asto gaiñera igo da, ta martxa kalera. An baztar batean astoa lotuta utzita, sartu da elizara aitona, poliki-poliki, zalapartarik atera gabe, al duenik ixillena. Konpesioa edo aitortza egin du apaizarekin, Jauna artu ere bai, ta elizatik irten da ostatuan sartu, ta kape beroa ta bi kopakada patar edan ditu aitonak.

Ondoren astoarengana joan da asi da gaiñera igotzen. Baiña ezin ankarik jaso iñolako moduz.

‘Au dek komerial!’ pentsatuz, ekin dio Jaungoikoari ta santu guztieri errezatzen.

–Asto gaiñera igotzen lagundu zaidazue, arren! –eskatuz jardun ondoren, berriro probatu ta alperrik. Leen bezela.

Orduan onela dio bere kasa:

–Oraindik moteltxo negok. Beste kopa bat falta diat.

Alaxe, ostatura joan da artu du irugarren kopa, ta itzuli astoarengana. Egin du izugarrizko saltoa. Astoaren bizkar gaiñetik beste aldera pasa ta erori da lurrera; eta esan diote santueri:

–Leen ez didazute lagundu; ta orain denok batera ez, ba, bultza!”

*Frantzes*a ta *Odolkiren* pasadizoa:

“Aian baziran banaka batzuk apusturako aariak prestatzen zituztenak gure gazte denboran.

Baita gizon izlari trebe argi oietako bat ere, *Frantzes*a deitzen ziotena. Arek etzuen ikusi gabe utziko, Aiako aariren baten apustua baldin bazan. Zale purrukatua izateaz aparte, erritarrak irabaztea nai.

Baiña beingo batez, ordea, disgusto edo naigabe latza artu zuela jakin genduen. Aiatarrak aaria ona eduki nonbait, eta egindako apustuz ere kontentu.

Baiña izentatutako eguna iritxi zaiotenean, joan dira Azpeitira ta jokia galdu. Beste aaria ez dakit nungoa zan.

Dana dala, eramandako sosak plazan utzi ta serio asko ostatura aiatarrak buru makur.

Azpeitin bai omen zan *Odolki* izengoitia zuan gizonen bat. Aiako *Frantzesaren* ezaguna noski: ta, ostatura sartu orduko, aiatarrak ikusi ta onela dio *Odolkik*:

–Datorren astean Aian azak jan bearrean zerate.

–Aizak: azak ez dituk txarrak, odolkia nastuta –*Frantzesaren* erantzuna.”

Amonatxo txiki batena:

“Orain aurreko egun batez, amonatxo txiki zaartutako batekin topo egin nuen bere etxe ataritik pasatzerakoan. Larogei ta amar urte dauzka bizkar gaiñean gutxi gora-beera, eta onela galdetu zidan gaixo arek:

–Zer moduz zabilta osasunez, Lasarte?

–Nai bezela ez, amona. Baiña miñik ez dedanean, kontentu. Okerrago ere ibilita bainago aspaldi ez dala. Eta zu oso pizkor ikusten zaitut daukazun adiñerako.

Ori esan nionean, laixter erantzun zidan amonak:

–Bai; zuk ala usteko dezu, Lasarte. Baiña nik ere badauzkat nere naigabeak. Medikuak esan didanez, gorputzean zir-kulazioak omen dauzkat txarrak. Mingaiñean bakarrik ona, eta ixilik egoten ezin det asmatu iñolako moduz.”

Orduaren galdezka:

“Erri aundi antzeko batean emakumezko edadez jantzita-ko bat trena berandu iritxi zalako presaka omen zijoan kalean medikuarengana, txanda aurrez artua eduki bear zuen eta ura galtzeko bildurrez noski; ta orduaren berri jakin ez, garai artan erlojua zutenak etziran asko izango ere ta, adibidez.

Dana dala, emakume presatiak ikusi du traje ederrez apainduta kalean paseatzen gizon serio bat; eta, bere paretik pasatzerakoan, galdetu dio:

–Aizu, gizon: bai al dakizu zer ordu dan?

Ori entzunik, txamarraren goiko poltxikotik atera du kate luzez loturik zeukan erlojua, begiratu berari ta:

–Bai, badakit zer ordutan gauden-esanda sartu berriro erlojua poltxikoan, da martxa aurrera gizon kaskailluak, beste esplikaziorik eman gabe, emakumea leen baiño okerrago utzita.”

Frailearena:

“Leen fraileak sandalia larruzkoak erabiltzen zituzten oiñetan, lazo gisako tirante batzuekin, batere galtzerdirik gabe, uda ta negu, eguraldi onetan bezela txarrenetan ere.

Eta erri batean, etxez etxe eskean edo limosna biltzen dabillega, autsi zaio sandalia fraileari.

‘Au dek gertakaria! Orain zer egin nezake nik? Ea zapaterorik billatzen dedan’ pentsatuta, asi da bati ta besteari galdezka.

Erakutsi diote zapateroarenganako bidea, eta joan zaio frailea, sandalia konpontzea nai lukeela esanez. Berealaxe josi ta jarri du ederki sandalia zapateroak:

–Torizu ta probatu ea nola gelditu zaizun.

Jantzi du fraileak, eta oso dotore. “Eskerrik asko” esan, estanpa utzi ta abitu da kanpora. Baiña zapateroak onela dio:

–Txeke onekin zein Bankutan kobratu bear det, fraile jauna?”

Uztapideren pasadizo gehiago:

“Baiña Uztapidek etzidan esaten andregairik bazuen kon-turik, eta ezkontzeko asmorik zeukanik ere ez. Ixilik zebillen kukua, dotore samar.

Alako batean, ordea, Donostin bertsolarien jaialdia antolatu zutenez, an dijoakigu gure lagun Uztapide bertso-tara andregai ta guzti. Egun artan erakutsi zigun bere Kontxita. Onela zion:

–Auxe dek, ba, nere andre laixter egingo dana, damutzen ez bazaio beintzat...

Alaxe, asko luzatu gabe ezkondu ziran.

Bagenbiltzan erriz erri bertso-tan beti bezela, ta ezagun batek galdetzen dio *Uztapideri*:

–Aizu, Manuel: gauza bat jakin nai nuke pozik, zuri esate-ko inportik ez badizu alegia. Etzaitut konpromisoan jarri nai.

–Zer da, ba, jakingo zendukeen ori? Agertu zaidazu mese-dez leenbaileen.

–Zuk zergatik artu dezu ain andre gaztea?

–Etxean biok zaarrak ez izatearren; eta beste gauza bat ere badago gure tartean, zuk gutxiena usteko dezuna agian. Ni il ondoren beste norbaitekin ezkondu nai badu berriro bere gain dauka erabakiaren eskubidea oso-osorik, artean sasoi ona edu-kiko baidu seguru asko, osasunak laguntzen badio beintzat; eta nik, alde askotara begiraturik, artu nuen nere andre Kontxita.”

“Ta, lagunekin kontu kontari bertan geundela, an dijoaki-gu gizon zaar txiki antzeko bat, onela esanez:

–Ongi etorri, bertsolariak. Gauza ederrak entzun dizkiagu. Gaur sasoi ederra ekarri dezute nunbait.

–Sasoi-kontu ortan ez gaude gu arronka jotzeko moduan
–erantzun nion nik.

Eta saltoka asi zitzaigun aitona.

–Zuek gazteak zerate oraindik. Ni emen nebillek. Irurogei ta hamasei urte zeuzkat, eta sekulan baiño gogorrago negok.

–Gu ere gogortuko gera edade ori arrapatzerako –erantzun zion Uztapidek dotore.”

“Eta an dijoakigu Basarri:

–Kaixo, jaunak! Etorri al zerate?

–Bai. Gu hemen ibili gaituk. Salegiren ostatuan artu dizkiagu kafeak. I an egongo intzala uste genian.

–Ez. Siestatik oraintxe jeiki ta ezer edan gabe etorri nauk –esan zuen Basarrik.

Eta Uztapidek onela erantzun zion:

–Egon adi beti lotan. Azkenetako, perretxikoak ere oean bertan jaioko zaizkik iri.

Ori entzunik, parre-algara gozo askoa egin zuen, ba, Basarrik.”

“Uztapideren erantzuna izan zan dotore samarretakoa. Nik bere bertsoaren azkeneko bi puntu jaso nizkion, eta auetxek ziran:

Ongi kantatzeko etorri gera
oso bikote bajua:
ni, Uztapide, aula nago ta
Lasarte pipiak jua.

Beti erdi gaixo ibiltzen nintzalako esan zuan ori, anka-sartze aundirik egin gabe, denak ulertzeko modu egokian. Leenengo, bere akatsak aitortu, ta bide batez nereak adierazi kurioso asko. Uztapideren burua etzan zerrautsarekin egiña. Nundik asi ta noraiño sartu pentsatu bear du bertsolariak leenengo.”

“Egun batez kontatu zuen istori polita (Uztapidek). Kontxita artean andregai egin berria, ta zaldia ta karroarekin joan

dira Irungo azokara oilo-arraultzak saltzera; ta, an tokia artuta, jendeari Uztapide bera ari omen zan arraultzak ematen, eta Kontxita kobratzen.

Alaxe, inguratu zaio gizon bat Uztapideri, ta onela dio:

–Salmenta ona al daukate arraultzak, Uztapide?

–Bai; dexentea. Ekarrri degu mordoska ustez, baiña geien-tsuenak eraman dizkigute, ta laister bukatzeko moduan gera emengo lanak, gaurkoak beintzat.

–Ederki! Laguntzaillea ere dotorea daukazu. Alaba al dezu neskaxa gazte ori, Uztapide?

–Alaba da, bai; baiña ez nerea. Beste batena. Nik andre-gaia det ori, kostata billatua.”

“Bazan nork konbidatua. Ostatu batean sartu ta maian exeri giñan gazte batzuen aginduz, eta berealaxe joan zitzaigun etxeckoandrea zer artu bear genduen galdetzera, emakume edadetua dexente, ta onela dio:

–Beraz, zuek zerate bertsolariak?

–Bai. Alamoduzko bi-erantzun nion nik.

Eta urrengo galdera Uztapideri egin zion:

–Zu izango zaitugu zaarrena?

–Ez, noski. Nik zaar-itxura gaztetandik det; baiña Lasarte ni baiño zaarrago da.

–Bai?

Ta:

–Bai. Orren semea ere nerea baiño leenago jaio zan.

Uztapideren erantzun ederra!”

Asto arraren pasadizoa:

“Asto arra gaixotu zaie baserrian, eta albaitero zaarrari deitu diote. Albaiteroak ez zekien ongi euskaraz. Tripak eta miatu dizkio astoari ta onela dio:

–Astoa ez da gaizki, sendatuko da. Onek umea egin bear.
Baserritarrak orduan:

–Gure etxe ontan ainbat kaso gertatu da, ta orain beste bat
geiago eta au ez da txikiena.

–Zer da, ba? –Albaiteroak.

–Asto arrak umea egingo ote du?

Orduan begiratu dio tripa azpiari albaiteroak eta:

–Arrazoi duzu, koño-koño, ni ezta akordatu ere.

Etzebillen ederki
albaitero zarra,
ezagutu eziñik
emea ta arra.
Matrikula dago or
ikusi bearra;
batek bi zero ditu
besteak bakarra.”

Legorretako Jesus Eskisabeli *Legorretako Jainkoa* deitzen
zioten. Hona hemen bi pasadizo harenak:

“Gustora nengoela, urreratu zitzaidan Jesus Eskisabel, eta
onela dio:

–Bazkal aurreko bertso-saioaren eske ari dira or, Lasarte.
Egingo al degu?

–Bai, gizona. Zuk agintzen dezu –erantzun nion.

–Goazen, ba. Igo mai baten gaiñera.

Ta esan nion:

–Asi zaite, Jesus, kantari.

–Ez. Zu asi, Lasarte, lasai, Jainkoak lagunduko dizu ta.”

“Beingo batez egunkarian irakurri du, Basarri bertsolariak
idatzitako atalean, bertsolari apizionatuen txapelketa bat anto-

latzen asita zeudela ta izenak aurrez ematea komeni zala, zenbat bilduko ziran jakin aal izateko.

‘Kontxo! Au neretzat egoki zetorrek’ pentsatuta, deitu du Zarautzera telefonoz.

–Nor da? –galdera.

Ta:

–Esango dizut bereala. Zu Basarri zera noski.

–Bai; serbitzeko.

–Ederki. Ni *Legorretako Jainkoa* naiz. Gaur goizean irakurri ditut zure albisteak. Zer da diozun txapelketa-kontu ori? Gazte ta zaarrentzat edo nola eratu dute, Basarri?

–Entzun ongi, Jesus. Or adiñak ez du zer ikusirik. Leen txapelketan parterik artu ez duten denak sartu litezke. Apizionatuentzat bakarrik da ori.

–Ba, apuntatu nere izena ere segituan, Basarri, apizioz ni autsiko nauenik ez da iñor joango ta –*Jainkoaren* erantzuna.”

Behatzaile fina. Entzule argia

Erne eta adi beti, inguruari ta ingurukoei. Behatzaile finari dagokion deskripzio-dohain zoragarria du: bai prosan bai bertsoan bere obra osoa dago deskripzio ederrez josia.

Gizakien izaera ikuspegi samurrez eta umore finez adierazten du. Kontakizunak, aipamen llaburrak eta bertsoak bilduko ditugu hona, diogunaren erakusgarri.⁹⁴

“–I, Lasarte: lengo gizon zar aiek nolakoak ziran jakin nai badek, begiratu akiok Juliani. Nik orixe egin nian, eta geroztik bazekiat.

Ateraldi dotorea Lazkao-Txikirena. Izan ere, Julianek almoduzko planta du: gorputza argal antzekoa, luzea; aurpegia ere bai; kolorez gorri samarra; anka sarde bikaiña; oiñak aundiak; gerri alde estua; sabel lerdena; beso palanka ederrak; zanko sendoak; buruz ornitua; begi argiak; belarri pusketa mardulak, eta abar.

Orain berreun urte jaiotako gizon klasearen itxura berbera du Julian Albisuk. Naiago nuke Lazkao-Txikiri egingo dioten liburuan agertuko balitz bere argazki natural bat. Nik udaletxe batzuetako argazki zarretan dauzkat ikusita onen tankerako gizonak, auskalo noizkoak.

Dana dala, biotz aberats ikaragarria du Julianek. Soñean dauzkan erroa guztiak erantzi ta emango lituzke noiznai, besteri on egingo diola jakiñik. Ori da pertsonaren aunditasun berezia.”

“Apirilla joan zitzaigun; ez aldrebesa gaiñera. Tarteka gordintasun batzuek erabili arren, onetik geiago eman zigula ikusi genduen garbiro, azken aldera batez ere...”

⁹⁴ MANUEL LASARTE, “Lazkao-Txiki gogoan, Auspoa 221, 89. or.”

Eguzki berotan gozatu zituen baztarrak; eta lendik ongi bustita zegoenez, tirata bezelatsu irabazi zuen kanpoak. Nik ez det egundo ezagutu ain azkar etortzen. Ura zan zoramena soro-baratzetan da belar-zelaietan!

Zugaitzak ere Pazkoetarako jantzi-berritu ziran dotore asko, ta txori gaixoen poza zertaraiñokoa izan zitekean adierazten ez da xamurra. Danak kantari sentitzen genituen goize-tik gauera bitartean, aspertu eziñik.

Alaitasuna nai ta komeni. Gaurko egunean naiko urri ez al daukagu ori?”

“Eleuterio zanak adiskide asko zituen. Bera soiñu-jolea izanik, erriz-erri urte mordoan ibilitako gizona baizan...

Lagun arterako ere argia ta xelebren utsa zan. Izlari egokia. Ziri zorrotzak sartzen zekiena deskuidatzen zanari, luzaro pentsatzen egon gabe.

Nik lenengo arri jasotzen ikusi nuen Asteasu'ko plazan, artean gaztea zalarik... Mutil txikia, baiña bizi amorratua.

Ta gero sega-lanari ekin zion... Anka-sarde motz antza zuen. Baiña gerritik gorakoa zabala ta sendoa. Segari egoki aparta...

Belarrari ipurdia miatzen zion. Ondotik ebaki, alegia. Antxe edukitzen bai du pixua. Azpi-segaria izaki.”

Hona deskripzio polit askoa:⁹⁵

“Zarautzen, azoka-egunetan, presaka ta korrika ibili oi ziran gure emakume leialak. Alakoetan, ogiaren kezka zuten larriena. Uste baiño len bukatu igoal, da gero iñun billatzeko modurik ez, eta gabe gelditzeko arrixkuan aurkitzen baitziran. Urte aietan ain urri giñan ogiz. Botika bezelatsu erabiltzen genduen.

⁹⁵ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 98. or.”

Argatik, goizean erosi ta asto edo zaldiaren bizkar otarretan sartuta jartzen zituzten, beraien ustetan leku seguruan, plazako lanak egin bitartean.

Baiña sarritan zer gertatzen zitzaien? Disgusto galantak jaso bear. Abereak astotegira edo ukullu aundi batera eraman da argolletan lotuta jarri arren, soka luze antzean utzi ezkerro, laister konturatuko ziran bakarren batzuk, eta dotore gobernatu ere bai, alkarri otarretatik ogi biguna janez. Zale amorratuak baidira bitxo oiek. Zenbat bider pasa ote zan orrelako zerbait?

Emakume gaixoak negar egiteko zorian ikusi izan genituen bein baiño geiagotan. Ori da supritzeko modua! Abereak badaki tonto itxuran bere buruari ematen, etxekotik edo auzokotik, arrapatzen duen bakoitzean.”

Eta geroxeago:

“Amona zarra ibili oi zan gaixoa errenka, ta astoa berdintsu. Etzitzaion gazterik komeni. Asto gazteak, ongi ezi bitartean, aize asko izaten baidu. Nun-nai saltoka ta txorakerian igoal asten da. Alakoari eusteko, norberak sasoikoa bear luke, ta amonak otxanagoa naiko zuen bere segurantzirako ta lasaitasunerako, ta bapo mantsotua artu zuela uste det gaixoak.”

Igeldotar batek basakatuak harrapatzeko bi zepo egiteko eskatu zion behin batean Manueli. Bigarrenaren bila etorri zitzaionean:

“–Zer moduz dijoa martxa? Probatu al dezu zepo berria?

–Bai. Zepoak ez du aitzakiarik –erantzun zidan–. Baiña basakatu madarikatuak aldegin digu andik ere. Oillasko puska batekin jarri nuen zepoa; ta, disparatu zitzaionean, besotik arrapatutako pusketa bertan utzi ta joana da.

–Moztu egingo zion, ori orrela baldin bada-esan nion nik.
Eta:

–Ez, Lasarte –zion igeldotar adiskideak–. Zepoak eldu-tako tokia baiño goragotik ebakita zeukan berak ortzekin. Oiek, libratu ezin diranean, ori egin oi dute. Ordurako azta-rrika latzak joko zituen. Baiña nik zepoa ongi lotuta neu-kan, da azkenean bere buruari pusketa kendu arek, iges egi-tearren.”

Hona errotari-arratoi-katuen kontu kuriosoak:⁹⁶

“Errotaria eta arratoia sekulan etziran ongi konponduko, beti alkar zaintzen edo zeletan egoten dirala jakiniñik.

Errotak arto alea eta garia biak bueltaka ibili ta xeetuz irin gozo egiñik, aurrean edukitzen duen askara bota izan ditu; eta arratoiak baliatu dotore asko, aska barrura sartu ta naiko irin berria janez...

Emen Gipuzkoako Aian, kalean ikusi nituen nik bi errota, argi indarraren bidez ibiltzen ziranak eta oso irin ona egiten zutenak...

Iñoiz ikusita dauzkat nik katua eta arratoia alkarrekin burrukan estu ta larri. Oso lan txarrak ematen dizkio arratoi aundi samarrak katu gazteari, dezente azitakoa izanik ere. Katuak atzaparretan du indar zorrotza; eta arratoiak, berriz, muturrean.

Setoso ikaragarriak dira nola bat ala bestea. Asarretzean, noizko gozatu? Alkar txikitu ta menperatu bitartean, segi antxe aztarrika. Baiña, azkenerako, katua nagusitzen da beti edo geientsuenetan beintzat. Bozeolari baten antza erabili oi du sarritan katuak, ezker-eskubi goanteak ederki astinduz, beso libreak eta azkarrak dituenek. Arratoiari muturreko otzak kentzen dizkio laixter.”

Aipamen llabur mordoxka bat orain, kontakizun horien segidan:

⁹⁶ MANUEL LASARTE, “Kantuaren ordaiñez, Auspoa 248, 161. or.”

“Beste zer egiñik gabe, an ibili oi ziran alkarrekin, aita-
-semeak ziruditela, aundi sanoa aurretik eta txiki artista pauso
bat edo bi atzeragotik, alde guztietara begiratuaz.”

“Etzituen anakak guk bezela txandaka aldatzen, pausotik
pausora. Beti bat aurreratuko zuen, sano zeukana; ta gero bes-
tea arengana bildu arrastaka, makillarekin lagunduaz.”

“Amonatxo gaixoak (Berdengillo baserriko amonak) bere
bizitzako gora-berak sarritan kontatzen zizkidan, denbora
pasa geundenetan... Ta nik, artean gaztea izanik, ez nuen
baloratzen amonaren nortasuna zertaiñorokoa zan. Gerora
jantzi naiz, mundu au ezagutuz eta bizitzak eman dizkidan
estuasunez jabeturik. Atzo baiño askoz ere ederrago ikusten
det gaur emakume zimel ura, sukaldea betetzen zuen amona
maitasuntsua... Jakin nai nuke amona arek zenbat neke ta
sakrifizio egin zuen bizitzari erantzuteko.”

“Ni arritzen naiz nola erabili zuen berekin, azken arnase-
tara iritxi bitartean, Elgeta zanak, bizitzeko ogia irabazten
lagundu zion soiñu jostailu polit ura. Etzuen, ba, diru aukera
izugarririk izango esku artean gizarajo arek. Ala ta guztiz ere,
ez saldu, ordea. Ainbesterañño maite nunbait.”

“Autobusean sartuta dijoazenean (aurrak txangoan) zer
ilusio eramaten duten esplikatzen ez da xamurra, nere ustez.
Baztar danak ikusi bearrez begieri ler eragin, da azkenerako
errenditu ta askok bidean lo artu ere bai.”

“Baiña alako batean azarora asarretu zearo. Txukuna jarri
zan bere azken amabostaldian. Baztarrak zigortu zituen eder-
ki... Baiña bizar-labana baiño zorrotzagoko aizea noiznai, ta
gauetan nolako izotzak eta jelak?

Ainbeste frutu eder
kanpoan zeudenak,
jela beltzak usteldu
omen ditu denak.

Oiek dira kalteak
eta ondamenak,
gure baserriarrak
izan dituztenak.”

“Ni erreka ondoan jaio nintzan; Franki’ko etxearen ondolik pasatzen da erreka bat; esate baterako, etxea ukitzen duela; ta orain Leitza’n, berriz, nere iduria errekatxo baten ondoan jarri dute. Orrek badu bere esan naia.”

“Ardia berez egonarri gutxiko animalia da. Oso aldakorra ta janari goxo zale utsa. Begi argiak dituenez, urrutira ikusten daki beretzat moduko mokadu egokiak nontsu dauden, eta aiek bazkatzera joan nai izaten du, egunez galerazten bazaio gauzez, batez ere illargitan edo giro itxurazkoan. Ez da nekearen bildur.”

“Ni gogoratzen naiz: Aian *ankamiña* deitzen zioten; beste batzuek, berriz, *naparmiña*. Dana dala, oso gaitz gogorra ta sendatzen zailla. Baserriren batean sartzen bazan, auzoetara laister iritxiko zan. Euliak erabiltzen zuela batetik bestera entzuten genduen. Ez dakit, baiña ganaduak anak pasmatu ta zornea zeiotela larri egon oi ziran. Mingaiña ta aosapaia ere zearo sarnatu edo babatu, ta mokadurik jan eziñik.

Albaiteroak ere etzuten gaitz orren kontrako erremediorik asmatzen iñundik iñora, ta perratzaileak ibiltzen giñan baserri-baserri kurak egiten. Azkazalak pixkana-pixkana bota bitartean etziran sendatzen. Idiak uztarrirako gauza ez, eta beiak errapetik esnerik ez. Ara or etorkizun bikaiña, pobreak aberasteko.”

“Nekazari zoragarriak ugari ziran orduan diodan erri ontan (Aia). Soro ta basoak bezela, mendi saillak txukun da garbi zaintzen bazekiten. Da nolako sagastiak? Arritzeko modukoak, nun-nai gaiñera. Gobernatu ere alaxe. Artean piñurik etzan or ikusten, gerora sartu bazan ere.

Pagoeta menditik belar ederrik etxeratzen zuten onduta negurako, kale inguruko baserritarrak batez ere.”

Hona itsuaren deskripzio polita bertsoan:

“Bastoiarekin lurra
juaz kaska kaska,
billa nun dan zuloa
edo nun dan koska.”

“Beste au, berriz, polita. Bareak perritxikoari gaiñeko txapela edo sonbreroa zulatzen ez dion bitartean, ardiak ez du jango...”

Pertsonarentzat ere txarra izan leike ta kontuz bareak probatu gabe dagoen perritxikoarekin, itxura ederrekoa ikusi arren.”

“Arrai-zale purrukaturua baida zakurra. Jaten asi ezkerro, lertu arte segiko lioke, eta gero kontuak. Gaitz egiten badio, tripako miñak sentitzen dituen garaian, isatsa ta burua biak makur asko dituela, larri bezin estu ibiliko da, bere sabelean dauzkanak kanpora bota bitartean zotinka.”

“Gauetzko arrantzalea izan bear zuen. Afaldu ta danak batera oeratzen zirala; ta, besteak lo artzen zutenean, jaiki diximuloan, da botilla guztietatik tragoak egin, iñor konturatu ez zedin. Batetik bakarrik asi ezkerro, dana ustuko, ta nabarmendu gaiñera. Ara nolako martingala.”

“Ortxe, lau illabetetik seira bitarteko orretan omen du arrixkurik aundiena, sabelean duen umea botatzeko, txala edo txekorraren piztuerako garaian, gutxi gora-bera. Ala esan oi zuten lengo perratzaile zarrak.”

“Goizean, oetik jeikitzean, Ernio mendira begiratzea aski zan, zertsu girotan bizi giñan jakin al izateko. Ura argi baldin bazegoen, egoaizea dantzan seguru.”

“Esnerik gutxiena duen beiak ere, bere umea asetzeko aiña izaten duela badakigu. Amaren errapetik errez mantendu oi da, pixka bat azi ta larrea jaten ikasi bitartean; eta gerora ere etzaio aaztuko nolainai errape gozo artako esnea, ama ematen aspertzen ez bada beintzat.”

“Dana dala, angula guriena eta jateko gustorik oneneko, azarotik ilbeltzerako tarte ortan izaten da adibidez. Otsailetik aurrera argaldu, meetu alegia, egiten dala arrai klase ori esan oi dute bere berri dakitenak; eta belarriak azitzen omen zaizkio, bein martxoko illera irixten danean. Orduetik asten izan bear du aingira itxura artzen.”

“Eta guraso zaarrak, berriz, (beialako eztei-egunetan, etxean) karta-jokoan, botilla patarrez betetakoak ustu bitartean, bero-bero egiñik, aurpegiak tomate onduak baiño gorriago zituztela.”

Kontakizun-aipamen bizon ondoren, bertso sail ederrak, Manuel behatzaile fin eta entzule argiaren erakusgarri.

BASO-MUTILLAK⁹⁷

“Baso-mutillen bizimodua latza ta gogorra zan garai batekoa.

Len gure auzoan bazan aitona zar bat. Ark esaten zituan ederki baso-mutillen ibillerak zer ziran. Bera ondo probatua baitzan. Ogei ta amar urtean jardun omen zan lanean, ondo botatzen, arbolak botatzen alegia, ta zerratan... Zerra-tokira jaso ta arpanarekin ebaki tabloiak, atera bear ziran neurrikoak.

Ta, azkenean, zartu ta eziñak jo zuenean, erretiratu, amar xentimoren etorkizunik gabe. Ola izaten ziran lengo kontuak.

Nik emen esaten det, bertso-sail batean, lengo baso-mutillen ibillera zertsu zan gutxi gora-bera.”

Okertutako aitona zar bat
badago gure auzuan,
arren kontuak entzuten egon
diteke egun osuan;

⁹⁷ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 77-80. or.”

bere sasoiko urte geienak
pasa zituen basuan,
guk ezagutu gendun garaian
indarra franko bazuan.

Goizean izarrekin lanera
eta utzi illunduta,
egunsentiko mutil gogorra
gauerako bigunduta;
zartu danean txutik or dabil
bi makuluk lagunduta,
zertan galdetu zer pasa zaion
berorrek ezagun du-ta?

Lua uzteko egunsentiak
jotzen zituen kanpanak,
“Altxa, mutillak!” esaten zuen
aginpidea zeukanak;
azkar jantzirik erropa zarrak
abarkak eta bartanak,
jendeak laixter artzen zituen
aizkorak eta arpanak.

Kubiertazko abarka zarrak
urratu edo etenak,
itxas gañean usteldutako
batelak ziduritenak;
kallotutako biatz baldarrak
zuloz kanpora ertenak,
gaur bezelako zapata fiñik
ezagutu etzutenak.

Lo egiteko kamaña zarra
txillar da egurrez betea,

elur da jelak ziran garaian
berogarri arlotea;
gazte askorik pintxea nuen
denboraldi bat botea,
ederki asko ikasi gendun
zer dan kostata jatea.

Jateko baba utsa askotan
ez ogi eta ez jaki,
antxe batzuek arbola bota
eta besteak ebaki,
ekaitz-denboran zaku zarren bat
arturik bizkar-estalki;
orduko bizimodua zer zan
gaurko gazteak eztaki.

Gure aurreko guraso zarrak
ziran lanean laztuak,
euskal mendiak utzi zituzten
arbolez aberastuak;
pago, aritz ta gaztain gaxoak
dira betiko aztuak,
aien lurralde denak daude gaur
piñuarekin beztuak.

Txiki-denboran arbol ederrak
bagiñuzen ikusiyak,
gure aitonak aldatu eta
gerokuentzat utzियak;
bota dituzte ipurditan,
galdu zaizkigu guzियak,
bereganatu du aien lurra
piñu makatz itxusiyak.

BERANDUKO EZKONTZA⁹⁸

Burua zuritu ta
bekozkua beztu,
sasoia aldegin da
eziña erreztu;
alare ezkontzeko
arkitzen da prestu,
gero ezertarako
balioko eztu.

Ezagutu al dezu
munduko eskallera:
gora ainbeste malla
dituela bera?
Orain nere premian
arkitzen bazera,
berandutxo da baño
ezkonduko gera.

Len bera portatu zan
era itxusian,
ibili zan ni begiz
ezin ikusian;
alare maitatzen nun
kariño biziyan
nere pentsamentura
zetorren guziyan.

Beranduko ezkontza
degu zoritzarrez,
auzuetan jendea
jarriko da parrez;
baño ezin bildurto
orrekin bakarrez,
bein onela txoratu
ezkero alkarrez.

BAREA TA KARAKOLA⁹⁹

“Barea da bitxo maltzur bat. Baratzan landare berririk jar-
tzen badezu, ark probatuko du lenbizi. Zuk egunez egindakoa,
ark gaeuz jango du ixil asko.

Bidean ibiltzen makala da, baño pikaro azkarra. Beti
gauza berri billa ibiltzen da ta onenetik jaten, da ez dakit zer-
tarako. Tripak atera edo lepoa ebaki, berdin da; ez diozu odo-
lik ikusiko.

Bareak ez du odolik, eta ez ezurrik ere; ez du. Sinistek
ere lan du.

⁹⁸ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 143-146. or.”

⁹⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 165-168. or.”

Karakola bestea, itxu-aurreko ederra.

Gauetz baratza zaintzeko, sereno ederrak dira oiek biak ere.”

Mozten du jaio berri
dagon landarea,
eginkizun orixe
du orrek berea;
bestela're xelebrea
utsa da barea:
bate odolik eta
ezurrik gabea.

Karakol bati ere
artu nion kargu,
bere bizi guzian
jandakoa zor du;
bitxo oiekin ola
ibili bear gu,
langilleak amaika
mantendu bear du.

Mantxo-mantxo iritxi
oi da urrutira,
gauetz jan da egunez
sasira erretira;
olakoxia oi da
barearen jira,
karakola ta biak
lengusuak dira.

Karakol litxarrero
adartsu berdia,
inguruan bazeukan
pitsa ta lerdia;
arri azpi batean
an zegon gordia,
diximuloan baño
alperrik ordia.

AMA BATEN NAIGABEAK¹⁰⁰

Gau illunean jolastia ta
pasiatzia kotxian,
beste kezkarik ez da arkitzen
oien memori motxian;
auzokuentzat ibiltzen degu
mingaña libre antxian,
eta askotan gertatzen dana
aldrebesenak etxian.

¹⁰⁰ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 199-202. or.”

Gaua galduta emen zatozte
narrastu ta txoratuak,
gu sarri giñan illuntzerako
festatik etxeratuak;
iñoiz aztuko ez diran penak
zaizkit biotzeratuak
esan ziraten: Zuek zerate
lengo zar atzeratuak!

MUTILZAR BATEN NAIGABEAK¹⁰¹

Emen ezkondu gabe
gelditzen errez-tek,
gure urte apurrak
ola zijuaztek;
mutilzartzea baño
tristegorik eztek,
orren berri etzekik
probatuak bestek.

Gaztetan ezkontzeko
egon nitzan dudan,
ara nere izatea
zertan gelditu dan;
zintzoki lan egiñez
neguan da udan,
eskerrak txanpon batzuk
sobratu ditudan.

Laixter arrotu ziran
neskatxa sakatsak,
arpegira esanaz
nik neuzkan akatsak;
batek bota zizkidan
enbido minkatzak,
bildurra ematen du
alako makatzak.

“Arrazoa eman dezu
bete-betekua,
kasketa artu nuen
neure kaltekua;
andregai bat utzi nun
ogei urtekua,
pena ori det bizi
naizen artekua.

¹⁰¹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 203-206. or.”

“Sasoian egin zendun
joera ergela,
zer uste zenduen zuk
mundu au zer dela?
Orain andrea ez dezu
billatuko bela,
txarrena daukazu zuk
urtien pardela”.

Lenago ez nekien
lagun-falta zer zen,
sasoi duen artean
bat ez da oartzen;
ia zu ere iñork
etzaituen artzen,
aukera izateko
ari zera zartzen”.

GIZON MOZKOR BATI BERE ANDREAK¹⁰²

Atzo're kalean zan
bazkaldu ta bela,
ni baño maiteago
dauka ardangela;
goiz aldera etorri zait
oso min duela
nik uste nuen bertan
ilko ninduela.

Berotzen diranian
orren mutur-mintzak,
malkoak sortzen dizkit
negarraren intzak;
ez dakigu tximixtak
diran orren itzak,
edo saltatzen zaizkan
matrall-ezur-printzak.

Irurak aldean or
dator zarrastaka,
zapata bat galdu ta
galtzak arrastaka;
ardo-pitsa ezpañak
bera parrastaka,
txutik egon ezinda
neri purrustaka.

Askotan entzun dute
nere belarriak
ori eztala egongo
beti egarriak;
zentzun gabeko gizon
buru-elbarriak
asko izaten dira
etxe-galgarriak.

¹⁰² MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 215-218. or.”

AXENTXIO NERE LAGUNARI ¹⁰³

Berrogei eta bost urte dituk
sasoiko ago oraindik,
osasunaren zoriona're
Jaun Zerukuak eman dik;
bakarrak baño indar geiago
beti izaten ditek bik,
da, Axentxio, andre jator bat
etxean bear uke ik.

Zato-ardoa or ikusten dek
tximitikan txintxilik,
asko itzezin-azten duena
naiz bera egon ixillik;
orrek barrena berotzen badu
etziok kontu axalik,
ik ere ez uke or edukiko
mesede egingo ez balik.

Gazta zarra ta ogia janez
ago sukal-baztarrean,
botill-ardoa eta basoa
ere or dauzkak aurrean;
illunabarra igaroko dek
patxara on samarrean,
paketsu asko emen bizi aiz
eure baserri zarrean.

I ez aiz bizi askoren gisan
besteri eragiñetik,
baizik lurrean atxurrarekin
euk izerdiz egiñetik;
ezjakin asko egoten gaituk
zueri parrez gañetik,
obe giñukek baserritarrak
eskertuko bagiñetik.

AZARIA ¹⁰⁴

“Gure aita zanari ere sarritan entzun izan genizkion azariaren jokabideak zertsu ziran. Franki baserrian beti ezagutu baigenduen artalde itxurazkoa, eta tartean galtzen zitzaizkigun arkume ederrak.

Arek bildur izugarria ziola badakit azariari. Etzituela arkumeak bakarrik itotzen; baita bildots azi samarrak ere.

Eta nik inoiz entzun izan det azariak ez dirala banaka ibiltzen, bi edo iru baizik. Ori horrela baldin bada, ardi indartsu ustekoak ere larrutuko dituzte aiek, alkarri lagunduaz dotore asko.”

¹⁰³ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 282-286. or.”

¹⁰⁴ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 342-346. or.”

Bildurti dabil artzai
dabilen gizona,
azaria du kezka
ematen diona.
Artaldean ori da
bitxorik gaiztona,
anak azkarrak ditu,
gaiñera bixt ona,
animalietan dan
lapurrik lixtona.

Azariak baditu
bere alderdiak:
saltalari ona ta
begiak argiak.
Gustokoenak ditu
janari garbiak:
koneju, egazti ta
mendiko erbiak;
edo, aukerik badu,
bildots ta ardiak.

Mendian dabilenak
ardiekin artzai,
mantendu bearko du
amaika tripazai.
Bitxorik maltzurrenak
ditu bere etsai;
azariak badabiltz
gauean ardi-zai,
artzaiak ez lezake
lorik egin lasai.

Azari nagusia
joaten da aurrean,
beste bi edo iru
atzetik urrean.
Erreminta ederrak
ditu muturrean;
aiek sartzen badizka
lepo-zintzurrean,
arkume gaixoren bat
laister da lurrean.

Azariak lendik du
lapurraren fama,
ongi ezagutu zun
norbaitek emana.
Deskantsuan igaro
oi du egun dana,
jendea lo dagola
biltzen du zer jana,
gaubeko errelebuan
egiten du lana.

Badu argitasuna
buru-begietan,
eta gorreri gutxi
bi belarrietan.
Bizi guztian dabil
litxarkerietan,
kalte pranko egin du
gure mendietan,
ta baserrietako
ollotegietan.

Laixter aldegingo du
etxe arrotzetik,
ollorik galdu gabe
mutur zorrotzetik,
berekin du naikoa
piper da gatzetik.
Alperrikan segiko
diozu atzetik,
ez leike arrapatu
ura isatsetik.

Erbikumeak ere,
kabian daudela,
badakit azariak
jaten dituela.
Ikusten da janari
fin zalea dela,
ondamendi utsa dan
pikaro ergela,
iñork inguruan nai
ez duen pardela.

Gurdi baten gaiñean errota zutela kalez kale kantatzeko
Manuelek jarritako bertsoak, 80ko hamarkadan:

Errota zarra, gaur ez daukazu
garai bateko indarrik,
baina batzuek maite zaituzte
eta ez egin negarrik,
alea irin biurtzen dute
zuk daduzkazun bi arrik,
arto errea jaten duenak ez
dauka droga bearrik.

Erreka ondoan lana egiten
zendun uraren indarrez,
ta gu gaztetan asetzen giñan
taloz eta arto errez,
ikustean oroitzen gera
aurreko guraso zarrez,
aieri esker sortua nola
baiziñan ala bearrez.

Arto errea janez bizitu
giñan len urte morduan,
baserrietan ogia kontuz
izaten baizan orduan,
irin gozo ta ederrik egin
zendun erreka onduan,
errota zarra, zu argatikan
zaitugu beti goguan.

Zokoratu ta bakardadean
zeunden ixil eta triste,
eta zu ortik ateratzeko
almenak izan dituzte,
orain gurdian erakusgarri
dotore jarri zaituzte,
zu era ortan ikusterikan
ez genduen asko uste.

Urte mordoa igaro arren
naigabez bete ta larri,
ikusten dezu nolako gurdi
polita dizuten jarri,

onez aurrera or erabili
nai zaituzte erriz erri,
ez dakitenak jakin dezaten
zure langintzaren berri.

UDAZKEN ON BATI¹⁰⁵

(1986koa)

Zorrotz begiratuaz
baseri aldera,
nik askori egiten
nien galdera:
iñoiz ibili diran
aurtengo moldera,
eguzki berotikan
euri epelera.
Beti aldaera
onetik ohera.
Konturatu gera
zer dan gertaera:
udaberria pasa
udazkenera.

Badakigu kanpoa
bikain dagoena,
abereak zer jana
nunai dutena.
Nik iñoiz ezagutu
dedanik onena
zala esango nuke
aurten udazkena.
Eder utsa dena,
goxo nabarmena,
bere oroimena
utziko duena.
Bukatu da, orrekin
daukagu pena.

ONDARTZAKO KONTUAK¹⁰⁶

Beren aurrak artu ta
senar da emazte
ondartzan zoraturik
dabiltza jai ta aste.

Zarrak ere askotxo
ara dijoazte,
batzuek pentsamentuz
beti dira gazte.

¹⁰⁵ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 374-378. or."

¹⁰⁶ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 396-399. or."

Lenengo bustitzeko
ur gazitan sartu,
gero ondar gainean
etzanda legortu,
eta eguzkiaren
bitaminak artu,
azala beztu eta
ezurrak indartu.

Zenbaitena ez dakit,
jaunak, zer azal dan,
erretzen egoteko
beroaren galdan.
Nik galdetzen det ori
premixkoa al dan;
eguzkia ona da
baiña bere galgan.

NESKAZAR BATI¹⁰⁷

(Doiñua: “Aizak i, mutil mañontzi”)

Askotan kontu kontari
bear izaten da ari,
aitzakiren bat sortzen danean
erreza da ori.
Gaur asiko naiz kantari
ongi dakitela nori:
ni baiño askoz iztunago dan
neskazar bateri.

Gaztetan erromerira
egin zun amaika jira,
ta mutil asko egon oi ziran
berari begira.
Orain ximurtzen ari da,
gertatzen dana ori da,
ez sasoia ta edertasuna
betiko balira.

Denbora bere gain du ta
dabil ondo apainduta,
bere bizitzan alegin dana
ortan egin du ta.
Gorputza dauka zainduta
baiña biotza minduta,
berriz bigarren gazte-aldirik
lortu ezin du ta.

Gorputz-animak bizitzan
alperrik galdu ez ditzan,
arinkerira ez da joango
utsaren peskizan.
Beti or dabil elizan
moja umil baten gisan,
fedea gauza ederra da ta
orrek ura izan.

¹⁰⁷ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 384-387. or.”

Kantu politik abesten,
txukunagorik berezten,
erri guztia pasata ere
ez dakit errez den.
Gure oiturak babesten
ta euskera aberasten
saiatzen da ta orri ez dio
iñork galerazten.

Euskeraren egarria
txikitandik ekarria
duela berak, aspaldi ontan
nago igarria.
Gogozko du aberria,
maite du Euskalerra,
neskazar orren izaera da
kontsolagarria.

Indartsu dabil Maria,
sanoa du koloria,
zartuagatik oraindik badu
bere baloria.
Garai bateko loria
txukuna ta dotoria,
zintzarria goiz astintzen duen
despertadorea.

Maritxu orri aldizka
politik entzuten zaizka,
gauzak esaten asten danean
badu bere txispa.
Berri-emale artista,
erriko periodista;
zoko guztiak ikusten ditu,
luzea du bista.

Berritsuz ez du berdiñik,
or dabil kotor egiñik,
alde batetik bestera iñon
ixildu eziñik.
Nik, bere berri jakiñik,
ez diot eman nai miñik,
edo bestela egunen batez
jango nau gordiñik.

Erabiltzen ditu bromak
aukeran datozkionak,
Maritxu orri begira gera
sarritan egonak.
Len jazten zituen gonak,
orain galtzak ditu onak,
modak olaxe aldatzen ditu
aberats dagonak.

Pasa zan gaztetasunez
ta aren goxotasunez,
Maritxu berriz oroitu leike
bertsoak entzunez.
Aberatsa da zentzunez,
berezko argitasunez,
ta batez ere izketan duen
egokitasunez.

Ematen dizut abixu,
ez naiz jakintsu ta maixu,
eta etzaitut itz auen bidez
minberatu nai zu.
Pentsamentuz nengon itxu
eta mingaiñez berritxu;
bear ez danik esan badizut
barkatu, Maritxu.

ESKALE ZAR BAT¹⁰⁸

(Doiñua: “Aizak i, mutil maiñontzi”)

Eskale, zure bizitza
esanaz nai nuke mintza,
errukarri da zure antzera
dabillen bakoitza.

Frutu gabeko zugaitza
zera ta gaizki zabilta,
beste iñori ez diot opa
zure zorigaitza.

Erropa zarrak autsita,
botak alanbrez josita,
oiekin zabiltz berririk ezin
dezu erosi ta.

Bizitzarekin etsita,
ziñan narrasten asita;
negargurea etortzen da, bat
ola ikusita.

Beti zabiltz aldaketan
ordekan da aldapetan;
buru gabeak sarritan oi du
nekea anketan.

Amaika zulo merketan
lo egin dezu neketan;
olaxe bizi zera munduko
urte banaketan.

Ori da laguntasuna
bizitzeko daukazuna,
orain ez dago billatzen errez
len galdu dezuna.

Bazenduen osasuna,
urrea balio zuna;
ori da esker xelebrea zuk
eman diozuna.

Ankak jaso bear dira
illunpetatik argira,
etzaitz joan sasi tartera
pixtien goardira.
Zoaz Mixerikordira,
beste batzuek or dira,
lizun-usaia kenduko dizun
iturri garbira.

Zer janik ez dan larrian
goseak il bearrian,
eskale zarra ez dabil oso
planta ederrian.
Orrek Mixerikordian
ez du egon nai gordian,
eta baztarrik-baztar or dabil
mixeri gorrian.

¹⁰⁸ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 415-418. or.”

Ixtori latzak baditu,
ongi esango banitu,
baiña ez leizke toki gutxian
guztiak kabitu.
Gorputza zaio nagitu,
indarrrik gabe gelditu,
izanez ere alako kargak
erabili ditu.

Penagarrizko arratsak
eta egunak garratzak
izaten ditu ola dabillen
pertsona lardatsak.
Danok ditugu akatsak,
ta bitan kristau narratsak;
gizarajoak berekin dauzka
suprimentu latzak.

Ostatu jakiñik eztu,
ez daki nora babestu,
eroritzen dan tokian bertan
gelditzeko prestu.
Eziña zaio erreztu
ta orrekin dabil estu,
orra gizona azkenerako
dana aldrebestu.

Berogarri bat bakarra
gauberako du patarra,
lo egiteko izango baitu
zerbaiten bearra.
Gorputzean barra-barra
nonai badu bitxo zarra,
aiek astintzen asten danean
jotzen du kitarra.

Batean eta bestean
zakuarekin eskean
beti or dabil bizigarria
biltzeko ustean.
Bat orrela ikustean,
ain izaera tristean,
kontentu egon bear genduke
gauden ainbestean.

Eskerako dago trebe,
ez du bildurrik batere,
bide ortatik egiten nonbait
xox batzuen jabe.
Erropak maletik gabe
ibiltzen ditu dotore,
soiñean dauzka bi txamarra ta
iru galtza pare.

BASARRI BATEKO MUTILZAR EDARIZALE BATI
BERE AUZOTAR BATEN ERREGUZ¹⁰⁹

(Doiñua: “Aizak i, mutil maiñontzi”)

Auzoko mutil zar bati
bertsoak jartzeko beti
esaten ari ziran, da nik ez
gogorik eduki.
Itzegin leike egoki
nundikan asi baneki,
baiña len ere ori nortsu dan
jendeak badaki.

Memoriz ez dabil argi,
ori ikusten da garbi;
bizio txarrak eragin dio
amaika pikardi.
Lenago ainbat izerdi
bota ez balu gaitz erdi;
orain soroak biurtu zaizka
sasi ta belardi.

Ikusi nuen lenguan
eta bildurtu ninduan:
gizarajoa neurriak ondo
beteta zeguan.
Obe lotu bagenduan
asto beltzaren onduan;
libre utzi ta jakiña dago
zer egingo duan.

Berrogei urteko adiña,
zerbait pentsatzeko diña
baluke, baiña gizarajoak
burua ariña.
Zurrutak dago eragiña,
ainbeste badu egiña,
txikitandian ekarri zuen
ortarako griña.

Gizarajoak zurruta
geiegi maitatzen du-ta,
etxe aldeko martxa ikusten
zaio atzenduta.
Bide txarrari elduta,
dabil burua galduta,
ardoa erosten etxeko gauzik
onenak salduta.

Jazten ez dauka gasturik,
dabil oso narrasturik,
bere gorputza estaltzea're
askotan azturik.
Aurpegi dana lazturik,
bizarrez ondo bezturik,
sei illabete baditu orain
urrengo mozturik.

¹⁰⁹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 472-476. or.”

Etxe azpiko aldapan
pausoa ematen du bakan,
gizarajoa an ibiltzen da
asto baten plantan.
Etixeratzen da lau ankan,
Atea jotzen du *kan-kan*,
Orrek gorputza kastigatzen du
buruaren paltan.

Zorioneko edariak
ditu indar ugariak,
ez dira beti ondo konpontzen
gizona ta biak.
Nasten ditu memoriak,
gero nunai aberiak,
len ere orrek bultzata asko
dira eroriak.

Lenago ziñan indartsu,
sasoi onean da gartsu,
orain gorputza zerorren paltaz
galdua daukazu.
Olakoxea zera zu,
pena ematen didazu;
utsegiterik egin badizut
barkatu zaidazu.

Sormena

Jorge Guillén poetak gogorarazi zigun Jainkoa dela lehen sortzailea. Jainkoari esker sor dezake gizakiak, jakina. Sortzailea da Manuel: bere iturritik darion ura ematen digu, ez du besterenik nahasten; bererik ere ez du berritzen edo errepikatzen.

Nabarmena da Manuelek berezkotasunari, berezko sormenari, dion begirunea: behin eta berriz aipatzen du bertso, kontakizun eta elkarrizketetan. Berezkotasuna du iturri, eta gai ere bai. Filosofo, artista eta poeta handien bidetik dabil horretan, berak eskolarik ez izan arren. Adibidez, Angelus Silesius poeta mistikoaren hitzak dakarzkigu gogora –“die ros ist ohn warum”– (arrosa zergatirik gabe da), Manuelek *Lore eder bati* eskainitako bertsook:

Bere burua agertu naian
gaixoak bazuen presa,
erakusteko nolakoa dan
munduko naturaleza.

Artean oso gaztea zan da
sendo zeukan osasuna,
xorroak intzez bustiak zeuzkan,
ura aren poztasuna,
eguzkiari erakutsiaz
barrengo ezkotasuna!
Jaunak zerutik bedeinkatu zun
aren berezkotasuna.

Uztapide gogoan liburuko azken agurrean honela diotso lagunari:

Ongi dakit zuk grazi
aparta zendula,
ortarako doaia
biok bagendula,
nundik sortu zitzaigun
ez genekigula.

“Ori (bertsolari izatea) bakoitzari berez sortzen zaion gauza bat dala bistan dago, ta bearrezkoa edozer lanetarako ere... Berezko iturria duenari errez antzematen zaio, kantari ari danean. Alakoxe egokitasun bat erakusten baidu bertsoaren egituran. Berak asmatzen ditu esaera berriak, eta ari entzuten zaizkio aparteko ateraldi dotoreak.”

Hona zer zioen Jorge Oteizak *Quosque tandem* liburuan:

“La técnica del bertsolari es que está delante de todos y desaparece en su realidad interior. De la que salen sus palabras (que irán saliendo). Suelo decir que como dejándose llevar sumergido en un río (el río de su visión interior).”

Iturriari ura bezalaxe dario bertsoa Manueli, aise, oztoporik gabe. Eta bere iturriko ura noski: “Nere iturritik sortzen zen ura erabili det bertsoarako.”

Hona *Gandiaga* poetaren hitzak, bere *Adio* liburuan:

“Etorria berriz ez dago lortzerik
eskolak ez du ematen
ez irakurgaiak erakartzen.
Etorria ur duzu
edo haize
edo su.
Eragin ere baduzu.”

Hona Julian Belokiren hitzak, Leitizan 2006ko martxoaren 17an egin zuen hitzaldikoak:

“ ‘Txori kantu politik ango basuetan, aiekin nasi-asi ziñan bertsuetan’. Txoriari kantua nola, halaxe dario Manueli hitza ta halaxe bertsoa. Musikaltasuna, erritmoa, esaldien egitura... Berezkotasuna. Ama eta Frankiko txori kantuak, bi irudi horiek elkartzen baditugu, Manuelen bertsokeraren muinera iritsi gintezkeela iruditzen zait.”

Zabalagan, Eduardoren arte bideetan barna ibilita gero, baserri etxean sartu ginen isilik, hango isiltasunean bildu ginen. Bihotzaren espazio hartan bi artista handiren besarkada xumearen lekuko izan ginen martxoko goiz miraritsuan. Alde batetik, Manuel Lasarte, burdina landu duena eta bertso ederren sortzailea. Bestetik, Eduardo Txillida, musika entzun eta burdina landu duena. Biak ere espazio berriak sortzen tre-beak berezkotasunetik, arnasa sakon har dezagun, airea baita sakona, Jorge Guillen poetaren hitzetan.

Zerk erakarri zuen Eduardo Manuelengana? San Juan de la Cruz, J.S. Bach eta Jorge Guillen gogoko zituen Eduardo, bere senak eramango zuen ziur asko Manueli bisita egitera, opari ta guzti. Nolako isiltasuna plazan Manuel kantari hastekoan! Izan ere haren kantu ederra, ahots sakon eta gozoa, haren irudia, Grecoren margolanen batetik aterea zirudiena, hain ziren erakargarri! Gauza horiek erakarri ote zuten Eduardo ere Manuelengana? Eta berezkotasunak, ziur asko. Eduardok ez zuen uste handirik arte akademia edo eskoletan. Nork berea landu behar duela uste zuen eta horixe ikusiko zuen Lasartegan ere, artisten berezko senaz: sortzaile bikaina.

Honelaxe kontatu zuen Manuelek, Eduardok Oriora egin zion bisita urte asko lehenago: “Andik egun batzuetara agertu zitzaidan Eduardo Txillida eskultore ospetsua. Omenaldi egunean (Orion, 1981-05-24an) etorri nai omen zuen, baiña eziñezkoa egin omen zitzaion. Arek ere ekarri zizkidan gauza gustagarriak: bi lauki edo bi koadro eder; eta bestea bere eskultura erakusten duen liburu eder zoragarri bat. Ixtimatu

nizkion erregali bikain aiek biotzez. Gogoratzea bakarrik ez da gutxi nere moduko gizon kaxkar batekin.”

Eta hona hemen Eduardo Txillidak oparitu zion irudian nolako poema ederra eskaini zion Manueli beste sortzaile zoragarri batek, Joxanton Artzek:

*eguzkiz zuen burua jantziko,
ilargiz gerria estutuko
eta bata bestea bular-zuloan bildurik
prestatuko zen bertsolaria bertsoa ontzera
baztertuko zuen bere burua, Gizatasuna mintza zedin lasai,
ahaztuko zen goseaz eta aseaz, Izatasunak dantza zezan aisa,
egunaren ateak zabalduko zizkion gauari,
arnasak ohi duen bezain ongi neurtuz aldea,
taupadak bezain zehazki aldia,
jakingo zuen nora jo, non bila etorria;
bazekien izar tarteaz zuela hark iturria:
goiko ura bihotzeko suaz nahastean,
bular betean sortuko zion hatsa
hatsak zintzurrean hotsa
hotsak mingaiñean hitza
hitzak ezpaiñetan...
suz eta urez bihotzean biztutako txoria izango zen,
ahotik etorri iturri iheska,
bertsolariaren bertsoa.
Ez al da hala, Lasarte?*

Materiaren ezaguera berezkoa du Manuelek: burdina nola dagoen landua, berezkoa behartu gabe, Txillidaren eskulturetan eta Gugenheim-en egituretan nabarmendu zigan Txillida-lekura eta Gugenheim museora eginiko bisitetan.

Errementari ta bertsolari: bietan artista.

Manuelen beraren hitzak dira ondorengoak.

“Bertsotan nire kasa egindakoarekin moldatu naiz. Guk ez geneukan ikastolarik. Ni nirezkotasunetik saiatu naiz, besteek erakutsitakotik ezertxo ere ez daukat. Nire iturritik sortzen zan ura erabili dut... Ikasi zerbait egingo dezu: bertsoa nola moldatu, potoa zer dan, utsegitea zer dan... baiña berezkoa bear du bertsolariak. Nik ez det sekula liburu bat irakurri, nirezkotasunarekin bakarrik ibili naiz eta ez det iñolako damurik.”

“Argi dago etorria ikasten ez den zerbait dala, azken bola-da ontan jendeak ala pentsatu arren. Berezkotasun bat da. Nik adibidez ez det iñorengandik ezer jaso. Nere materialekin bakarrik ibili naiz. Ez zait sekula gustatu besteen bertsoak ikastea, kopia daitezke ta.”

“Bertsolariari berez sortu bear zaio bertsoa. Or dago sekretua: bertsotarako jaiotako pertsona dan ala ez. Berezkotasun ori oso-oso baldin badu, ark egingo du bertsotan... Bertsolariak nekatu gabe kantatu bear du bertsoa. Erraz antzematen zaio bertsolariari nekatzen dan ala ez; nik erraz.”

“Berezko iturri bat da ori, berezkotasuna (bertsolari doaia). Ori norberari sortu bear zaio barruan.”

“Bertsotarako griña berezkotasuna da. Niri norbaitek eman zidan doaia. Zaletasuna, berriz, gure familia guztiak izan zuen. Ama oso kantuzalea genduen, aita ere bai. Eta nire burutik bertsoak ez zuen sekula aldegin. Bakarrik nengoenean beti bertsotan. Ardizain, beiak zaintzen kanpoan, edo enkargutara nindoanean, ni beti kantuan.”

Liburu honetako atal guztietan ageri dira bertso ederrak Manuelen berezko sormenaren adierazgarri. Atal honetan beste bertso eder batzuk bilduko ditugu bereiz.

Edertasunaren aurrean liluraturik, begirada garbiz, bertsoak datozkio bere iturri oparotik:

DAMA BATI¹¹⁰

Beste dama bat zuk bezelako
edertasunak dauzkanik,
billa asita ere billatzen
ez det uste errez danik.
Nere begientzako ez dago
olako lore laztanik,
zu ikusi ta nik ez nezake
esan zerurik ez danik.

Zu dantzan ala ikusirikan
erabat txoratu nintzan,
abuztuaren laua zan, etzait
aztuko nere bizitzan.
Zure oin txiki, txukun, politak
arin asko an zebiltzan,
une batean nik uste nuen
aidean ote zenbiltzan.

Udaberriko egunsentia
dirudien imajiña
dala zurea esango nuke,
ain da garbia ta fiña.
Zeruak berak duen molderik
politenean egiña,
amaika kezka emana eta
amets goxo eragiña.

Zu zera neri biotz xotilla
sutu zenidan txingarra,
animaraiño sartu zitzaidan
maitasunaren indarra.
Larrosa bezin polita eta
zerua bezin ederra
zera, ta pena det zuregandik
aparte bizi bearra.

DAMA GAZTE EDER BATI¹¹¹

Jaunak egin du milla
gauza arrigarri,
lore au berriz beste
danen edergarri.
Bertso goxo batzuek
nai dizkiot jarri,
jendeak jakin dezan
dama onen berri.

Zerutikan lurrera
Jaunak bialita,
jetxi ziñan olako
aingeru polita.
Ark eman zizun gorputz
doatsu ori ta
garbi zaindu ezazu
kontuz ibilita.

¹¹⁰ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 332-334. or."

¹¹¹ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 460-463. or."

Bat txoratu liteke
daukazu balorez,
edo ikusten zaizun
itxura dotorez.
Soiña apaintzen dezu
nai dezun kolorez,
konparatzen zaituzte
maiatzeko lorez.

Izar bi diruditen
begitxo urdiñak,
masail txuri-gorriak
seda bezin piñak.
Gauz polit asko ditu
Jainkoak egiñak,
baiña oso banaka
olako imajiñak.

Zure gorputzak oiñak
aidean derabiltz,
lurrik ikuitu gabe
bezelatsu dabiltz.
Ikusten zaitugunak
au esanez gabiltz:
“Ai sasoi eder ori
betikoa balitz!”

Gorputz ederra dezu
anima ere bai,
zeiñek eman zizkizun
ez aztu nolana.
Ezer pentsatu gabe
ez joan noranai,
ea izaten zeran
ama on baten gai.

Izaten dan neskatxik
kuriosuena,
au da amak mundura
ekarri zuena.
Baiña naiz-ta gorputzez
izan osuena,
kristauak anima du
baliotsuena.

DAMA EDER BATI ¹¹²

Eztizko abo-sapaia dezu
eta izketa apala;
kolore txuri gorri ederrak,
gañontzeko gauzak ala;

pare gabeko edertasuna
eta biotza zabala;
esan liteke zure gorputza
moldean egiña dala.

¹¹² MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 89-92. or.”

Dama, ni zuri itzegin naiak
narama maitasun eztiz,
burutik eta oñetaraño
osatua zera guztiz;
zeru-gixako begi urdiñak
egiten dizute diz-diz,
esnatzen dira egunsentiko
txori politen abestiz.

Zu zerutikan jetxiko ziñan
santuen baten mirariz,
eta lur ontan utzi ziñuzen
beterik grazi ugariz;
zurekin ezkontzera nuala
amets egin dut bi aldiz,
zalla da baño naiago nuke
ala gertatuko balitz.

Esnatutzian zalla izan dut
amets ori siñistia:
zeruak duen puxkik onena
nik eskura irixtia;
ni naizelako zuk sufritzia
litzake gauza tristia,
penaz iltzeko aski nuke nik
zu negarrez ikustia.

Soñeko zeru-kolorekoa
jantzitakoan soñean,
bestek ez duen edertasuna
dezu gorputz lirañean;
ankaz ez dezu lurrik zapaltzen
txantxangorriak añean,
zu oñez aixa juango ziñake
itxasoaren gañean.

Dama, lo asko galtzen ari naiz
juan dan aspalditxotik,
ez ote nazu zuk arinduko
naigabe orren pixutik?
Biotza daukat kez karen miñez
da juxtuan nabil txutik,
egunen batez zu zeralako
irten bear zait petxutik.

ONDAR GAIÑEKO LORE BATI¹¹³

Lengo egun batez dama gazte bat
plaian zeguan patxadan,
araño juanda zer nebillen ni
galdetu zidan pasadan;

erantzun nion: Zu ikustea
ez dakizu zer ditxa dan,
gai bat polita eman didazu
bertsoak jarri ditzadan.

¹¹³ MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 255-258. or."

Lenaz gañera pentsatu dezu
zuk azalez edertzia,
ondar gañeko eguzkia ta
itxas-bañuak artzia,
zerezko azal txuri-gorria
pixkat beztuta jartzia;
zenbatentzako ote da poza
zu onera etortzia?

Begien argitasuna dezu
izarrak baño obia,
ta gorputzeko guritasuna
txukun berdiñik gabia;
bearrezkua dezunik ez det
uste itxas-koloria,
egunsentiak maite zaituen
udaberriko loria.

Sedazko illea ez dezunikan
zeñek esan burukua?
Lili-usaia bezin goxoa
da orren ingurukoa;
gorputza guztiz ondo egiña,
eder paregabekua,
ta arpegia eguzkia're
lotsatzeko modukua.

Berriz putzura salto eginda
asten bazera igari,
zeure inguruan izango dezu
mutil gaztea ugari;
lurralde ontan Jaun Zerukuak
egin du ainbat mirari,
zuk ere uste det edertasuna
zor diozula Berari.

GAU EDER BAT ¹¹⁴

“Gaeuan mendia tristea dala esan oi dute askok. Ez beti;
izaten dira gau-giro eder askoak, da alakoetan gustora ibiltzen
da mendian ere.

Ni egokitu nintzan, lengo San Juanak inguruko illunabar
batean, nere lagun baten baserri-etxera joanda, geure arteko
itzegin bear batzuekin.

Etxeko nagusiak esan zidan, alkarrekin apaldu bear gen-
duela, aspaldiko partez. Ala, apaldu genduan alkartasun ede-
rrean; itz aspertu bat egin ere bai.

Abiatu nintzan, ba, etxe aldera, puru bat pixtu ta lasai ede-
rrean.

¹¹⁴ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 237-240. or.”

Illargi ederra zegoen. Lañorik etzan iñun ikusten. Zeru aldea, dena izarrez josia zegoen.

Ala, banentorren menditxo batean bera, ta iritxi nintzan erreka-txulo batera.

Bidearen ondoan, iturri eder bat ari zan ura txorroan ematen, zugaitz aundi baten azpian, gaixoa.

Inguruan, beste arbola-sail aundi bat, zerutik zetorren intza tantaka zutela.

Ta entzuten zan errekan bera zijoa uraren otsa, ta usai garbi ta sanoa.

Iturri artan ur-trago bat egin, bertan arri-gain batean exeri ta egin nuen egon-aldi bat; eta gau aren edertasunari buruz jarri nituen bertso auek.”

Gaueko amabiak dira ta
nabil etxetik kanpuan,
nere biotzak goxotasuna
sentitzen duen lekuan;
txoriak lotan dauden artean
astera nua kantuan,
gero etxera aldegingo det
oiek esnatzerakuan.

Izar argiak ikusten dira
zeru urdiña betean,
ta illargiak ura brillua
arunzko mendi tentean;
ixil zaudeten anai-arrebak
maindare txuri tartean,
lo egizute kezkarik gabe
zorion goxo batean.

Gau-giro onez sarri mendia
bixitatuko banuke,
nere osasun dudako onek
alde ederra baluke;
gauetz mendia tristea dala
batzuek pentsatzen dute,
naiago nuke edertasun au
ikusiko bazendute.

Jauna or ari da intz ederra
zerutik bera botatzen,
eta loreak buru-makurka
beren xorruak betetzen;
gau eder onen goxotasuna
ez dute gutxi maitatzen,
gaixuak ari dira biarko
gorputzak alimentatzen.

Gau eder onek al dakit zenbat gauz gogorazten dizkitan? Zenbat aingeru ote dago lo goxo estalki azpitan? Etxe barrua eta kanpua biak daude poz eztitan, obe litzake zorion auxe bagendu leku guztitan.

Ez da ikusten odei illunik eta ez dabil aizerik, lore guriak intza txupatzen iñola ezin aserik. Noiz izaten da gaurkoa bezin arrats goxo ta ezerik? Sufrementurik ez dan tokian ez da bizitza luzerik.

Tximistak eta turmoiak ez du gaur iñoiz ainbat danbarra, oraindik ere zero goi ortan pakeak badu indarra; mendi basuen ixiltasun au da arrigarri samarra, nabaitzen dana da bakarrikan errekatxuen marmarra.

Illunabarrez gordeko ziran txoriak sasi-tartera, lo goxo orrek ase artean andikan ezin atera; biar goizean altxako dira argiarekin batera, sortu dan egun maitekorrari zorionak ematera.

Zerua urdin da eder dago, izar argiak kiñuka, laño traketsen artean ez da askotan ainbat burruka; gauean ontza baso-zulotik jardun izan da oiuka, gaur ura ere ixilik dago, nunbait lo goxua dauka.

Intez bustirik daude arbolak ura tantaka dutela, iturri eta errekatxoak lurruna dariotela; ikusirikan arnas berri bat nereganatu detela, mendian nago Jainkua nola eskertu ez dakitela.

Gau eder onen zumu gozoa nola baidedan bazkatu, buruko kargak arindu dizkit, korapilluak askatu; espiritua oso berritu eta barrena preskatu, nik Jainkuari geiago ezer ez nezaioke eskatu.

Arri gañean exeri eta zugaitz baten inguruan, mendi-sakontxo batean nago ustez leku seguruan; nik une ontan pentsamentu bat bakarra daukat buruan: gaur arratsean zer goxotasun ote daguen zeruan.

Honela zioen Basarrik *Nere bordatxotik* Manuelen bertso zoragarri horiei buruz bere garaian:

“Euskaldun bertsolarietan ez dagola poesi kutsurik? Aurkitu nai duanarentzat ez, noski. Baserri batean, lagun baten etxean apaldu zuan Lasarte bertsolari aundiak. San Juan inguru zana. Illargi ederra zegoen, lainorik etzan inun ikusten. Zerualdea izarrez josia. Gau zoragarri ark eman zion gaia onoko ale goxo, txukun, dotore auek moldatzeko.” Eta segidan hemen bildu dugun sorta osoko bost bertso jaso zituen idazlan horretan Basarrik, honela bukatzeko: “Zorionekoa euskal bertsolaritza Lasarte’k ezarritako mailla oni eusteko gai izaten ba’da!”

Poema liriko ederren antologia batean Manuelen bertso sail ugari da sartzeko modukoa. Metaforatan ere oparoa da, honezkero jabetuko zinetenez irakurle argiok:

“Izar gisako bi begi”
“Lo egin da esnaeran
begitxoen zabaleran,
izar eder bi zuregan
ikusirikan, aurra, nork daki
gu zenbat poztutzen geran?”

“Bi izartxoren argitasuna (begiena) zartzaroak illundua”

“Argibide bat sortu zuen zure eriotzaren mugatik” (argia zerumugatik).

“amodioak sortzen zituen aingeruentzat egiña” (sehaska).

“Odola esne biurtzen zaio ta biotz goxoa ezti” (amari haurrarentzat).

“Arren artu gaitzazu (Jauna) zeurekin batean, erauntsi-bil-durrikan ez dan aterpean (zeruan)”.

Aipamen zerrenda nahi adina luza dezake irakurle bakoitzak, liburu honetakoak bilduta, eta zer esanik ez Manuelen liburu ta bertsoetako guztiak bildu nahi baditu.

Atal hau bukatzeko, beste atalen batean ere zatika agertu den sorta zoragarria osorik.

EGUNSENTIA¹¹⁵

(Doiñua: “Zuk zer dezu, Arantzazu...”)

“Emen agertzen diran lau bertso auk, egunsentiari buruz egiñak dira. Doiñua, berriz, Arantzazun fraileak erabiltzen omen dute, nik jakin dedanez. Oso polita dala uste det au berez. Bertsoak, berriz, sei puntukoak dira. Lau puntu motzak eta bi luzeak sartzen dira doiñu ontan, nik entzun dedan bezela baldin bada beintzat.”

Egunsenti bakoitzean,
Jaungoikoaz oroitzean,
oi epelean nagoelarik
asten naiz ni otoitzean.
Bera leial serbitzean
ta oetik jeikitzean,
asko pozten naiz gorputz-animak
zoriontsu sentitzean.

Beti leku berdiñean
eta garai jakiñean
izarrak argi egin oi dute
zeru-sapai urdiñean,
Jainkoaren jardiñean,
lorategi apaiñean,
erakutsiaz egunsentia
emen degula gaiñean.

Egunsenti, argi berri,
zera gure alaigarri,
gauari agur egin diogu
ta zuri ongi etorri.
Bertsolari, abeslari,
denok gera ameslari,
txori gaixoak ere pozikan
asi zaizkizu kantari.

Igaro da gau osoa,
jeiki zaizu gurasoa,
egunsentia oia uzteko
eman dio abixoa.
Egin dezu lo goxoa,
esnatu zaitez, aurtxoa,
zuri bularra emateko zai
daukazu ama gaixoa.

¹¹⁵ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 351-352. or.”

Ikaragarria da poema hau, bere xumean eder! Hitzaurre-
txoan dioenak, berriz, –“nik entzun dedan bezela baldin bada
beintzat”– argi erakusten digu Manuelen berezkotasuna, ta
autodidakta-izaera: bere kasa ikasia du doinua, auskalo non
entzuna.

Plaza gizona

“Bertsolaritzari eskerrak eman nai nizkioke, orren bitartez ainbat zoko ikustera iritxi geralako. Bestela sekulan ezagutuko ez genituen erri, baillara ta pertsona-klase asko erakutsi baidizkigu. Pausoz pauso eraman gaitu Euskal Erri osoaren punta batetik bestera, poliki-poliki lana galanki eragiñez, baiña ez gorrotoz, maitasunez baizik. Orixe izan da gure jokabide bakarra ta ixtimatuena, iñungo zalantza nasturik gabe.”

Eta Euskal Herriko zoko-bideetan herritarrak ezagutzeko aukera paregabea izan du: Jose Migel Barandiaran, Manuel Lekuona, Iñaxio Mari Atxukarro, Eduardo Txillida, Martin Berasategi, Joan Mari Lekuona, Antonio Zavala... Amaigabea izango litzateke zerrenda. Aita Santuaren aurrean ere kantatu zuen Loiolan: *Erljioa* sailean bildu ditugu bi bertsoak.

Izen famatuen ondoan, eta parean Manuelentzat, ezezagunak. Hunkigarria izan zen Tolosako erakusketa zabaldu aurretxoan alargunaren eta semearen bisita: Manuel agurtu nahi zuten inondik alean senar eta aitaren hileta elizkizuna hasi baino lehen, Manuelen oso zalea zela ta. Zerutik pozez beterik ikusiko zuen dena.

Hona Julian Belokiren hitzalditxo, Manueli zuzendua, Arantzazuko erakusketa zela ta: “Manuel Lasarte plaza gizona. Ikusi besterik ez dago zenbat argazkitan agertzen zeran, zu zeu plaza gizon eta plaza gizon ez lagundua. Bertsolariak eta bertsolari ez direnak. Auskalo zenbat herritan kantatu dezun, zenbat aldiz bostekoa eman dizuten, zure errementari esku hori miresmenez eta errespetuz estutuz, eta zenbat txalo zarta jaso dituzun herriz herriko ibilaldi luzean. Eta dena barruan daramazun plaza gizonaren ordainetan, zure bizitzako zailtasun eta gorabeheren gainetik, beti nabarmendu izan zaizun plaza gizonaren sena, espiritua eta planta.”

Manuelek Don Jose Migel Barandiarani:

Jakinduriz ez daukat
nik zure erdia,
baiña au esateko
badet ausardia:
Ataunen sortu ziñan
ain izar argia,
erri-maitale sutsu,
euskaldun garbia.

Don Manuel Lekuonari, 1979ko abenduaren 16an:

Don Manuel, gaur guk uste degu
poz jarioz zabiltzala,
gizon aundia zera benetan,
apala ta zerbitzala.
Jaungoikoari eskatzen diot
luzaro bizi zaitzala,
Euskalerrian bearrezko da
oraindik zure itzala.

Eta hilda gero:

Il zaigu Don Manuel
apaiz ospetsua,
orain zeruan artu
beza deskantsua.
Idazle garbi, eder
eta almentsua,
erri-maitale utsa,
euskaldun sutsua,
bertsozale aundia,
maixu jakintsua.

Inaxio Mari Atxukarrori *Beranduko lanak* liburuan:

“Gizon atsegiña zan, umoretsua ta izlari txukun aparta. Bertsozale purrukaturua gaiñera... Lenengo, Segurako Irratian egiten zizkigun zoragarritzko berriketa-aldi xebreak. Azken urteetan, berriz, Loiolatik. Parre algara gozo pranko sukalde baztarretan eraginda joango zan mundutik gure Inaxio Mari Atxukarro, Errezilko seme bikaiña.

Atxukarrok etzuen
tristura askorik,
eta iñorentzako
gorroto gaiztorik.
Iñoiz etzuen galdu
umore freskorik,
xamur itzegiteko
zeukan berezkorik,
ez dakit sortuko dan
aren ordezkorik.”

Eduardo Txillidari dagokiona *Sormena* atalean azaldu dugu.

Joan Mari Lekuonari:

Oiartzun alde ortan bizi da
izen aundiko gizona,
gazte denboran artu zun iñoiz
galduko ez zaion sona:
idazle ona, poeta argia,
izlari eder sakona,
nere iritziz auxe bera da
Juan Mari Lekuona.

Patxi Altunari:

“Beraz, au bere ontan utzi ta nik ainbat maite nuen gizon batengana pasako naiz... Patxi Altuna, Azpeitiko seme eder ura nola ez nuen, ba, maiteko, ain umilla ta euskaldun jatorra izanik?

Patxi Altuna ta Juan Mari Lekuona biak Euskaltzaindikoak ziran, eta aiekin batera nere burua sartuko det, kinto lagunak giñala irurok esateko. Urte berekoak, alegia. Patxi Altuna izlari xuabea ta goxo utsa zan, berezkotasun izugarria zuena.”

Antonio Zavalari, Tolosak seme kuttun izendatu zuenean:

Zabala gizon aundia degu
ez dago esan bearrik.
Lan izugarriak egin ditu
eta ezer ez alperrik.
Jasotzen ere ari dana da
aspaldin sari ederrik,
nik pentsatzen det falta zaiola
santu egitea bakarrik.

Hona hemen beste herritar askori eskainitako aipamen eta bertsoak.

“Gai ortan jakintsu asko ao zabalik uzten zituen Berastegiko seme artista aundi onek... Guretzat gizon atsegiña izan da Manuel Yaben. Uztapidek eta biak konfiantza osoa zeukaten, da nik ere berealaxe artu nuen. Lagun artean zer da gauza ederragorik ori baiño.”

Maria Luisa Irizar lasterkariari:

“Orain Patxi gozatuko dala, esango nuke, bere alabari begira.

Telebistatik eman
zigun abixua,
berrogei ta bi kilo
zeukala pixua.
Zenbait bezain astuna
ez dago gaixua,

aidean ibiltzeko
ori da uxua!”

Orioko arraunlariei:

Orain onak ditugu
ta onak linguak,
Oriyo'n ez dauzkagu
zarrak atzenduak;
oraindik bizi dira
aitona senduak,
gaztetan arraunlari
latzak izanduak.

ORIOKO ARRAUNLARIERI OMENALDIA¹¹⁶

Oriotarrak arraunerako
doai aparta badute,
goiko puntara ezin iritxi
ori izan ez balute.
Ogeita bostgarren bandera [1901-1983]
Kontxatik jaso digute,
iñoiz bada ta omenaldi bat
aurten mereziko dute.

Zenbat lan eder egin diguten
pentsatzen bagendu ondo,
guk Oriori ez genioke
aitzakirikan emango.
Patroiak txarrak izan diranik
ez du iñortxok esango,
baiña mutillak ere etziran
nolanaikoak izango.

¹¹⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 421-424. or.”

Martin Berasategiri: BODEGON ALEJANDRO ¹¹⁷

“Euskalerrian bertsozale asko da, baño Martin ori berdintzekorik, ez dakit zein izango dan.

Aren moduko asko balira, lanik egin gabe biziko lirake bertsolariak.

Amaika bider gertatu zaigu, sartu bere bodegan, jan eta edan egin nai danetik, eta kontua galdetu ta dana egiña dagoala erantzuna.”

Bodega batek euskaldun sendi
jator bat badu beregan,
ara juatean lasaitasun bat
sentitzen det nik neregan;
bertsolarien kabia dago
Alejandro'ren bodegan,
txoria banintz beti araxe
juango nintzake ni egan.

Alejandro'ren bodega baño
leku oberikan non da?
Nunai lagunak baditugula
au da euskaldunen ondra;
Martin gustora da bizimoduz,
ori aitortzia on da,
emaztea're alakoxia
egokitu zitzaion-da.

Martin Berasategi ez degu
memori argalekua,

¹¹⁷ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 277-281. or.”

doai eder bat badu berekin
amaren magalekua;
gizatasunez ondo betea
ta biotz mardulekua,
gure euskerak aren etxean
du bere gordelekua.

Sartu zaitea Alejandro'ra,
lagun, eskallarak bera,
jetxi ta bertan kabi goxo bat
dago eskubi aldera;
Martínek laixter egingo dizu
zer nai zenduken galdera,
ezeren faltik ez dezu izango
euskaldun fiña bazera.

Nere moduko ezjakin batek
olako itzaldi baten
ez da errexa gure Martínen
biotza zer dan esaten;
egarri danari edaria,
goseak danari jaten,
askotan daki xentimorikan
kobratu gabe ematen.

Kabi artara sartu orduko
ardo bikaña eskiñi,
guri bezela egingo dio
noski beste edoziñi;
mama goxozko iturri ura
an zigulako ipiñi,
gure eskerrik biozkorrenak
zor dizkiogu Martíni

Joxe Mari Iriondoren lekukotasuna da hau:¹¹⁸

“Aire-Aire telesaio batean [ETB, 1997ko azaroa] Euskal Makila eman nahi izan genion (aita Zavalari), bertso eta Auspoa sailaren maitaleen esker onaren ezaugarri. Bere lagun handi den Manuel Lasarte izango zela emaile erabaki genuen, oso estimatua duelako. Eta saio hartan Manuelek bota zizkion bi bertso eder dakartzat gogora, zatixka hau amaitzeko.”

Jasotzen ez den bertsoak ez du
geroko ezer pintatzen
Zavalarekin degu or zorra
ta oso zaila kitatzen
Ibilira da mendirik mendi
lanean madarikatzen
Segi orlaxe aurrera ere
bertsolaritza maitatzen.

Nork ote daki zer ilusio
nerekin ekarri dedan
Aita Zavala zoriontzera
lagunak nola bai geran
Onar zaidazu makil eder au
eskeintzen dizudan eran
ez baitakizu bizitza ontan
zertaz beartuko zeran.

Soinu jotzaileak ere gogoan ditu, nola ez, Manuelek:

“Soiñujole ta bertsolariak geienetan alkarren inguruan ibili oi diranez, ederki uztartzen baganekigun guk ere, noranai joanik... Ura zan soiñu txikiari itzegin arazitzeke modua txukuntasunez eta dotore. Neri sekula etzait aztu Elgeta zana ezagutu nuen arratsalde zoragarri ura. Gero andik urte batzuetara

¹¹⁸ JOSE MARI IRIONDO: “Bertsolari” aldizkaria 34, 1999.

erriz erri bertsotan asi nintzanean, sarritan ibili giñan alkarrekin zorionez.

Sakabi ta Elgeta jakin nai nuke zenbat mandio edo ostatutan jardun ziran soiñu jotzen, plazetaz aparte, besteak beste, biak ain sonatuak izanik, eta lagunak gaiñera.

Sakabik Egañazpi erabiltzen zuen laguntzaille, panderoa jotzen eta kantatzen alegia. Ai zer nolako bikotea osatzen zuten! Gaur oraindik irratiz ematen dizkigute auen soiñu ta kantu dotoreak, bein ere aztu ta baztarreratuko ez diranak, seguru asko.

Umorean Sakabi
eta Egañazpi,
ta guk ere kantatzen
genuen errearki.
Nai aiña soiñu eder,
bertso ta abesti;
zaldia sukaldean
jinete ta guzti,
ark etzuen muturrik
guk bezela busti.”

Zaldi-jineteena mandio edo ostatu horietako festa batean gertatua zen benetan.

Dantzariak ere gogoan ditu, jakina:

“Urteko jai nagusietan Lasturko zezenik ez da faltako. Bertsolaririk ere ez, eta erri-kirolez aukera. Musikalari ederez zer esanik ez; eta dantzari bikaiñez plaza beteta gaiñezka.

Zu dantzan ala ikusirikan
erabat txoratu nintzan,
abuztuaren laua zan, etzait
aztuko nere bizitzan.

Zure oin txiki, txukun, politak
arin asko an zebiltzan,
une batean nik uste nuen
aidean ote zenbiltzan.”

Erri-kirolariak eta pelotariak ere bai.

“Kinto lagun asko genituen mutil indartsuak. Euskalerrian plaza-gizon sonatuak, alegia. Aizkolariak: Txurruka, Yurrebaso, Gartziarena, Kortaberri, Migel Zabaleta... Arri-jasotzailleak ere baziran onak: Agerre lenengoa ta Garatxabal, Azpeitiko seme jatorrak.”

Sari aipatzen ditu bere idatzietan, eta bertsoetan kantatzen, aizkolariak, harri-jasotzailleak, lasterkariak, segalariak, arraunlariak eta, nola ez, pilotariak; “pelotazale amorratua beti izan naizenez.”

Borroka gogorrean
or bi pelotari,
aurpegiz-aurpegi:
Ladis Galartza eta
Julian Retegi.
Lendik ere entzuna
nengoen askori
berdin jotzen zutela
ezker da eskubi;
ez da billatzen errez
olako beste bi.

Eta gogoan izan ditu bere bertso eta kontakizunetan base-ritarrak, arrantzaleak, aitona-amonak, umeak, neska eta mutil zaharrak. Manuelen bihotza denentzat zabal-zabalik ibili da Euskal Herriko txoko eta bideetan. Horregatixe omenaldiak ere ugari jaso ditu han eta hemen. Horren guztiaren berri hurrengo atalean.

Euskal Herria

Omenaldi ugari jasoa da Manuel Euskal Herri osoan, hogeita hamar omenalditik gora bai, eta jasotzen ari da oraindik ere. 2005eko udazkenean zabaldu eta geroztik herriz herri dabilen Erakusketa ere Manueli hiru adiskidek –Iñaki, Julian eta hirurok– eginiko omenaldia besterik ez da.

Leitzatik hasiko gara kontalari, nondik bestela.

“Nik Leitzan udaletxeko balkoitik leenengo bertso-saioa egin nuenean, emezortzi urte nituen. Baiña angu jendeak ez zion begirutzen neukan adiñari. Erriko seme bat bertsolaria izateak poztu zituen ainbesteraíño, ta jan bearrean erabili ninduten, denak musuka, esate baterako. Alaxe egun osoa, ta gaua bertan pasa lasai.”

NERE SORTERRIA¹¹⁹

Leitza, len ere zuri kantari
nago askotan jarduna,
zure alaba nuen nik ama
bulartsu azi ninduna;
zu zera gure sieska xarra
oialez jantzi zenduna,
begi umillen argia zera,
biotz ixillen laguna,
Oialde'pean goxoki zauden
erri polit euskalduna.

Zu bedeinkatzen ariko al da
zeruko Aita altsua,
orain da beti izan dezazun
bizitza zorionsua;

¹¹⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 43-47. or.”

ain dezu biotz errukitsua
eta euskaldun sutsua,
zure doaiak aundiak dira,
badute zeru-kutsua,
seme on asko azi dituzun
sieska maitasuntsua.

O, erritxoa, ez det damurik
zure sieskan aziya,
eman zenidan arnasa eta
eman zenidan biziya;
Oialde'pean bada eleiz bat
edertasunez jantziya,
bataio-bidez an artu nuen
Jaungoikoaren graziya,
Leitza, nik ere zuri zor dizut
nere izate guziya.

Norabait joanik leitzarren batek
topo egiten banago,
galdera auxe egingo diot
luzaro baño lenago:
“Gure sorterri maitagarria
goxo-antzean al dago?”
Oraindik ere nere buruko
pentsamentua an dago:
norbera azitako sieskan;
leku oberik nun dago?

Leitza oroitzen zait Jaunak argitzen
dituen egun guzitan,
arekin beti zorretan nago
bizia eman baitzitan;

nola ez baitan emen geroko
iñor gelditzen azitan,
bertso auetxek eman nai dizkat
nere urrengo bixitan,
iltzean ez det ikusiko ta
ikusiko nai det bizitan.

Badakit Leitza'n gure anaiak
biotz aundia dutela,
nik maite ditut eta uste det
ni ere maite nautela;
belaunikatu eta erantzi
bear nieke txapela;
ni azitako Franki zarreko
sukaldearen epela,
arrats askotan luak artzen nau
bera gogoan detela.

Oroitzen zaizkit gure Frankia'k
len zituen sagastiyak,
soroetako arto, babarrun
eta beste barazkiyak;
ospeletikan berdin gabeko
gaztaindi ta zugaiztiyak,
eutraldeko arkaitz ondoko
erle gaixoen eztiyak...
Batek urruti bizi danean
maitatzen ditu guztiyak!

Basetxearen azpiko aldetik
marmarka errekatxoa,
arbola-zain da arri-tarteak
bera joaten da gaixoa;

nunai ezkalu-mordoxka eta
nunai amorrai goxoa;
danak utzita urrutiratu
giñan fameli osoa,
kostako zaigu berriz billatzen
alako paradisoa!

“Begi umillen argia zera, biotz ixillen laguna”. Bada hitz apalagorik, ederragorik, egiazkoagorik, zeure jaioterriari eskaintzeko?

OMENALDIA 1975-III-2¹²⁰

“Egun gogoangarria: Nere bizitzan izan deten egunik aundiena; bataiatu ninduten egun aundiaren urrengoa, nere ustez.”

Gaur erregaliz jantzi naute ta
pozik arkitzen naiz ziñez,
nik onenbeste merezi nunik
nago siñistu eziñez;
baño leitzarrak au dena egin
dute borondate piñez;
kezka bat daukat: zueri zorrak
nola ordaindu jakiñ ez.

Nere iduri bat ere or jarri
dute erriko kalean,
ongille denak eskertu naian
nabil iñundik alean.
Esan nezake: jaio nintzan lur
bedeinkatu zabalean,

¹²⁰ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 301-335. or.”

bularra artzen ari naizela
gaur amaren magalean.

Ez nuen uste garai batean
malla ontan ibiltzia,
erri batean nere izena
ain aundi erabiltzia;
nik naiko nuke bizi naizela
zuekin sarri biltzia,
ta eriotza datorrenean
gorroto gabe iltzia.

Zalla da bertsoz adierazten
sentitzen dedan poz dana,
bakarrik ez da beiñere bizi
senide asko dauzkana;
agur, entzule maitagarriak,
ta agur, Leitza laztana,
Oriyo'n dezu zeure seme bat
zutaz aztuko eztana.

NERE ESKERRIK BEROENAK¹²¹

Maite gaituzten soro zelaiak,
erreka ta mendi gañak,
oraindik ere berekin ditu
Leitza'ko erri bikañak;
anguak ziran guraso zarrak,
gure arbolaren zañak,
argatik eman nai nizkioke
maitasunaren ordañak.

¹²¹ MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 337-340. or."

Ama on batek bulartsu azi
ninduen bere besoan,
lendabiziko bertsoan asi
nitzan ni Franki-basoan;
Leitza'n zillarrez or jantzi naute
lengo sieska gozoan,
egun oberik ez det izan nik
nere bizitza osoan.

Lur maite artan jaio nitzala
beñ ere aztuko etzat,
argatik daukat Leitza'ko erria
lore guzien loretzat;
maitasunikan beroenean
gorde nau bere semetzat,
au baño gauza aundiagorik
zer izan leike neretzat.

Udaberrian txoria nola
biltzen dan bere kabira,
maitasun berak narama ni're
neu jaio nitzan errira;
nere begien ispiritua
beti bizi da begira
lenengo argia ikusi zuten
sieska maitagarrira.

Kale berri bat an jarri dute
nere izena emanda,
nere iduria siñalegarri
jardintxo batean an da;
Leitza'k nigatik egin duena
geiegizkoa izan da;
ori ez dago ordaintzerikan
eskerrik asko esanda.

Iturritxo bat bezela sortu
zan Leitza'n gure odola,
au bizirikan geran artean
ezin ukatu iñola;
badakizute nere ordezeko bat
kale berrian dagola,
ark esan nai du ni're biotzez
beti zuekin nagola.

Erreka ondoan jaio nitzan ni,
ez naiz esateko lotsa;
nere iduriak entzungo ote du
ondoko errekaeren otsa?
Leitza'ko erria, zuk neretzako
ez dezu maitasun otza,
zillarrez jantzi ninduzunean
ostu zenidan biotza.

IDURIA¹²²

Ala bearrez orain badiat
bixki-lagun bat berriya,
itxuraz ez aiz ederra baño
neretzako pozgarriya;
or gelditzen aiz jardín batean
nere ordezeko jarriya,
zaindu zak zintzo kale ori ta
maita zak gure erriya.

I or txutikan agon artean
euskerá ari dek lanean,
aurtxo txikiak or jolastuko
baidituk aldamenean;

¹²² MANUEL LASARTE, "Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 343. or."

nik mundua utzi bearko diat
Jainkuak nai duanean,
ik esango dek Lasarte zein zan
ni lurpera nuanean.

Anai bixkia, gu mundu ontan
pekatari gaituk danak,
Jaungoikoaren aurrean orrek
emango zizkiguk lanak;
amar agindu dituk gureztat
Berak jarri zituanak,
ik bete itzak, al baldin badek,
nik bete ez ditudanak.

Anai bixkia, au erakutsi
nai nitek bizi naizela;
Jesukristo're eriotzean
maitasun-eskean zela;
maita zak Leitza ni leitzatarrak
maitatu nauten bezela,
agindurikan premizkoena
or galduko dek bestela.

LEITZAKO ERRIARI:

“Leitzarra naiz” diot
nik biotz xamurrez,
egia aitortzeko
ez nago bildurrez.
Ez det uste aztuko
nintzakenik errez
azi nindun amaz ta
jaio nintzan lurrez;
oiek ez dira ordaintzen
zillarrez ta urrez.

Leitzan beste omenaldi bat, 1990eko abenduaren 16an, 63 urte bete zituen egunean. Lau bertso kantatu zituen eskerrak emateko. Hauxe laugarrena:

Azkeneko barrunbe ontan
gauzak jarri dira bero,
berriro ere bildu gindezke
bizi bagera luzaro,
zuen senide nai det nik izan
orain bezelaxe gero,
agur anaiak, agur arrebak,
Gabonak ongi igaro!

“Leitzatarrak ugari antzean eta maiz ikusten ditut Orio alde ontan, udara partean batez ere; ta artzen dedan poza nola-koa dan esplikatu aal izateko ez det aukerako itzik billatzen. Ametsetan ere, Leitza gogoan eta begien bixtan. Sarritan beintzat au da neri gertatzen zaidana. Beraz, agur, leitzatarrak! Pake ederrean eta zorionsu pasa denok erriko pestak!

Nun-nai dauzkat lagunak
ta adiskideak,
orrek ematen dizkit
neri izpideak.
Aurten Leitzara joateko
banitun ideak,
erri artan baitaude
gure senideak.

San Tiburtzio pestak
Leitzan ditugunez,
denak agurtzen ditut
nik biotz bigunez.
Aiek jarriko lirake
kopeta illunez,
nik egingo banuke
agindu ta jun ez.”¹²³

“Norbera jaiotako lurak beti tiratzen du pertsona, ta askotan norberak uste baño geiago.

¹²³ MANUEL LASARTE: “Plaza-gizonak, Auspoa 294, 90. or.”

Leitza da erri euskaldun zoragarri bat... arrigarria da ango jendearen zaletasuna. Antxe bai maite dituztela bertsolariak!... Garai batean Txirrita, Prantzes-Txikia, Pello Errota ta jende ori izaten omen ziran an. Leitza'k asko eman dio bertsolariari.

Euskeraz ere ongi itzegiten da Leitza'n. Oso izkuntza garbia ta ederra da Leitza'koa.

Argatik, ango jendeak errex jaten du bertsoa.”

Eta Leitzatik Aiara.

“Gero, famili guztia, Aiaratu, nunbait bizi bear ta.”

AIA¹²⁴

“Aia'ri ere zerbait itzezin nai izan diot. Ain da erri euskalduna eta polita berez gure Aia jatorra.

Mendi-gaintxo batean dago gure Aia maitagarria. Orio ta Zarautz ederki ikusten dira andik, beko bi sakontxotan. Bista ederrak daude edozein lekutara ere. Itxaso zabal aundia arpegiz-arpegi dauka. Udaran batez ere zoragarria da.

Baserriaren sustrai da Aia. Soro-zelaiaren edertasunaren ispillu eta euskeraren gordeleku edo urrezko kutxa bat, itz gutxitan esanda.

Aia'ko zar jendeak txukun da garbi itzegiten du euskeraz. Entzun egin bear da ango izkuntza gaur ere.

Baliteke gaztetxoak pixka bat nastuxea erabiltzea, baiña nik auxe eskatuko nioteke gazte maitagarri oieri:

Zuen gain dago geroko etorkizuna. Zuek zerate euskera-
ren osasungarri. Ondo billatzen det nik beste izkuntza batzuek
ikastea ere, al bada. Danetaz beartu liteke pertsona. Baña zuen
sieskan ikasitako ori, ez beintzat aztera utzi. Ez dedilla galdu

¹²⁴ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 65-69. or.

guraso zarren erakutsia, errexkeri baten bitartez beintzat. Ori izango litzake penagarria benetan.

Nik, nere ezerezean, bertso batzuek jarri dizkiot Aia'ri...

Bertso-sail onen doiñua ez du jakingo jendeak len, nero-nek orain berriro moldatu dedana da-ta, asiera Bilintxen Juana Bixenta Olabe'ren bertsoen antzekoa duala.”

Aia, artzai bat bezela zaude
bera begira goiko menditik.
Gallur batean nun da erri bat
zu bezin txukun eta politik?
Gauetz intz ederra zeru goitik
ipar-aizea itxas-aldetik
zorionaren arnas berriak
artzen dituzu nunaitik.

Izketan asi naiz amets batek
bereganatzen ninduen gaian,
esan nai nuke urte batzuek
nola igaro nituen Aia'n;
ezagutu nun gazte-garaian
gaur dagon leku polit alaian;
aspalditxoan negon berari
bertso batzuk egin naian.

Oitura zarren gordeleku da
Aia'n edozin mendi zirkillu,
an ez baitago leku askotan
aña buru-soil erdi kaskallu.
Zertarako da ainbat ixtillu?
Aia or degu danen ixpillu;
ango aurtxoak jaio orduko
eusker a dute jostallu.

Itxas-aldetik begiratuta
zein liteke zu bezelakorik?
Edertasunak itsutzen du bat
nola ez dezun bestelakorik.
Nun da erri bat orrelakorik
baserri eder geiagokorik,
Aia dan bezin txukunik eta
bista alaiagokorik?

Neguko otza iltzen danean
eguzkiaren berotasunez,
denak arritu oi dira zure
soro-zelaien edertasunez.
Beterik zaude umiltasunez,
poz eztiaren goxotasunez;
doai on oiek irixten dira
Jaunaren laguntasunez.

Aia, ez nuke nai iñundikan
zuri begiak betiko ixterik,
nola ez baitan maite dan ura
ez ikustea bezin tristerik.
Ortxe ibili nitzan gazterik,
etzendun egin ona besterik;
or pasatako urte on aiek
beñere ez dauzkat azterik.

Aia'k ez du zer kendurik eta
ez duenik ez diot erasten;
ez da errexu erritxo onen
aunditasunak adierazten.
Maitasunak nau ni bero-azten,
biotza berak du aberasten;
berez sortzen dan gauza da ori,
ez da dendatik erosten.

Ezjakiñaren pentsamentuak
beti izaten dira urriyak;
jakintsu batek ondo emango
zituen jardín orren berriyak.
Amabi bertso ditut jarriyak,
anai-arreba maitagarriyak;
au ezta ezer, geio merezi
zuen Aia'ko erriyak.

AIAKO OMENALDIA (1979-03-18)¹²⁵

Jende jatorra daukagu Aian,
len ere alaxe zan-da,
ezagutzen det, gazte-denboran
emen bizitu nintzan-da.
Biotz aundiko erria zera
zu itz batean esanda,
zergatik maite nazu ainbeste
ni ezerez bat izanda?

Au egunaren edertasuna,
au pozaren txoramena,
naiz-eta jakin ni ez nintzala
ainbat merezi nuena.
Baiña badakit Aiak au dana
biotzez egin duena,
bedeinka zazu erri polit au,
Aita zeruan zaudena.

Lendabiziko eskertzen ditut
jai au eratu dutenak,

¹²⁵ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 195-200. or."

eta urrengo lan guztietan
parte artu dezutenak.
Zer esanik ez ni erregaliz
ola jantzi nazutenak,
denok zerate esker beroak
merezi dituzutenak.

Euskalerrian lagun maiteak
baditut alde danetan,
au baiño gauza aundiagorik
zer leike mundu onetan?
Agur, anaiak, agur, arrebak,
itzikan goxoenetan,
leial portatzen zeratelako
maite zaituztet benetan.

AIAKO ERRIARI

Aian omenaldi bat
bein egin zidaten,
martxoak zortzi urte
baziran aurten.
Erregali ederrak
eman zizkidaten,
nola agertu zenbat

on egin didaten?
Zailla da esaten
zer fintasun duten,
erakutsi zuten
zenbat maite nauten;
bear baiño geiago
jaso ninduten.

Aiatik Oriora.

ORIO¹²⁶

“Ogei ta bat urte deramazkit Orio’ko erri polit ontan bizi-
tzen. Nere seme-alabak ere ementxe jaio ta aziak dira: Orio’n.

¹²⁶ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 129-134. or.”

Oso biotz oneko jendea da. Ni oneraxe etorri nintzan bizi-modu-billa, ta ondo artu ninduten...

Esker beroak eman bearrean arkitzen naiz erri maitagarri oni. Nik Orio'n lagun jator asko izan det.

Euskalerriak txoko polit asko du, ta Orio da aietako bat, nere ustez."

Juan dan ogei urtean
bizi naiz Orio'n,
emen dut atsegiña,
bertan dut zorion;
zuk nere premiari
lagundu zenion,
ta orri esker on bat
nik beti zor nion.

Beti laguntzalle izan
zaitut premietan,
pozaldian bezela
eziñaldietan;
Orio, au aitortzen
dizut egietan:
gogozko zera nere
biotz-begietan.

Orio, zu ordaintzen
badakit zail dala,
neretzat izan dezu
ain biotz leiala;
serbitu nai zinduzket
iñundik al dala,
Jaun altsuak ortantxe
lagun dezaidala.

Onuntz etorri nitzan
bizileku-eske,
baita zuk eman ere
bear zan ainbeste;
aldegingo dedanik
etzazula uste,
nere ezurak emen
utzi nai nituzke.

Nere biotzari gaur
zumua dariyo,
egunsentian asi
zan bertso-jariyo;
aurrak bularra ainbat
maite det Oriyo,
bertan bizi naiz eta
ez da misteriyo.

Noizbait bukatu bear
bititza laburra,
orrek ematen ditu
kezka ta bildurra;
bi gauz eskatze'izkizut,
Orio xamurra:
bititzeko ogiya ta
ildakuan lurra.

Ai zer sufrimentua
biotz bigunean
eriotzak atean
jotzen digunean!
Izan leike gauean,
berdin egunean,
bakoitzak gutxiena
uste degunean.

Kaja illun batean
betiko gordera,
bestek eraman bear,
gauza ez norbera;
entregatzen da kanpo-
-santuko lurrera,
Jaun altsua jabetzen
da andik aurrera.

Emen bizi nai degu
al degun artean,
Jauna, Zuk abixua
eman bitartean;
arren, artu gaitzazu
Zeurekin batean,
erauntsi-bildurrikan
ez dan aterpean.

Jauna, izan ezazu
gure errukiya,
len ere askorentzat
dezu edukiya;
bizitza au bukatzian
zeruan tokiya
litzake atsegiña
eta egokiya.”

ORIoTARRAK¹²⁷

“Orio au erri aipagarri bat da. Itxas-egaleko erri txukun da garbi bat berez. Jende mardula ta bikaiña.

Arrantzalearen bizimodua gogorra da nere ustez: gau ta egun, egualdi txar da on, lanean da arrixkuan, da askotan igandeak ere aste, atun-denboran beintzat; baño ala ere segi egiten dute.

Garai artan, itxura danez, etzan gaur bezelako barku edo itxas-ontzirik. Arraunean egiñez ibiltzen omen ziran arrantzian.

Beren ontziak arraiz betetzen zituztenean, emen Orio ta Getari inguru edo arkitzen ziran tokietatik Donosti'raño joa-

¹²⁷ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 241-248. or.”

ten omen ziran arraunean, arraiak eramatera; ta an ontziak
ustu ta berriz, arraunean egiñez, Orio'ra.”

Jaun Zerukoak indartzen badu
nere memori urriya,
Oriyo, zuri itzegiteko
daukat kasketa jarriya;
beti zurekin daukat biotza
ain zera maitagarriya,
amaika seme sendo ta jator
azi dituzun erriya.

Ainbeste gauza esan nezake
nik Oriyo'ren gorantzán,
nola bainagon ontzat artuko
dizkiraten esperantzán;
ikusten dana aitortuko det,
ez naiz egongo zalantzán:
oriotarrak maixuak dira
arraunean da arrantzán.

Arrantzaleak jatorrak dira
ta biotz samurrekuak,
nik ezagunak baditut emen
aspaldi samarrekua;
aitortu bear genduke oiek
dirala bearrekua,
bestela arrai freskua nola
jango du legorrekua?

Arrantzaleak ez balituzke
lanaren ardurapenak,
askotxo gera erdi gosiak
bizi bear gendukenak;

oiek dirade jai eta aste
lana egiten dutenak,
oiek ditugu gure erriya
aberasten digutenak.

ORIOKO OMENALDIA (1981-05-24)¹²⁸

Orio, au eguna eman didazuna, gaur ikusi det biotz aundia dezuna. Ezagaturik nere ezereztasuna, asko ixtimatzen det zure maitasuna, auxe da erri baten aberastasuna.	Kantari jarraitzeko joan zaizkit indarrak, eta bertsoak dauzkat bukatu bearrak. Begiak busti dizkit pozaren negarrak, ta agurtzen zaituztet, gazte eta zarrak, nola Orio'koak ala kanpotarrak.
---	---

Honako bertso honetan hiru herriak bildu zituen batera. 1967ko San Isidro egunean kantatu zuen Zarautzen, Basarrik gai hau jarrita, “esan zezala bertsolari bakoitzak nor zen eta nungoa.” Manuelena *Bertso mordoxka* liburuan jasoa da:

Nungua naizen jakitearren
onera bildu zerate,
Leitza'n sortua ta Oriyotarra
orain esaten dirate;
len Aia'kua zala uste zuen
askok Manuel Lasarte;
ni zuen morroi nazute, jaunak,
zeuek nai dezuten arte.

¹²⁸ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 206-209. or.”

Hiru herri maiteon ondoan ez dauzka saltzeko beste herri ta auzo asko; hona batzuk beste denen izenean:

Donostia, 1971-03-19

Maite zaituztet anai-arrebak,
ez det beste zer esanik,
ainbeste jende nola bildu dan
ni ezerez bat izanik.
Zuen morrontzan jarraitu nai det
gaur ematen det itza nik,
ez nuen uste Euskalerrian
olain maitea nintzanik.

“Donosti bertsolarien seaska goxo bat bezela izan da. Gure antzera ibiliko ziran gipuzkoar, bizkaitar, napartar eta alde guztietan sortu diran bertsolari geientsuenak... Gure aurreko bertsolari zar aiek ere Donosti asko maite omen zuten, nik entzuera dedanez.”

Zumarraga, 1973ko urria.

Gaia: “Nafarra eta gipuzkoarra zera zu”

Badakizute ni ez naizela
egunsentiko izarra,
aspalditxoan oriotar naiz
baiño nerez ni leitzarra.
Bi probintziak ezagutzeko
gutxi da gizon bakarra,
baiño biotzez maite ditut nik
Gipuzkua ta Naparra.

Emen egia agertutzeko
ez det kezka ta ardurarik;
nere zentzunak lendik onera
ez baitu egin mudarik.

Esan detena nik biak maite,
ortan ez izan dudarik,
Euskalerrriak ez luke bear
esirik eta mugarik.

URRATEGI, 1976-07-19

Menditxo ontan nere ongarrri
egin dituzuten lanak,
nai izan arren ezin nezazke
nik ondo eskertu danak.
Zoragarrizko erregaliak
dizkidazute emanak,
azken arnasa utzi artean
aztuko etzaizkidanak.

ZEGAMA, 1980-11-09

Zerbait esan nai nuke
eta al dakit zer?
Nere biotz gaixoak
pozez egin du ler.
Zuek emanik ainbat
erregali eder,
ordaiñez eskeintzeko
nik ez daukat ezer,
barkatu ta guztien-
-gatik milla esker.

Zegama, galdetzera
nator zuregana:
maitasun au zergatik
dezun neregana.
Egun zoragarri bat
didazu emana,
bizi naizen artean
aztuko etzaidana,
agur, anai-arrebok,
ta agur, Zegama!

PASAIA:

“Lendabizitik, San Pedro’ko mutillak ibili ziran ederbegi-
ra bezela; ta azken bolaran, berriz, San Juan’goak nagusitu.

Aurten bandera asko
sartu da Pasaia'n,
arraunlarien kabi
gozo ta lasaian.
Bi koadrilla ikusten
ditugu sasoian,
San Juan da San Pedro
jarri dira goian,
argatik nengoen oiek
zoriondu naian.”

ELGOIBAR:

Jaun Zerukua, indartu zazu
gure memori ariña,
zer falta duan jakingo dezu
nola baitan zeuk egiña.
Gaur Elgoibarren billatu degu
biotzaren atsegiña;
au da paraje zoragarria,
ai bertan bizi bagiña!

Sortzez nafarra da Manuel eta gogoan du hori bertsoetan
ere:

NAPARROA¹²⁹

“Bizi-leku atsegiña da berez Naparralde ori. Jende sanoa
ta garbia. Euskalerra mamitsu ta jatorra”

¹²⁹ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 207-214. or.”

Naparrua'ri diot
maitasun itzala,
nola dan jende ona
eta serbitzala;
poz bat daukat nerekin
an jaio nitzala,
bertsuak jartzen dizkat
ikasi ditzala.

Euskerak e oraindik
badu osasuna,
orrek ematen digu
guri poztasuna;
Naparrua, zuk gorde
zeure nortasuna,
ori da erri baten
aberastasuna.

Naparrua lurralde
goxua da egiz,
ori aitortzen diot
errespeto aundiz;
arkitzen geranean
gosez ta egarriz,
berak asetzen gaitu
ardoaz eta ogiz.

Naparrua'k euskera
beti du beria,
antxe ikasia det
nik ere neria;
ori da berdiñikan
gabeko loria,
emango bagenio
bere baloria.

Lur-lantzalle ona da
or nekazariya,
nunai oparo dute
matsa ta gariya,
baita ere esnea
eta aragiya;
Naparrua danetik
degu ugariya.

Euskaldunak giñuzen
guk aurretikuak,
euskera edan genduen
aurtxo titikuak;
gaurko zarrak ez gera
emen betikuak,
zuek orain ikasi
nexka-mutikuak!

Eta jakina, esan beharrik ez dago, baina Manuel euskaldu-
na da batez ere:

EUSKALERRIA

Gure Euskalerra berdin gabea
nik zenbat maitatzen dedan,

mingañez ezin nezake esan
biotzak nai duen eran;
estranjeriko txori guziak
onuntza datozti egan,
zu baño txoko politagorik
munduak eztu beregan.

Gizon jakintsu askok aitortu
dute ainbeste biderrez
bizi izateko au baño oberik
billatzen eztala errez;
bear bezela osatua da
itxasoz eta legorrez,
pena bat degu: Ama Euskera
bizi zaigula negarrez.

EUSKALERRIARI¹³⁰

(Doiñua: “Iguzki denean”)

Gu, zazpi senide,
Ama baten besotan
zorionez azi
giñan lur maite ontan.
Ama, zu askotan
zaitut nik gogotan
da asi naiz bertotan
atsegin osotan,
maitasun gozotan,
zu eskertu asmotan.

O, Euskalerrria,
politez da ederrez
zu berdintzekorik
aurkitzen ez da errez.
Pozaren indarrez
goxo irriparrez
bazeundeke ezerrez;
sarritan negarrez
zaude zoritxarrez
penaz urtu bearrez.

¹³⁰ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 419-420. or.”

Euskal Herriari eskaintza, *Beranduko lanak* liburuarena:

Maitatzea euskera
eta aberria
ez da izango gauza
arrigarria.
Ase dezan batzuen
bertso egarria,
irikitsera noa
nere iturria.
Au det jatorria,
berez etorria,
liburu berria
det martxan jarria;
zuri eskeintzen dizut,
Euskalerria.

“Baiña jende euskaldunak badu sena, ta lagunak bereala egin oi ditu dabillan tokietan. Berez sanoa ta garbia dalako, beste batzuen konfiantza irabazten du. Esaera dan bezela, edozer lanetarako, berriz, beti gertu egoten da. Borondate ona ikusten zaio benetako euskaldun danari.”

Eta atala bukatzeko azkenaldiko bertso batzuk, agurtzeko eta eskerrak emateko han eta hemen kantatuak edo jarriak.

Berriketa gutxi telebista saioan Pello Esnalek egin zion elkarrizketa amaitzeko:

Lasarte emen dago
argal eta ximur,
entzuleak poztutzen
ez daukat nik xamur.
Barkatu gure lana
izan bada labur,

Pello Esnal-da bion
partetikan agur!

Herriz herriko Erakusketarako Manuelek esker onez:

Orain ez daukat nik kanturako
indarrik eta usterik,
izanez ere ez zait komeni
olako buru austerik;
baiña ez dago jende jator au
bertso bat gabe uzterik,
zuek eskertu eta agurtu
ez det egingo besterik.

Manuel Lasartek Gipuzkoa-Donostia ospitaleko erizain
eta lankideei, bertan gaixo-aldi bat igaro ondoren, eskainitako
bertsoak [2005-04-24]¹³¹

Ospital ontan egon berria
naiz amaika egunetan,
konfiantza nun mediku eta
gaixo zaindari denetan;
oso egoki ibili ziran
nerekin ar-emanetan,
merezi ere badute eta
eskertzen ditut benetan.

Ospitaleko enpleatuak
dira langile sutsuak,
emakume ta gizonetzkoak
leial ta maitasuntsuak;

¹³¹ MANUEL LASARTE, "Plaza-gizonak, Auspoa 294, 249. or."

gaixotasunak ekartzen gaitu
aberats ta beartsuak,
bi bertso auek izan litezke
zuentzat zorionsuak.

Alde soziala

Baserritarrak, arrantzaleak, langileak, pobreak dira sarri-sarri Manuelen mintza ta kantagai.

Baserritarrak

*BASERRIKO AITON BATEN PENAK*¹³²

“Txekor onak aziko badira, pentsua bearrezkoa da, ta ori dago galezti. Nik, aspalditxo ontan, asko xamar eraman ere egin det, eta oiek ordaintzera joan naiz eta arindu naute ederki!

Oraintxe galdu da gure baserria ta baserritarrak! Gu zartu gera; gazteak etxetik alde egin digute, eta, gu iltzen geranean, akabo baserria!

Aitona ain triste ta goibel ikusirik bertso auek jarri nizkion.”

Mendiko gazte jendea dago
kalera naian jarria,
nekatutako gurasuentzat
ez da gauza pozgarria;
laguntzallerik ez duelako
galtzen bada basarria,
andik aurrera ikusiko da
gosea ta egarria.

Gazte bikañak askotxo dira
baserriz etsitakuak,
guraso zarrak baztertu eta
kalera jetxitakuak;

¹³² MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 259-264. or.”

len ere oien laguntzak izan
dira urte gutxitakuak,
gero berentzat naiko dituzte
guk emen utzitakuak.

Baserritar bat keja zan atzo
ezin leikela bizi-ta,
arategira etorria zan
iru txal eder azita;
il da kobratu zituenian
pentsu-etxera bixita,
andik irten zan aien diruak
geienak bertan utzita.

Gure aurreko aitonak bota
zuten amaika izerdi,
sasitegiak biurtzeraño
soro, baratz ta belardi;
orduan etzan izango orain
aña gazte buru-argi,
baño langille geiago askoz
ori ikusten da garbi.

Guk lan eginda beste batzuek
gizendu eta guritu,
jokera orrek ez ditu gure
biotzak gutxi zauritu;
esango nuke emen alperra
zergatik dan ugaritu:
langille onik ez dutelako
bear bezela saritu.

Baserritarren Kezka Berriak, 1988ko maiatzaren 1eko
Diario Vasco egunkarian:

“Larreak urritu omen dira; ta, ori horrela baldin bada, kanpo librean dabiltzan abereak nola mantendu?

Nekazaritza indartu-asmoz
batzuek dabilta bero,
terreno eder eta bikaiñak
alperrik galdu ta gero.
Sailik onenak piñu beltzaren
menpe egonik luzaro,
orain garbitzen ta ongarritzen
lana egin bear zoro,
dioten gisan, berriro jarri
nai badira belar-soro.

Lengo oianak aberats ziran
artalde eta beorrez,
zugaiztietan zer jana zuten
gaztain, ezkur eta belarrez.
Baiña orduko baso garbiak
galdu ziran zoritxarrez,
gaur bazter danak beterik daude
sasi, otez da txillarrez,
lur oiek berriz beren onera
ekartzen ez dago errez.”

BIDE BERRIA¹³³

“Bidegintza, autopista edo dalako orrek baserria eta soro-zelairik onenak txikitu dizkion aitona baten naigabeak agertzen ditut emen, bertso-sail batean. Asko dira ola gertatuak.

Erreka-gaintxo batean zan bere baserri-etxea, ordekatxo batean, atari-alde txukun askoa inguruan zuela, fruta-arbolez betea.

¹³³ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 173-179. or”.

Saiets aldetik eta aurreko aldetik, berriz, maatsa, etxe pareta guzia artzen zuela, goiko sapairano; ta, erdi parean, egurrezko balkoi aundi bat ikusten zan, dena maatsez dotoretua.

Ate ondoan ur-aska aundi bat, bere iturri eder batekin.

Egutera aldera begiratuta, sagasti zoragarri batzuek ikusten ziran, ondo zainduak; gaur leku gutxitan ikusten diran bezelakoak. Ospel aldera begiratuta, zer esanik ez. Klase guzietatik aukera ikusten zan. Ain zan pameli jaso ta txukuna.

Ta gero ango txikizio ura ikusi: soro-zelaiak desegin, etxea beko erreka-zulora bota, ta ango ondamendi arekin penaz itatez ez da arritzekoa noski...

Baño arentzako gogorrena izan da, bera jaiotako ta azi egin zan etxe maitagarri ura botatzea. Negar egiten zuan, da auzion berak:

—Beti baserrian bizitu naiz, eta kalean ezin det etsi inola ere!

Zar askori gertatzen zaio ori, ta nik sinistu nion.

Kalera bizitzera joanagatik, noiznai antxe bueltaka ikusten da, bere lengo baserri inguruan, txutik gelditu ziran sagasti ta mendi-saillak garbitzen.

Ta onoko bertso aukeratu jarri nizkion, autopistak etxean arrapatutako aitona orri.”

Ene Jaungoiko errukitsua,
gutaz oroitu zaitea,
bizi-lekua galdu degu ta
nago naigabez betea;
egun batean pentsatu zuten
autopista egitea,
ori dalako desegindu da
gure baserri maitea.

Baserria zan gure aitari
aitonak utziya lendik,
guk ere ala artu genduen
geure gurasuengandik;
autopista ori sortu ez balitz
txutik zeguan oraindik,
negar eragin zigun utzi ta
aldegin bearrak andik.

Aurten udaran an ibili naiz
maldako sagasti baten,
arbol-azpiak garbitzen edo
belar zakarrak ebaten;
len beian ziran soro-zelaiak
sufritu-azten ziraten,
gu azitako etxea nun zan
etzaio antzik ematen.

Goiko menditik beko sakontxo
artara begiratzean,
naigabetzen naiz ura ikusita
arpegiya jiratzean;
txori bat ere zapuztu oi da
bere kabiya galtzean,
zoritxarrean ni arkitzen naiz
gaur txori orren antzean.

Intxaur-arbola bikain bat zuen
gure etxeak aurrean,
iturri fresko zoragarri bat
alboan oso urrean;
gentozenian eguzki-galdak
beroturik alorrean,
ura edanez goxatzen giñan
bere itzal ederrean.

Orain zazpi bat urte egiñik
etxean obra berriya,
barrunpetikan beintzat gendukan
txukun-antzean jarriya;
kontentu bizi giñan garaian
etorri zaigu arriya,
geure gauzekin agindu ezin,
ori da penagarriya.

IBAIK:¹³⁴

Garai batean erreka oietan
sortzen ziran amorraitzak,
iñori ezer kosta gabeak
ziran uraren emaitzak;
urte batetik bestera galdu
ditu zikinaren gaitzak,
negar-zoria sentitzen du au
ikusten duen bakoitzak.

Batzuek gizagaixoak gera
ta besteak egoskorrak,
emen argatik ibili dira
ain buruzpide koxkorrak:
sanidadean daudenak dira
mendiko erreka ziztorrak,
amorraiak an daude gaur ere
txikiak baño pizkorrak.

“Nekazarien estualdi garratzak ez nituzke nolanai aaztuta
ta baztarreko zuloan utziko, begien bixtara agertu al banezaz-
ke. Kaleko faubriketan bezelako zorrotzasunik eta ordu juxtu-

¹³⁴ MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak, Auspoa berdea, 181-184. or.”

rik ez du izaten nekazaritzak lanean asteko ta uzteko. Baiña jai ta aste zuzen jarraitu bearra bai, etxeko martxari ongi eran-tzun nai baldin badio.

Ukulluko beiak garai jakiñak dituzte errapean daukaten esnea kentzeko ta janaria emateko, goizean eta illunabarrean. Egun bakoitzean bi aldiz jeizten dira beiak jeneralean. Jan, berriz, gosetzen dan guztian egin oi du, aurrean aukeran jar-tzen badio iñork. Ori dala-ta, kezka ugariz beterik arkitzen da baserrietako jende geientsuena.”

“Len, gure gazte-garaian, lurrak aldapa samarrak edo mal-dak ziran tokietan-da beintzat, goldez etzuten jira nai izaten guraso zarrak geienak. Laiak obeak zirala askoz ere esan oi zuten. Malkarrean goldeak lurra goitik bera botatzen zuela. Ori zala-ta, beso indarrez egin bear, da laiarien kontu.

Egun batzuk etxe batean pasako zituzten; da, ango lanak bukatzean, bestera joango ziran. Orrelaxe, txandaka auzoak alkarrri lagunduaz, udazkenean, azaroko illean batez ere, gari ereiteko garaian. Baita ere udaberrian, arto-babarrunak erein bear izaten ziranean.”

Horra auzolana, hain zuzen ere.

“Baserritarrak lanerako moldez izugarri aldaturik daudela ikusten degu garbiro... Garai aietan laboregintzara jotzen zuen jendeak, eta jateko bear ziran gauza denak edo geientsuenak beintzat etxeko larretan artu... Emen, Gipuzkoan eta Bizkaiian, baserririk geienetan uztarrirako idi pare bikain askoak eduki-tzen bazekiten leengo nekazariak. Idiak ez du errapetik esne-rik ematen familirako; eta lanetik zerbait kendu bear zaio, beste iñundik ez.

Ortaz konturaturik, gizon jakintsu batzuk ikusi genituen esaten nolatsu zeuden kanpoko nazio aurreratuetan baserrita-rrak prestaturik, lana errez egiteko ta bizimodu erosoago bat eramateko ta abar...

Ez leenengo itzaldian noski. Baiña azkenerako ulertu arazi zizkioten gauzak baserritar jendeari, ta ordutik sortuak dira emengo aldaketarik aundienak.”

Baina dena ez da kezka eta lana. Baserritarrek ere behar, jakina, atsedenaldi ta olgetarik.¹³⁵

“Baserritarrak, igande-goizean, mezetara joan oi ziran errira; ta gero egun pasa igoal sarritan banaka batzuek. Danak ez. Sei edo zortzi beintzat, parrandero samarrak ikusten genituen beti.

Bruxa beltzak jantzita dotore asko, elizatik irtendakoan, lenengo zimiterioan egonaldia, ta andik ostatura zuzenean sartu; ta arrantxo pixka bat eginda, bereala etxera joan bear zutela esanez eserita jarriko ziran maian, botilla ardoa aurrean zala, tragoxkadak egiñez, goxo-goxo alkartasun ederrean kontu kontari. Ta egun guztian antxe, beste iñora mugitu gabe.

Jarlekutik altxa ere ez, komonera edo horrela izan ezean. Patxada bikaiñean, goizetik asita, beraien gora-berak berri-tzen: ango belar-saillak, emengo iñaurkin edo garodiak, alako sorotako arto-babarrunak...

Azkenean, ostatua ixteko ordua etorri ta aiek kanpora bialdu eziñik ibili bear ostalariak. Ara goizean presaka ta azkar etxera joateko asmoan ziran gizonak.

Alako batean, badijoaz, bidean gelditu-aldiak egiñez. Anak errez aldatzeko ez dira gauza, ta poliki-poliki, gaizki sartuta dauden muga arriak zuzenduaz ta abar, aitona sano ta paketsu askoak. Aiek iñori kalte askorik egin gabe pasa zuten, bai, beren mundualdia.”

¹³⁵ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 71-73. or.”

Arrantzaleak

Arrantzaleak jatorrak dira
ta biotz samurrekuak,
nik ezagunak baditut emen
aspaldi samarreakuak:
aitortu bear genduke oiek
dirala bearreakuak,
bestela arrai freskua nola
jango du legorreakuak?

Gure arrantzale maitagarriak
lanikan asko badute,
barku aundiak eginda orain
aiek arraiz ezin bete;
itxas aldean urritu dala,
batzuek ala diote,
oieri ere bizimodua
estutzen ari zaiote.

“Arrantzaleak ongi kostata irabazten dute egunero jan bear dan ogi berri biguna, legorreko langille askok bezelaxe. Emen bakoitzak bere tokian badu zer egiña ta burua bete kezka, familiko gurasoak batez ere...”

Ara or diximulatu ezin leizken buruauste triste tamalgarriak nola sortzen zaizkion lanetik bizi bear duen pertsona bakoitzari.”

“Alde guztietan eman oi ditu bizinaiak larritasun estuak.

Baiña arrantzale askoren kezka auxe dala uste det: itxaso antzutuko ote dan. Arraia urritu, alegia. Ta, ori gertatuko balitz, komeri latzak ikusi bearko genituzke.”

Langileak

“Ez baizegoen bestelako jokabide itxurazkorik, eguneroko ogia eskuratu aal izateko (lan asko egin bearra besterik); ta kontu estu samarrak dira langillearenak, sarritan beintzat.”

“Lan gogorrek eta baldarrak izan arren, norbaitek bear artarako ere, ta gu egokitu parean, da aurretik beste batzuk.”

“Baiña basoko langintza pobrea eta neketsua zan garai artan, nolabaiteko esku-erremintak izanik. Aizkora, trontza ta arpana bakarrik baiziran.

Zenbait erreka zulotan penagarri, zugaitz astunak toki txarretara erori ta aiek atera eziñez aztarrika, lertzeko zorian, lau baba ale jateko. Enpleo ederra gustora bizi aal izateko.

Basoz baso urte batzuk pasa dituen gizonari antzematen zaio, pausajea ere, gorputza zigortu duela lanaren bidez.”

Hona pasarte adierazgarri bat:¹³⁶

“Egun batez, Donostiko Arrondok arrapatu ninduen sutan berotutako burniari mailluarekin golpeak ematen ari nintzaio-la, ta galdetu zidan:

–Zenbat ordutan jarduten zera horrela?

–Amabi edo amalauan sarritan-esan nionean, arritu zan benetan gizona, ta onela dio:

–Nik Gipuzkoan erremintari asko ezagutzen ditut, zu bezelaxe alperrik lanean ari diranak. Ezer ez dezute irabazten. Zuen nekerik ez da ordaintzen, da langintza au laister bukatuko da.

Etzeukan arrazoi gutxi. Baiña urte aietan fabriketan ere amabi ta hamalau ordu askok sartzen zituzten; da guk, berriz, aurreko erremintari zarrak alaxe ikusi genituen. Orduan denborari etzitzaion begiratzen. Zearo aspertutakoan utzi. Jardue-ra tristea, lau babarrun ale jateko.”

“Zegaman bazuten fabrika bat, papelera, urte askotan zutik iraun zuena, martxa onean gaiñera, entzuten genduenez. Baiña gelditua izan bear du arek ere, ta utsune aundia nabarmenduko zan errian dudarik gabe. Famili askotara iritxiko zala iduritzen zait samintasun gordiña. Ogibidea galtzearen naigabe tristea alegia. Gaur ez baidago lan aukerarik iñun, len garai batean bezela. Ta egunero jan bear derrigor orrek ematen dizkio buruauste izugarriak eziñean dabillinari.”

¹³⁶ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 116-117. or.”

“Alde guztietan kontu berdiña entzuten da bolara ontan. Gaztediaren enpleorik eza penagarria benetan. Ainbeste neska ta mutil irabazbiderik gabe, kalez-kale denbora alperrik gal-tzen ikusi bearra. Famili askotan orrekin daude buruauste garratzak, eta ez dakigu noiz arte.”

“Beraz, nekea ugari ta atsedeen gutxi, ara nola dan mundu ontako langillearen bizimodu beartsua.”

Langile sena izan du beti Manuelek: hona bertso batzuk erakusgarri, *Bertso mordoxka* lehen liburuko honetatik hasita:

Zenbat izerdi atera detan
ez nezake esan mingañez,
ala naita're itzegiteko
ez nago sasoi bikañez;
dakizutena, ni bizitzen naiz
lana gogotik egiñez,
Jaunak zerua emango al dit
izerdi oien ordañez!

LANGILEAREN ETORKIZUNA¹³⁷

Langillearen nekeak dira
etorkizun urrikoak,
eta oraindik estutu bear
ditugula gerrikoak
esaten ari zaizkigu gizon
kargu izugarrikoak;
ongi dakite gu ez gerala
oien kategorikoak.

¹³⁷ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 370-373. or.”

Telebistara dotore asko
jantzita agertzen dira,
nik begiratu izan diotet
lepora eta gerrira.
Oien korbatak eman lezazke
nere gerrian bi jira,
ara nolako aldea dagon
gizon aunditik txikira.

Beraz asmoa agertzen zaigu
neurriak gogortzekoa,
len baiño muga larriagoak
gerorako jartzekoa.
Gure arteko jokabidea
da zelebren antzekoa,
zenbaitek ez du sekula zorrik
baizik beti artzekoa.

Beartsuaren izakeraz ni
nago etsi samartua,
len zailla bazan azken aldira
ez da asko samurtua.
Langillea da guztientzako
egitera beartua,
zer emanikan sortzen badegu
izango da nork artua.

Sare estuan sartu giñan da
lasaira ezin pasatu,
errezetikan janez ez gera
bizitzan asko gozatu.
Gu ezjakiñak izan gerala
esaten zertan lotsatu?

Eskolaz jantzi ziranak ere
ez dira guztiz osatu.

Itxura danez laister sartuko
gera Europa batuan,
naziotako buruzagiak
or omen dabiltz tratuan.
Lanikan gabe dauden pobreak
berriz ia zoratuan,
bizitzarako etorkizuna
ezin obeagotuan.

Batzuen ustez bearrezko zan
Europa bateratzea,
eta egiten degun lanari
zumua ateratzea.
Baiña oraindik komeniko da
geiago aurreratzea,
nai baldin bada ango askoren
maillara urreratzea.

LANA¹³⁸

Bederatzi puntuko
bertso batzuetan
ikusiko det ezer
asmatzen detan.
Lan gogortxo bada
utziko det bertan,
alperrik jardun gabe

nekatzen ezertan.
Borrokan da setan,
ainbat lan-klasetan,
beti ametsetan
olako gauzetan
nabil berrogei ta amar
urte luzetan.

¹³⁸ MANUEL LASARTE, "Beranduko lanak, Auspoa urdina, 464-467. or."

Nik len ere egin det
gizon baten lana,
orain atsedena da
bear dedana,
bizirik irauteko
komeni zaidana,
medikuak aspaldi
agindu zidana.
Badakit zail dana
kunplitzea dana,
baiña ark esana
mesedeko zana
orain nago ederki
ni antzema.

Lanerako doaia
Jainkoak emanik,
Ari eskerrak beti
izandu det nik.
Gorputza zigortu det,
baiña orren penik
ez det esango iñoiz
izandu detenik.
Pobrea izanik,
garbiro esanik,
egin gabe lanik
ez dago zer janik;
ez uste au gezurra
nik diodanik.

Iñoiz gozatu oi da
gizona lanean,
nor bere gustokoan
ari danean,
gauzak egoki samar
datozkionean
ta ongi ari dala
derizkionean.
Itxaropenean
sendo dagonean,
poza barrenean
sortzen zaionean,
orduan bizi da bat
zorionean.

Lurraren indarrez ta
gizonaren lanez
mantentzen gera danok,
ikusten danez.
Alguztidun Jaunari
eskerrak emanez,
bizi bear genduke
merezi duanez.
Borondate onez
kargak eramanez,
janez ta edanez
osatzen geranez
zorionsu gera, nik
uste dedanez.

Mundura sortzen danak
beartsu ta pobre,
atseden gutxi du ta
nekea sobre.
Izan nai dunak bere
buruaren jabe,
pasatzen du amaika
kezka ta naigabe.
Emen ala ere
saiatu ta obe,
gu aulduak gaude,
baiña asko daude
lana egingo ta nun
egiñik gabe.

Ikusirik bizitzak
neke asko dula,
gure itxaropena
ez da mardula.
Badakigu kentzeko
asko dauzkagula,
eta beti tiraka
ari zaizkigula,
nai duenak burla
egiten digula.
Ez aztu sekula
lan egin degula,
zeiñentzat ari geran
ez dakigula.

Langillea naizenik
ez diot ausardiz,
baiña pozik egin det
amaika aldiz.
Zenbaitek ori ez du
ikusi nai begiz,
baiña premizkoa da,
aitortzen det egiz.
Esango det berriz
errespeto aundiz:
segi zentzun argiz,
kontzientzi garbiz,
ogia jan dezagun
geure izerdiz.

Bertso bikainak dira, alajaina!

Pobreak

Hona bertso zati adierazgarri bat 1987ko artikulu batean, *Diario Vascon* argitaratua:

Esaera da iñork ez dula
lanik egiten bizioz,
baiña pobreak mantentzen gera
nekezko sakrifizioz.

“Pobrearen kezka bai ote dute neurririk eta muga jakiñik?... Famili pobrean beti zerbaiten bearra badago... Ori neronek probatu ez banu, ez neukan esateko eskarmeturik...”

“Geroko esperantzan iraun, auxe izango zan pobrearen jokabidea, orain ez-ezik, leen ere. Guk ala ezagutu degu beintzat, mundua ikusten eta beregan zerbait pentsatzen asi giñan ezkerotzik.”

“Bakoitzak bere modura irabazi bear du eguneroko ogia. Ainbat ixtillu xeblebre dituen janaria, guk ez degu errezetik eskuratu al izan. Ez dakit tontoak geralako edo zergatik. Baiña naiz alde batera joan edo bestera etorri, berdintsu beti. Indarka ta eziñean sarritan. Ikusi oi dira beste geiago ere orrela. Pobrearen suertea. Ta zorion osorik nork ote du?”

“Ta, azkenean, zartu ta eziñak jo zuenean, erretiratu, amar xentimoren etorkizunik gabe.”

“Dana dala, egun artan (Urrategiko omenaldian) bildu zan diru guztia neuri eman zidaten... Nik diru ura bi zatitan banatzeko agindua eman nioten: erdia erriko ikastolarentzat; eta beste erdia, berriz, erriko gaixoeri laguntzeko, premia edukiko zuten da.

Nik ere ez nuen ori egin diru faltarik ez neukalako. Gure etxean bazan ainbeste ta geiagoren tokia, ta nun gastatu bage-nekigun, ala nai izan bagendu. Baiña pobreak jakiten du jeneralean beste beartsu askoren berri, ta une artan uraxe bururatu zitzaidan. Gure semea antxe zan, da gero galdetu nion zer iduritu zitzaion, da:

–Nere ustez, oso ongi pentsatu dezu-erantzun zidan.

Biok kontentu... Beraz, diru dana antxe joan zan Azkoitiko errira.”

“Lazkao-Txiki ta ni, Lasarte, garai txarrean jaio giñan. Gerratearen tristurak eta ondorengo gosete luzeak supritu arazi zigun ederki.

Orduko gurasoetan antzu gutxi ziranez, famili aundi asko ikusten zan, nola baserrietan ala kaleko etxerik geientsuenetan; eta denak ongi ezin mantendu, aukerarik ez dagoenean. Zenbat ama ondradu bizitu ote ziran naigabez beterik? Penagarria benetan aien izakera. Baiña, ala bear zalakoan, segi aurrera etsi-etsian. Esku artean diru gutxi ta lana galanki.

Beste aldetik begiratu ezkerro, ordea, aberastasun bikaiña seme-alabetan. Orrek ere badu noski bere meritua.”

Hona bertso bat:

“Zoritxarrean mendian etxe
geiegi dira ustuak,
kalean ongi bizitzen zala
asko zeuden siñistuak.
Baiña an ere iritxi dira
urte zail eta estuak,
irabaziak urritu dira
ta ugaritu gastuak;
pobrearentzat danean daude
penak eta disgustuak.”

Hona hemen pobrearen deskripzio gordina:¹³⁹

“Bakoitzak bereak ikusi bear izan ditu emen, eta gure gazte denboran ere orixe gertatzen zan: nekea pranko ta etorkizuna urria.

Zer soldata ziran ba orduan? Parregarri utsak, itz gutxitan adierazteko. Jazteko bear ziran erropa txarrak erosteko aiña diru ezin inguratuz, lanik asko erabiltzen genduen; da gaiñontzeko gauzak ere, berriz, era berdintsuan ikusten genituen, gu ibili giñan tokietan.

Min bat artzea edo bestelako gaixoren bat arrapatzea gertatuta ere, guk ez genduen bein ere eduki ez aseguratorik eta ez segurantzirik ezertarako modukorik.

Bai pobre giñala urte aietan. Morrontzako aurrerapenak ara nolakoak ziran orduan.”

Eta hona deskripzio are gordinagoa, miserian sartzen dena: “Pobrea izatea da lanerako gauza ez, osasuna falta eta zer janik ez.”

Beste kezka sozial ugari ere azaldu digu Manuelek bere bertso eta idatzietan. Hona pare bat, besteak beste:

Segurtasunaren kezka: Aretxabaletan, 1981eko martxoaren 14an.

Gaia: “Seguru bizi al gera?”

Orain artean nik ez det eman
era ontako iritzirik,
baiña oni erantzun gabe
ez daukat zertan utzirik.
Nazio asko dauzkagu, noski,
gaur atomikaz jantzirik,
oiek horrela dabiltzan arte
ez dago segurantzirik.

¹³⁹ MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak, Auspoa urdina, 61. or.”

Emakumezkoaren egoerak sortzen diona:

“Baserrietan emakumezkoak ez ote dira kastigatuenak? Len ala ziran, da gaur ere ezezkorik ez nuke esango. Famili aundian batez ere, ama batentzako zer egiñik ez da faltako. Beti aztarrika ta buru austen. Feri askorik ikusi gabe bizi bear-ko du. Zenbat eta fiñago, orduan da latzago.”

LEENENGO JAUNARTZEAK¹⁴⁰

“Gure gazte denboran, ostatueta diru gutxi gastatu oi zan komonio ta bataio egunetan. Bearrezko ziran janariak bezela edari gauzak eraman da etxean prestatzen baitzituzten emakumezkoak bazkari gozoak.

Baiña buruauste asko ematen zioten langintza zan ori, ta neketsu amorratua gaiñera etxekoandre askorentzat. Famili artekoak konbidatzen zituztenez, maikada aundiak osatzen ziran... Jai eder bat espero ta asteko edozein egun baiño okerragoa gertatzen zitzaieten emakumezkoeri...

Gizonezkoak bai lasai asko, naikoa jan da edanez, sabelak betetzean gerrikoak askatuta. Amar xentimoren kezkarik gabe, luze aiña zabal exeri ta kontu kontari patxada ederrean noski...”

¹⁴⁰ MANUEL LASARTE, “Kantauren ordaiñez, Auspoa 248, 109-110. or.”

Hizkuntza I

Hitzak eta esapideak edo esamoldeak bilduko ditugu atal honetan, hurrenez hurren..

Manuelek oso berea du hizkuntzaren ardura: “Lengo itzak erabili izan ditut, nik neronek beintzat. Lengo itz zaarrak badira batzuk ulertu zailak diranak, baiña esanai onekoak.

Beti zailla da itzak
txukun erabiltzen,
baiña saia gaitezen
onentxunak biltzen.
Guk ez degu euskera
bear ainbat zaintzen,
argatikan ari da
baldartzen da zailtzen.”

Altxor paregabea dute hiztegi egileek Manuelen bertso eta idatzietan, hiztegia adibidez edo argibidez janzteko. Hitz berriak, hitz atzenduak eta esapide dotoreak aurkituko dituzte. Hona hemen sorta mardul bat, adibidez.

Hitzak

Adibidez edo argibidez: Nik uste izaten nuen Kaxiano itxua Lizartzan bertako semea zala; baiña oker nengoen, adibidez edo argibidez. Apakintza baserria Adunan dago, adibidez. Txirrita zanarekin ere tratatu omen zuen pixkaren bat, adibidez, artean mutil gaztea zalarik.

Adierazi: (“interpretar”) Erriko txistulariak *Agur jaunak* adierazten zuten txistuz dotore asko.

- Agur egin:** Gure Manuel jatorrari azken agurra egitera.
- Aitzakia:** (eman) Guk Oriori ez genioke aitzakirikan emango.
- Aizkora egilea:** Aizkolgillea.
- Alajainetan:** (alajaina) Ta ikusi genituen ikustekoak alajaiñetan!
- Aldatu:** Baiña anketatik oso gaizki zebillen, iñundik iñora pausorik aldatu eziñik. Anakak astintzen zituen jendeak (bizikleta faltan) alde batetik bestera aldatzerakoan. Gu Leitzatik famili osoa bizimoduz Aiara aldatu giñanean.
- Alde:** Zoragarrizko ukullu aldeak ikusten genituen.
- Aldexko:** Auzoak ongi eramateko biak aldexko zirala (ordu erdira oiñez).
- Aldizko:** Ez da lenengo aldizkoa.
- Alegia:** Endoiatik Oiartzungo Ergoienera biak batera aldatu bizimoduz, eta alkarrekin pasa zituzten geroztikako urteak, il bitartekoak alegia.
- Alfer esi:** Alper esia.
- Alfertsurik:** (alfer samarrik) Bidean baztar guztiak miatu ditut alpertsurik. Maiaren gaiñean bazan janariz aukera, ta era berean ardo onetik, baiña neretzat alpertsurik.
- Altzairatu:** Bazter danak beteak atxur zarrez ta laiz, aiek altzairatutzen jarduten giñan maiz.
- Amodioso:** Arreta aundi bat jarri det zure biotz amodiosora. Ama zureak (babesten zaitu) magal amodiosoan.
- Amorratu:** (Izond.) Mutil txikia, baiña bizi amorratua.
- Andre/aita:** (aurretik) Andre Kontxitak (Uztapiderenak) telefonoa artu zuenean... Eta Manuel Olaizolaren andre Kontxitaren aita Krisostomok ostatua zeukanez,...
- Antolatu:** (moldatu, eratu) Zaldiazi zegokion moduko are txiki antzeko bat antolatu ta arekin landu ta gozatu lurrak dotore asko.

Antzeman: (dio/zaio nori gabe) Zaar jendeak errez antzema-
ten dio noiz datorren eguraldiaren aldakuntza. Berealaxe
antzematen zaio jendeak zertsu nai duen; iru edo lau ber-
tso kantatzerako bai.

Astundu: Arrazoi orrek garbiro erakusten du jokoari utzi zion
ezkeroztik asko astundu zala.

Antza: (elkarketaren bigarren osagai) Egun oiek (omenaldi
egunak) astun-antzak jartzen dira. Anka-sarde motz antza
zuen (Eleuteriok).

Aparta: Jende saiatu aparta.

Ardazu: Umiltasuna ardazu, ez zikindu ta lokaztu.

Ardo, pattar, sagar (janari-edariak): (ontzia aurretik) Laz-
kao-Txiki larru bixian dabil zato ardoa bizkarrean duela.
Zagi ardoa saldua dizut. Pozik eraman nituen botilla ardoa
ta galletak. Artean erdi beterik zegoen botilla pattarra
eskaini zion. Nai badezute, botillatxo bat ardoz konbida-
tzen zaituztet. Zenbat gurdi sagar biltzen ote zituzten base-
rritarrak? Alako etxetan zenbatsu gurdi edo karga sagar
egon zitezkean gutxi gora-bera. Ekarri zaidazu kijarakada
txiki bat kafe, kopa erdi bat patarrarekin. Botilla patarrez
betetakoak ustu bitartean. Uztarriaren gaiñeko txokoan
botilla txakoliñen bat edo beste artuta. Joxe Manuel, galle-
ta batzuk ekarriko al ditut, botillatxo bat ardo edanez biok
jan ditzagun, denbora pasa?

Ardura: (norekin) Bera baita gurekin ardura duena.

Argiberritu: Bera jaio zan unea da guk beti gogoan deguna;
ura izan zan eguna, gure bizitza illuna argiberritu ziguna.

Arraio: Ixil arraio aldegiña izan bear zuen etxe inguru artatik
bere lagunetara, atzera begiratzeko astirik gabe, presaka.

Arraiokeria: Auek arraiokeriak gertatzen dira! Au da arrai-
keria!

Arrasta: Txiza arrasta bat egin.

Arrasto: Emen ere ez det arrasto garbirik zenbat urte pasa zituen lanean. Berriro len neramakien arrastora sartu nadin. Aiek ere artu zuten arrastoa, ni bertotan pixkaren bat asia ote nintzan, da asko zirikatzen ninduten. Geiennan biok arrasto batera biltzen giñan erabakiak artzerakotan (iritzietan). Baiña sartu nadin lengo arrastora, aririk eten ez dezadan.

Arrazoitu: (da) Len arrazoitzen giñan egiaren argiz.

Asealdi: Kanpotarrak, Oriora datozenean, asealdi ederrik artu oi dute.

Asmoan: (asmoz, asmotan) Garaiz etxeratzeko asmoan. Afaldu ta lo egiteko asmoan etorri naiz.

Aspergarri: Artikulu au berealaxe bukatzera nijoa, geiegi luzatu ez dezadan, iñoren aspergarri.

Astotegi: Abereak astotegira edo ukullu aundi batera eraman.

Atzendu: Oraingoz burutik atzendua daukat diodan ori.

Atzerako: (atzerapen): Bilbaoko trena atzerako aundiarekin zetorrela.

Aukera: Ardoz aukera, txakoliñez berdin.

Aurrerako: (aurrerapen): Leen ere liburuen bidez aurrerako aundia egingo zuela uste det pertsonak. Emen denbora badijoakigu, ta guk ere urteetan egingo genduen aurrerakorik aundiena, beste ezertan ez noski, nik neronek beintzat.

Aurretxoan: Soldadu joan aurretxoan.

Axal: Orduko gure jazkerak axal samarrak izaki. Ongi asentatzen dan perra, axalago josita ere an ibiltzen da. Orrek (zato-ardoak) barrena berotzen badu, etziok kontu axalik.

Axaleko: Etzuen parre axalekua.

Azmantar: Oiñetakoak, berriz, ortik onerakoak: abarka gomazkoak ustel utsak; zaku zarrak autsi ta aiekin eginda-ko bartanak edo azmantarrak jantzi oi genituen anketan.

Aztarrika: (iz.) Geroztik ere amaika aztarrika egiñak gera, sarritan galeran. Aztarrika batean ibili giñan. Aztarrika latzak joko zituen. Ez da batere arritzekoa (txikizioa), kamioetan dabillen aztarrikari begiratzen badiogu.

Baba txiki: Leen, gure gazte denboran, Bidañiko baba txikiak eta babarrun gorriak edo beltzak fama izugarria zuten. Tolosan jartzen zituzten salgai, ta nork erosirik etzan falta-ko. Mendi altuetan sortzen omen dira baba txiki ta babarrunik fiñenak, eta jateko gozoenak ere bai. Ori aspaldiko esaera danez, nik neronek beintzat ontzat artua daukat.

Baina: (bukaeran) Aiako Santio baillaran leen ere kantatuak gera zu ta ni biok, ez dakit gogoan daukazun baiña.

Bakar: (Adlag.) Zuk zer egingo zenduke bakar, lagun jatorrik ez balitz. Urrutiko mendi-baserri zaar bateko gertaera da: bost edo sei famili bizi omen ziran inguruan; baiña etxe batetik bestera tarte dexentea zeukatenak, bakar samar egindakoak, auskalo noiz.

Baldarraldi: Baldarraldia (eguraldiaren eraginez)

Baldartu: Nik ez nezake itzez baldartu biotzez maite deda-nik; ainbat talentu badet buruan Zeruko Aitak emanik.

Baldaxka: (ondoko besaulkian lotan zegoela) baldaxka-bal-daxka nere gaiñera...

Balkoigintza: Balkoigintzan...

Banaka: Banaka bizi bearra alkar maite genduen bi gazte. Biak an zebiltzan, baiña ez alkarrekin, banaka.

Banaka: (bakan) Leen, gure gazte denboran, oso banaka eza-gutu genituen Bizkaian bertsolariak, plazetan ibili oi ziranak batez ere. Urte banaka batzuetan izan giñan an ere bertsoan

Uztapide zana ta biok. Idi ganaduak oraindik ere banaka batzuk egongo dira noski. Banaka batzuk entzun genizkion (bertsoak). Olaxe bizi zera munduko urte banaketan

Banakatu: (banandu) Danak batera ibiltzen etzekiten: banakatu egiten ziran errez, ta edozein zulotan sartu muturrez aurrera (zaldi ta mandoak).

Baporegintza: Astillerietan baporegintzan erabiltzen zituzten trabesak ere asko egiña nintzan goiko kalean.

Barru: (iragana adierazteko ere) Ez da kontu zaarra diodan au: bi illabete barrukoa.

Begirazuna: (zentzu zuzena) Pozezko begirazuna da egiten didazuna, badakit maite nazuna.

Begizulo: Begizuloa atera aizkorari.

Behar: Gaur bizirik balego, larogei ta bost urte bearko lituzke, nere kontuetan oker ez banabil.

Behar: (izond.) Orain, lenengo, beste gauza batzuk dauzkat esan bearrak. Laugarrena Uztapide zan joan bearra, baiña etzan agertu. Leiza aldeko albiste batzuk dauzkat eman bearrak. Egun gutxiren barruan bildu bearrak gaudenez, an itzegin leike lasai. Baiña ez nengoen libre; baneuzkan presa aundiko lantxo batzuk egin bearrak, eta ezezko itza eman nioten.

Behar: (nork gabe) Deskuidoren bat bearko zuen ala gertatzekotan. Diodan ori Leitzako terrenoan egon bear du, baiña Goizueta inguruan. Au, Leitza'n ateratako argazkia izan bear du. Baiña diogun au antxo txikia izan bear zuen. 1994-ko azaroaren 10-garren egunean il izan bear zuen Teodoro Hernandorena Barandiaran. Zoko ori leporaiño betetzen dana izan bear du urtero. Aita baten nortasuna bear bezela idazteko, nik dakidan baiño geiago jakin bear du. Kiroletarako gogoia bear du leen. Ura zalako nik an serbitu bear izan nuen,... Iruñean bear nuena.

Behar: (laguntzailerik gabe) Indarrean dagoen mutillak lane-rako ere pereza gutxi izaten du; berez oso nagia edo alpe-rra bear du bestela.

Beharko: Gu ere gazteak izan giñan. Baiña ez genduen orren-beresteko desordenik erabili. Ez bearke ere lengo gurasoekin.

Beharrean: An erabili zuten jan bearrean (omendua). Lasar-te etorri da ta egun ederra pasa bearrean gera.

Beharrez: (bearrean) Astoak eta zaldiak perratu bearrez zeudenean... Nik ez dakit; ara itzuli bearrez zeuden. Andik zortzi egunera, il zala ta bere animaren aldeko eliz-kizuna ospatu bearrez aurkitu giñan.

Behartu: (premia izan) Medikurik bazanik ere etzuen jakin-go seguru asko, sekulan etzan aietaz beartuko ta. Erremintak, klase denetakoak, aukeran edukiko zituen beartzen zanerako aurrez prestatu txukun eta dotore kaja batean gordeta. Berriz ere deitu beartzen zeratenean. Karpeta zeukan an eta, artaz beartu zanean, joan omen zan.

Behartu: (bortxatu) Ukulluan egon besterik ez duenari, ez dio ajola: ura ez baida beartzen anketatik. Besuak beartzen zian.

Behe-sarrera: Be-sarrerako atea.

Behingo batez/Behingo batean: (Behin batean) Beingo batez, gogoratzen naiz, goizeko ordubietan oeratu ta berriro lauretan jeiki arazi ninduten, bertsoak nai zituztela-ta. Beingo batean, bere aitari esan omen zion... Beingo batez gertatu zitzaigun kaso esplikatu det. Guk, Uztapide ta biok, Orioko ondartzan egun zoragarri bat pasa genduen beingo batez. Berak aitortu zigun beingo batez telebistatik...

Behingoz: (Behin) Nik beti griña berean ikusi det, beingoz eza-gutu nuen ezkerotik. Beingoz araiño joan giñan kasoan...

Belarri: (poltsaren euskarri) Belarrietatik elduta alde banatatik.

Berandu: (izond.) Ordurako arratsalde berandua edo ilunabarra izanik. Ta eguerdi beranduan etxeratzen zela badakigu. Gosaria eta amaiketakoak biak batera egin oi zituzten, aule-riak jotako garai beranduan.

Berezkotasun: Berezkotasun nabarmena erakutsi zion jende pelotazaleari. Berezkotasuna duen pertsonak edozer gauza egoki asmatzen du, ta artaz baliatu gaiñera.

Berndindu: (gose-egarriak kendu) Berndindu al zerate, muti-llak? Tripa zorroak berndindu arte.

Berogarri: (iz.) (arropa) Artean berogarri gehiago eskatzen zidan gorputzak.

Berrian: Leitza'tik Aiara etorri berrian. Kanpotik barrura sartu berrian batez ere. Soldadu joan berrian... Txipiroia, itxasotik ekarri berrian...

Berritan: Olako gauzak zuzendu bear dira al bada berritan.

Berritu: Da besteak soñuz ta alaitasunez koplak berritu edo errepikatu. Jan eta edan lasai, ta kontu zarrak berritu.

Berrituali: Leengo bizimoduari berrituali bat eman genion, denbora pasa.

Berrizko: (hurrengorako) Egiña egin damu sendo bat artu dezagun berrizko. An biltzen zan jende jatorraren gustoa betetzen alegindu berrizko ere. Ta erria gustora gelditzeak ez du gutxiena balio berrizko ere. Bein etorri Saldiasera ta ez zaitugu gaizki tratatu nai berrizko ere. Bertsolariak orixe nai du: erria gustora gelditu dedilla, berrizko ere. Gauza bakoitza ordaindu ezkerero, lasaiago geratzen da per-sona berrizko ere. Azkena jan gabe uzten zan, berrizko muestra bezela edo.

Bertsogintza: Bertso langintza.

Besabi: Besabiak

Besoak: (animalien aurreko hankak) Bi besuak astarrak eme-ari gainean jarri. Atzeko bi ankak eta aurreko bi besoak (ganaduak lau hanketan lotuak).

Besterik: Zeruko Aita serbitu nairik besterik inor baiño len.

Bete: Izar argiak ikusten dira zeru urdiña betean. Orain artu aurrean daukazunetik platera betean, da jan lasai. Goizean oetik jeiki ta lenengo lana orixe zan jeneralean gure ama zanarena: sua piztu ta lapiko aundi bat bete babarrun jarri egosten. Bikote ederra; plaza bete-beteko.

Bezala/ nola... hala: Udararen bezela neguan ere. Nola kalean ala baserrietan. Leporaiño beterik ikusten ziran erritarrez bezela kanpotik etorritakoz. Baiña leenengoa dan bezela, azkenekoa izan dedilla (dirua eskatzea). Janariz bezela edariz osatu leike bertan, bearra izanik. Negu beltza izanik, antxe (ostatu barruan) zegoen girorik onena nola kantatzeko ala entzuteko.

Bide: (arrasto, sail) Sartu gaitezen daramakigun bidera. Baiña goazen leengo bidera poliki-poliki.

Bidez: Ta baliteke negozio bidez bizi ziranak izatea.

Bihotzeratu: Iñoiz aztuko ez diran penak zaizkit biotzeratuak.

Bihurri: (iz.) Bigurri pixkat berezkoa du, ori ezin zaio kendu.

Bilatu: (aurkitu) Gizon atsegiña billatzen nuen nik (Mariano Izeta). Idiazabalen konfiantza aundiko lagunak billatzen genituen guk. Aspaldi samarreko kontua danez, nere buruan ez det billatzen.

Bildu: Biltzen al zaizue lanik? Neretzako bakarrik geitxo biltzen da (lana).

Bilera: (festa) Erromeri billerak nun-nai egin oi ziran baillara txikietan. San Isidro egunez nekazarien billera zuten Zaldibarren. San Isidro ere bai, nekazarien billera ospatzen dalako. Billera aipagarri ura (Kilometroak 94).

Biok (zu eta ni biok): Aiako Santio baillaran leen ere kanta-
tuak gera zu ta ni biok.

Biribilak: (barrabilak) Gizon gaiztoak il zuen biribilletan
ostikoz jota.

Biukai: Biukaia deitzen zioten Leitza aldean gustoko maki-
llari. Orrek esan nai du bi urteko zugaitzki gaztea. Izan
liteke urritza, gaztaiña, makatza edo lizarra. Baiña ez
lurrean aldatutako landarea, basoan berez sortua baizik,
ezkurretik seguru asko.

Bizi: (nor/nork) Jaungoikoari eskatzen diot luzaro bizi zaitzala.

Bizimodu: Gu Leitzatik famili osoa bizimoduz Aiara aldatu
giñanean. Bizimoduz, txerri tratuan zuen ogibidea. Eta
geroago,... bodegoia artu bere gain bizimodurako.

Bizkar otarre: Zaldiaren bizkar otarretan

Bizkarka: (bizkarrean) Batzuetan ibili izan giñan... errekatik
arria atera ta bizkarka eramaten bear zan lekura.

Borondatea: Nereganako zeukaten borondatea.

Botillerotza: An ibiliko zan botillerotzan gustora. Basoa erdi-
raiño etzuen beteko; aldiko pixka emango zion bakoitzari,
ontzia ongi ustu zezan.

Bular eman: Bular emanaz

Burdin sarde: Burni sarde.

Burutu: Beste tokietan legorrarekin burutu ezin dutenean
ibiltzen gera gu ongiena.

Demonio: Neguko izotzak eta jelak dira demonio utsak,
gauza onik ekartzen ez dutenak.

Delako/zelako: Ta ea libre ote geunden, zalako egun berezi
artan.

Denera: (denean) Danera giñan desberdiñak.

Derrigor: (izond.) Ta egunero jan bear derrigor orrek...

Dotoretu: (iz.) Dotoretu ederra artuko du erri onek.

Eduki: Jatetxe sonatua daukagu gaur Ariztarrazu.

Egarbera: An ase gabe ez da gelditzen goseti ta egarberik..

Egon: Artean oso gazte geunden. Ta etzegoan gizon alai.
Orain nago ederki ni antzemana. Guk, gazte geundelako,... Oso gazterik ekin zion neska koskorrak aitarekin batera erriz erri ibiltzeari, artean ume zegoela, egia esatekotan. Baiña gazte nengoen artean.

Egurretan: Egurretan ibiltzen zan: egurra txikitu ta saldu.

Ekaizte: Ekaiztea arindu ordurako, igo ziran berriro mendira danak.

Ekarri: (Eguraldi kontuan, nork gabe) Egun batez goizean goiz, artean illun zegoela, kamaiñatik jeiki denak eta pres-tatu omen ziran lanean asteko, ta euri-zaparrada ikaragarria ekarri noski bat-batean... Eguerdian pixka bat atertu edo arindu-itxura artu zuenean, bazkaldu ta lanera joateko prestatu dira denak, eta ekarri du berebiziko euri-erauntsia berriro.

Ekin: (zertan) Eta ekin dezaiodan aurtengo kosteraren berri ematen, ikusi edo jakinda nagoen neurrian. Ala, goizean zakurrak miatzen ekin ziotenean... Beraiek ekin zioten itxasoko mariñelen kantu zarrak kantatzen. Gero, sabelak beteta, trikitilariak gogotsu ekin zioten soiñuz ta panderoz, alaitasuna jartzen. Alaxe, gora igo eta ekin genion bertsotan.

Ekin: (zeri) Oso gazterik ekin zion neska koskorrak aitarekin batera erriz erri ibiltzeari.

Eman: (“ceder”) Maian leku pixka bat eman genionean

Entzuera: (aditzea, aditzera) Eta onenetakoa, nik entzuera dudanez. Nere entzuerak bazituela eta...

Epel, gozo: (iz.) Utzi nai nuke nik komentuko goxoa eta epela. Udaberriko epelaren goxotasunak sortzen dituen

loreak bezela. Ura zan giro zoragarria billatu genduena, ordu batzuk epel gozoan pasa al izateko.

Erabili: Berez osasuntsua ta sendoa izan arren, azken urteetan suerte txarra erabili zuen Joxe Mari gizarajoak. Garbitasuna erabili. Ta zintzotasuna erabili, jan-edanez ez-ezik, eguneroko entrenamentuetan ere bai. Eta ortan etzuen deskuido aundirik erabiliko. Jatetxe onek ere lan asko erabiltzen duela entzuten da. Errementariak etzuten ba lan faltarik erabiltzen. Ardo ona erabiltzen zuten. Abere-tratua erabiltzen zuten. Erabili zituen aldaketa gogor antzekoak (udarak). Lasaitasun ederra erabiliko zuten. Ni gaizkiena ango teorika xeblebre arek erabili ninduen. Udazkenean len bezelako borrokarik ez dute erabiliko seguru asko. Orduko tratanteak etziran lo egoten: bazekiten idi pare bikaiñak eta esne-bei ederrak erabiltzen Zarautzen. Umedade bildurgarria erabili genuen udara osoan. Eta diruak aldaketa aundiak erabiltzen omen ditu (aari jokoetan). Soiñujole jakiñekoa erabili zuten urte mordoan Agiñetan: Maltzeta. Baiña eguzkiak ere beti ez du indar berdiña erabiltzen: trumoiak eta ipar aize otzak jartzen dizkiote eragozpen txarrak, bere lana ongi egin al izateko. Trumoiak erabili zituen zalaparta galantak, eta kalte bildurgarriak egin ere bai baztarretan. Min egiteko arriskua erabiltzen dute sarritan (pelotariek); baiña jokoa orrelaxe da. Diodan oitura au goizetik erabiltzen genduen. Nik nere semea eta alaba Bergaran erabili nituen ikasketak egiten, biak batera. Ura bakarrik erabiltzen baidet jai ta aste. Lan asko erabili izan dute bietan ere (bi jatetxeetan)). Arroitzen bertan erriko taberna edo ostatua urte batzuetan erabili zutela badakit. Gerri alde argalagoak erabiltzen zituen jendeak (gerra ondorengo urteetan). Berriketa gutxi erabiltzen zuena.

Eragin: Eguerdian plazan saio bat eragin ziguten. Parre pixka bat eragin nai nizuke.

Erakusgai: Ara emen berriz ere nere idazlanak ditut erakusgai.

Erakutsi: (seinalatu) Komentuan guri erakutsi ziguten gelak bi oe zeuzkanez, ni erropak erantzi ta segituan sartu nintzan batean. Eta an erakutsi ziguten nun exeri. Biatzarekin gora erakusten zuan!

Erakutsi: (iz.) Guraso zarren erakutsira ezi giñan. Nere baitan pentsatu nuen etziola erakutsi txarra agertu semeari. Neri bein erakutsi au eman zidan semeak: egoteko lasai; ez neukala zertan estuturik ainbesteraíño.

Erasan: Eibarren naikoa erasaten zuen (eguraldi otzak). Nekeak erasaten zionean (gelditu). Ardoak ere, lendik gutxi edan duenari laixter erasaten dio, ta patarrak zer esanik ez. Azkenerako, eziñak erasan. Dirua ere bere alde irten aurretik, eta kezkak erasatea baliteke. Baiña zar jendeari, batez ere, otzak errez erasaten dio.

Eratzaille: (antolatzaile) Jai eratzailleak.

Erlojerotza: Ogibidez erlojerotzan jarduten ziran.

Erosotu: Kale-baserria zuenez, ganaduak eduki oi zituen, eta goiz-partean aien martxa erosotu leenengo.

Errape-mina: Errape-miñak.

Erraz: (zertan) Emengo gazta-usaiarekin lo artzen ez dek errez, mutillak! Ez da oso errez garbiro erantzuten. Orain ez dago billatzen errez len galdu dezuna. Ez da gaur errez bide oietan ibiltzen.

Erraztu: Gerora pixkanaka erreztu dituzte lanak, eta gaur kamion ederrak dauzkate barrenderoak kaleetako zaborrak jaso ta nora komeni dan, araxe eramateko. Beti gerora begira nabaitzen nuen, bere familiari bizitza erreztu nairik. Euskera oso erreztua dauka. Etsipena errezten bazaizu, beti uraxe daukazu gogoan. Bertsolaritza erreztu, garbitu eta orraztu.

Errementaritza: Errementaritzan.

Errespetu: Alako errespetoak ez du dudako konturik (jendeak zion beldurra). Zure asto onek atze aldean errespeto izugarria daukala usteko du (ostiko bikaiña emanda).

Erretolika: Ori esan nionean, ura erretolika gizonarena!

Eskamilla: (iskanbila) Sarritan ikusi genituen ango eskamillak.

Eske: Santa eskean.

Eskertu: Nik eskertzen zaitut biotzez, beste askok eskertuko zaituzten bezelaxe. Alabatxoa, eskertzen zaitut.

Esnaeran: (esnatzean) Lo egin da esnaeran begitxoen zabaleran, izar eder bi zuregan ikusirikan...

Espero: (norekin) Neskatxa garbi bat du zurekin espero.

Estropadalari: Izan ere Kontxan estropadalari denak elburu bakarra dute, bandera irabazi naia.

Etorri: Eguzki berotan gozatu zituen baztarrak (apirilak); eta lendik ongi bustita zegoenez, tirata bezelatsu irabazi zuen kanpoak. Nik ez det egundo ezagutu ain azkar etortzen. Ura zan zoramena soro-baratzetan da belar-zelaietan.

Etsi: Beti baserrian bizitu naiz, eta kalean ezin det etsi iñola ere.

Etxeordeko: Aiako Zulaika baserrian etxeordeko aundi bat bazan len, ganaduen azpigarriz leporaiño beteta egoten zana. Garo, orbel ta orrelakoak... legorpean sartu ta txukun.

Eutsi: (zertan) Beraz, arrazoibidez eutsiko diote aurrerantzean ere pestak antolatzen eta egiten.

Ezagun: Ango lurra ezagun du zertarako balio duen.

Ezaguera: Alkarri ezaguera eman genion (batak besteari bere burua aurkeztu). Ezaguera aundiko gizona zan Manuel Olaizola Uztapide bertsolaria, berez.

Ezagupide: Plazan ikusi ninduen,... eta eman zidan ezagupidea.

Ezjakin: (iz.) Nik, nere ezjakiñean, kezka orixe edukitzen det beti. Ortan ezjakiñean nago, beste gauza askotan bezelaxe.

Ferraketa: Perraketako langintza. Perraketan asi.

Gai, kontu: (zertan) Gai ontan ere jarri ditut bertsoak. Aspal-ditxoan gai oietan iñorekin itzegiteko modurik ez baidet izan, da ezjakiñean arkitzen naiz. Nik neuk ez det geiegi ulertzen gai orretan. Guk gai ontan ezaguera degun ezkerroztik... Nik ez nion gai ortan ezer galdetu. Kirol kontuan ari naiz idazten. Bein ere ez nion ezer galdetu gai ontan; baiña arrapatu nizkion alamoduzko puntu batzuk tarteka.

Galde egin: (noren) Lasarteren galde egin oi dutela badakit.

Gaintxo: Leaburu nuntsu dagoen jakingo dezu noski... Tolosatik oso urrean, goiko mendi gaintxo politean aurkitzen da oiñarriturik.

Gaixo: (iz.) Gaixoren bat arrapatu-ezean.

Gaizto: (iz.) Alper enteroak eta gaiztoz ongi ornituak.

Galdean: (eskean) Lenago bazkari ta afari galdean jendea sartu oi zan Oliden aldean.

Garodi: Ango belar-saillak, emengo iñaurkin edo garodiak.

Gatz: Amaren eskuetan bazan gatza lanerako. Gatza zeukana (indartsua) nabarmena zan an ere. Badago baztarretan indarra ta gatza (arrijasotzailleen artean).

Gaurkoz: (gaur egun) Ernani erri euskaldun zoragarri bat zan leen. Gaurkoz ez dakit nola jarraitzen duen ango jendeak.

Gauzatu: Gaur ez diat gauz onik. Arratsaldean kantatzeko ez nauk gauzako. Bera ez baida gauzako, bakarrik moldatu aal izateko.

Gelditu: (zertatik) Andik laixter gelditu zan beintzat pentsu saltzetik.

Gerozkoan: Eta egun artatik asi zala bien arteko konfiantza ugaritzen; gerozkoan oso ongi konpondu zirela beti.

Gerri-giltzak: Gerri-giltzak.

Gerriera: Gerrieran lana egin. Gerrieran gizona nekez nekatzen da, artaraiño badu abildadea segitzeko gerrieran lanean, baiña makurka egin bear dan lan ori gogorra gelditzen da.

Giro: Lan giro al dago? Erromeria urteko iganderik geienetan izan oi zan len: giro onean kanpoan eta bestelakoan barruan.

Giza talde: Giza talde bat prestua.

Gogoantzean: (oroimenean) Nere gogoantzean ez det ezagutu aurtengoaren antzeko jariorik goitik bera jexten.

Gonbidatu: (zertaz, zerekin) Botillatxo bat ardoz konbidatzen zaituztet. Ta konbidatu ditu bere lagun guztiak afariz. Ta arek kantinan ardoz sarritan konbidatu ginduzen gu. An egongo zan entzuten aurreko puntan, da gero bilduko zitzaigun zerbaitekin konbidatzera: biotz oneko gizona izaki berez.

Gorako: Gorako bildurgarria deramaki erri onek.

Gorde: (iz.) Kaja illun batean betiko gordera, bestek eraman bear, gauza ez norbera.

Goraldtu: Oitura zarrak goraltzeko.

Gozaleku: (zeru) Gero betiko gozalekua zeruan izan dezagun.

Gozatu: (da) Eta geu ere alaxe gozatzen giñan, gustora beraiekin. Ta gu ere antxe gozatzen giñan illunabarretan (lurreko edo beko suaren inguruan). Ni Arriola zaarrari begira gozatu nintzan geienbat: ura zan jateko modua! Iñoiz gozatu oi da gizona lanean, nor bere gustokoan ari danean. Asarretzean noizko gozatu? Ala, urrengo goizean, txoria bezin kontentu gure aita, aspaldiko partez oean gozatu zala ta (bizkarreko miña sendatuta). Gogoratzen

naiz: gu, mutil koskorrak, elurra noiz ikusiko zai egoten
geñan: orduantxe gozaten nunbait bestela baiño geiago.
Igarian ongi dakitenak nolako zoramena: jaten baiño geia-
go gozaten dirala esango nuke aiek (ondartzan). Jendea
gozatu zan dotore (bertsoak entzuten). Gertaera errikoiak
kontatuz gozaten naizen ezkerero, atal ontarako ere badet
alamoduzko bat, Uztapiderekin zer ikusi duena gaiñera.

Gozatu: (da/du) Nire egun itxurazko bat neukan garaian
neroni gozaten nintzen jendea gozaten nuen tamainan.

Gure, zure, nere: (atzetik) Aita zaarra guria an ibiltzen zan
laguntzen. Ama zureak apaintzen zaitu ain era kuriosoan.
Arreba gureak ordurako bear zuen alimentua emanda zeu-
kan mutil txikia. Naiko lo egin al dezu, Manueltxo nereea?

Gurtetxe: Kurtetxia egin.

Gustatu: (da) Izlari goxo eta atsegiña beti gustatu oi da.

Hagin-ateratzaileak: Goierriko garai bateko agin-ateratzaileak.

Hagin-berritu: Errota arriak, azpikoa ta gaiñekoa, biak, noi-
zean bein derrigor pikatu bear izaten dute, agin-berritu
alegia, bueltaka dabiltzala gastatu ta leguntzen diralako.

Hala moduz: (gutxiespen zentzua) Alamoduz bere burua ezi-
ñean ikusi ezkerero, ordezkoren bat billatu ta bialtzea da
onena.

Hala moduzko: (zentzu zuzena) Bai noski, alamoduzko
otsak dabilta. Baiña gaizki irten zaizkiote gauzak; itxurak
alamoduzkoak dira beintzat. Urri illa zanez, garaia alamo-
duzkoa eta eiz kontuak ere erabili genituen. Jakiña, ala-
moduzko giro ederrak baizebiltzan; eta saratsa da zugai-
tzetan leenengo esnatu ta loreberritzen dana. Orduan
gogoaren faltarik ez gendukan bertsoatarako, sasoia alamo-
duzkoa, ta kontentu.

Hala moduzko. Hola moduzko: (gutxiespen zentzua) Nik, berriz, jazkera ere alamoduzkoa erabiltzen nuen. Ijitoak txartzat juzkatzen dizkiagu, alamoduzko azio nabarmenak egin izan dizkigutelako. Ni ere parrandan asko ibilia naiz, (bertsolaritza) alamoduzko opizioa da ta. Pakitoren opizioa alamoduzkoa izaki (soiñu jole), ta parrandak endredatzen gizona, sarritan uste baiño len. Asi zitzaigun edadez dexente jantzitako aitona bat bertsoan, baiña ez bere kasa, alamoduzko aingeru batzuek zirikatu zutelako bai-zik. Olamoduzkoak tentatzen mutila zan Zepai zana.

Han: (hartan) Nagusiaren semea zan lagunetako bat eta antxe salbatzen giñan.

Handik: (hartatik) Bi iztarrak-edo autsi zizkion, da andik akabatu zan (beorra).

Handik aurrerakoan: Ta geuk ikusteko andik aurrerakoan nola moldatu.

Hankamina: (nafarmina) Ni gogoratzen naiz: Aian ankamiña deitzen zioten; beste batzuek, berriz, naparmiña.

Hanka-sarde: Azpiroz gendun korrikalari eder da kurioa, anka-sardea bikaiña zuen eta luzea pausoa. Anka-sarde motz antza zuen (Eleuteriok).

Hanka zuztar: Anka zuztarrak danak urratu ta odoltzeraiño (idiak perratokian), egun saillerako mugitu eziñik.

Hari: Dana dala, sartu nadin lengo arira.

Hartaratu: Zirkorako ere balioko zuen agian, gazterik artaratu baldin balitz.

Hartu: Franki baserrian artoa eta babarruna etxeko lurretan artzen ziran. An zebiltzanak, berriz, udazkenean etxe ingurura bildu bear, ekaitz gogorak artzen asi baiño len. Aia inguru orretan, sagarra bildurgarri artzen zuten. Garai aietan laboregintzara jotzen zuen jendeak, eta jateko bear

ziran gauza denak edo geientsuenak beintzat etxeko lurretan artu.

Hausnartu: (mamurtu) Medikuak ere beti aolku au eman izan didate: mantxo jateko, ongi ausnartuta.

Hizpide: Uztapidek bide ori artu zuen izketarako.

Honenbestean: Baiña onenbestean bearko du.

Honetaratu: Eta esango det nola, ontaratu naizen ezkerro. Ni neu ere garairik onena pasa ta gero ontaratua (idaztera jarria) naiz, lagun zarren eskabidez. Ez genduen asko pentsatzen... ontaratuko giñanik, garai artan.

Horrenbestez: Esaiozu...: orrenbestez ulertuko du.

Hostoberritu: Ostroberritzen ari baizaigu igartutako arbola. Zugaitzak ostoberriturik.

Hostodun: Ni aritz adar ostodun batekin beieri euliak kentzen jarri ninduten.

Hots egin: Garaian nago baxtar ontatik egiak otsegiteko.

Hurrengo: (hurrena) Obe zenduke erropak entregatu urrengo datorrenean. Izketan jarraitu genion pixka batean, da urrengo esan zidan... Urrengo, berriz, 1968-an arrantzaleen Kofradiak jarritakoa.

Ibili: Udara partean bero izugarriak zebiltzan. Garai artan bigarren gerra mundiala zebillen borroka bizian.

Ibili: (iz.) Eguraldia txarra izan zan ibilirako (autoan). Orain goiz ibilirako izugarrizko gogo nabaitzen zaio erri ontako jendeari. Gaur autoak ere ugarituak daude ta len ez bezelako erreztasunak dauzkate gazteak ibilirako. Ibilian nekatzen diranentzako exerleku ederrak.

Igarri: Bildur antzean ibilia naiz ni onuntza etorrita, izanez ere zuri aundizat negoen aurrez igarrita.

Igarri: (nori gabe) Bestela, laixter igarriko dio zer putzutan sartu duen anka.

Ikasi: (jakin) Munduko berri ikasitako gizona. Nik ez nion sekulan iñori entzun erren onen jatorrizko izenik, eta ez dakit emen idazteko, ez nuen ikasi ta. (Behinola, “Franki” baserriaren izenak zer esan nahi ote duen galdetu nion Manueli, eta hauxe erantzun zidan: Nik ez det ori ikasi.) Emen Oriokoa ere ixtori zelebrea entzunda nago. Ez da atzo goizean gertatua izango, baiña nik ikasi nuen bezela idatziko det. Nik neronek ikasi berri samarra det, arrantzale batengandik ain zuzen ere, txipiroi asko dan urtean angula ere ugari izaten dala, alegia. Apellidoa ez dakit, ez nuen ikasi ta. Auskalo zenbat urte diran nik ikasi nuela ere, ta ordurako zaartua zegoen kontua. Pozikan gaude alde ontako berri onak ikasita.

Ikuskizun: (adlag.) Ori ikuskizun dago oraindik.

Iltzeberritu: Len zeuzkaten perra onak iltzeberritu.

Irabazi: Udaran bezelatsu irabazten baizuen belarrak. Eguzki berotan gozatu zituen baztarrak (apirilak); eta lendik ongi bustita zegoenez, tirata bezelatsu irabazi zuen kanpoak.

Iraun: (zain egon) Eta bere artan bi edo iru egunetan iraun nuen nik (berririk gabe), baiña oso kezkatuik, eta Oiarzungo bere etxera deitu nuen.

Irekiera: (zabaltzea) Ostatuaren iriekiera ospatu genduen.

Iritsi: (non kasuan) Lenago ere iñoiz nere iritziak oso urrutietan dira iritxiak.

Istilu: Ala ta guztiz ere, ixtillu politik ikusten genduen tarteka zezenak edo larre-beiak ukuillutik plazara ateratzen zituzten bakoitzean.

Itxi: (bete) Pasillo edo ibiltokiak (zinemakoak) ederki itxi ziran.

Itxurazkoa: (atzetik) Zenbatek ikasiko zuten ba eskola itxurazkoa? Edo giro itxurazkoa. Nire egun itxurazko bat... Berotualdi itxurazkoa eman (sabelari).

Izate: Gaizki artzen bazaitu ango izatiak, (komentukoak) beti zabalik daude etxeko atiak. Dudak agertu litezke, lagun, mundu ontako izatian. Ara nere izatea zertan gelditu dan.

Izatez: Burgos aldekoa zala uste det bere izatez.

Izazu: (izan ezazu) Jauna, izazu nere amaren erruki.

Izen handiko: (“importante”) Iruñen bizi zen gizon izen aundiko bat laguntzaille artuta.

Izendatu: Urte aietan ordubata zan jeneralean jateko garairik izentatuena etxerik geienetan, da ostatu askotan ere bai.

Jabetu: Ikusi orduko jabetu ziran gurekin. Baiña gero ekin diote alkarrri gaizki esaka, ta jabetzen zaiote errena: –Zer pasatzen da, mutillak? Baiña laister jabetu zitzaizkigun gazte batzuk (gidatzeko ta zaintzeko). Ezin lasaituz asi da gertaera kontatzen, eta ni jabetu nintzaion: –Nun utzi dezu motoa, Basarri?... Ala, guri galdetu ziguten ea nola zan itz ura esateko mesedez;... orduan Uztapide jabetu zan eta onela dio:...

Jakin: (ezagutu) Nik eramango det, aita, bidea badakit-eta.

Jakin: (aditz laguntzaile) Iñoiz eguraldiak laguntzen badaki (laguntzen du) neguan ere. Bildurgarrizko kargamentuak erabiltzen bazekiten (erabiltzen zituzten). Begi argiak dituenez, urrutira ikusten daki (ikusten du) beretzat moduko mokadu egokiak nontsu dauden. Igandetan meza nagusira joaten zekien (joaten zen).

Jakin: (izond.) Gu, Uztapide ta biok, giñan an kantatzen genduen bertsolari jakiñak geientsuenetan. Bere garai jakiñean afaldu ta oera. Egunero pauso jakin samarrak ematen ditudan arren. Toki jakiñean pasatzen det denbora. Egun siñalatu an urtero bezela iritxi zan txanda, udarak utzita, udazkenak artzeko bere tokia, eta ori goizalde batean gertatu zan, ordu jakiñean noski. Nik goiz partean ikusten ditut... egunero lagun jakin samarrak.

Jakinik, jakinean: Baiña noizean bein Donosti aldea bixitazten duela jakiñik nago. Eta biok joan giñan bertara, bertso-saio bakarra gendukala jakiñean.

Jan: (jabetu, konturatu) Orduan jan nuen nor zebilen atzetik. Ez zuen jan (zer esan nai zion). Argatik, (euskaraz ongi egiten delako) ango jendeak errex jaten du bertsoa.

Jan eta hausnartu: Bertsoa errez ulertzen du bertako jendeak, euskeraz ongi dakielako. Leenengo jan eta gero berriro ausnartu, mendian dabiltzan ardiak egin oi duten antzera.

Jantzi: (iz.) Orrelako obrak jantzi aundia eman oi dio erriari.

Jantzi: (izond.) Uraxe baiño pertsona jantziagoak ez ditut asko ezagutu alkarrizketarako. Beti ez noski, baiña egokiera zan guztian orrelatsu nabaitzen genitun guk nekazari jantziak ziranak.

Jantzi: (ez arropaz bakarrik) Gerora jantzi zan jendea lanez emen. Zintzo purrukatua, buruz ongi jantzia. Borondatez jantzitako jende jatorra. Andik aurrera, ordea, denak batera asi zitzaizkigun bertso eske, umorez jantzi samartu ziran garaian. Diruz urri antxean aurkitzen omen zan..., orain diruz dexente jantzia egon bear du. Euskeraz ikasi zuena gurekin ikasi zuen, baiña ez da iñoiz ondo jantziko. Eskarmentuz jantzi gabeko gaztedi mardula arrapatu zuen lazoan (gerrak). Baiña gazte nengoen artean, da buruz ezin jantzi. Mendi ta basoz ongi jantzia. Oroimen txarrez jantzi giñan pozaren partez bizitzarako oso gazterik (gerra zala ta). Baiña ez nago segurantziz jantzia, ta ori ezin erabaki, urte asko pasa baidira geroztik. Zartu naiz ta jantzia nago eskarmentuz.

Jantzi: (apaindu, hornitu) Zugaitzen itzalean mai aundi batzuk jantzi ta jarriak zeuzkaten. Ez dakit liburu au nola dedan jantzi. Zintzotasunak asko jazten du. Ordurako dexente jantzita nengon lanerako. Ongi jantzitako bertso-

ak biotza ikuitzen du. Baiña gizona traje eder batek bezela jantzi du Orioko sarrera diogun etxe berri sail orrek.

Jantzi: (jakin) Aurpegiz bai (ezagutzen zaituztet), baiña ezin naiz jantzi, seguru esateko moduan, une ontan, nungotarrak zeraten. Xelebrekeria dirudi, baña gizon ezjakiñaren kezkek orrelaxe dira: nai bezela ezin jantzi, alegia. Ez dira janzten.

Jantzi ta jabetu: Leenengo begiratuan (eskelan) pentsatu nuen nik: “Gizon au oso ezaguna diat, ba”. Baiña ezin nintzan jantzi bear bezela, ta alako batean letra txikietan zetorren **Ibiya**, ta orduantxe konturatu, eta jabetu ere bai nor-tsu zan.

Jantzia: (“amueblado-a”) Etxe jantzia edo jantzitako etxea. [Etxe hutsa/etxe jantzia] Etxea jantzi, alaba ezkondu...

Jantziberritu: Ondartza aldeari ere eman omen diote jantziberritu bikaiña, adibidez. Jantzi-berritzen saiatzen dira geienak egiñaletan, oiek ez dira eskuratuko amairu errialetan. Kanpoa jantzi berritu (udaberrian). Maiatzak jantzi-berritzen baiditu soro, zelai, zugaizti, lorategi ta gauza guztiak.

Jarraipen: Zure eskeintza ixtimatzen dedan arren, ezin nezaioke jarraipenik eman.

Jarraitu: (dio: nori gabe) Izketan jarraitu genion pixka batean, da urrengo esan zidan...

Jaso: (izond.) Ain zan pameli jaso ta txukuna.

Joaldia: (bertsolariena ere) Maian bertan beste jo-aldia, bertozaleak ase bitartekoa.

Jokatu: (da) Beraz, buruz jokatu zala esan genezake, ta nekearen bildurrik gabe.

Jostailu: (izond.) Neskazar jostailu baten izakera.

Juzgatu: Erri polit artan bizi dan jendea bertozale purrukautua juzkatzen det nik. Apaizaren sermoia gure ustez arra-

zoizkotzat juzkatu genduen. Maiatza zan, urte-garairik ederrena juzkatu izan deguna. Geroztik emen Latasa juzkatzen zuten aizkolaririk onena. Zaldibi bertsolari askoren kabitzat juzkatuko nuke nik, nere pentsamentuz.

Kalaxka: Nik neronek ez daukat jaterik (atuna), erdi ipurdi-ko kalaxka bat naizelako. An ari zan bertsolari aundi zala uste zuen mutilzaar kalaxka bat kantari.

Kale berritu: Kale berritzearen bidez galdu ziran erri barruko ganaduak.

Kaltegarri: (kalterako) Dana dala, bakoitzak daukana erakutsi oi du, ta nik iñoren kaltegarri ez det pausorik emango, neronek dakidala beintzat.

Kan-kan/Kax-kax: (onomatopeiak) Leioa kax-kax (jo), atea kan-kan.

Kariñoso: Aingeru kariñosoak azkartzen ditu pausoak, nik luzatzean besoak. Berez kariñosoa, kristau-maitalea (txan-txangorria).

Karretajea/karretoan: (garraioan) Zu ganaduekin karretajea zabiltzan itzaia zara. Arri-karretoan. Lau mando ta mula bat erabiltzen ditut nere gain tabloi karretoan.

Karromarro: Are, karromarro ta bestelako erreminta guztien zorroturan da horrela aritzen nintzan, baserritarren serbitzurako.

Kaskajo: Baiña ez det uste ortaraiñoko kaskajoa naizenik.

Kasketoso: Eguraldi kasketoso onekin...

Kendu: (nork gabe) Izugarrizko jela egin zuen bezpera gauean eta egun guztian etzuen kendu.

Kezketan: Azkena zebillena kezketan

Kidatsu: (adin bertsuko) Biok alkarren kidatsuak izanik.

Konfiantza: Gu bion arteko konfiantzak ez baizuen azkenik.

Konpostura: (konponketa, konponbide) Baiña artean, konpostura egin ezkeru (soiñuari)... Nik erabakitzeko geiegi da; baiña konpostura txarra eduki lezake gaiñera, seguru asko (arazoak). Konpostura onik izan ez lezakean gaitza da zartzeak ekartzen diguna. Baiña gauza bakoitzak bere konpostura baduela esan oi da.

Kontraesku: Bestea (autoa) kontraeskura sartzen bazaio.

Kontu: (kalkulu) Gaur bizirik balego, larogei ta bost urte bearko lituzke, nere kontuetan oker ez banabil.

Kopako: Afariaren gaiñetik kafeak eta kopakoak.

Kopetako: Idiak uztartzeko larruz eta bigungarriz dotore egindako kopetako berriak.

Kostatu: (zertan) Kosta zitzaion altxatzen gizarajoari.

Kristau: (pertsona) Nola kristauak ala animaliak. Kristau-maitalea (txantxangorria). Kristaua berez jaiotzen bada barrunbe beratzekua, izan liteke pobrea baño biotz aberatsekua.

Kurioso: (adlag. eta izond.) Kurioso asko artu zidan ilea. Atzo ez nintzan egon oso kurioso (komunerako premian). Ama zureak apaintzen zaitu ain era kuriosoan.

Kutsura: Iñoiz amak ematen zigun ogi kozkorren bat edo beste ezitan bustita, beatz muturrak ederki miazten genituen bere kutsura.

Laboregintza: Terreno sail aundiak eta onak baitzeuzkaten laboregintzarako. Laboregintza oso goi maillan zegoen, ta an bezela beste tokietan. Laboregintzari ere utzi samartu diote geientsuenak. Laboregintzarako lur sendo gozoak. Laboregintzarako lur sendo ta mamitsuak. Leen laboregintzan erabiltzen zituzten lurrak, gaur belardi biurturik daudela dirudi.

Landare: (seme-alabak, pilotari berriak) Ez dakit ondorengo landareak zenbat dauzkaten. Landare gazte batzuk ere badatozela diote, eta esku onetan dago pelota.

Laprastaka: Len lurrean arrastaka, lau oiñean laprastaka, gaixoa beti presaka (billobatxoa).

Lardaskatu: Etxean jaio ta azi lardaskatuak (idiak).

Larrabehi: Lastur aldeko larre-beiak... Baiña aiengandik zer dago? Ostikoak merke ta adarkadak propina, deskuidatzen danarentzat.

Lasai: (zabal) Balea (Alkartea) au guztiz lasaia da. Toki aundia du barruan.

Lasai:(iz.) Egunak pasa ditut lasai ederrean. Abiatu nintzan, ba, etxe aldera, puru bat pixtu ta lasai ederrean.

Lastimoso: Pena izan zan ura iltzea ain era lastimosuan.

Lauko: (iz. Lauoinka) Berebiziko laukoan (zaldi gaiñean)

Lege: Etxean bazkari legea presaka egin, da berriro Oikinara. Lenengo amaiketako legea egiñik...

Lege zaharrera: Lengo lege zaarrera bertsoak

Lehen: (-z lehen) Orduz len (garaiz lehen)

Lehorpe: (babesleku) Ez du gutxi balio alako legorpeak (pelota lekuak) erri baterako,... an ez dago bustitzeko bildurrik euriz beintzat. Edariz agian bakarren batzuk... Babeslekua edo legorpea (frontoi berria).

Leku berritu: (lekualdatu) Gurasoak, ordurako (Aiaratzeko) pixka bat edadetuak baitziran, etzuten poz geiegi izan leku berritzearekin.

Lepo otarre: Lepo-otar aundi antzekoak ere bazeuzkan salgai.

Lizundu: Bakarrik emen nago erdi lizunduta (mutilzarra).

Loreberritu: Eta saratsa da zugaitzetan leenengo esnatu ta loreberritzen dana. Sasoian dauden zugaitzak errez oi dira loreberritu.

Lurmena: Lenengo, elurra kendu. Lurmena egin alegia.

Luzeko: Polainak belaunetarainoko luzekoak jantziak.

Magaltsu: Neurririk gabe maite dituzu bertsuak, azi zaituelako ama magaltsuak.

Maitale: Alkarren maitale sutsuak.

Maitasuntsu: Bizitzeko luzaro eta maitasuntsu. Eskerrik maitasuntsuenak eman nai nizkioko. Amona maitasuntsua. Maitasuntsu azi zaitu magalean. Egun maitasuntsu artan.

Makatz: (sakats) Laixter arrotu ziran neskatxa sakatsak, arpegira esanaz nik neuzkan akatsak; batek bota zizkidan enbido minkatzak, bildurra ematen du alako makatzak.

Mako: Lau ortzeko makoak.

Mandazaintza: Mandazaitzan izen izugarria zan Kakorena.

Mantsotu: Ibillera mantsotua zeukalako (zarrak).

Marruskatu: (iz.) Marruskatu bat eman (babarrunei).

Martingala: Ara nolako martingala!

Mendi: (izond.) Oso mendia zan, ospela.

Mesede: Alaxe, lanak aurreratuta, neretzat mesede.

Moda berritu: Zearo moda berritu gara, ordea.

Modu: (elkarketaren bigarren osagai) Betiko ordu moduan zuzen, ori bai, deskuidorik gabe. Betiko ordu moduan jeiki ta lanera. Bein adin modu batera iritxi ezker, ango edo emengo miña. An dijoazte betiko ordu moduan zintzo. Pertsonak jakin bear luke etxera erretiratzen ongi dator-kion ordu modu batean. Semea etorri zan bere garai modura. Lanak abixatzen du bere garai-modu batean.

Moduko, moduzko: Nire adin modukoak. Negu beltzean, ordea, asko moduzko giro bigurrietan pasada latzak artuko zituztela dudarik ez dago. Aipatu dedan Antsoain artan baziran bi edo iru ostatu moduko ere.

Molde-berritu: Era guztietara aldatu zaizkigu gauzak; molde-berritu, alegia. Molde-berrititik daude arri klase batzuk; erretangularra ta zilindroa, batez ere.

Moztade: (Moztasun)

Mutil: (nahiz gizona izan) Ardo almazenean enpleatzen zan, ez dakit bere kontura edo mutil bezela.

Mutil-ardo: “Mutil-ardoa”, alkarren artean dirua osatzean erositakoa. Jaiak bukatu bitartean, egunero nai ainbeste edan zezakean ara inguratzen zanak.

Mutur: Zubi-muturrean... Txorizo-mutur gozoak.

Negargarrikeria: Au dek negargarrikeria! (aita hiltzorian, bertsotarako hitzemana eta ordezkoa bilatzeko berandu)

Neketan: Zu neketan zaude orrela, ta jarri zaite emen (umearekin zegoen andreari trenean)

Neurtu: Umorezko alkartasuna: orrek ez du prezio neurturik.

Noizko: Gauza politak noizean beingo. Zer oberik noizean beingo? Betekada ederra artu zuen azkeneko, tokia lasaia izan arren. Betikotasun osoko. Nik bertso txiki bat prestatua det belako (berehalako). Beraz, bazuen itxaropena aurtengo, eta ez zebillen oker, itxura danez. Astean beingo azoka nagusia. Aleginduko naiz bere albisteak zuzen eta garbiro ematen, geroko gogoangarri idatzita gelditu ditezten. Eta or daude jasota (liburuak) biar edo etziko, iñork irakurri nai baldin baditu. Ipar aizea nagusi samar gelditua ote dan aurrerako entzunda nago. Baiña denbora gutxiko. Auen urrengo Ezkurra aipatzea ez legoke gaizki. Eta beti azkeneko mula.

Nolabait: (gutxiespen zentzua) Osasunez nolabait zebillen. Beti lo faltan da nolabait.

Nolabaiteko: (gutxiespen zentzua) Baiña nolabaiteko giro aldrebasa sarritan gertatzen, ordea. Egun onak, erdipurdiakoak eta nolabaiteko samarrak egokitzen zaizkio (bertsolariari). Nolabaiteko bizimoduaren jabe egiñik.

Non: Nun amorraia izango, sube zar aundi bat izan. Non amarna emango, ogeiña duro eman zigun.

Non/Nora: Lenago ere iñoiz nere iritziak oso urrutietan dira iritxiak. Zerorrek ere jakingo dezu nora larratu dituzun (ardiak).

Non zer: Eta nun zer komeni dan asmatzen zailla. Nun zer gerta liteken ez dago esaterik.

Norabait: Norabait kanpora zijoazela ziruditen.

Norako: Norako gabe arkitutzen naiz eta garai beranduan.

Noski: Eta prestatu omen ziran lanean asteko, ta euri-zaparrada ikaragarria ekarri noski bat-batean... Omenaldi bat egin zioten, geiago ez zuela kantatuko etsi zuten garaian, noski. Baserri alde bikaiña daukala entzun det; oso txukun eta egoki jarria, noski.

Odolberritu: Odol ustuta gelditu ziñan bertan iltzeko moduan; Donostin odolberritu eta esnatu ziñan orduan.

Ogeitaka: (“y pico”) Orain dela ogeitaka urteetako kontuak dira.

Ohe adarra: Oi adarrari katiatuta baizeukan.

Olatu: (haize/jende olatuak) Aize olatuak eta euri erauntsiak ito bear, da aurrera pausorik eman ezin. Arratsaldeko olatua (jendearena) zan ortik onerakoa.

Oltzadura: (Oholtza) San Blas opillez eta bestelako frutaz ta barazki ederrez ongi osatuak agiri ziran oltzadura gaiñak. Oltzaduran agertu orduko (Antzoki Zaarreko agertokian)... Oltzaduratik beera jaitxi giñanean...

Oin-bide: Oin-bide ederra zegoenez paseatzeko.

Ondo: (arbola) Ogei ta amar urtean jardun omen zan lanean, ondo botatzen, arbolak botatzen alegia.

Ongarri: (onerako) Nik une ontan poz bat bakarra daukat: Euskal Erriaren ongarri saiatu naizela lanean beti edo sarritan beintzat. Gurutze baten gure ongarri bizia eman zuana. Menditxo ontan nere ongarri egin dituzuten lanak.

Oraingo: (orain) Oraingo denok presaka eta korrika gabiltzala ez legoke esan bearrik ere noski. Leen, gure gazte denboran, noizean bein jokutzen omen ziran txapelketak (pelotarienak); oraingo, berriz, ugariturik daude. Oraingoz ezingo det esan orduko martxari jarraitzen dioten edo ez, neroni ezjakiñean nagoelako. Oraingo ez dakit iñork jarraitzen duen. Oraingo ez daukat buruan erriaren izenik.

Ordaindu: (nor/nork) Bai ni ere, txalo beroz ordaindu nindutelako. Zuk nola tratatzen dezun, ala ordainduko zaitu (lurrak).

Orduan-da: Baiña ixildu gabe ari zan, burua gora jasota, iñork kasorik egiten etzisionean da beroago.

Osatu: Lanetik ongi osatzen giñan. Nere erderarekin etzegen osatzerik. Andik aurrera, lanez ederki osatu zan ura ere, ni ez-ezik. Diruz osatzen zanarentzat bazan aukera. Famili bikaiña osatu zuten semez eta alabaz. Penaz osaturik.

Oso: Lengo oitura zoragarriak oso galtzen dijuazte. Eguraldi ederra zegoan oso.

Papereratu: Zintako bertsoak papereratu.

Parrokia: (bezeroak) Parroki aundia nuen (perratokian).

Pasatu: (“recorrer”) Kaleko ostatuak pasatzen genituen banan-banan.

Pasatu: (igaro) Pasa zan gaztetasunez.

Pasatu: (non kasuan) Joan zan apirillean, igande batez, Napparroako Goizuetan pasa giñan, eta andik Ernanira bitarteko erreka agortu samartua zegoen. Ezagun det kolorean pasa nintzala lorean.

Patroitza: Nik bezin ondo badakizute onen patrontzaren berri (arraunean).

Piketelari: (pikadore) Zaldi-gaiñetatik piketelari artistak ere asko mantsotu arazten dute zezena.

Piztuera: Ortxe, lau illabetetik seira bitarteko orretan omen du arrixkurik aundiena, sabelean duen umea botatzeko, txala edo txekorraren piztuerako garaian, gutxi gora-bera. Ala esan oi zuten lengo perratzaille zarrak.

Sail: Ameriketan urte sailla pasa ta berriro errira itzulia. Guk ordu sailla errez pasatzen bagenekigun, alkarri arrazoi itxurazkoak emanez, dotore bezin gustora. Guk, Uztapide zanak eta biok, bertso saio pranko egin genduen Amezketan urte sail batean San Bartolome egunez. Entzule-sail galantak aurrean genituela. Baserri batean neska gaztea agiñeko miñez gaizki omen zebillen egun saillean, ez jateko ta ez lotarako pakerik gabe.

Sail: (arrasto, bide) Gero berriro sartuko naiz ardien saillera. Baiña goazen lengo saillera. Sartu nadin berriro izketan lengo saillera.

Saldu: (izond.) Gizon salduak gaituk, Lasarte! (Uztapidek esana, konpromiso ugari bertsoarako ta.)

Saldu-erosi: (salerosketa) Arek etzuen ezeren saldu-erosirik erabiliko noski (ferian). Jeneroen saldu-erosia.

Segitu: (dio, nori gabe) Jaten asi ezkerro, lertu arte segiko lioke, eta gero kontuak.

“Segun”: (Ez du “segun”en beharrik) Zer lagunartetan aurkitzen dan ere, alde ederra dago jaunak. Udazkenak zertara jotzen duen, ortxe dago gorabera izugarria. Animalai aien jokabideak zer ziran, nere kasa parrez egon izan nintzan iñoiz. Zer zan egokiena, arixe eldu. Zer nai dezuten, uraxe emango dizutegu.

Sentimenduzko: (sentimental) Gizon sentimentuzkoa ta garbia zan Uztapide.

Sobratu: (aurreztu) Amerikara nua diru pixkat naita, emen ori sobratzen oso zailla baita. Kotxia erosteko dirua sobratu zazu lenbizi! Eskerrak txanpon batzuk sobratu ditudan.

Soin-gurutze: Toreroak laixter sartuko dio soin-gurutzetik beera ezpata luze zorrotza.

Soliberia: (“viguería”) Zuraje bikaiña. Bildurgarrizko prontalak. Soliberiak berdin (baserriak). Arrizko ormak dauzkate... eta zurezko soliberiak, prontalak eta abeak.

Soro-baratzak: (soroak eta baratzak) Ura zan zoramena soro-baratzetan!

Sortu: (atera, eskuratu) Ogiaren eskasiak ematen zituen kezkarik larrienak garai artan. Baiña ura ere sortu zuten nun edo nundik. –Nundik sortu dezu soiñu ori, gazte? –Au Elgeta zanarena da-erantzun zidan. Antxe, illunabarreko arrantxoak egiteko, txanponak sortu eziñez ibiltzen giñan. Dirua sortzeak ematen dizkigu lan txarrak sarritan.

Sugai: Egurra ta ikatza erabiltzen zituen jendeak sukaitzat.

Sustrai: (iturri, arrasto, oinarri) Aspaldiko kontu zaarretan sartu naiz sustrai zuzenak eman aal izateko. Etzuten iñundik ezereen sustrairik atera, eta illa zalakoan erabat etsita. Orrek ere badu bere sustraia, konturatzen bagera. Etzuten iñundik ezereen sustrairik atera. Ainbeste bider alkarrekin itzegin arren, bein ere ez nion galdetu; bestela, jakin nezazkean gauzak sustraitik. Erri ontan (Oiartzunen) bi etxe zarrenak zein diran sustraia bada: Iturriotz’ko Garbuno eta Ergoien’go Pagoaga. Eta nik ikusi edo sustraitik ikasi ez dedanik ezin nezake esan iñolako moduz, paperean idazterakoan legez. Igeldon luzaroan ibilitako sustraiak eman izan zizkidan. Gertakari baten berri eman nai nuke; den-dena ez da erreza gauzak sustraitik jakin gabe. Eta gero ekin genion kantu-lanari gai librean, baiña egunari zegokion sustrairik galdu gabe. Zuk, gazte baldin bazera, etzenduen ezagutuko orduko Euskal Erria nolatsukoa zan, eta nik sustrai garbiak utzi nai dizkizut, badaezbada ere, jakiñean egon zaitezten. Beraz, orren sustrai garbirik ez nezaioke iñori eman.

-tsu: (nortsu, zertsu, nuntsu/nontsu, bezelatsu, nolatsu, nolatsuko, klasetsu, ainatsu, gisatsu, zenbatsu, garaitsu...) Andik errez jakin lezake lengo bertsolari zarrak nortsu ziran. Baiña len ere ori nortsu dan jendeak badaki. Berriz jaio ta nik zertsu egin len egin ez detanikan. Bai, aita, bada-
kit zertsu duen. Ta lasai bertsoan jarduteko moduan geunden, zertsu gustatzen zitzaieten jakiñik. Luzaroan tratatu ezker, antzematen zaio pertsonari zertsu kalidadetakoa dan. Jakiñean jarri ninduen lenez gaiñera zertsu zan arazo nagusia. Zertsu ordutan badaikit. Jenero askori begiratu zertsu preziotan dauden, naiz-ta gutxi erosi. Neure bertso egintza zertsu izan dan adierazi nai nuke. Berealaxe antzematen zaio jendeak zertsu nai duen; iru edo lau bertso kantatzerako bai. Bere lagunak jakiñagatik nuntsu zitzaieten galdu. Asto au nontsu artu dezun badaikit. Azkeneko zortzi urte Oriotik iñora irten gabe bezelatsu daramazkit, bertso-larritza zearo utzirik. Etxetik bi pausora bezelatsu baizeukan Itziar. Gizon ona zala uste zuen bat antxe zegon gela itxian bezelatsu. Ara nolatsu dan (ixtorioa). Ortik pentsatu nolatsu ibilliko giñan. Ni neroni ere gaztetan basoan ibilia nintzanez, banekien nolatsu erantzun Uztapideri. Ara emen Xalbador ta Mattin bikote bikaiñaren izakera aberatsa nolatsukoa zan. Eta bazekien nork nolatsuko moldea zeukan kanturako. Orain, lengo ari klasetsuari jarraituaz, alkarriketa bat berritu nai nuke, aspaldiko pasadizo zarra au ere. Bi eskuekin ainatsu. Abandonatuta bezela edo gisatsu artan. Alako etxetan zenbatsu gurdi edo karga sagar egon zitezkean gutxi gora-bera. Guk afal erdiko garaitsuan egin genduen leenengo bertso-saioa.

Telefonema: Baiña erriko lokutoriora telefonema jarri zuen Uztapidek: alako ordutan otsegingo zidala ta zai egoteko.

Tolestura: Tolesturan jarri (ogei tonako arriak garabiaren bidez).

- Txanda:** Lana, txanda artu ezinda.
- Txanpon:** Orion, arrantzaleak itxuraz dabiltzanean, antzema-
ten zaio ederki txanpon berriak sartu dirala errira.
- Txoko:** Uztarriaren gaiñeko txokoan botilla txakoliñen bat
edo beste artuta.
- Ugalmen:** Udazken legorrak eta eguzkitsuak asko balio
duela... maatsaren ugalmenerako.
- Ugari:** Baserrian lana gauza ugaria izaten da. Langille izuga-
rria izan bear du Arria bigarrenak, ugaria eta egokia, nik
entzuer a dedanez beintzat.
- Ukuilu aitzur:** Ukullu atxur.
- Umetsu:** Ijitoak, izan ere, ain dira umetsuak.
- Urri:** Urte aietan ain urri giñan ogiz.
- Urrialdi:** Gezurrari zion nazka izugarria. Gaur bizirik balego,
entzun bearko lituzke mardulak. Orrek ez du urrialdirik.
Egunetik egunera ugaltzen ari ote dan daukat errezeloa.
- Urtura:** Astillerietan baporegintzan erabiltzen zituzten trabe-
sak ere asko egiña nintzan goiko kalean, eta nola! Burniz
ta altzairuz nasian eraskin danak sutan galdan da urturan
moldatuta izerdi patsetan.
- Ustekoa:** Plaza galanta da ura, baiña betealdi ederra artu
zuela badakit. Inguru aietan jende bertsozale purrukatua
izaki, ta kanpotarrak asko joan, da gero toki lasai ustekoa
estutu.
- Utzi:** (dio) Libre utzi genionean, ura anka jokoa!
- Zabaleran:** (zabaltzean) Lo egin da esnaeran begitxoan zaba-
leran, izar eder bi zuregan ikusirikan...
- Zahartzera:** Gizon zuzena, berriketa gutxikoa ta zintzo amo-
rratua. Nik ala juzkatu nuen zaartzera. Gaztetan ez dakit
nolakoa zan.
- Zail:** (zertan) Zail izango da berriro gauzak lenera biurtzen.

Zaindu: (“vigilar”) Usoen kalendarioa gurea baiño zuzena-go;... eguraldi segurua zaintzen asmatzen dute dotore asko. Zainduko dugu ordua. Gauez illargitan zoragarrizko entrenamentuak egiten zituela; egunez izango baizan nork zaindua, seguru asko.

Zale: Janari goxo zale utsa.

Zapero: Arto iriñezko zapero bigunetik nai zuten guztia janez (txerriak).

Zatai: (palanka) Indarrez bezela, zataiz osatu egiten nunbait edozer gauzetarako ere.

Zepelin: (mozkorra) Ordurako izugarrizko zepeliña arrapatua eduki. Asko sartu ta zepelin izugarria arrapatu.

Zerbait: (mugagabean) Zumai inguruan zerbait urriago ote dan diote.

Zipotz: Askotan nolabaiteko giro zipotzak aukeran izan oi dira urte garai orretan.

Zirkilu: (txoko) “Onela etzegok, ba, irauterik” esan bere buruari ta zirkillu batera ezkutatu, disimuloan bere ustez; eta horma edo pareta zaarrari txiza egiten ari zaiola, an arrapatu du serenoak...

Ziztor: Erreka-ziztorra.

Zoriongarri: Lagun zaar batek ongi gordeta zeukana bialdu dit zoriongarri, eta ixtimatu diot benetan.

Zorroztura: Are, karromarro ta bestelako erreminta guztien zorrozaturan da orrela aritzen nintzan, baserritarren serbitzurako.

Zumitz: Xexto txikiak egiten ari zan, gaztaiñezko zumitze-kin, dotore asko.

Zumiztu: Frutaz beteta dauden arbolak txikitu eta zumiztu (harriak udan).

Esapideak

Adinez aurreratua: Adiñez, beintzat, aurreratua zegoela zirudien.

Ahoa bete: Aoa beteko prezioan (kale inguruko lur sailak)

Aingeru Goardakoz: Gu, Aingeru Goardakoz, bertso saio pranko egiñak gera Donostiko Ibaeta baillaran, Uztapide zana ta biok, garai batean.

Aldapa gorakoan: Trena aldapa gorakoan oso mantxo ikusten genduen.

Ahalegina saiatu: Alegiña saiatu ziran nereko; baño sendatzerikan etzan komeniko.

Alkar galdu: (“extraviarse”) Alkar galdu genduen (lagunak) une batez, konturatu gabe.

Amodioz lehertu: Amarengana zaude amodioz lertzen.

Apustu setatsuak: Apustu setatsuak jokatu.

Armonian: Neska beltzak jarraitu zuen armoniyan.

Ardoaren adiskide: Ta alaxe denbora pasa, ardoaren adiskide egiñik.

Arindu-itxura: Eguerdian pixka bat atertu edo arindu-itxura artu zuenean...

Arra/aarra bezela gizenduta/gizendurik: Udaran, batez ere, otzak ez du penatzen (ganadua), da nik ikusi ditut arra bezela gizendurik bei gorri oietakoak. Aarra bezela gizenduta zeuden itxura artu nioten, urruti antzetik begiratuta beintzat.

Arranek ezik: Bada gauza baliosorik baztarretan, arranek ezik. Makin zarrak astindu ederrik artu zuten baztarretan (lana ugaltzean), arranek ezik. Urri-illaren aldrebeskeriak erakutsi dizkigu bereak eta bi, arranek ezik.

Arrazoi bidez: Orain ostatueta gauez egin oi da lana. Jakiña, jendea biltzen danean saiatuko dirala, dudarik ez, txanponak eskuratzen arrazoi bidez.

Arrazoi txarrak/onak: Ta kontentu ainbestean ere; iñork etzuen arrazoi txarrak neretzat. Gizon argia izango zan ura izketan, baiña arrazoi txarrak asko ta onak gutxi.

Arreta jarri: Arreta aundi bat jarri det zure biotz amodiosora.

Aste jarri: Jaiaren izena kendu ta aste jartzea erabaki omen zuten.

Asto beltzarenak ikusi: Ikusi genituen geureak eta asto beltzarenak.

Atez barrura: Atez barrura sartzearekin batera: –Arratsalde on, Lasarte!

Atsedeen-portu: Gero zerua izan dezagun atsedeen-portu.

Atze zorrotz: Atze zorrotza irten zait (bertsoa), larre-beiak bezelakoa.

Atzeko isatsean: Aurten bezela saiatzen baldin badira, urren-go urtean ere ez dira atzeko isatsean ibiliko (arraunlariak).

Atzetik su eman: Zure lana atzetik sua ematia.

Atzo goizeko: Ez naiz ari atzo goizeko pasadizoak idazten, baiña bai ordea egi mardulak esaten. Ez da atzo goizeko kontua.

Aurrean bidali: Andik ere aurrean bialdu ninduten.

Aurrera segi: Nere erderarekin etzegoen osatzerik, baiña segi aurrera.

Aurrera txalupa: Bakoitzak eskatu zezala komeni zitzaiona (jateko ta edateko) eta aurrera txalupa! Ura bakarrik erabiltzen baidet jai ta aste: egarritzen naizenean tragoxkada bat edo beste egin da bapo aurrera txalupa motel-motel.

Aurreragi sartu: Baiña, ziur ez dakidanez, ez naiz aurreragi sartuko ortan, bada ez bada ere. Nik ez dakit ezer eta ez nuke aurreragi sartu nai gai ortan, bada ez bada ere... Kasta kontu ortan ezin liteke aurreragi sartu.

Azken arnasa utzi: Azken arnasa utzi artean.

Azken bidaia: Baiña aita ordurako an zegoen oaren gaiñean luze, biajerako soñeko erropak bestek jantzi ta prest. Goi-zeko amarretan il omen zan.

Azkenik ez: Aien borondateak ez baidu azkenik.

Azpi-segari: Azpi-segaria izaki (belarra ondotik ebakitzen zuena).

Bada ez bazan: Ta aurrez abixatzea pentsatu zutela, bada ez bazan ere. Pestak zirala ta deitu ziguten bertsotarako aurrez, bada ez bazan ere.

Banaz beste: (batez beste) Banaz beste, ortxe nunbait ibiliko da.

Baraua autsi: (“desayunar”) Baraua autsi bear diagu leenbai-leen, etxe aldera abiatu aurretik.

Barazkiak egin: Nik Orion soro bat ere artu nuen... Patata, babarrun, tomate, porru, tipula, piper aundi ta orrelako barazkiak egiten nituen.

Barre gozo egin: Parre gozo egiten zuen Mattiñek Xalbadorri illea artuaz. Beste aldera jira ta parre gozo egiten zuela konturatu nintzan. Nik une artan parre gozo egin nuen.

Bat behar da ere: (bat bera ere) Nik ez nuen mairik libre ikusi bat bear da ere, denak leporaiño beteta zeuden.

Bat edo beste: (batzuk) Uztarriaren gaiñeko txokoan botilla txakoliñen bat edo beste artuta.

Batekoz bestera: (alderantziz) Sekulan ez genion tristurarik nabaitu: batekoz bestera, beti kantuan edo zelebrequerian. Baiña batekoz bestera irten, ordea, gauzak zoritxarrez.

Aurtengo urte au ez da aztutzea merezi duena, batekoz bestera, datozen urte batzuetan ere aztuko ez dana. Guraso txikietatik sortzen dira seme-alaba galantak batzuetan; baita batekoz bestera ere... Ni umezale purrukatua beti izan naizela esateko ez daukat lotsatu bearrik, batekoz bestera baizik. Ta elkarren ingurura maizago biltzen saiatzen bagera, ez degu iñoiz damurik izango; batekoz bestera, poz aundi bat sentituko degu gure biotz samurretan.

Bazkaltzera bitartean: Eta gero plazan eguerdiko pesta ikusi, bazkaltzera bitartean.

Begi umil: Begi umillen argia zera (sorterria)

Begiak betean: Malkoak dituzula begiak betean.

Behin edo bestetan: (Noizean behin) Bein edo bestetan.

Bekain-bizarrak kentzeko moduan: Etzan giro. Aizea indartsu ibilia zan, bekain-bizarrak kentzeko moduan esate baterako.

Belar ebatera: Goiz batez ontzeko belar ebatera joan nintzan.

Belar ondu: Belar ontzen ari zan. Belar ontzeko garaia zala-ta.

Belarriko tresna: Ta berak artu zuen belarriko tresna (telefonoa)

Beldur antzean: Bildur antzean ibilia naiz ni onuntza etorrita.

Bero egoskorra: Eguzkirik gabeko bero egoskorra, berriz, egunez bezelatsu, gau askotan ere.

Bero-usain: Barrura sartu bitartean bero-usai gutxi.

Berritik hamabira: Sabelak berotzen zitzaizkigunean, asten giñan kantari “berritik amabira”. Beraz, goazen aurrera berritik amabira, pelotariak esan oi zuten bezela.

Bertsoak axalean: (erraz ateratzen) Bazan nork kantatua ta nork entzuna. Guk geronek ere bertsoak axalean genduzkanez, aalegindu giñan jendearen egarria asetzen, ezin geiago.

- Bertso-festa:** Baiña zein erritan izan zan orduko gure bertso-
pesta ez naiz gogoratzen une ontan paperean idazteko.
- Beste upeleko sagardoa:** Ez dakit asmatzen dedan. Ori beste
upeleko sagardoa bezelatsu baida.
- Bidean izan:** (ordua) Badakik nola asi bear degun bostetan,
da aiek bidean dituk.
- Bide eran:** (eskueran) Bide eran dauden jantokiak (kamioiza-
leentzat egokiak). Bide-eran (perratokia), lana ugari ingu-
ratzeko.
- Bihotz isil:** Zer pena ote dauka biotz ixilllean? Biotz ixillen
laguna (sorterria).
- Bihotz samur:** Ta elkarren ingurura maizago biltzen bagera...
poz aundi bat sentituko degu gure biotz samurretan.
- Bilduan egon:** Irurita erri txiki dotore bat da... Oillo kolka-
ren azpian txitoak bezelaxe dago bildu-bilduan.
- Bizi-pixa:** (bizirik pisatuta) Ogei ta hamabost kilo zizkian
bizi-pixa.
- Bizirik jaiotakoa:** Bizirik jaiotakoa da uraxe! Bizirik jaiota-
ko semea da Joxe Inazio Saizar.
- Bizkar otarre:** Goizean erosi ta asto edo zaldiaren bizkar ota-
rretan sartuta (ogiak).
- Bizkarra beteko fardela:** Nik ere baditut egun politak pase-
ak tarteka. Baiña txarrak eta dudakoak geiago. Osasunez
gazterik bigurritu nintzanez, ikusi ditut nereak eta bi. Ta,
beste gauza batzuk ere oker irten zaizkidanez, azkenerako
bizkarra beteko pardela nereganatu det.
- Bizkarreko hautsak:** Noizean bein makillarekin kentzen
genizkien bizkarreko autsak (geldirik egoten ez ziren
mandoei).
- Bulartsu hazi:** Ama on batek bulartsu azi ninduen bere be-
soan.

Burni-karretoan: (burdin garraioan) Burni-karretoan ere astoa erabiltzen nuen sarritan.

Buru-elbarri: Zentzun gabeko gizon buru-elbarriak asko izaten dira etxe-galgarriak.

Burua bete kezka: Baiña zarrak burua bete kezka sarritan berekin dituenez...

Burua bete pentsamentu: Etxe aldean ganadu asko dauzkanak erabiliko duela derizkiot burua bete pentsamentu.

Burua makurtu: Burua makurtzen diot otzari, bereala erasaten didala jakiñik.

Buruan pasatuta: Neroni buruan pasata nengoen gauza ori, baiña idazteko oitura aundirik ez eta, beti geroko utzi.

Buruarekiko: Nere buruarekikoak esanda dauzkat nik.

Buru-azpiko: (burko) Oeak jazteko erabiltzen diran maindare, buru-azpiko ta abar.

Burutik galdua: (atzendua, ahaztua) Erriaren izena daukat burutik galdua.

Burutik joan: (atendu, ahaztu) Burutik joanak dauzkat (aspaldiko kontuak).

Burutik kenduta: (atzenduta, ahaztuta) Baiña aspalditxoan gai oiek burutik kenduta nabil zoritxarrez edo onez, ez dakit nola esan ere.

Buruz aurrera: Buruz aurrera lokaztegian sartuak.

Buruz gain: Lana buruz gain zegoelako. Perratokian lana buruz gain erabiltzen genduen. Ortik aparte, familiko gurasoa baldin bada, izango du zer pentsatua buruz gain beregan:... aita ta amaren bildur kezkarriak. Azkeneko urte auetan batez ere, medikuarengana nijoan bakoitzean, kezka sentitzen det buruz gain. Aizkolari artista eta maleziz buruz gain jantzia ikusi det nik.

Buruz nagi: Baiña Uztapide etzegoen buruz nagi, ta laixter billatu zuen ango xaltxari bizitzeko zegokion piper-klasea.

Busti urte: Bera ta familia bizi ziran etxea kaxkar samarra zuten. Terreno saillak urriak alegia, ta oso ospelekoak edo laiotzak. Lurralde zekenak. Busti urterako tristeak, txarrak... Mendiko lanetan lokatza, ura, elurra, beti ez bada ere, geientsuenetan gaiñezka izaten baidira, busti-urtean batez ere.

Damu-mina: Negarrez damu miñaren indarrez.

Deia-deiaren gaiñean: Bertsolariak deia-deiaren gaiñean erabiliko dute.

Denboraren joanean: Ganbaran denboraren joanean bere kasa legortzen danak du gustorik onena jateko.

Deskuidu santuz: Eta, deskuido santuz alakorik baldin balitz, irakurleari barkamena eskatzen diot aurrez.

Disimuloko txoko: Iñork endredatuko ez gaituen diximuloko txoko batean.

Dudako eguraldia: (“tiempo inestable”) Dudako eguraldia.

Dudako osasuna, osasun dudako: Orixe dala esan genezake dudado osasuna daukanari kalterik aundiena egiten dion eguraldi klasea. Gau-giro onez sarri mendia bixitatuko banuke, nere osasun dudako onek alde ederra baluke.

Eder begira: Lendabizitik San Pedro’ko mutillak ibili ziran ederbegira bezela; ta azken bolaran, berriz, San Juan’goak nagusitu.

Egarriz penatu: Orduko aizkolariak gaurkoak bezela etziran prestatzen. Etzekiten nola gobernatu. Aragiz ta arraultzez leporaiño bete ta edaria gutxi erabiltzen zutenez, egarriz penatzen ziran geienbat.

Egokieran izan: Ermuatik deitu didate lau txekor Eibarrera eramateko asmotan dirala beraiek ere; ta, alkarri lagunduz,

baliotuko zeratela. Beraz, egokieran zera, Manuel. Ordua ere eman dute: goizeko laurak inguruan emen gure etxe parean izango dirala esan dit.

Egunaren zabaleran: Eta, dana ongi osatzearren, goizean egunaren zabaleran baratxuri zopa jan da orduantxe banatu zan jendea, bakoitza bere aldera, ta kito.

Elkar neurtu: Iurrebaso eta Luxiak neurtu zuten alkar aizkoran.

Entzuna egon: (nori) Lendik ere entzuna nengoen askori.

Epe jakinak: Emen denok epe jakin samarrak dauzkagula badakigu gauza guztietarako, ta kito.

Erraz: (isildu erraz, moldatu erraz) Afalondoan ere ez giñan ixildu errezak, ez Elgeta eta ez gu. Bazan antxe soiñu otsa ta bertsoa aukeran... Etziran moldatu errezak.

Erraztasuna ugaldtu: Ta denbora berean erreztasuna ugaldtu.

Erreparoa jarri: (erreparatu) Erreparoa jarri zak, seme, nere bizitza estura.

Errezelotan egon: Idi probak edo demak urritu ote diran errezelotan nago.

Esan beharrekoak: Esan bearrekoak esan samartuak dauzkadanez,...

Eskola gabeko jakintsu: Ez naiz txantxetan ari, eskolaz jantzi gabeko pertsona jakintsu aundi baten ixtoriala kontatzen baizik.

Eskualdatu: Eta orain esku-aldaturik dago (jatetxea). Arrigarritzko dirutzak ere esku-aldatu omen ziran egun artan; baiña jokia asi aurretik geienbat, adibidez.

Esku arte: Esku arterako diru mordoxka osatzen zuenean. Kotxeak ez ziran asko esku artian, eta arek bazeukan. Uiski erabiliko du modan eskuarte ona daukanak. Gero

zerbait esku artean ikusiko baldin bada. Ta esku artez ere denok ez ditugu erreztasun berdiñak, dirua urri samar dabilkienak...

Esku berritan: Emen, dakienik ez da jaiotzen iñortxo; ta gu esku berritan aurkitzen an (maisur berriaren eskuetan).

Esku-egoki: Ortan esku egoki samarrak diranak... Langille amorratua zan, da txukun utsa. Esku egokia gaiñera.

Esku eman: Alkarri esku eman diogu ta...

Esku onetan: Jainko aundiak eraman zuen bere ondora ain-geru eder ura eta nik uste det esku onetan egongo dala geroztik. Itxaropen orrekin bizi naiz eta biziko naiz aurre-rantzean ere.

Estu eta presa: (adlag.) Estu ta presa...

Etsi ezin: (iz.) Izketan asi orduko, nabaitzen zitzaion etsi ezin bat bezela.

Etsi-zail: Aizkora lanean jotzaille gogorra, iraupen aundikoa ta etsi-zailla. Kirolzale purrukatua izaki, eta etsi zailla.

Etsian egon: Danak kanporako ziran etsian omen zegoen.

Etxe-galgarri: (etxekalte) Zentzun gabeko gizon buru-elbarriak asko izaten dira etxe-galgarriak.

Etxegintza ari: Izugarrizko etxegintza ari omen da Armendi gaiñean eta bere inguruan (Aian).

Ez gutxiago eta ez gehiago: Nik bestek esanda bezela esplikatu ditut gauzak, ez gutxiago eta ez gehiago. Benetan diot au: nerretzat bezela beste askorentzat komeniko diran gauzak idatzi nai nituzke gaurko atal ontan, ez gehiago ta ez gutxiago.

Ez hurrik eman ere: Badira pertsona klaseak, orrelaxe izenak aldrebes ikasten dituztenak. Eta nork erakutsi? Ezta urrik eman ere! Kasorik ez egitea onena. Or konpon ditezela.

- Ezagun izan:** Ango lurrak ezagun du zertarako balio duen.
- Ezin gehiago:** Euskaldun jatorrak baidira ezin geiago.
- Ezina erraztu:** Eziña zaio erreztu ta orrekin dabil estu. Sasoiak aldegin da eziña erreztu.
- Ezta hurreko ere:** Dan-danak ez daukat esaterik (izenak), ezta urreko ere.
- Eztitan bizi, ibili:** Ezti gozotan gabiltza. Poz eztitan bizi dira.
- Fama erabili:** Fama galanta erabili zuen bere garaian.
- Familia jasoa:** Ain zan pameli jasoa ta txukuna.
- Familia sortu:** Biak bakarrik (bizi ziran); ez baizuten familiarik sortu.
- Familia ugaria:** Famili edo senide-talde ugariko semeetako bat zala dirudi.
- Fandangoa erabili:** Diodan negu ontan, aizeak erabili du fandango izugarria luzaroan. Egoaizeak fandango ederrik erabili du baztarretan. Itxasoak neguaren fandango berbera erabili zuela dantzarako uste det nik.
- Gaitz ikusia:** Emakume gaitz ikusia ta zintzo porrokatua genduen guk ama. Gazte denboran ezer gutxirekin ibillitako mutilla zanez, gaitz ikusia ta larre motzean oitua izaki, gu bezelaxe.
- Gaizki ulertuta egon:** Ni gaizki ulertuta ez banago beintzat.
- Galtzak bete lan:** Orain ez da lengo konturik itxasoan. Arraia urri antzean edo arrapatzen zaildu, ez dakit zer gertatzen dan. Itxurak diranez, alde guztietan bada galtzak bete lan. Alkarri galtzak bete lan eman zioten (pelotariek). Arrantzale jendeak badu galtzak bete lan bizimoduko martxari zutik eusten. Baiña bizimoduak alde guztietan ematen du galtzak bete lan.
- Galtzak estutzen:** Nere txanda iritxi zanean, galtzak ipurdian estutzen nunbait edo naiko lanak banituen beintzat.

Garaiz antzean: Garaiz antzean...

Garaiz esnatu: (“espabilar”) Bizkaitarrak piñuarekin saiatu omen ziran gogotsu lanean, eta erdiz erdi asmatu gaiñera, nik entzueran dedanez, leen urte aietan, garaiz esnatu ziralako.

Gau lehenean: Lo ariñekoa izan omen zan beti. Gau lenean bi edo iru ordutan poliki osatzen nunbait.

Gerora eta ugariago: (Gero eta ugariago) Gerora ta ugariago.

Giro egoskor: Ipar aize otzak indar izugarria erabili zuen (udaberrian)... eta giro egoskor nolabaitekoak aukeran.

Giro izan: Giro zan aren ondoan! Giro zan antxe! (ez zela giro alegia)

Gizonetik gizonera: Gizonetik gizonera... Gizonetik gizonerako aldea.

Goiztar ibili: Goiztar abil!

Gorputzaren ongarri: (gorputzaren onerako) Gorputzaren ongarri ditugun alimentuak.

Gose-egarriak kendu: Apetitu bikaiñeko gizonak joan arren, bapo kendu zituzten gose-egarriak.

Gose-uste izan: Gose-usteak ziran aiek: bazkaldu aurretik pisatu, ta ondoren lau kilo geio omen.

Gupidarik ez lanean: (lanean gogor jardun) Lanean asita, etzuten kupidarik.

Gurpila eman: (“dar un giro”) Beste kurpil bat eman zion (gaiari). Uztapide bertsolariak bazekien gauzak garbi ta dotore kontatzen: kurpil berezia ematen zion pasadizo bakoitzari, ain izlari egokia izanik.

Hainbeste handiko: Ainbeste aundiko abere zarrak.

Han ziren hangoak!: Jendea giro onean jarri zan, da an ziran angoak, kafeak artu ondoren batez ere.

Handi antzeko: Lepo-otar aundi antzekoak ere bazeuzkan salgai.

Hanka joko: Libre utzi genionean, ura anka jokoa! An trena gelditu zanean, jetxi ta nik eraman nuen anka-jokoa.

Hankak astindu: Ibilirako ez genduen erosotasun geiegi iza-ten garai artan: bizikletak ere urri ziran, oso etxe gutxitan, da anak astintzen zituen jendeak alde batetik bestera aldatzerakoan.

Hanka makilak: Uste det jendeak anka makillak astinduko zituela baztarretan (festetan).

Hankak jaso: (alde egin) Itz aiek entzun nizkionean, anak jaso nituen.

Hanketako hotzak kendu: Dantzarako zaletasuna zeukan gazte jendeari kendu zizkiola uste det anketako otzak.

Harria etorri: Kontentu bizi giñan garaian etorri zaigu arriya.

Hartarainoxe lotsagabetu: Artaraiñoxe lotsagabetu!

Hau da gertakaria!: Au dek gertakaria! (praileak dio, sanda-
lia hautsi zaiola ta)

Hego haizea dantzan: Ernio argi baldin bazegoen, egoaizea dantzan seguru.

Herriko festak: Oraintxe dizkiagu erriko pestak! (Istilua sor-
tzear)

Hezi: (zorrotz heziak) Agindu zorrotzetan eziak alegia segu-
ru asko.

Hil-biziko: Azkenean, makilla eskuratu nuen da zartada bat edo bi eman nizkion il-bizikoak, bero-beroak, eta antxe errenditu mutilla.

Hitz aspertu: Auen gozamina antxe itz aspertu artzea zala uste det. Ala, apaldu genduan alkartasun ederrean; itz aspertu bat egin ere bai.

Hitz batetik bestera esan: Ta esan zion itz batetik bestera.

Hitz egin behar: (iz.) Geure arteko itzegin bear batzuekin.

Hitz eginda egon: Arek jakingo du zer itzeginda dauden elkarren artean.

Hobe-beharrez: “Urruti da ta etorriko da!” esanaz obe-beharrez.

Hodei tontor: Odei tontor aundi samarrak (agertu)

Honenbestean: Beraz, garbi geratzen dira gauzak onenbestean.

Honez aurrera: (aurrerantzean) Len iñoiz aprobetxatu ez diran arrai klaseak jaten asi bearko omen du jendeak onez aurrera. Ekatzu, ekatzu, onez aurrera sarritan ez ditugu artuko ta (musuak)-zion Uztapidek. Onez aurrera ez degu pesta bearrik.

Honez aurrerakoan: Onez aurrerakoan,...

Hor nonbait: (ongi samar) Or nunbait ibiltzen naiz (galletak artuta).

Holako egunean/egunetan: Olako egunetan an nai gaituzte zu ta ni biok.

Hortik honerakoa: Lazkao-Txikiren parrandarako gogoia, berriz, ortik onerakoa garai artan. Erabiltzen genituen erropa txar nolabaitekoak; oiñetakoak, berriz, ortik onerakoak: abarka gomazkoak ustel utsak.

Hortzez gora: Ortaz gora etzanda oean.

Hotsa zabaldu: (“correr el rumor”) Ildakoak, berriz, amazapi bai ote ziran zabaldu zan otsa ondorengo egunetan.

Hotsak ibili: (“corren rumores”) Alamoduzko otsak dabilta.

Hotsak izan: (fama izan) Langille ikaragarria omen zan Lata-sa: alamoduzko otsak zituen Sunbilla aldean.

Hotzak kendu: Franki baserri zaarrean an ibiltzen giñan, jo ukuilloko abea edo beste edozer uste gabe ta kaskarreko

otzak kenduta. Buru aldeetako otzak kendu zizkietela ziruditen batek besteari (aariak). Baiña gero kendu genituen otzak. Arratoiari muturreko otzak kentzen dizkio laixter (katuak atzaparrak astinduz). Bizkar aldeko otzak kendu dizkiet (astoari), eta mantsotu arazi ere bai dotore asko.

Hotzaldia hartu: Goizean goiz etxetik irten da ara irixterako, autobusetan, trenean da abar, bidean otzaldi galanta artu.

Hutsa adinako: Utsa aiñako poza eman zidaten (bisitarekin).

Hutsaren hurrengo: Baiña lanaren ordaiñik etzuen iñork jasotzen, sagarra utsaren urrengo prezioan saldu bear izaten zalako.

Hutsaren peskizan: Bestela, nork bere buruari supritu arazi lezaioke utsaren peskizan.

Hutsaren truk: Utsaren truke (doan).

Ibili zale: Denak ez baitira azkeneko puntan ibili zale izaten.

Idi ezkerraren antzera: Horrela ibili bear izaten nuen batzuetan, txandaka lagunak aldatuaz, idi ezkerraren antzera.

Igeltsero Joxe Mari: (Joxe Mari igeltseroa) Nire lagun igeltsero Joxe Marik...

Ikusi hutsez/hutsarekin: Len asko poztu oi nintzan erri artako ezagunak ikusi utsez. Itzez esanda bakarrik ezin liteke siñistu zenbateraiñoko poza eman zidaten ikusi utsarekin.

Ikusi zale: Zuek ikusi-zale dauzkat nik biotza eta begiyak. Gizonen arteko norgeiagoka ikusi-zale baigera geientsuenak. Bizar luzeak eta zorrotzak zituen betazaletan, aren begiak etziran bizi ni an ikusi zaletan.

Iltze-jo: Iltze-jo ori da, perra josterakoan, iltzeak ermamian edo aragi bizian ukitu ezkeru gertatzen dan okerra.

Indar zorrotza: Katuak atzaparretan du indar zorrotza; eta arratoiak, berriz, muturrean.

Indarrean ibili: Nik telebistaren bidez ikusi nituen urak neurritz kanpora irten da nola zebiltzan indar ikaragarrian. Gaitza indarrean dabillega dirudi baztarretan.

Inon kabitu ezinik: Baiña izugarrizko pena eman zidan gizonaren ibillera baldarrak. Mozkortu eta iñun kabitu ezinik, jo baztar bat eta jo bestea, ikusi nuenean, tristura nagusitu zitzaidan. Ez baizan gutxiagotarako

Inondik ahal : Iñundik al banuen, lau bertso oiek nai zituela. Olako egunetan an nai gaituzte zu ta ni biok, iñundik aal bagendu. Eta bertsolariak nai zituztela, Joxe Lizaso bera ta ni Lasarte, biok, iñundik al bazan.

Inondik ahalean: Eta ura (sare estuena) konpondu nairik iñundik alean noski. Baiña alpertsurik. Zorioneko pelotariak eskertu nai nituzke iñundik aalean. Ongille denak eskertu naian nabil iñundik alean.

Inondik inola ere: Ez nuke aaztuta baztarrean utzi nai iñundik iñolaz ere.

Ipurdiko hotzik ez: Goizaldera artekoa an egon zan jendeak etzuen ipurdiko otzik, guk ez-ezik. Azkenerako, orratik, ipurdiko otzik etzuten izan bear (zurrutean ibilita), nik entzun nuenez. Artantxe ari giñala, ordu txikietara iritxi, baiña auskalo zenbat kopakada patar edanda; jendeak etzuen ipurdiko otzik eramango etxe aldera.

Ipurdiko latza: Baiña trenari ipurdiko latza emango ziotelakoan nago (autobusek).

Iritziz berdintsu egon: (Iritzi berdintsua eduki) Nik neronek ere alaxe pentsatzen nuen nere ezjakiñean, eta biok berdintsu geundela iritziz iduritu zitzaidan.

Irrintziak atara: Arek aterazitzen zizkion irrintziak dultziñari.

Isil antzean: Orren berri zerbait jakinda zeudenak ixil-antzean.

Itxurak direnez: (itxura denez) Itxurak diranez, Zarautzen bazan beste pelotari artista bat, Zaporra deitzen ziotena.

Itxurak hartu: Urte txarrak datozkion itxurak artu nizkion.

Izan, bat izatekotan: Baserri txikia ta nekosoia uraxe zan, bat izatekotan.

Jaungoikoak bestek: Zenbat kontu gozo esan genizkion biok alkarri, Jaungoikoak bestek ezin lezake jakin.

Jakinda egon: Agian izan zitezkean bakarren batzuk ordurako gauza orren berri zerbait jakinda zeudenak ixil-antzean.

Jakinean egon: (jakinaren gainean) Oriotar pelotari pizkor au erri maillan partidu asko jokatu dala jakinanean gaude.

Jan garratxa: Neurritz kanpoko parrandak errez erasaten dio pertsonari, jan garratxa edo apetitu urri antzekoa baldin bada beintzat.

Jendearen emana: Ura jendearen emana ta arreta berezia!

Kafesne zopak: Kafesne zopak.

Kaixo, motell!: (lelo gisa) Eta apari galantak eman, dena berak pagatu ta kaixo, motell!

Kanpai buelta: (kanpanbuelta) Izan ere, ain zan egokia Agerre zana. Arri kubikoa, beetik gora zetorren martxan, eliztorreko kanpai edo ezkillak bueltakoan antzera erabiltzen baizuen gorputzean.

Kanpo libre, plaza libre: (“aire libre”) Kanpo libreko plaze-tan. Ta kanpo librean prestatu bazkaria gasezko suaren bidez. Garai arriskutsua da-ta, plaza librean festak egin al izateko. Kanpo librean... aize sana artu gaiñera osasun-garri.

Kartera arindu: Etxea jantzi, alaba ezkondu, kastu guztiak batera; uste det ondo arindu zala aita zarraren kartera.

Kezkarik gabe: Amar xentimoren kezkarik gabe, luze aiña zabal exeri ta kontu kontari patxada ederrean.

Kitoan gelditu: Gastuak ordaintzeko aiña diru irabazi baldin badegu, kitoan gelditzen gera.

Komeri zurezkoak: Bidean zijoazela, sartu omen ziran kamiotik irten da sasi zuloan muturrez aurrera, ta orduan-
txe komeri zurezkoak.

Konfiantza erabili: Alkarrekin konfiantza osoa erabili baigenduen beti nagusi-morroiak.

Konfiantza hartu: Baiña bai, ordea, konfiantza osoa batek besteari artu geniolako.

Konfiantza ugaritu: Eta egun artatik asi zala bien arteko konfiantza ugaritzen.

Konta ahala: Egun onak asko eman zizkigun, eta txarrak kontu ala.

Kontatu errazak: Aurtengo uztaillean oso egun kontatu errazak izan omen dira ondartzan baiñatzeko modukoak. Gipuzkoan ez dira bere parekoak eta aundiagoak ugari izango: oso kontatu errazak, esaten dutenez. Eta alde denetatik ondo osatzen diranak oso kontatu errazak baleike izatea.

Kontaturik eduki: Gu, Uztapide ta biok, kontaturik edukitzen gintuzten beti.

Kontu esan/Kontu esate: (iz) Kontu esan bat egin genduen. Baiña ango kontu esateak nola etzuen bukaerarik, aaztu zitzaizkion nun ibili zan, zertan, nora joan zan eta denak.

Kontua erabili: Dana dala, bazkaltzeko denboran eta ondorenean erabili genduen kontua pranko.

Konturatu: Gauza ederra da ori, konturatzen bagera.

Kopeta hezurreko hotzik ez: Probatzen asi (txakoliña) ta bat baiño bestea ohea iduritzen, da gero ziran komeri politik: nik ez nuen kopet ezurreko otzik.

Kriskitinak izan: Erropak erantzi ta oera sartu orduko, (belarriko) miñak emanda an ziran kriskitiñak.

Lagundu-usteak: Gero're pena eman zion gu uziak, artean bazituen lagundu ustiak.

Laino azpian: Betiko laino azpian or egon giñan, mantaz estalita bezela.

Lan eragin: Hamaika lan eragin genion (astoari).

Lan txarrak eman: Oso lan txarrak ematen dizkio arratoi aundi samarrak katu gazteari, dezente azitakoa izanik ere.

Larre motzean: Larre motzean oitua izaki. Lengo guraso zarrak lan klase oietan bazekiten ongi, larre motzean bizitzen ikasiak ziralako; eta guk ere alatsu ikasi bear izan genduen.

Lata gaiztoa: Lata gaiztoa ematera.

Leher eragin: Baztar danak ikusi bearrez begieri ler eragin.

Lehenez gainera: Ta indarberritu dela pelota leenez gaiñera. Onexen falta egongo zan an lenez gaiñera.

Lepo-zuztar: Lepo-zuztarra.

Letani hotsa: Ura zan letani otsa!

Lo arin: Lo ariñekoa izan omen zan beti. Gau lenean bi edo iru ordutan poliki osatzen nunbait.

Lo harturik: Anka bat zearo lo arturik baizeukan (andreak eldu ta jaso zion oe gaiñera).

Lotsa-bideak: Ikusirikan neskatzak lotsa-bideak zetozkiola.

Lo dudakoa: Oean ordu mordo bat pasa, naiz eta lo dudakoa askotan egin. Erdi esna ta ametsetan.

Lo zorro: Alaxe, gauean lo zorroak ongi bete al izateko modu egokia jarri ziguten Arantzazun. Ez genekigun kanpoko berririk, eta lo zorroan sarturik bizi giñan.

Lur konpondu, lur landu: Lur lantzeko-ta ere, aukerako tresnak dauzkate. Orretarako (lur lantzeko edo lur konpontze-

ko) golde, are, laiak eta ainbat tresna, gaur oso atzenduta daudenak. Lur lantzen. Lur konpontzeko garaian.

Luze adina zabal: Luze aña zabal exeri ta kontu kontari.

Mantso bezain kontuz: Ta bagoaz oiñez, mantxo bezin kontuz.

Mantsoagatik: Arek aterazitzen zizkion irrintziak dultziñari, lotan zeudenak esnatu araziko zituen mantsoagatik.

Meritu makala: Etzeukaten meritu makala orduko gurasoak.

Mihia dantzatu: Ez daukazu mingaña zertan dantzaturik.

Mihia luzatu: (mihi-luzeak) Zertan ari zera emen mingaña luzatu ta berriketan.

Minik gabe jarri: (mina kendu) Gaur sendagaiak onak badaude, medikuak ere bai, ta jarriko zaituztela miñik gabe uste det, denboraren bidez.

Moduz gainera: 1958'an il zitzaigun alabatxo bat, amazapi illabetekoa, eta moduz gaiñera (babarrun ale bat irentsita).

Musu truk: Musu truke etzuten iñundik ekarriko beia.

Mutil izan: (gai izan) Olamoduzkoak tentatzen mutila zan Zepai zana.

Nagusi Joakin: (Joakin nagusia) Konturatu da nagusi Joakin, alkarri esku eman diogu ta...

Negar eragin: Negar eragin zigun utzi ta aldegin bearrak andik.

Negar-zoria: Negar-zoria sentitzen du au ikusten duen bakoitzak.

Negarra lehertu: Berialaxe lertu zitzaidan negarra begietara.

Nekea indartzen: Naiz eta buruan nekea indartzen dijoakidan arren,...

Neurriak beterik: Ta denak zeuden, neurriak ongi beterik edo geiegi edanik.

Nik al dakit: Erbitan, basaurdetan eta nik al dakit zenbat klastetan, ziur esateko.

Nireak eta bi ikusi: Osasunez gazterik bigurritu nintzanez, ikusi ditut nireak eta bi.

Nire ezjakinean: Zertarako, ordea? Nik au galdetzen det nere ezjakiñean.

Nolabait antzean: Goizetik nolabait antzean asi bagiñan ere, gero gauzak bideratu zitzaizkigun, eta kontentu. Oera joan da jira ta buelta asi ezker, gustoko tokirik ez du billatzen pertsona nekatuak eta nolabait antzean dabillanak.

Nortasuna: Emen nork bere nortasunari eustea bezelakorik ez dala dirudi. Etxeko baratza zaindu alegia. Auzokoan ez geiegi sartu.

Odol jaitzia: Odol jetxia izango du dudarik gabe, eta perra askatu.

Ohea egin, askatu eta jantzi: Baiña ni sekulan ez nauk bestek egindako oian sartzen iñun, gaur emen bezelaxe askatu ta berriro nere gustora jantzi-erantzun zion Elgetak. Oeak jazteko erabiltzen diran maindare, buru-azpiko ta abar.

On beharrez: Zuk ala diozu nere on bearrez.

Ondo hitz egina: (“bien hablado”) Ondo itzegiña zan ura.

Ongi nahi: (“estar a buenas”) Eta nik denekin ongi nai det.

On-zale: Ta badakizu besteak ere gure on-zale dirala.

Ontzeko belar: Goiz batez ontzeko belar ebaterra joan nintzan.

Orain hurrengo: (orain hurrena, azkenekoz) Bertsolariak orain urrengo etorri ziranean.

Oraindik aurrera: Oraindik aurrera segitzeko asmoan dala diote, ezeren okerrik ez badu.

Oraindik oraintsu: Oraindik oraintsuko kontua da. Oraindik oraintsu begiratu nien Orioko belardiei. Amets bat egin nuen oraindik oraintsu. Beasain inguruko bertsozale purrukatu batek esan zidan oraindik oraintsu.

Oraingo ere: (orain ere, oraindik ere) Bertako jendeak lengo izkuntza zarra erabiltzen du oraingo ere.

Ordu txikiak: Artantxe ari giñala, ordu txikietara iritxi.

Ordurik gabe: Ordurik gabe egiten genuen lan guk.

Panderoa astindu: Panderoa ederki astindua omen du (tru-moi indartsu baldarrak) arriz eta euriz.

Partida neurtuak: (orekatuak) Bi partidutan izan nintzan... Bietan ere partidu neurtuak eta ederrak.

Pausoa bakan: Etxe azpiko aldapan pausoa ematen du bakan (mozkorturik).

Pinu aldatu/estali: Zelairik onentxuena ere piñu aldatu dirazu. Baserritarra, mendi guziak estali dituzu piñu.

Pipi hautsak: Denak dantzan egin nai ta ura anka-otsa! Zurezko solairua zegoen, eta pipi-autsak kendu izango zizkiotela pentsatzen det ederki, zorioneko gau umoretsu artan.

Poltsa zimurtu: Poltsak zimurtu

Poltsikoa zimur: Poltxikoa zimur antzean erabiltzen zuena (diru faltaz).

Pozaren bidez: (pozaren pozez) Zu radiotik kantari ari zera-nean txaloak jotzen dizkizu pozaren bidez; bere gustoko bertsolaria zu omen zera.

Pozaren jabe: Uste gabeko pozaren jabe egin nintzan, garbi-ro aitortzekotan.

Puruu/zigarroa sutu: (piztu) Puruak sutu ta bapo lanerako. Nik zigarro bat sutu ta erre ordurako...

Putzuan hanka sartu: (okerra egin) Gaizki dabillenen ez da joango (sagardotegira), badaezbada ere. Bestela, laixter igarriko dio zer putzutuan sartu duen anka, gauean bertan baiño obekiago agian biaramon goizean.

Sabeleko hotzak kendu: Sabeleko otzak kendu ondoren, kafetxo bana artu, puru boltixerrak sutu ta bapo lanerako.

Sagasti jarri: Baserritarra, mendi guziak estali dituzu piñu, obe zenduen lege zarrean sagasti jarri baziñu.

Salgai/Saltzeko ez eduki: Ez daukat saltzeko oraindik ere. Nik Amezketa ez daukat salgai. Nik neronek Errezil ez daukat saltzeko.

Samin agur: Samin agurrezko elizkizuna (illeta).

Sasoirik onenean pasata: (sasoi onena pasatuta) I ere sasoi-rik onenean pasata egongo aiz, ta laixter utzi bearko dek aizkora lana.

Senperrak pasa: Aiekin dabillen itzaiak pasatzen ditu senperrak.

Sinistek lan: Siñistek ere lanak dituen arren.

Sinisturik egon: (“konbentziturik”) Udaberriak alaituko du, egon ori siñisturik.

Sorta arbi: Alaxe, bi sorta arbi etxeratu.

Tiroz josi: Eta bi tiroz josi dio ipurdia bete-betea (gatzez kargatutako bi kartutxorekin)

Toki onean/ederrean ibili/egon/sartu!: Alako batean, kendu zidaten igeltso legorra, ta pozik sendatu zalakoan nere anka; toki onean nenbillen! Bestela toki ederrean zeuden! Libre giñala uste, baiña toki ederrean genbiltzan! Toki onean sartu aiz (apustuan) baserria gora jasotzeko!

Trabarik ez egin: (ez joan leku batera): Nik neronek pelota jokoa asko maite dedala aitortzen det. Baiña frontoietan iñori ez diot trabarik egiten.

Trailan hartu: Astoa traillan arturik.

Tripa-jate: Ta trenik agertzen ez, ura zan tripa-jatea! Zenbat tripa jate jarri genion (ostalariari), berak jakingo zuen gizarajoak. Tripa-jate latzak pasa nizkian (ezin garaiz iritsita).

Tripak jan: Norteko estazioan trenaren zai, gosaltzeko partez, tripak jan nituen.

Tripa zorriak: Baiña ni ongi goseturik nengoen ordurako, tripa zorriak sentitzen nituela. Gu oraindik baraurik gaude ta tripa-zorriak il bear ditugu leenengo. Tripa zorriak dantzan asten zitzaizkigun sarritan, eta urdaillean aize otsa galanki.

Tripa-zorro: Alaxe, tripa-zorroko otzak kendu (gosalduta) ta bagoaz Astoria aldera. Tripa zorroak berdindu arte. Tripa-zorroa ongi berotutakoan, erretira etxe aldera.

Txantxarik ez izan: (benetako izan) Aien gozamenak etzuen txantxarik.

Txiza-zorroa: Maskuria edo txiza-zorroa ustutzer.

Txoriak eskutik alde egin: Bestela, (puntu) aietakoren bat galtzen baldin badu deskuido, akabo! Txoriak aldegin dio eskutik. Sarritan, apustua egiterakoan deskuidatzen dira gizonak: norberak aukera artu bearrean, kontrarioari eman uste gabe, eta gero txoriak eskutik aldegin.

Txoriak gari tartean baino kontentuago: Aitona bat ezagutzen det, Orion estropadarik ez bada, zorionik ez duena. Igaz, 1995-ean, txoria gari tartean baiño kontentuago ibili zan, txapel oria jantzi ta burutik kendu gabe esate baterako.

Txoro haizea indartu: Alaxe, astoari aurreko besoetan perrak josi nizkion; eta, atzeko anketan asi orduko, txoroaizea indartu zitzaion buruan.

Txukun-zale: Txukun-zalea gogotik.

- Ugarituak egon:** Gaur autoak ere ugarituak daude.
- Ume eduki:** Baiña biotzak ume dauzkagu: apalak eta bigunak.
- Umorez urri:** Ordurako zartua ta umorez urri antzean.
- Urteen fardela:** (zaharraren zama) Txarrena daukazu zuk urtien pardela.
- Urtez aurrera:** (urteetan aurrera) Aspaldi samar illa dan arren, gogoan izango dute urtez aurrera dijoazen gizon eta emakumezkoak, guk daukagun bezelaxe.
- Utzi samartu:** Baiña ordurako utzi samartua izango zan arri jasotzeari.
- Uztarrira bildu:** Beraz, bi bildu ziran alkarren antzekoak uztarri batera.
- Zalantza nahasi:** Orixe izan da gure jokabide bakarra ta ixtimatuena, iñungo zalantza nasturik gabe.
- Zer gerta ere:** Zer gerta ere, gezurrik ez det esango.
- Zer ikusi:** Eta zer ikusi joan zanari etzitziaion damutuko. Erri askotatik ingura oi zan jendea Aia'ra zer ikusi. Uztapideekin zer ikusi duena gaiñera (gertaera).
- Zer ikusiko:** Ta jendea erne dago zer ikusiko.
- Zer pentsa egon:** Pertsona txistoso zelebreek sarritan jendearen artean tripak bota arazi ez beste denak egiten dituzte, beti zer pentsa egoten diralako.
- Zerbait izan:** Larogei urte beteak omen zituen, bada zerbait.
- Zertarako egon:** Aren bekokiari antzematen etzan erreza izango zertarako zegoen (musean).
- Zilar eginik:** Badakizute zillar egiñik kontxa eskuan dedana (Donostiako omenaldian kantatua)
- Ziri lehorrak sartu:** Basarri asi zitzaion eztenkadak ematen, eta Uztapidek uraxe nai ziri legorrak sartzeko.

Ziria sartu: (engainatu gabe) Ziri zorrotza sartu omen zuen Latasak egun artan. Ikustera joan ziranak ezurretaraiño bildurtuta utzi zituen, adibidez. Ez da dudarik.

Zoritxarrez edo onez: Gai oiek burutik kenduta nabil zoritxarrez edo onez.

Zorro: (izond.) Gaitz zorroa zeukan barruan, itxura danez, eta ori omen da txarrena.

Zorrotz: Eriotzaren estualdi zorrotzak ate joka asiak.

Hizkuntza II

Herri jakinduria. Esaera zaharrak bere erara moldatuak, edo esaera berriak esaera zahar bihurtzeko modukoak.

“Su léxico, dichos, idiotismos y refranes son puros, propios de un artista que ha dominado totalmente la lengua...”¹⁴¹

Aberats/pobre: Gu, lengo bertsolariak, diruz pobre izan gera, baiña lagunez aberats; eta orixe da nik ixtimatzen dedana. Beroz pobrea eta otzez aberatsa, nere ustez izan da aurtengo Maiatza. Kristaua berez jaiotzen bada barrunbe beratzekua, izan liteke pobrea baño biotz aberatsekua.

Adina: Baiña sasoi artan, nolako adiña alako zentzuna.

Agindu: Agintzen dana zor izaten danez.

Ahal: Bakoitzak al duena ematen baldin badu, ez dauka geiagoren zorrik.

Aldaera: Beti aldaera onetik obero.

Aldatze: Bizi posturaz aldatze orrek bai ote eragiñik? Indar gabeko astoarentzat ez dago zama ariñik. Gari alea galtzen bazaigu ez daukagu zer egiñik, errotan ere lasto utsari etzaio kentzen iriñik.

Aldrebestu: Eziña zaio erreztu ta orrekin dabil estu, orra gizona azkenerako dana aldrebestu.

Alfer: Aspaldiko esaerak dionez, alperrik jardun baiño obero omen da alperkerian egon. Biak ere alkarren antza badute. Etekin berdintsua beintzat. Dana dala, alperrarekin denbora alperrik galtzen danez...

Alferkeria: Alperkeriak eragiten zizkigun pausoak.

¹⁴¹ GORKA AULESTIA, “Bertsolarismo, Diputación Foral de Vizcaya, 136-138. or.”

Amodio: Amaiak sufritzen du amodio-faltaz! Nik ari nion amodioak nola etzuen atzenik. Amodioak ez du izkuntzarik bereizten.

Arantza: Esaera da lore guztiak badituztela arantzak, bertso-laritzak ere baditu une gozo ta garratzak.

Arbola: Arbola zarra, lur batetik atera ta bestera eramaten bada, igartu egiten da geienetan. Gurasoei ere ori gertatu zitzaien (Aiaratuta).

Ardiak larrera: Garai aietan, beti ez bazan ere, joandako bakoitzean beintzat, batere gai-jartzaillerik edo zuzendari-rik gabe, ardiak larrera bezela bialtzen ginduzten plazara.

Aspertu: Gustoko lagunartean nekez aspertzen da pertsona.

Aurreratu: Nola etorri ala joan, urteak aurreratzen ditugu diruaren partez.

Auzoa gobernatu: Nork bere etxean naiko lan eduki arren, auzoko eginkizunak mintza gai izaten ditugu sarritan, auzoa gobernatzeko kezka eraginda. Ain estu bizi bearra ez da batere egokia. Emen auzoa errez gobernatzen degu, nork bere etxea kostata.

Azeria: Azariak badabiltz gauean ardi-zai, artzaiak ez lezake lorik egin lasai.

Aztarrika: Aztarrika beti ezer ez egiteko.

Balio: Aspaldiko esaera zaarrak dionez, batek amar balio omen lezake, eta amarrek bat ere ez kaso batzuetan.

Bare: Olakoxia oi da barearen jira, karakola ta biak lengusuak dira.

Barrukoa kanpotik: Barrengo berri kanpotik jakitea zailla izanik, ni ezin ninteke aurreragi sartu gai ortan badaezbada ere.

Begi: Laster jarriko da ni kantari astean, begi batean poza negarra bestean.

Behartsu: Mundura sortzen danak beartsu ta pobre, atseden gutxi du ta nekea sobre.

Belarri-berotzaileak: Baiña irabaztunak, belarri berotzailleak izaten dituzenez, aurrera jarraitzea pentsatzen baldin badu (jokoan), orduantxe kontuak.

Betiko: Nik batetik bestera kantari asi nintzanean ezagutu nituen bertsolariak ixilduak dira; betikorik ez baida iñor. Betikorik ez da iñor mundu ontara jaio danik, oraindaiño bitartean.

Bide: Gabiltzan bide onek konponduko gaitu.

Bihotz: Biotz oneko pertsonak nekez aztutzen baidira. Baña mingañoak ezin du esan biotzak nai duenikan. Errukia eman bear biotzik zeukanari. Baiña ni triste utzi ninduen, biotzik ezin det jaso. Tartean suerte txarrez erasoak arrapatzen dituen aur gaixoak eta pertsona edadetuak, berriz, ozkia eman bear derrigor biotzik duenari. Biotz beroa izan det eta oraindikan etzait oztu. Nik neronek ezin nezake aaztu ta baztarrean utzi gureganako biotz ona erakutsi duenik. Ainbesteraño sentimentuz jantzia dan gizon argiari biotzak erakusten dio nola itzegin.

Bizi ezina: Mundu illuna negarti dago naigabez oso betea, ugaritu da bizi eziña, borroka ta gosetea.

Borondate: Borondatea duen pertsonak balio du danerako.

Buru: Gorputzean badezu osasun aparta, baño buru gutxitxo; bearrena palta! Buru gabeak sarritan oi du nekea anketan. Burua lengua daukat nik, baiña len bezalakua ez (zartuta). Zaldia burua du, eta mandoak lepoa besterik ez. Baiña gizonaren burua beti zerbait pentsatzen ari danez, ortik datozkigu aurrerapen berezi guztiak.

Damutasun: Oraingo damutasunak ez du ezertarako balio, ordea; ta bertan bera utzita askoz ere obe buruari su ema-

ten jardun gabe. Eta denbora joan da geroko damutasunak ez du ezertarako balio.

Denbora: Baiña gustora dagoenari errez joaten denbora. Bes-tea nor izango dan, ori denborak erakutsiko du. Denborak esango du nik ezin dedana, baiña Aiak mereziko du egiten zaion dena.

Deskuidatu: Deskuidatzen ez dan gizonik ez da iñoiz ezagutu mundu ontan.

Dirua: Botatzen errezago da, gero eskuratzen baiño. Aitona zar bateri sarritan entzun genion guk, dirua irabazten baiño askoz zaillago zala gordetzen... Beste askorengandik entzungo dezu, dana gordeta edukitzea bezelakorik ez dagoela pobre bizitzeko. Erostekeo dirua bear eta ura falta: gaitz klase ori askok zutela badakigu, guk ez-ezik.

Edari: Beti ez da erreza edariari neurria artzen, ala uste izan arren, eta gero kontuak. Edari orrek ez du errespetatzen etxekorik eta kanpotarrik, neurrian pasa ezkerok: amaika gizon indartsu botako zituen onuzkero ankaez gora. Neurrian edaten jakin ezkerok, edari txarrik ez omen da.

Egia: Len arrazoitzen giñan egiaren argiz, orain ori bazter-tzen gabiltza pikardiz.

Ekaitz: Sartu da ekaitza, au da zorigaitza!

Elkar maitatu: Fede onezko amodioak nola ez duen berdiñik, alkar maitatzen jakin ezkerok ez dago bizi eziñik.

Elkarren berri: Alkarren berri ez dakigula bizi gera, denok ez bada ere, asko beintzat; eta orixe da gauzarik tristeene-tako bat, nere ustez.

Emakumezkoa: Zenbat eta fiñago, orduan da latzago (bizi-modua baserrian).

Eman/eskatu: Ematen aspertu ezean, bada nork eskatua.

Eman/hartu: Zer emanikan sortzen badegu izango da nork artua.

Erdi tonto: Etxe bakoitzean erdi tonto bat ona omen da lanerako, ta bi geiegi.

Erraz: Ez da batere errez norberak ez daukana besteri ematen.

Errazkeria: Errezkeritik zetozen gauza narratsak.

Erreka: Gu, erreka oietan sarritan pasata gaudenez, errez jabetzen gera bertsolariaren aunditasunez eta nekezko jardueraz.

Errespetu: Errespetoa nagusi gauza pozgarria, maitasunezkoa baldin bada.

Eskailera: Ezagutu al dezu munduko eskalera: gora ainbeste malla dituela bera?

Eskasia: Noizean beingo utsaldia bezela ez da eguneroko eskasia. Geiegizkoa txarra dala esaten da; eskasia okerragoa noski.

Etsipena: Etsipena errezten bazaizu, beti uraxe daukazu gogoan.

Etxetik irten: Etxetik irten egin bear da, kanpoko berri jakin al izateko. Bestela, lozorroan bezelatsu bizitzen da pertsona nundik nora pausoak eman ez dakiela.

Ez eman eta ez hartu: Ganaduari errapetik esnea kenduko badiozu, aotik ongi gobernatu. Bestela, esaera zaarrak adierazten duena dator berealaxe: ez eman eta ez artu. Alperrik denbora galtzea bezelaxe da ori, nere ustez.

Ezagutu: Gizon on baten berri ez daki au (Patrizio) ezagutu etzunak.

Ezbehar: Ezbearra, berriz, beti zai dagoela esan genezake.

Ezjakin: Gu ezjakiñak izan gerala esaten zertan lotsatu? Eskolaz jantzi ziranak ere ez dira guztiz osatu.

Festa: Pestak asiera alaiagoa du bukaera baiño: poltsak zimurtu, gorputza zigortu, itzak legortu eta burua gogortu,

oiek guztiak berekin dituela azkenean garbiro ikusten da. Baiña ala ere derrigor bear diralakoan nago pestak, gazte jendearentzat batez ere.

Festa jarri: Sarritan edozer uskeri aski izan oi da pesta jarzeko, umorezko ateraldi zorrotzak erabili ezker, ta ortan artista utsa zan Uztapide.

Freskura: Udara partean lan asko egiten duen pertsonari, izerdiz bustitzearekin batera odolak irakiten dio, ta gauean freskura nai du indarberritzeko, aspaldiko esaera zaararak adierazten digunez.

Gaitz: Gaixotu zaitez eta gaitza zer dan jakingo dezu orduan.

Galdera: Nolako galdera, alako erantzuna.

Galdu/Irabazi: Gaiñera, aspaldiko esaera da, jokalaria irabazten bezela jakin bear duela galtzen ere..

Galtzak/gonak: Len jazten zituen gonak, orain galtzak ditu onak.

Gauza txar: Bizitza ontan, gauza txarrik pasa ezean, onik ez da ixtimatzen merezi bezela.

Gazte: Gazte jendeak, berriz, izaten du bere bolaratxo bat, besteren esanari inporta aundirik ematen ez diona, edo iñoren erakutsi naiak aintzat artu ezin dituen. Adiñez jantzi ta mundua pixka bat ezagutu bitarteko denbora da ori, gutxi edo geiago guztiok pasa deguna, bakoitzak geure garaian. Emen da nun-nai gaztea beti gazte, eta zer gauza ederragorik, orixe baiño, pertsonarentzat? Lastima berea-la igesi joaten dala umorearen freskura!

Gehiegikeria: Lanak abixatzen du bere garai-modu batean gehiegikerian ibiltzerik ez dala komeni.

Gezur: Iñoiz gezurrak egan ibiltzen badaki. Gezurrak ez du urrialdirik: egunetik egunera ugaltzen ari ote dan daukat errezeloa.

Gizon: Alako tokietan, gizon egiten asi ta osatu gabeko bat antxe ikusi genduen, ain zuzen, edariz leporaiño beteta an zebillen balantzaka. Gizon egin baño len ari zera zartzen. Bakoitza ongi neurtuko balitz aurrenetik azkenera, alde galanta billatu leike gizonetik gizonera. Erreminta onari erre antzematen zaiola badakigu lanean jardun geranak. Ala ta guztiz ere, gizon batetik bestera dagoen aldea ezin liteke berdindu.

Gobernu/probetxu: Baiña leenengo muturretik ongi alimintatu bearko dira (beiak) egunean bi aldiz, errapetik sendo kenduko bazaiote: Nolako gobernua, alako probetxua.

Gogo: Ustez ez det itzezin iñoren mingarri, ortarako gogoa beti det urri.

Gorreria: Pozik entzun genituen itz goxo aiek; ez gendukan belarrietan gorreririk. Gorreri asko etzan izango auzotarren belarritan, jendea gaizki itzegiteko zai egoten da sarritan.

Gose: Izan ere, garai artan jango genituen guk mandoaren perrak ere noski; goseak ez dula txantxarik esan oi da, ta orixe egia.

Guraso: Argatik esan oi degu gurasoaren kezkarik ez ote dan sekulan bukatzen, bizitzen jarraitzen duen bitartean beintzat.

Gustu: Bakoitzak bere begiz ikusten du, ta danen gustokorik sekulan iñor etzan jaioko mundu ontara, seguru asko.

Gustuko lekuan: Ara zer gertatu zitzaigun: gustoko lekuan nekerik ez sentitzen nunbait eta bertan gozo, aspaldiko esaerak dion bezela.

Gutxirekin aberastu: Esku utsik Donostira joan da ezer gutxirekin aberastu (umea, aitonak jostailua erosita).

Haize: Lagun batek besteari esandakoak ez dira aizearen egoetan jartzekoak.

Haragizko: Emen, aragizkoa danak derrigor jan bear du bizi-rik irauteko aiña, nola pertsonak ala animaliak.

Harrokeria: Arrokeria oso nabarmen geratzen zaigu sarritan, geronen kalterako gaiñera. Beraz, kabitu gaitezen galtzetan, gerrikoa geiegi estutzea ez da komeniko ta.

Hartu-utzi: Saltsa geiegitan sartzen dan gizonak ez du atarramentu onik ateratzen; artu-utzi ori ez baida ona martxa zuzen eraman al izateko.

Hasi: Zer ordutan kantari asi jakiten genduen, baiña noiz ixildu ez.

Heriotza: Jaiotako guztiak eriotza du zor, zurea pasa zan da gurea badator. Baiña eriotzari ezin aldegin, bakoitzarengana datorrenean. Atzaparrak gogorak eta zorrotzak ditue-nez, arrapatzen duena berekin eramaten du, sapelaitzak txitoa bezelaxe, ta kito. Zoritxarrezko eriotzaren zorra denok daukagu ordaindu bearra, lentxeago edo geroxeago. Ortik ez da iñor libratuko, ez aberatsik eta ez pobrerik.

Hil: Illa da gizarajoa, gazte ta zarreri amaika parre gozo eraginda. Illa da zoritxarrez, beste askoren antzera.

Hil beharra: Emen bizitzaren oiturak aldatzen dira, modu askotara gaiñera. Baiña il bearrari ez dago iges egiterik. Epea betetzen dan garaian, badakigu zer propina dauka-
gun irabazia aurrez.

Hitz egin/huts egin: Gauzak garbi itzegiñik, ez nuke nai utsegiñik.

Hizketa: Alpertsurikan iñoiz egiten degu amaika izketa, ez baida beti zuzen ibiltzen gure buruko krixketa.

Huts: Utsaren tokian gauza gutxik ere ongi luzitzen duela badakigu ta. Bestela nork bere buruari supritu arazi lezaio-ke utsaren peskizan. Orrelaxe oi da geientsuenetan ame-
tsaren bukaera: utsetik utserakoa.

- Ibili:** Zerbait nai duenak nunbait ibili bear derrigor.
- Igandeak aste:** Askotan igandeak ere aste (arrantzalearentzat).
- Ijitoaren igurtzia:** Ijitoaren igurtziak, argizariak aritz-egurrari bezelakoxe brilloa ateratzen baidio abereari.
- Iman:** Ez dek bakarrik denbora luzean egongo (alaba polita). Orrek bereganatuko dizkik mutillak, imanak arbi-aziak bezela –erantzun zion Uztapidek.
- Ipurditik:** Gau osoa bertan pasa genduen, oean etzan gabe, kafez ta patarrez bezela tabakoz kixkali bearrean. Bertsoa, berriz, ipurditik ere ateratzen zitzaigun, esate baterako; ta ura zan jendearen gozamina.
- Itsuaurreko:** Ondo erakustea da bearrekua, zu ortarako ai zer itxu-aurrekua!
- Iturriko ura:** Pertsona bakoitzaren bizitzak jaiotzen danetik asi ta leen amar urte dituela onenak iduritzen zait neri. Iturriko ura bezin garbi ta sano egoten baidira aingeruak adin modu ortan.
- Izen ona:** Emen bati ez genioke ezer kendu bear besteari emateko.
- Jaio/bizi:** Jaiotakoak nonbait bear baitu bizi.
- Jakin:** Asko zekiela uste, baiña ezer gutxi jakin.
- Jakite:** Aspaldiko esaera da jakiteak ez duela kalterik. Baiña jakiteak ez du iñorentzat kalterik; batek ez baidaki zertaz beartuko dan.
- Jauntxo:** Jauntxo aundien saillean ez da txikiarentzat sarre-rik, aurreko puntan ez du izango maitasunezko arrerik.
- Joan:** Joan adi etorritako tokira (Leitzako esaera, dio Manuelek).
- Joan/etorri:** Baiña naiz alde batera joan edo bestera etorri, berdintsu beti. Baina nola etorri ala joan, uste baiño denbora gutxiagoan iraun.

Joera: Ara nola diran gauzak. Inork ez du jakiten azkenerako zertara joko duen.

Kale: Mendiak baiño ixtimazio geiago du gaur kaliak, eroso bizi al bagindezke ez gera neke-zaliak.

Kalte: Aspaldiko esaerak dionez, noizean beingoak ez omen du kalterik; eta, ori horrela baldin bada, gaitzerdi.

Kanpoan etxekoa eder: Leen etxean eduki ta aintzat artzen etzituen gauzak, urrutira joandakoan edertzen zaizkio gizaki bakoitzari. Askori gertatzen zaiote ori: kanpora aldegingakoan etxea edertu. Kanpoan ibiltzea omen da onena nork bere etxea maitatzen ikasi aal izateko.

Konfiantza: Konfiantzan aurreratxo sartu nunbait. Aspalditxoko urte auetan gere aldetik gabiltzala dirudi, banaka antzean, lagunak galdutako itxuran. Lastima! Alkarren konfiantzari bizirik eustea komeni litzaiguke, ba, zer gerta ere.

Konformidade: Konpormidade orrek urreak aiña balio duela derizkiot. Naiko diru neukan nik, ezer gutxi irabazita. Ezer gabe oiturik nola geunden, ezer gutxi asko zan guretzat.

Kontu: Lengo zarrak gauzari kontu egiten zekiten, nekez ekarritako pixkari eutsi egin bear zitzaion da.

Kordel: Danak batera erabiltzen zituzten arraunak, kordela baiño zuzenago.

Kortxo: Lodiz aurrera sartu digu kortxua.

Koxka: Ortxe daukagu koxka (sasoiak aldeginga), ta berdintzen zailla.

Kuku: Baiña kukuak oker kantatu. Bestela kukuaren kantu otsak nai ez duen aldetik entzun lezazke ta. Baiña Uztapidek etzidan esaten andregairik bazuen konturik: ixilik zebillen kukua, dotore samar. Eta geroxeago Latasa agertu zan bat-batean emengo plazetan, ixilik basoetan ibilitako kukua.

Lagun: Lagun on baten biotzak, gelditu orduko, beste batzuk minberatu oi ditu sarritan.

Lan: Diru asko egiten zail da lanetikan, baño etzaizu faltako nik dedanetikan. Lan gutxi egiten zan an, Olaberrin (soldadutzan), baiña ordaintzen ziguten soldatarentzat naikoa. Nik len ere egin det gizon baten lana, orain atsedena da bear dedana. Badu aspertzeko aiña lan egiña.

Langile: Langilleak amaika mantendu bear du.

Larrabehi: –Bukaerako bertsoan utsegin det, Manuel. Atze zorrotza irten zait, larre-beiak bezelakoa.

Larre: Bertsoa ezagutzeko ere motiborik aski baduela esanda asmatuko nuke noski: larre ortatik ugari antzean janez bizitu baida aspaldiko urteetan.

Lasaitasun: Kaixo, jaunak! Ori da gizonaren gibela. Gauzak lasaitasun ortan artzen jakin ezkeru, ez dago bizi eziñik. Pertsonak lasaitasuna bear du mundu ontan bizitzeko.

Lo eginda: Baiña gauean lo eginda ez dago irabazterik diru oiek (angulak bilduta).

Lore/kolore: Zenbat lore ainbeste kolore.

Lotsa: Nik nuen lots apurra oso galdu nuan eta esaidazu zuk noiz izan zenduan. Geuk lotsarik ez eta besteri eman.

Luze/labur: Abutzuko illak ogeita amaika egun ditu eta asieran luzea iduritzen bada ere, bukaera nai baiño len irixten da sarritan edo beti.

Maitasun: Indarrez baño gauza geiago egiten da maitasunez. Eta hona hemen bertso osoa esaera zahar:

Al baldin banu eman nai ditut
maitasunaren berriak:
batzutan oso goxoak dira,
urrengoan mingarriak;

ñoiz tristurak ekartzen ditu
maitetasun geiegiak,
berotzen ditu biotzak eta
itxutzen ditu begiak.

Menperatu: Alkar menperatzeko daukagu afana, ta orrek ondatzen du etorkizun dana.

Mihi: Izketarako etzuen mingaiñean illerik, eta gezurrari izugarrizko gorroto nabarmena zion.

Mihiz luze: Mingaiñez luze gaude, arrazoi garbiz motz, gorrotoan bero ta maitasunean otz.

Miseria: Ura zan mixeria! Gaur aiña gilbor aundi etzan ikusten baztarretan. Gerri alde argalagoak erabiltzen zituen jendeak.

Mosto: Mostoa mandoaren txixa baiño makalagoa da, gizona.

Mutil zahar: Etxe bakoitzean mutil zaar bat ona izan oi zala, baiña bi ere artu zitezkeela aien Nazario bezelakoak esaten zuen Uztapide bertsolariak.

Nekaldi: Baiña gazte denboran artutako nekaldi gogorrak, urte saillean ezkutuan egon arren, norbera auldu edo indargabetzen ari danean agertzen dira bistara, denak batera gaiñera sarritan. Zartzeak ekartzen dizkigun akatsak dira oiek, diximulatu eziñezkoak, iñundik iñolaz ere.

Neke: Toki ederrean zeuden! Disgusto galantak artu ta nekea probetxu. Ara or bi gauza ezertarako balio ez dutenak.

Neurriko trajea: Nik gizonari bere garaian ematen diot aurpegi, guk naikoa egin ordurako zuk egingo dezu geiegi (Uztapideren erantzuna). Orduantxe umildu arazi zuen bertsolari zaarra, ta kito. Uztapidek pertsona bakoitzari neurriko trajea laister josten zion. Sastre eder aparta zan. Arrokeriz ezer gutxi irabaziko du plazetan bere burua era-

kutsi bear duenak; bestela, neurriko trajea laister josiko dio bakarren batek.

Ni: Mutillek, yende zerrienak ni esanda kontentu.

Ofizinako lana ta bestea: Ez noski opizinan, makinarekin pilarmonika jotzen bezela, exeri ta lasai orduak pasatako gizona. Nekea zer dan ongi probatu duena bere bizitzan, gu ez-ezik.

Ogi: Ogi biguna bezin gizon gozoa zan bere izatez. Urte aietan ain urri giñan ogiz, botika bezelatsu erabiltzen genduen. Karta-jokoa eguneroko ogia bezelatsu erabiltzen dute batzuek.

Oilar: Emen, Gipuzkoan, bi erri omen daude altura berdin samarrekoak, adibidez, Elgeta bat eta bestea, berriz, Bidañi, kukurruku langa gaiñetik jotzen duten oillarrak bezelaxe.

Oilo gosetua: Ara or oillo gosetua kantari (mutil zar dirurik gabea, ostatuan kantari, baxoerdiren bat ardo artuta). Umore aundirik gabe noski, baiña nola edo ala adierazi bear zertsu komeni zitzaion.

Oinezko/zaldizko: Da neskaxa orri zer gertatu zaio? Esaera dan bezela, oñezkorik nai ez ta zaldizkorik etorri ez.

On/txar: Emen onetik datorkigu zerbait; ez txarretik. Beraz, sinistu dezagun txarrik gabeko onik ez dagoela izaterik. Baiña aipatu ditudan auetan aizkolari txarrik alerik etzan izango, onak eta obeak baizik.

Ordaindu: Zuk nola tratatzen duzun, ala ordainduko zaitu (lurrak).

Parranda: Parranda kontu ori neurrian ohea dala probatu duan guztiak daki. Baiña nor ez da deskuidatzen noizean bein? Gizon zuzen askoak ikusi izan dira iñoiz ederki okertuta.

Pobre: Gaur pobrearen egia daukagu merke, beste gaiñontzean ezer ez. Pobreaki etzaio musu truke iñundik ezer etor-

tzen. Esaera da iñork ez dula lanik egiten bizioz, baiña pobreak mantentzen gera nekezko sakrifizioz. (“Alfer pobreak langile pobreak” gaia emanda:) Ezer ez dezu aurreratu nekea besterik. Pobre jaio ta beartsu bizi. Ark izan zuen bere bizitza pobreak zer jana urri eta zigorra sobreak. Mundura sortzen danak beartsu ta pobre, atsedean gutxi du ta nekea sobre. Pobrearen poltsa ustu erreza dela badakigu. Emen eguneroko ogia irabazteak baditu bere eginkizunak pertsona pobrearentzat.

Politika: Garai aietan, ori (politika) eguneroko ogia bezela zebillen.

Poz: Dirurik ez gendukan, baiña pozak aberasten du pertsona.

Pozez/negarrez: Goizean pozez eta illunabarreak negarrez.

Prezio: Nik erositako prezio berdiñean saltzen det pasadizo au. Nik erositako prezio berean saltzen dizkizuet (aren kontuak).

Probatu: Probatu arte ez da jakiten pertsona noraiño iritxiko dan.

Sagar lorea: “Apirilleko sagar lorea urrea baiño obea, ta maiatzekoa segurantzirik gabea” izaten omen dira.

Santu: Emen santuak oso banaka ezagutuko ziralakoan nago, ta pekatariak ugari.

Sare estu/lasai: Sare estuan sartu giñan da lasaira ezin pasatu.

Sari: Alperrikako nekearen zale ez da iñor; lanaren saria nai izaten degu guztiok, arrazoi aundiz gaiñera.

Saso: Burua zuritu ta bekozkoa beztu, sasoiak aldegin da eziña erreztu. Nola etorri ala joan egin oi du sasoiak. Sasoiak dagoen bitartean, egunezko nekeak gaueko lo gozoak aztu arazten dizkio, gazteari batez ere; ta urrengo goizean indarberrituta jeikitzen da oetik.

Serio: Gizon serio ixil antzeko oiek dira izlaririk egokienak, gustoko tokian dauden garaian batez ere. Gauza serioz bakarrik ez da asetzen pertsonaren bizitza.

Serio, ez goibel: Beti serio ta apal, goibeltasunik gabe, ordea. Ortxe dago gizonaren balore berezia ta nortasun sendoa.

Soinua jo: Baillara txiki oietan, batek soinua jotzen baldin badu, beste danak entzun oi dute, ta an ere gauza bera gertatu. Apaizak jakin zuenean,...

Tiro: Beraz, tiro baten parera bi txori biltzea bezela da ori.

Trumoi: Trumoi setosoak berekin dauzka soñua eta panderoa, jendeari dantzan erakusten diotenak. Bestela bizkarretik bera artu bearrean izango da txingor jasa mardulak eta trumoiak ematen dituen propina gogoangarriak.

Txantxak: Iñori kalterik ez badatorkio gauza politak noizean beingo.

Txapel: Bada aspaldiko kantu batean agertzen dan esaera zaarra: Ez du buru galduak txapela bearrik. Bururik ez duenak alperrik dik txapela.

Txar: (“De mal en peor”) Bestela txarretik okerragora joateko arrixkuan aurkitu gindezke. I baiño txarragua ez dek asko obia izango.

Txarkeria: Orixe da pertsonarentzat nortasun jatorra eta ixtimagarria. Zipozkeririk gabeko izakera aberatsa; txarkeritik ez baigoaz iñora.

Txiki/handi: Erregalirik txikiena ere aundia izan oi zan urte aietan.

Txipiroi/angula: Nik neronek ikasi berri samarra det, arrantzale batengandik ain zuzen ere, txipiroi asko dan urtean angula ere ugari izaten dala, alegia. Au aspaldiko esaera zaarra omen da.

Txori: Guraso danak horrela saiatuko bagiña, beste txori baten kantuak entzungo genituzke. Txori guztiak mokodunak izaki. Gauean zuzen erretiratu oera, ta goizean txoriekin batera jeiki. Parra-parra botatzen asi ezkeru bertsotan irabazitako txanpon aleak, laixter aldegin oi dute, txoriak egan bezela, ta kito.

Uda: Emen udaran egin bear du negurako bear dunak.

Umeak hazi: “Umeak azi ta nekeak bizi” da aspaldiko esae-
ra zarra. Ez gezur aundia.

Ura: Bizitzeko zer jana bear dan modura, gorputzak eskatzen du edateko ura. Marmario goxotan jeixten zera bera, goiko mendi azpitik beko zugaizpera. Euskera ugaria bezin erri-
koia, bakoitzak bere etxean gurasoen eskutik artutako ur garbia bezelakoxea.

Urritu/ugaritu: Irabaziak urritu dira ta ugaritu gastuak.

Urte: Baiña zer gertatzen da? Urte kontatuak daudela ortarako. Sasoia pasa ezkeru, gizonak ez du eskatzen zaionik ematen, eta kito. Azken motza.

Uso: Guk biaramon-goizean autobusaren gaiñera igo bear izan genduen, barruan tokirik etzegoelako, eta dotore antzean ibili giñan, teillatu-gaillurrean usoak bezela. Maian exerita jarri goizetik eta illunabarrean jeiki bitarteko orduak usoa egan bezela joan zitzaizkigun. Ura zan poza jendearena!

Ustea: Baiña gorputza aultzen dijoan neurri berean, burua ere arintzen joaten da pixkanaka, eta azkenean ustea bakarrik izaten degu.

Xelebrekeria: Illa da gizarajoa, amaika xelebrekeri esanda.

Zahar, zahartu: Zartu naiz ta jantzia nago eskarmentuz. Zartu ezkeru, gauzak ikasi baiño aaztu errezago egiten dira... Zarrarekin kontuz; aren gorputza bereak ongi

emana egoten baida, ta atsedentzen zailla. Gure aurreko gurasoengandik entzuten genituen zartzaroko akatsak nolatsukoak ziran, baiña jaso ez. Aizeak eramaten zizkigun, eskarmenturik ez genduelako. Orain ekarri dizkigu bueltan guregana... Konpostura onik izan ez lezakean gaitza da zartzeak ekartzen diguna. Ala ere, okerragorik ez degula, ez daukagu irauñ eziniñik, kontentu egon gindezke... Gizonezko ta emakume askori gertatzen zaiotena da: gazetandik lanean geiegi beartu ta, zartzera irixtean, ajea ugari ta zorion gutxi. Zaartzen goaz mundura jaiño giñan denok. Guk urte asko pasa nai genituzke bizirik, baiña zaartu gabe; ta orixe da oso zailla. Emen pertsona bakoi-tzarentzat muga bat jarria egongo da, ta bertan errenditu bear derrigorrez. Aspaldiko esaera bada, pertsona zarrari, zartu ezkeru, egun bakoitzean gauz bat ikasi ta bi aztutzen zaizkiola. Orixen da neri gertatu zaidana, konpostura onik ez duen gaitza, baiña umiltasunean artu bearrekoa iñungo zalantzarik gabe.

Zahar/gazte: Negua, nekeak erasandako kristau zarraren tritura bezela artu genezake; ta udaberria, berriz, sasoi betean dagoen neskatxa gazte edo mutil bikain baten itxaropenaren gisara.

Zakurra ta soldadua: Zakurra ta soldadua biak berdintsu juzkatzen ditut nik; katetik noiz libratuko zai egoten baidira, bistatik aldegeteko ta...

Zenbat saiatu, hainbat ikasi: Kiroletarako gogoia bear du leen; eta gero, zenbat saiatu, ainbeste ikasi oi da lan bakoitzean: arri jasotzen, aizkoran, korrika...

Zerbait izan: Baiña orrelaxe gera mundu xeble ontan; beti badegu zerbait, au ez bada, bestea.

Zintzarri: Bat ona eta bestea ohea iduritzen, eta ixiltasunik gabe segi berriketan, zintzarriak bezela.

Zintzotasun: Zintzotasunak asko jazten du, familiko maitasuna ere berak ekartzen du.

Ziri/zulo: Zulo bakoitzari neurriko ziria laixter sartuko zion dotore asko (umorezko gaietan).

Zorion: Beraz, badirudi inork ez duela zorion osorik munduko bizitzan. Lastima! Ez da zorion osorik komeniko nunit. Gauzak ala du itxura. Baiña munduko bizitza onek zorion osorik ez dik.

Zuhaitz: Ainbeste zugaitz eder sail txikiaguan, ez dakit beste inun bai ote dagan. Zugaitz zaarretik ez dago frutu berririk sortzeko modurik, inolaz ere.

Zulo: Gau illunean, ordea, edozein zulotan ankaz aurrera sartzeko arriskuan egoten da.

Zurrut: Zurrutak dago eragiña, ainbeste badu egiña, txikitandikan ekarri zuen ortarako griña.

Bibliografia

- MANUEL LASARTE, “Bertso-mordoxka”, Auspoa, Tolosa-1970
- MANUEL LASARTE, “Gordean neuzkanak”, Auspoa, Tolosa-1975
- MANUEL LASARTE, “Beranduko lanak”, Auspoa, Tolosa-1992
- MANUEL LASARTE, “Lazkao-Txiki gogoan”, Auspoa/Sendoa, Oiartzun-1994.
- MANUEL LASARTE, “Enbor zarraren ezpalak”, Auspoa/Sendoa, Oiartzun-1995
- MANUEL LASARTE, “Kantuaren ordaiñez”, Auspoa/Sendoa, Oiartzun-1997
- MANUEL LASARTE, “Uztapide gogoan”, Auspoa/Sendoa, Oiartzun-1999
- MANUEL LASARTE, “Plaza-gizonak”, Auspoa, Donostia-2005
- BASARRI: “Nere bordatxotik”, Auspoa, Tolosa-1992
- BITORIANO GANDIAGA, “Adio”, Elkar, Donostia-2004
- GORKA AULESTIA, “Bertsolarismo”, Diputación Foral de Vizcaya, Bilbao-1990
- JORGE OTEIZA, “Quosque tandem”, 1963
- LAZKAO-TXIKI, “Irriz eta malkoz”, Sendoa, Oiartzun-1994
- MANUEL OLAIZOLA UZTAPIDE, “Berriz plazara”, Sendoa, Oiartzun-2001
- MANUEL OLAIZOLA UZTAPIDE, “Noizbait”, Auspoa, Tolosa-1964

MIKEL MENDIZABAL, “Lasarte”, Sendoa, Oiartzun-1998
DIARIO VASCO egunkariko MANUELEN artikuluak libu-
ruratu gabeak.

ARGIA, BERRIA, BERTSOLARI, DIARIO VASCO,
EGUNKARIA, HITZA, JAKIN eta ZABALIK egunkari-
aldizkarietako elkarrizketak, Manueli honako egile hauek
eginak: Joxean AGIRRE, Amets ARZALLUS, Estitxu eta
Ixiar EIZAGIRRE, Amagoia IBAN, Felix IBARGUTXI,
Jose Mari IRIONDO, Andu LERTXUNDI, Iñigo OLA-
BARRI, Jose Mari PASTOR eta Juan Luis ZABALA.

ARGIAko Iñaki Zubizarretaren bi artikulu.

EGUNAko Bernardo Atxagaren eta Iñaki Zubizarretaren arti-
kulu bana.

Joxan Artzeren poema Eduardo Txillidaren irudian.

Zinema-bideo-fonoteka

JUANJO FRANCO, “Manuel Lasarte I, 1927-1938” filma.
1981.

HITZETIK HORTZERA dokumentala (EITB)

EITBeko irrati-telebistetan Manueli eginiko elkarrizketak:
Nikolas ALDAI, Antton ARANBURU, Pello ESNAL,
Joserra GARZIA eta Pello ZABALETAK.

Jose Mari IRIONDOren bertso-bilduma.

Nikolas ALDAIren bertso-bilduma.

XENPELAR dokumentazio-zentroko bilduma.

IZ etxeko hiru disko-zinta eta zinta bat.

XOXOA etxeko bi zinta.

Aurkibidea

MANUELEN AGURRA	7
ATARIKOA	9
BIZITZA. Eskola, lana, osasuna	13
FAMILIA	49
MANUEL BERTSOLARIA	73
BERTSOLARI LAGUNAK	91
MANUEL KONTALARIA	119
ERLIJIOA	131
DOHAINAK	161
NATURALEZA	179
UMOREA	199
BEHATZAILE FINA. ENTZULE ARGIA	231
SORMENA	255
PLAZA GIZONA	269
EUSKAL HERRIA	279
ALDE SOZIALA	305
HIZKUNTZA I	325
HIZKUNTZA II	385
BIBLIOGRAFIA	403
ZINEMA-BIDEO-FONOTEKA	405

